

T.C.
GAZI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

**F. M. DOSTOYEVSKİ'NİN ÖLÜLER EVİNDEN
ANILAR VE A. İ. SOLJENİTSİN'İN
İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ
ADLI ESERLERİNDE GERÇEKÇİLİK**

ÜMMÜHAN CEYLAN

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYAT BİLİM DALI

EKİM 2015

**F. M. DOSTOYEVSKİ'NİN ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR VE A. İ.
SOLJENİTSİN'İN İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ ADLI ESERLERİNDE
GERÇEKÇİLİK**

Ümmühan CEYLAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

EKİM 2015

Yüksek Lisans Tezi kabul ve onay sayfası

Ümmühan CEYLAN tarafından hazırlanan "F. M. Dostoyevski'nin *Ölümler Evinden Anılar* ve A. İ. Soljenitsın'ın *Ivan Denisoviç'in Bir Günü* Adlı Eserlerinde Gerçekçilik" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından ~~OY BİRLİĞİ~~ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. M. Özlem PARER
Rus Dili ve Edebiyatı, Ankara Üniversitesi

E. Parer
(olumsuz)

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu ~~onaylıyorum~~ / onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU
Rus Dili ve Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

A. Kaşoğlu

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum / ~~onaylamıyorum~~

Üye: Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM
Bulgar Dili ve Edebiyatı, Ankara Üniversitesi

Hüseyin Mevsim

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum / ~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 06 /10/ 2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Suna Başak

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ümmühan Ceylan

06 /10/ 2015

F. M. DOSTOYEVSKI'NİN ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR VE A. İ. SOLJENİTSIN'IN
İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ ADLI ESERLERİNDE GERÇEKÇİLİK
(Yüksek Lisans Tezi)

Ümmühan CEYLAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Ekim 2015

ÖZET

Petraşevski topluluğundaki faaliyetlerinden dolayı hayatı değişen ve kürek mahkumiyetine çarptırılan F. M. Dostoyevski (1821-1881), dahil olduğu sosyal sınıf yüzünden hapisanedeki sıradan insanlar tarafından dışlanır ve onların hakaretlerine maruz kalır. Yazar hapisanede geçirdiği bu yıllar sayesinde, Rus halkını daha yakından tanıma fırsatı yakalar. Bu tanışmanın devamında Dostoyevski, onların derinliklerindeki güzellikleri fark eder ve çoğu insanın kötü diye adlandırdığı kavramlara yeni anlamlar kazandırır. Yazar, Ölüler Evinden Anılar adlı eserinde, soylular ile sıradan halk arasında uçurum yaratarak bu iki sınıfı birbirinden uzaklaştıranların, araya sınırlar koyanların ve özünde kötü olmayan mahkumları bu hale getirenlerin suçlu olabileceğine dikkat çekmeye çalışır. Dostoyevski daha çok ruhsal bir inceleme ve çözümlene yolu ile insanları değerlendirir ve eserlerinde aktarır. Dostoyevski gibi insanların içinde var olan güzel yanları bulmaya çalışan bir diğer yazar da A. İ. Soljenitsin'dir (1918-2008). Stalin yönetimine karşı olduğu ve sert eleştirilerde bulunduğu için tutuklanan ve uzun yıllar hayatına kamplarda devam eden Soljenitsin, buradaki insanların bilinmeyen özelliklerine değinmek yerine, daha çok bu insanları burada çürümeye mahkum eden suçlunun kim olduğunu bulmaya yönelik bir çalışma yürütür. Sert ve çarpıcı bir üsluba sahip olan Soljenitsin kampa tekrar gönderilme tehlikesi olduğunu bildiği halde, ülkesinde yanlış giden aksak yönleri söylemekten geri kalmaz. SSCB döneminde suçsuz birçok insanın canına kastedilir, sürgüne ve uzun süreliğine kamplara gönderilir. Stalin döneminin karanlık ve acılarla dolu tarihi ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan kamplar, sıradan fakat yüksek insani değerlere sahip olan bir mahkumun sıradan bir günü üzerinden en yalın ve dolaysız yoldan İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde ele alınır. Farklı üsluplar kullanan iki yazarın eserleri değindikleri konular bakımından benzerlik gösterir. Dostoyevski Ölüler Evinden Anılar'da, Soljenitsin da İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde mahkumların yaşamına, hapisane ve kamp ortamına değinir. Yazarlar, farklı yüzyıllarda ve farklı yönetim şekilleri altında yaşamalarına rağmen benzer bir tarihi süreçten geçer. Hükümet yanlısı olmayan her yazar gibi doğruyu söylemek istediklerinde devletin müdahalesiyle karşılaşır. Dönemin ceza sisteminin nasıl bir işleyişe sahip olduğunu yansıtmaları bakımından benzerlik gösteren bu gerçekçi eserlerin ortak ve farklı yönlerini ortaya koymak çalışmanın amaçlarındandır. Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'yı ve Soljenitsin'in Gulag Takımadaları'nı oluşturmadan önceki ilk basamakları olan bu iki eser, yazarların sanatını anlayabilmek adına incelemeye değerdir.

Bilim Kodu : 4.034
Anahtar Kelimeler : F. M. Dostoyevski, A. İ. Soljenitsin, Ölüler Evinden Anılar, İvan Denisoviç'in Bir Günü, gerçekçilik, hapisane, kamp, mahkum.
Sayfa Adedi : 209
Danışman : Prof. Dr. M. Özlem Parer

REALISM IN F. M. DOSTOEVSKY'S *THE HOUSE OF THE DEAD* AND A. I.
SOLZHENITSYN'S *ONE DAY IN THE LIFE OF IVAN DENISOVICH*
(M. Sc. Thesis)

Ümmühan CEYLAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
October 2015

ABSTRACT

F. M. Dostoevsky (1821-1881), whose activities as a member of the Petrashevsky Circle changed his entire life and led to his galley slavery later on, is excluded and insulted by the ordinary folk in the prison due to his social class. Thanks to the years he spent in the prison, he has a chance to observe the Russian people more closely. Beyond that acquaintance, he realizes the beauty in the depths of their personalities and attributes new meanings to the concepts many people have long viewed in negative terms. In his *The House of the Dead*, he draws attention to the fact that it is those people to blame who estrange two social classes from each other by positing a gap between the nobility and the common folk, putting boundaries between them and rendering the prisoners, who not bad in essence, so helpless. Dostoevsky examines his characters with a much more psychoanalytical approach and reflect these in his works. Very much like him, A. I. Solzhenitsyn (1918-2008) is also interested in finding the god essence in human beings. Solzhenitsyn, who is arrested for his harsh criticism of the Stalin government and sentenced to galley slavery for long years, conducts a study in his works to reveal the actual perpetrator of the crimes all the people in the prisons are accused of rather than touching upon the unknown facts about them. With his strongly-worded, striking tone, Solzhenitsyn never keeps his voice from the shortcomings of the regime in his country despite knowing that his words may again cause his imprisonment. In the USSR period, many innocent people are either murdered or sentenced to long imprisonments. In his *One Day in the Life of Ivan Denisovich*, Solzhenitsyn gives a plain and direct description of the labour camps under the dark and painful Stalin rule, which resulted in the deaths of millions, through the one-day routine of an ordinary, but humanistic prisoner. The two authors, though with a different style, have common points in terms of themes and subject matters. Dostoevsky and Solzhenitsyn, in their abovementioned works, deal with the daily routines of the prisoners, the prisons themselves and the camp environment. Both authors undergo similar historical processes although they live in different centuries under different regimes. Like any other artist who does not side with the government, they both suffer from governmental intervention and censorship. One of the aims of this study is to display that, though written in different periods and styles, the two realist works in question revolve around the same motives. As the basis for the authors' future masterpieces, *Crime and Punishment* and *Gulag Archipelago*, the two novels are crucial to have an understanding of the authors' art.

Science Code : 4.034
Key Words : F. M. Dostoyevsky, A. İ. Solzhenitsyn, The House of The
Dead, One Day in the Life of Ivan Denisovich, realism, prison,
labour camps, prisoner
Page Number : 209
Supervisor : Prof. Dr. M. Özlem PARER

TEŞEKKÜR

Bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşarak ufkumu genişleten, bana yol gösteren ve özgün fikirleriyle çalışmama yön veren danışmanım Prof. Dr. M. Özlem PARER'e; bu süreçte anlayışını ve sabrını benden esirgemeyen Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU'na; yapıcı eleştirileriyle beni motive eden ve yardımını benden esirgemeyen Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ'e; aynı zamanda lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca gelişimime katkı sağlayan çok değerli bölüm hocalarımla her birine teşekkürü bir borç bilirim.

Bu zorlu süreçte destek ve yardımlarını sunarak beni yalnız bırakmayan Arş. Gör. Yiğit SÜMBÜL'e, Arş. Gör. Remziye Melike ÇETİN'e ve tüm iş arkadaşlarıma; manevi destekleriyle yanımda olan sevgili arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bugünlere gelmemde en büyük paya sahip olan, verdiğim kararlarda beni destekleyen ve bana güvenen sevgili aileme emeklerinden dolayı teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Son olarak temizin hazırlanmasında ve bu süreçte emeği geçen, ismini tek tek sayamadığım herkese sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

YAZARLARIN KRONOLOJİK OLARAK YAŞAMLARI VE ESERLERİ

1.1. F. M. Dostoyevski.....	7
1.2. A. İ. Soljenitsın	23

2. BÖLÜM

YAZARLARIN MAHKUMİYET VE SÜRGÜN YILLARI

2.1. F. M. Dostoyevski.....	37
2.2. A. İ. Soljenitsın	48

3. BÖLÜM

ESERLERİN GERÇEKÇİ ALT YAPISI

3.1. <i>Ölüler Evinden Anılar</i>	59
3.2. <i>İvan Denisoviç'in Bir Günü</i>	71

4. BÖLÜM

ESERLERDEKİ ORTAK TEMATİK ÖGELER

4.1. Mahkumlar	81
4.2. Hapishane ve Kamp Görevlileri	98
4.3. Kürek Mahkumiyeti ve Kamp Hayatı	108

	Sayfa
4.4. Mahkumların Çalışma Ortamı ve Koşulları	127
4.5. Hapishane ve Kamplarda Sosyal Sınıf Farklılıkları.....	140
4.6. Özgürlük	165
4.7. Otobiyografik Ögeler	185
SONUÇ	195
KAYNAKÇA.....	201
ÖZGEÇMİŞ	209

GİRİŞ

Çalışmamızın birinci bölümünde yazarları tanımak adına hayatlarına ve eserlerine değinilecektir. F. M. Dostoyevski (1821-1881), soylu bir aileden geldiği için halktan kopuk bir çocukluk ve gençlik geçirir. İyi bir eğitim alan Dostoyevski, edebiyat dünyasına *İnsancıklar (Bedniye Lyudi, 1846)* eseriyle girer. Bu eseriyle oldukça olumlu eleştiriler alır, fakat bundan sonraki eserlerinde belli bir dönem aynı başarıyı yakalayamaz. Petraşevski topluluğundaki faaliyetlerinden ötürü tutuklanır ve mahkumiyet yılları başlar. Dört yıl aradan sonra özgürlüğüne kavuşan Dostoyevski, askeri görevini yerine getirmek üzere Semipalatinsk'e sürgüne yollanır. 1859 yılında sağlık nedenlerinden ötürü askeri görevinden azledilir ve on yıl aradan sonra Peterburg'a geri döner. Eserleri üzerine çalışmaya devam eder. 1862 yılında ilk kez yurtdışına çıkar ve Avrupa'ya seyahatler düzenler. *Yer Altından Notlar (Zapiski İz Podpolya, 1864)*, *Suç ve Ceza (Prestupleniye i Nakazaniye, 1866)*, *Kumarbaz (İgrok, 1866)*, *Budala (İdiot, 1868)*, *Ecinniler (Besı, 1872)*, *Karamazov Kardeşler (Bratya Karamazovi, 1879)* gibi eserleri edebiyat dünyasına kazandırır. Dünyaca ünlü bir yazar olan Dostoyevski, 1881 yılında dünyaya gözlerini kapar.

A. İ. Soljenitsın (1918-2008), daha dünyaya gelmeden babasını kaybettiği için hayatın zorluklarıyla baş etmeyi küçük yaşta öğrenmek zorunda kalır. Maddi zorluklara rağmen başarılı bir eğitim hayatı geçiren Soljenitsın, iyi bir asker olur ve gösterdiği kahramanlıklardan ötürü ödüllendirilir. Fakat sonraları Sovyetler Birliği ve Stalin'in yönetimi hakkında olumsuz eleştirilerde bulunmaya başlayan Soljenitsın, 1945 yılında tutuklanır ve sekiz yıl çalışma kamplarına gönderilir. 1953 yılında özgürlüğüne kavuşan Soljenitsın, 1956 yılına kadar Kok-Terek bölgesinde sürgünde kalır. Hastalanır ve kemoterapi tedavisi görür. *İvan Denisoviç'in Bir Günü (Odin Den İvana Denisoviça, 1962)* adlı eseri yayımlandıktan sonra büyük bir üne kavuşan Soljenitsın'ın *Kanser Koğuşu (Rakoviy Korpus, 1968)*, *İlk Çember (V Kruge Pervom, 1968)* gibi eserleri ilk olarak yurtdışında yayımlanır. 1970 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülür. SSCB'nin her zaman sıkı takibinde olan Soljenitsın'ın, Stalin kamplarının tüm gerçeklerini gözler önüne seren *Gulag Takımadaları (Arhipelag*

Gulag) adlı eseri, 1973 yılında Paris'te basılır. Böylece Soljenitsın'ı Sovyetler Birliği için büyük bir tehdit olarak algılayanlar harekete geçer. 1974 yılında tutuklanan yazar, sonra vatandaşlıktan çıkarılarak Almanya'ya gönderilir. Uzun yıllar vatanından uzakta yaşamaya mahkum edilen Soljenitsın, çalışmalarına ara vermez ve on ciltlik bir eser olan *Kızıl Çark (Krasnoye Kolyoso)* üzerine yoğunlaşır. 1994 yılında Rusya'ya dönen yazar, doğru bildiği şeyleri ölünceye kadar söylemeye ve yazmaya devam eder. Uzun bir hayat süren Soljenitsın 2008 yılında vefat eder.

Çalışmamızın ikinci bölümünde yazarların edebiyat hayatlarını etkileyen mahkumiyet ve sürgün yıllarından bahsedilecektir. 1825 Dekabrist ayaklanmasından sonra I. Nikolay'ın sert tedbirlerine rağmen yönetimden memnun olmayanlar gizli topluluklar kurmaya başlar. Dostoyevski de bu topluluklardan birinin üyesi haline gelir. Yazar, üyeleri aydın sınıftan oluşan, sosyalist-devrimci düşüncelerin savunucusu olan Petraşevki topluluğunun her cuma yapılan toplantılarına katılmaya başlar. Dostoyevski, Petraşevski topluluğunda yapılan toplantıların birinde Belinski'nin Gogol'e yazdığı dönemin yasaklı mektubunu okuduğu gerekçesiyle 1849 yılında tutuklanır. Petraşevski topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte Petropavlovsk Kalesi'ne götürülür. Böylece yazarın hayatının dönüm noktalarından biri olan hapisane hayatı başlar. İlk olarak sahte bir idam sahnesiyle ölüm korkusu yaşatılan yazar, vatanına ihanet etmediği ya da ona zarar verecek bir eylem içerisinde olmadığı yönünde ifade vermesine rağmen dört yıl kürek mahkumiyetine çarptırılır. 1850 yılında siyasi bir suçlu olarak Omsk Kalesi'ne gönderilen yazar, prangalar ve mahkum kıyafetlerinin içinde, en önemlisi de beden olarak var olmalarına rağmen ruhen yok olan bu 'ölüler evi'nde yaşayan mahkumların arasında uzun yıllar geçirir. Burada farklı farklı hikayeleri olan birçok suçlu ile tanışır. Soylu olduğu için diğer mahkumlar tarafından kabullenilmeyen Dostoyevski, zor yıllar geçirmesine rağmen kürek mahkumiyetinin kendisine çok fazla şey kattığını ifade eder. 1854 yılında özgürlüğüne kavuşan Dostoyevski, sonra sürgüne gönderilir. Altı yılını sürgünde geçiren yazar, ancak 1859 yılında evine dönmeyi başarır.

Şüpheli bir kişiliğe sahip olan Stalin, tehdit unsuru gördüğü herkesi çıkarttığı 58. Madde sayesinde mahkum edebilmektedir. Bu madde kapsamında devrim karşıtlığı,

vatana ihanet, casusluk ve isyan girişiminde bulunma gibi suçlardan yargılanan milyonlarca insan Stalin'in çalışma kamplarına gönderilir. Arkadaşı N. D. Vitkeviç'e gönderdiği mektupların içeriği devrim karşıtı bulunan Soljenitsın, Lenin ve Stalin'i küçümseyen ifadeler kullandığı için 1945 yılında tutuklanır. Uzun yıllar farklı farklı kamplarda hayatta kalma mücadelesi veren Soljenitsın olumsuz yaşam koşullarından ötürü hastalanır. Geçirdiği ameliyat sonucunda sağlığına kavuşan yazar, sekiz yıllık mahkumiyet hayatından sonra Kok-Terek bölgesine gönderilir. Burada farklı alanlarda öğretmenlik yapar. Hastalığı nükseden Soljenitsın, kanser tedavisi görür. 1956 yılında çıkan af ile evine döner.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde eserlerin nasıl bir ortamda ve hangi şartlarda şekillendiği gösterilecektir. Dostoyevski, hapishaneden çeşitli mahkum tipleri ve hikayeleri içeren zengin bir malzeme kaynağıyla döner. Bu yıllar, yazarın sanatına büyük katkı yapar. Yazar, daha hapishanedeyken yazacağı eser üzerine düşünür. Halk deyişlerine ve atasözlerine yer verdiği eseriyle edebiyata yeni bir soluk getirir. Sistemi olduğu gibi gerçekçi bir biçimde anlatan eser, karakterin hapishanedeki ilk gününden, özgürlüğüne kavuştuğu son güne kadar geniş bir zaman dilimini kapsar. Eserde ilk olarak suç, ceza ve suçlu temasına değinilmektedir. Acımasız ve adaletsiz sistem yüzünden, çok sayıda insan boş yere yok olmaktadır. İkinci olarak eserde birtakım maddi avantajların dışında, şartların eşit olduğu hapishanede bile sosyal sınıf farklılıklarından doğan sorunlar ele alınır. *Ölümler Evinden Anılar*'da anlatılan mahkumiyet ortamı, Rus halkının ne gibi sorunlarla baş etmeye çalıştıklarını teşkil etmektedir.

Hapishaneden çıktıktan sonra yasaklı bir temayı anlatan bir eseri kaleme almaktan çekinmeyen Soljenitsın, eserini yazmaya daha 1950 yılında Ekibastuz'daki bir kampta karar verir. Eserin ana karakteri kampın tüm zorlu şartlarına rağmen ahlaki açıdan bozulmadan kalabilen bir mahkumun, sıradan bir gününü anlatmaktadır. SSCB toplama kamplarını anlatan *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, Sovyetler Birliği'nin gerçeklerini gözler önüne sermektedir. Sovyet edebiyatının alışlagelmiş örneklerinden olmayan bu eser, büyük bir cesaret göstergesidir. İkinci Dünya Savaşı

sırasında, sıradan bir asker olarak Almanlarla savaşan Şuhov'un casusluk suçundan kampa gönderilmesi, dönemin ceza politikasının önemli sorunlarından birini ortaya koymaktadır.

Mahkumiyet ve sürgün yıllarında edindikleri tecrübeler sonucunda Dostoyevski *Ölümler Evinden Anılar'ı* (*Zapiski İz Myortvogo Doma, 1861*), Soljenitsın ise *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nü* (*Odin Den İvana Denisoviça, 1962*) kaleme almıştır. Dostoyevski, *Ölümler Evinden Anılar'ı* oluşturmadan önce gerekli şartların olgunlaşmasını bekler ve *Amcamın Rüyası* (*Dyadyuşkin Son, 1859*) ile *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri* (*Selo Stepançikovo i Yego Obitateli, 1859*) adlı eserlerini kaleme alır. Sonra sansüre takılan eserini toplu bir biçimde değil de parça parça yayımlamak zorunda kalan Dostoyevski, eserinin bir bütün olarak basılabilmesi için uzun süre bekler. Aynı şekilde Soljenitsın da *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nün* basımında sansür engeliyle karşılaşır, fakat A. T. Tvardovski'nin uğraşları neticesinde eser, Sovyet edebiyatına kazandırılır. Tüm bu güçlüklerle rağmen her iki eser de büyük bir başarı elde eder.

Çalışmamızın son bölümünde iki eser arasındaki benzer motifler ele alınacaktır. Hayatlarında benzer izler taşıyan iki büyük yazarın, üslup olarak farklılıklar göstermelerine rağmen eserlerinde ortak noktalar bulmak mümkündür. 'Mahkumlar' başlığıyla mahkumların karakterlerinden, mahkum edilme nedenlerinden, hangi milletten olduklarından ve mahkumlar arasındaki ilişkilerden; 'Hapishane Görevlileri' başlığıyla idareci konumundaki sınıfların kim olduklarından ve görevlerinin ne olduklarından ve mahkumlara nasıl davrandıklarından; 'Hapishane Hayatı' başlığıyla hapishane ortamının nasıl olduğundan, mahkumların ihtiyaçlarından ve elverişsiz yaşam koşullarından; 'Mahkumların Çalışma Ortamı ve Koşulları' başlığıyla mahkumların ne kadar zor şartlarda ve ne tür işlerde çalıştıklarından; 'Hapishanedeki Sosyal Sınıf Farklılıkları' başlığıyla mahkumlar arası sınıf farklılıklarından doğan olumsuzlukların ve soylu mahkumların diğer mahkum arkadaşları tarafından neden hor görüldüklerinden; 'Özgürlük' başlığıyla bu kavramın mahkumlar için ne anlam ifade ettiğinden ve özgürlüklerine kavuşma umuduyla yaşayan mahkumların hayallerinden; son olarak 'Otobiyografik Ögeler' başlığıyla ise eser ile yazar

arasındaki bağlantıdan söz edilmektedir. Çalışmanın son bölümünde ortaya konulan benzerlikler, karşılaştırmalı bir çözümleme yöntemiyle verilmektedir. Ülkesinde yürütülen politikanın sertliğinden payına düşeni alan ve hayatlarının bir kısmını kamp, kürek mahkumiyeti ve sürgünde geçirmeleriyle benzer tecrübeler edinen Dostoyevski ve Soljenitsın'ın eserlerinin karşılaştırılarak verilmesi, bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılan bir noktadır. Çünkü özellikle birçok çalışmaya konu olan *İvan Denisoviç'in Bir Günü* şimdiye kadar karşılaştırmalı olarak incelenmemiştir.

Tarihsel ve yazınsal dönem olarak farklılıklar gösteren *Ölüler Evinden Anılar*, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ne göre daha kapsamlı ve çeşitlidir. Diğer karşılaştırmalı çalışmalardan farklı olarak çalışmamızda eserler ortak motifler çerçevesinde eş zamanlı olarak değerlendirilmekte ve birbirinden bağımsız bir şekilde ele alınmamaktadır. Her iki eserde de sözü geçen motifler, ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmekte, alıntılarla zenginleştirilmekte ve elde edilen sonuçlar anında ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın bütününde Rusça, Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılmaktadır. Rusça ve İngilizceden yapılan alıntılar, tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir. *Ölüler Evinden Anılar* ve *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nden yapılan alıntılar italik ve farklı bir yazı tipiyle verilmiştir.

1. BÖLÜM

YAZARLARIN KRONOLOJİK OLARAK YAŞAMLARI VE ESERLERİ

1.1. F. M. Dostoyevski

1821 Fyodor Mihayloviç Dostoyevski 30 Ekim 1821'de Moskova'da Mari Hastanesi'nde doğar.¹

Dostoyevski'nin babası Mihail Andreyeviç Dostoyevski, çok çocuklu bir ailede büyümüştür. Babası papazdır ve oğlunun da kendisi gibi baba mesleğini yapmasını istemektedir. Fakat Mihail Andreyeviç babasının isteğine karşı çıkarak Moskova'ya gelir ve burada cerrahi tıp akademisinde öğrenim görmeye başlar. 1812 yılında Rusya-Fransa arasında yapılan Anayurt Savaşı yüzünden öğrenimine ara vermek zorunda kalır. M. A. Dostoyevski askeri bir hastanede görevlendirilir. 1816 yılında askeri doktor sıfatını alır ve 1819 yılında Moskova askeri hastanesine stajyer doktor olarak atanır. 1820 yılında askerlik görevinden azledilir, Moskovalı bir tüccarın kızı olan Mariya Fyodorovna Neçayeva ile evlenir.²

Dostoyevski'nin babası Mihail Andreyeviç, çocuklarının yaramazlıklarına katlanamayan biridir ve çocuklarının sürekli kitap okumak, yabancı dil öğrenmek ve derslerine çalışmak gibi yararlı işlerle uğraşmasını ister. Eğitimli ve iyi bir aile babasıdır, fakat sinirli bir yapısı vardır, aynı zamanda aşırı şüpheli ve otoriter biridir. Bu yüzden Dostoyevski sert bir aile ortamında büyür.³

Yazarın annesi Mariya Fyodorovna, eşinden farklı olarak sakin ve iyi kalpli biridir. Eşini çok sevmesine rağmen, onun despot kişiliğinden ve asılsız kıskançlıklarından çok çekmiştir. Dostoyevski, annesinden

¹ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna S. V. (2011). *Fyodor Dostoyevskiy*. Harkov: Folio, 2.

² Fridlender, G. M. ve Budanova N. F. (Editörler). (1999). *Letopis Jizni i Tvorçestva F. M. Dostoyevskogo*. Sankt-Peterburg: Akademiçeskiy Proyekt, 13.

³ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna S. V., a.g.e., 2.

sevgiyle bahseder, çünkü Mariya Fyodorovna çocuklarına düşkün sevecen biridir.⁴

1831 Dostoyevski ailesi, ileride baba Mihail Andreyeviç Dostoyevski'nin köylüler tarafından öldürüleceği, Moskova'nın 150 kilometre güneyindeki Darovoye köyünü satın alır. Dostoyevskiler yazları bu köyde geçirir.⁵

1834 Ağabeyi Mihail'le L. İ. Çermak'ın yatılı okuluna girer.⁶ Walter Scott, Charles Dickens, George Sand ve Victor Hugo gibi yazarların eserlerini okumaya başlar. Bu dönemde arkadaşlık ilişkileri gelişmemiştir.⁷

1837 **29 Ocak-** Dostoyevski'nin etkilendiği yazarlardan biri olan Puşkin hayata gözlerini yumar.⁸

27 Şubat- Dostoyevski'nin annesi ölür.⁹

Mayıs- Mihail Andreyeviç, oğulları Mihail ve Fyodor ile birlikte Peterburg'a seyahat eder.¹⁰

1838 **16 Ocak-** F. M. Dostoyevski Mühendislik okulunu kazanır.¹¹ Mihail sağlık durumu nedeniyle okula girmeyi reddeder ve Peterburg Mühendislik Alayı'nda göreve başlar, fakat nisan ayında onu Revel'e göreve gönderirler. Bu andan itibaren Fyodor ve Mihail yazışmaya başlar.¹² Kardeşi Mihail'in sağlık sorunları nedeniyle okuldan ayrılması sonucu Dostoyevski okulda bir başına kalır. Okul içindeki adaptasyonu sekteye uğrar. Kendini iyice okumaya vererek Shakespeare, Schiller, Hoffmann, Balzac ve Gogol'ün yapıtlarıyla haşır neşir olur.¹³

1839 Dostoyevski'nin babası Mihail Andreyeviç, iki yıl önce emekliliğini geçirmeye geldiği Darovoye köyünde köle köylüleri tarafından

⁴ Fridlender, G. M. ve Budanova N. F. (Editörler), a.g.e., 2.

⁵ Kennoske, N. (2011). *Slovar Personajey Proizvedeniy F. M. Dostoyevskogo*. Sankt-Peterburg: Giperion, 373.

⁶ A.y.

⁷ Dostoyevski, F. M. (2001). *Bir Yazarın Günlüğü I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 11.

⁸ Seleznyov, Yu. İ. (1981). *Dostoyevskiy*.(16). Moskva: Molodaya Gvardiya, 539.

⁹ Fokin, P. E. (2008). *Dostoyevskiy Bez Glyantsa*. Sankt-Peterburg: Amfora, 449.

¹⁰ Kennoske, N., a.g.e., 373.

¹¹ Grossman, L. P. (1963). *Dostoyevskiy*. Moskva: Molodaya Gvardiya, 117.

¹² Kennoske, N., a.g.e., 373.

¹³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 12.

öldürülür.¹⁴ Babasına içten içe beslediği kin sebebiyle ağır psikolojik sorunlar yaşar.¹⁵

1841 Ağustos- Mühendis-Asteğmen rütbesi alır ve kışladan çıkarak, kendi dairesine taşınır. Böylelikle tiyatroları ziyaret etmeye başlar.¹⁶

1843 12 Ağustos- F. M. Dostoyevski yüksek subaylık eğitimini bitirir ve Peterburg istihkâm komutasında istihkam birliğine atanır.¹⁷

Yıl sonu- *Jid Yankel* adlı dramasını yazar. Balzac'ın *Eugénie Grandet* (1799-1850) romanını çevirmeye başlar.¹⁸

1844 Ocak- *Eugénie Grandet* romanının çevirisini bitirir. Eugène Sue'nin *Matilda* adlı romanını çevirir.¹⁹

Şubat- F. M. Dostoyevski ailesinden kalma mirastan bir miktar para alır, ancak toprak ve köle köylüleri almayı reddeder.²⁰

Nisan- *İnsancıklar (Bedniye Lyudi)* adlı romanı üzerinde çalışmaya başlar. George Sand'ın *Son Aldini (La Dernière Aldini)* adlı romanını çevirmeye başlar.²¹

Haziran- Temmuz- "Repertuar i Panteon" dergisinde çevirmen ismi olmadan *Eugénie Grandet* romanının çevirisi yayımlanır.²²

1845 Mayıs- *İnsancıklar* eserini bitirir.²³ Dostoyevski'nin eski okul arkadaşı, yazar ve çevirmen D. V. Grigoroviç ile şair ve yazar N. A. Nekrasov, romanın el yazmalarını okur.²⁴

Haziran Başı- Belinski ile tanışır.²⁵ Belinski, *İnsancıklar* romanından övgüyle bahseder.²⁶ Böylece Dostoyevski'nin yeteneği kabul görür ve yazarlık kariyeri başlar.²⁷

¹⁴ Kennoske, N., a.g.e., 374.

¹⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 12.

¹⁶ Kennoske, N., a.g.e., 374.

¹⁷ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 539.

¹⁸ Saraskina, L. İ. (2011). *Dostoyevskiy*. Moskva: Molodaya Gvardiya, 802.

¹⁹ A.y.

²⁰ Kennoske, N., a.g.e., 374.

²¹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 802.

²² A.y.

²³ Grossman, L. P., a.g.e., 117.

²⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 802.

²⁵ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 539.

²⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 802.

Yaz- Revel’de kardeşinin yanında *Öteki (Dvoynik)* adlı uzun öyküsünü yazar.²⁸

Sonbahar- İ. S. Turgenev ile tanışır.²⁹ Bu yıllarda Rus yazar ve gazeteci Panayev’in eşine aşık olur.

1846 **15 Ocak-** *İnsancıklar*, “Peterburgskiy Sbornik”te yayımlanır.³⁰

Şubat- “Oteçestvenniye Zapiski”de *Öteki* adlı uzun öyküsü yayımlanır.³¹ Bu öykü büyük hayal kırıklığı yaratır. Belinski, Gogol özentisi olarak nitelediği bu öyküyü yerden yere vurur. Dostoyevski, Belinski’den uzaklaşır ve derin bir umutsuzluğa kapılır. Kardeşi Mihail ile edebiyat konulu mektuplaşmaları devam eder.³²

Kış sonu- Bahar başı- Dostoyevski’nin Mühendislik okulundan arkadaşları olan Beketov ve diğerleri, genellikle akşamları buluşarak Peterburg, Rusya, yurtdışında olup bitenler üzerine ve edebiyat, sanat üzerine sohbet ederler. Dostoyevski bu yıllarda sıkça Beketov ve kardeşlerini ziyaret eder.³³

İlkbahar- Bundan sonraki hayatını ve hayata bakış açısını derinden etkileyecek olan M. V. Petraşevski ile tanışır.³⁴

Eylül sonu- *Bay Proharçin (Gospodin Proharçin)* adlı öyküsü “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır.³⁵

1847 **Ocak Sonu- Şubat Başı-** Petraşevski’deki cuma toplantılarına gitmeye ve onun kütüphanesinden yararlanmaya başlar. *Netoçka Nezvanova* romanı ve *Ev Sahibesi (Hozyayka)* uzun öyküsü üzerinde çalışır.³⁶

“Sovremennik” dergisine yazdığı *Dokuz Mektupluk Roman (Roman v Devyati Pismah)* ve *Ev Sahibesi* adlı öyküleri ses getirmez. Dergiyle olan ilişkisi kötüye gitmeye başlar.³⁷

²⁷ Kennoske, N., a.g.e., 374.

²⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 802.

²⁹ A.y.

³⁰ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 539.

³¹ Fokin, P. E., a.g.e., 450.

³² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 12.

³³ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803.

³⁴ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 539.

³⁵ Fokin, P. E., a.g.e., 450.

³⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803.

Nisan- Haziran- *Peterburg Vakayinamesi (Peterburgskaya Letopis)* adlı satirik yazıları, “Sankt-Peterburgskiye Vedomosti”de yayımlanır.³⁸

Ekim- Aralık- *Ev Sahibesi* adlı uzun öyküsü, “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır.³⁹

1848 Ocak- *Başkasının Karısı (Çujaya Jena)* adlı öyküsü, “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır.⁴⁰

Şubat- *Yufka Yürekli (Slaboye Serdtse)* adlı uzun öyküsü, “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır.⁴¹ Petraşevski çevresinde kurulan gizli siyasal örgütle yakın ilişkiler içerisine girer.⁴²

Eylül- *Bir Noel Ağacı ve Düğün (Yolka i Svadbı)* adlı öyküsü, “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır.⁴³

Aralık- *Beyaz Geceler (Beliye Noçi)* adlı uzun öyküsü “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır. Gizli ajan P. D. Antonelli, Petraşevski çevresi üzerine soruşturma yapmaya başlar. Petraşevski topluluğundan aktif bir rol oynayan, devrimci ve köylülerin haklarını savunan N. A. Speşneviy ile yakınlaşır.⁴⁴ *Kıskanç Koca (Revniviy Muj)* adlı eser “Oteçestvenniye Zapiski”de yayımlanır. İlerleyen zamanlarda bu öykü *Başkasının Karısı* ile birleştirilir, eserin tam adı da *Başkasının Karısı ve Yatağın Altındaki Adam (Çujaya Jena i Muj Pod Krovatyu)* olarak değiştirilir.⁴⁵

1849 Ocak- Yayıncı ve gazeteci Maykov’a ‘gizli bir basımeviyle özel gizli bir toplulukta, farklı kitap ve dergilerin basımı için’ konuşma yapmasını teklif eder.⁴⁶

15 Nisan- V. G. Belinski’nin Rusya’daki politik düzeni eleştiren ‘Gogol’e Mektup’unu (Pisma k Gogolyu), Petraşevski çevresinin yaptığı toplantıların birinde okur.⁴⁷

³⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 12.

³⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803.

³⁹ A.y.

⁴⁰ Fokin, P. E., a.g.e., 450.

⁴¹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803.

⁴² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 12.

⁴³ Kennoske, N., a.g.e., 375.

⁴⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803.

⁴⁵ Kennoske, N., a.g.e., 375.

⁴⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803

21 Nisan- Ajan Antonelli'nin raporuyla oluşturulan Petraşevskilerin listesi, I. Nikolay'ın eline geçer. Listedekileri tutuklama düşüncesi ortaya çıkar.⁴⁸

22 Nisan- Petraşevski topluluğunun üyeleri son toplantısını yapar.⁴⁹

23 Nisan- Çarın emrindeki gizli bir örgüt, Dostoyevski'nin de içinde bulunduğu Petraşevski topluluğunun üyelerini tutuklar. Onları, Peterburg'un kenar bölgesinde kalan Petropavlovsk Kalesi'ne götürürler.⁵⁰

26 Nisan- Petraşevski topluluğu üyelerinin faaliyetlerini araştırmak üzere bir tahkikat komisyonu görevlendirilir.⁵¹

Nisan Sonu- *Netočka Nezvanova* romanı öncesinde parça parça yayımlanmakla birlikte, eserin sonu yazarın imzası olmaksızın "Oteçestvenniye Zapiski"de yayımlanır.⁵² *Netočka Nezvanova*'nın basımı durdurulur.⁵³

6 Mayıs- Dostoyevski, odada ifadesini yazdıktan sonra ilk sorgusuna çağrılır.⁵⁴

Haziran- Temmuz- Petropavlovsk Kalesi'nde *Çocuk Masalı'nı* (*Detskaya Skazka*) kaleme alır. Daha sonra *Küçük Kahraman* (*Malenkiy Geroy*) ismiyle yayımlanır.⁵⁵

25 Eylül- Karma bir askeri mahkeme komisyonu oluşturulur.⁵⁶

13 Eylül- Askeri mahkeme komisyonu, Dostoyevski'nin memuriyetten ve tüm mal varlığından mahrum bırakılmasına ve kurşuna dizilerek idamına karar verir.⁵⁷

⁴⁷ Kennoske, N., a.g.e., 375.

⁴⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803.

⁴⁹ A.y.

⁵⁰ Kennoske, N., a.g.e., 375.

⁵¹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803

⁵² A.y.

⁵³ Kennoske, N., a.g.e., 375.

⁵⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803

⁵⁵ Kennoske, N., a.g.e., 376.

⁵⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 803

⁵⁷ A.y.

19 Eylül- Ölüm cezası; hapisane, sekiz yıllık sürgün ve orduda süresiz hizmet cezasına çevrilir. Sürgün cezası ise sonradan dört yıla düşürülür.⁵⁸

24 Aralık- Kardeşi Mihail ile vedalaşır; prangalarla Tobolsk'a doğru yola çıkar.⁵⁹

1850 9 Ocak- Diğer Petraşevski topluluğu üyelerinden Durov ve Yastrjembki Tobolsk'a gelir.⁶⁰

10- 20 Ocak- Dekabristlerin çilekeş eşleri N. D. Fonvizina ve P. E. Annenkova, Tobolsk Hapishanesi'ni ziyaret eder ve tüm Petraşevski üyeleriyle Dostoyevski ve Durov için bir görüşme ayarlarlar. Fonvizina, Dostoyevski'ye içinde para olan ciltli bir İncil hediye eder.⁶¹ Dostoyevski, bu İncil'i yanından hiç ayırmaz.⁶²

20 Ocak- Omsk Kalesi'ne gönderilir.⁶³ Cezaevinde ağır koşullarda geçen dört yıl içinde ilk sara nöbetleri de başlar.⁶⁴ İlerleyen zamanlarda, burada edindiği tecrübeleri *Ölümler Eviden Anılar'da (Zapiski İz Myortvogo Doma)* işlemiştir.⁶⁵

1850-1854 Bu yıllar arasında hapishanenin hastane doktoru, Dostoyevski'nin yazı yazmasına izin verir. Bu notlar, daha sonra *Ölümler Eviden Anılar, Stepançikovo Köyü ve Sakinleri'ni (Selo Stepançikovo i Yego Obitateli)* ve diğer eserlerinin temelini oluşturur ve *Sibirya Defteri (Sibirskaya Tetrad)* ismiyle anılır.⁶⁶

1854 23 Ocak- Hapishaneden çıkar. Sibirya Müstakil Kolordusu'na er olarak atanır.⁶⁷

Şubat- Omsk'tan Semipalatinsk'e, 7. Sibirya hudut taburuna gönderilir.⁶⁸

⁵⁸ A.y.

⁵⁹ A.g.e., 804.

⁶⁰ A.y.

⁶¹ A.y.

⁶² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 13.

⁶³ Saraskina, L. İ., a.g.e., 804.

⁶⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 13.

⁶⁵ Kennoske, N., a.g.e., 376.

⁶⁶ Fridlender, G. M. ve Budanova N. F. (Editörler), a.g.e., 193.

⁶⁷ Fokin, P. E., a.g.e., 451.

Mart- Asker olarak görev yaptığı Semipalatinsk'e gelir. Hapishanedeyken, yayımlanan Turgenyev'in, Tolstoy'un eserlerini büyük bir heyecanla okur.⁶⁹

Nisan- Mayıs- Petraşev ve Petraşevcilerle aynı okulda okuyan hukukçu, diplomat, arkeolog ve anı yazarı Baron A. Ye. Vrangel Semipalatinsk'e gelirken yazara, kardeşi Mihail Dostoyevski'den mektup, kitap ve para getirir.⁷⁰

Son Altı Ay- Evli ve çocuğu olan Mariya Dmitriyevna İsayeva ile yakınlaşır.⁷¹

1855 Kış- Vrangel'in yardımıyla Semipalatinsk'teki subay ve memurlarla tanışır.⁷²

12 Mart- Semipalatinsk'te I. Nikolay'ın öldüğünü öğrenir, böylece af çıkacağına dair bir umut doğar.⁷³ Tahta II. Aleksandr geçer.⁷⁴

Haziran- M. D. İsayeva ile yoğun bir şekilde mektuplaşır, ancak buluşma girişimleri olumsuz sonuçlanır.⁷⁵

Kasım sonu- Onbaşılığa terfi eder. Bir süre önce eşini kaybeden M. D. İsayeva'ya evlenme teklifi eder.⁷⁶

1857 6 Şubat- Dostoyevski, M. D. İsayeva ile Kuznetsk'te evlenir,⁷⁷ eşi ve onun oğluyula Semipalatinsk'e döner.⁷⁸

Nisan- Dostoyevski'ye soyluluk unvanı iade edilir.⁷⁹

Temmuz- Sekiz yıllık yayın yasağından sonra "Oteçestvenniye Zapiski"de 'M.' imzasını kullanarak *Küçük Kahraman* öyküsünü yayımlatır.⁸⁰

⁶⁸ A.y.

⁶⁹ Kennoske, N., a.g.e., 376.

⁷⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 804.

⁷¹ A.y.

⁷² A.y.

⁷³ A.y.

⁷⁴ Kennoske, N., a.g.e., 376.

⁷⁵ Saraskina, L. İ., a.g.e., 804.

⁷⁶ Fokin, P. E., a.g.e., 452.

⁷⁷ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 539.

⁷⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 805.

⁷⁹ Kennoske, N., a.g.e., 377.

⁸⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 805.

- 1858** İki dergide çalışmaya başlar; “Russkiy Vestnik” için *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri*’ni ve “Russkoye Slovo” için *Amcamın Rüyası*’nı (*Dyadyuşkin Son*) kaleme alır.⁸¹
- 1859** **18 Mart-** Bir üst rütbeye terfi ettirilerek sağlığından dolayı askerlikten azledilir.⁸²
- 26 Mart-** Gizli gözetime tabi tutulur, Peterburg ve Moskova şehirlerine girişi yasaklanır. Bu yüzden ikametgahını Tver şehrine aldırır.⁸³
- 23 Ağustos-** “Russkiy Vestnik”, *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri*’ni yayımlamayı reddeder ve el yazmalarını geri gönderir.⁸⁴
- 28 Ağustos-** On yıllık ayrılıktan sonra Tver’de kardeşi Mihail ile buluşur.⁸⁵
- 16 Eylül-** M. M. Dostoyevski *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri*’nin el yazmalarını “Sovremennik”te yayımlaması için N. A. Nekrasov’a verir.⁸⁶
- Eylül- Ekim-** Tver şehrinin valisi P. D. Baranov ile tanışır ve onun ailesi ile yakınlaşır. Peterburg’ta oturma izni alabilmek için uğraşmaya başlar. *Ölümler Evinden Anılar* üzerinde çalışmaya başlar.⁸⁷
- Kasım-** *Stepançikovo Köyü Ve Sakinleri* uzun öyküsünün ilk bölümü “Oteçestvenniye Zapiski” de çıkar.⁸⁸
- 2 Aralık-** Peterburg’ta yaşama izni alır ve on yıllık aradan sonra başkente yerleşir.⁸⁹
- 19 Aralık-** Eşi ve üvey oğluyla birlikte Tver’den Peterburg’a geçerler.⁹⁰
- 1860** **Ocak sonu-** İki ciltlik eser derlemesi çıkar.⁹¹
- İlkbahar- Sonbahar-** *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar (Unijenniye i Oskorblenniye)* romanı üzerinde çalışır.⁹²

⁸¹A.y.

⁸² A.y.

⁸³ Fokin, P. E., a.g.e., 452.

⁸⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 805.

⁸⁵ A.y.

⁸⁶ A.y.

⁸⁷ A.y.

⁸⁸ A.y.

⁸⁹ Kennoske, N., a.g.e., 377.

⁹⁰ Fokin, P. E., a.g.e., 452.

⁹¹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 805.

8 Temmuz- Kardeşi M. M. Dostoyevski'ye "Vremya" dergisinde yayın yapması için izin verilir.⁹³

1 Eylül- "Russkiy Mir" gazetesinde *Ölüler Evinden Anılar* adlı eserin basımına başlanır.⁹⁴

1861 Ocak- *Ezilmiş Ve Aşağılanmışlar* romanının basımına başlanan "Vremya" dergisinin birinci sayısı çıkar.⁹⁵ Dostoyevski, *Rus Edebiyatı Üzerine Bir Dizi Makale (Ryad Statey o Russkoy Literature)*, *Peterburg Rüyaları (Peterburgskiye Sni)* adlı yazılarını ve diğer eserlerini bu dergide bastırır.⁹⁶

Nisan- *Ölüler Evinden Anılar*, "Vremya"da basılmaya başlanır.⁹⁷

Dostoyevski, "Otoçestvenniye Zapiski" dergisiyle sert edebiyat tartışmalarına girer. On yıl önce tanıdığı ve gizli aşk beslediği A. S. Prokofyevna adındaki üniversiteli genç bir kızın öyküsünü "Vremya"da yayımlar.⁹⁸

1862 Slavcı ideolojilere yönelir.⁹⁹

7 Haziran- Batı Avrupa'ya ilk ziyaretini gerçekleştirir¹⁰⁰ ve Paris'e gider. A. N. Hertzen ile Londra'da buluşur.¹⁰¹

Kasım- *Tatsız Bir Olay (Skvernıy Anekdot)* öyküsü "Vremya" dergisinde yayımlanır.¹⁰²

1863 2 Şubat- "Vremya" dergisinde *Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları (Zimniye Zametki O Letnih Vpeçatleniyah)* yayımlanır.¹⁰³

Şubat- Edebiyat Vakfı (Literaturnıy Fond) komite üyesi olarak seçilir ve vakfın sekreteri olur.¹⁰⁴

⁹² A.g.e., 806.

⁹³ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

⁹⁴ A.y.

⁹⁵ Fokin, P. E., a.g.e., 453.

⁹⁶ Kennoske, N., a.g.e., 377.

⁹⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 806.

⁹⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 14.

⁹⁹ A.y.

¹⁰⁰ Kennoske, N., a.g.e., 377.

¹⁰¹ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹⁰² Saraskina, L. İ., a.g.e., 806.

¹⁰³ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹⁰⁴ Fokin, P. E., a.g.e., 453.

Mayıs-Dostoyevski'nin arkadaşı eleştirmen N. N. Strahov'un Polonyalılara adanmış makalesi, "Vremya" dergisinde yayımlandıktan sonra, bu makale, Polonya yanlısı olarak yorumlanır ve hükümet bu durumdan rahatsız olur.¹⁰⁵ Bu yüzden *Ölümcül Soru (Rokovoy Vopros)* adlı makale yüzünden "Vremya" dergisi emir üzerine yasaklanır.¹⁰⁶ Yazarın eşi Mariya Dmitriyevna Dostoyevskaya hastalanır. Dostoyevski, eşini Vladimir'e götürür.¹⁰⁷

Ağustos- Paris'e gider. A. S. Prokofyevna ile buluşur.¹⁰⁸ On yıl boyunca sürececek olan kumara düşkünlüğü bu dönemlerde başlar.¹⁰⁹

22 Ağustos- Dostoyevski ve Prokofyevna Paris'ten ayrılır ve İtalya gezisine çıkar.¹¹⁰

21 Ekim- Dostoyevski Peterburg'a döner ve Vladimir'deki eşinin sağlığının kötü olduğunu öğrenir.¹¹¹

11 Kasım- Eşiyle Moskova'ya taşınır. Kardeşiyle birlikte dergiyi yenileme çalışmalarına başlar.¹¹²

1864 **24 Ocak-** Kardeşi ile birlikte "Vremya" yerine "Epoha" adlı bir dergi çıkarırlar. Kardeşinin idaresindeki "Epoha" dergisinin yayımlanması için izin alınır.¹¹³

15 Nisan- Mariya Dmitriyevna Dostoyevskaya verem hastalığı yüzünden Moskova'da hayata gözlerini yumar.¹¹⁴

26 Nisan- Peterburg'a döner.¹¹⁵

Haziran- "Epoha" dergisinde, son şekliyle *Yer Altından Notlar (Zapiski İz Podpolya)* basılır.¹¹⁶

¹⁰⁵ Kennoske, N., a.g.e., 378.

¹⁰⁶ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹⁰⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 806.

¹⁰⁸ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹⁰⁹ Kennoske, N., a.g.e., 378.

¹¹⁰ Fokin, P. E., a.g.e., 453.

¹¹¹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 806.

¹¹² A.y.

¹¹³ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹¹⁴ Kennoske, N., a.g.e., 378.

¹¹⁵ Saraskina, L. İ., a.g.e., 806.

¹¹⁶ A.y.

- 10 Temmuz-** Kardeşinin ani ölümü yazarı derinden sarsar.¹¹⁷ Ailenin ve “Epoha” dergisinin tüm sorumluluğu Dostoyevski’nin omuzlarına biner.¹¹⁸
- 25 Eylül-** Dostoyevski’nin eserleri hakkında genel olarak olumlu yorumlar yazan eleştirmen ve “Vremya” dergisinde birçok makalesi basılan yazar A. A. Grigoryev ölür.¹¹⁹
- 1865** **22 Mart-** “Epoha” dergisi *Timsah (Krokodil)* öyküsünü basar.¹²⁰
- Haziran-** Elverişsiz şartlardan dolayı, “Epoha”nın basımına ara verilir.¹²¹
- 1 Temmuz-** Üç bin ruble karşılığında yeni bir eser yazması şartıyla bütün eserlerinin yayın hakkını F. T. Stellovski isimli yayıncıya devreder.¹²²
- Sonbahar-** Stellovski Dostoyevski’nin dört ciltlik toplu eserlerinin birinci ve ikinci cildini yayımlar.¹²³
- 1866** **Ocağın Sonu-** “Russkiy Vestnik” *Suç ve Ceza’yı (Prestupleniye i Nakazaniye)* yayımlamaya başlar.¹²⁴
- A. S. Prokofyevna ile tekrar çıktığı Avrupa yolculuğunda bütün parasını kumarda kaybeder.¹²⁵
- 4 Ekim-** *Kumarbaz (İgrok)* romanı üzerinde çalışmaya davet ettiği, stenograf A. G. Snitkina ile tanışır.¹²⁶
- 31 Ekim-** *Kumarbaz* romanı üzerindeki çalışmalarını bitirir¹²⁷ ve yazımı çok da uzun sürmeyen bu eseri de Stellovski’ye teslim eder.¹²⁸
- 1867** **14 Şubat-** “Russkiy Vestnik” *Suç ve Ceza’nın* son bölümünü basar.¹²⁹
- 15 Şubat-** A. G. Snitkina ile evlenir.¹³⁰

¹¹⁷ Kennoske, N., a.g.e., 378.

¹¹⁸ A.y.

¹¹⁹ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹²⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 806.

¹²¹ A.g.e., 807.

¹²² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 14.

¹²³ Kennoske, N., a.g.e., 378.

¹²⁴ Fokin, P. E., a.g.e., 453.

¹²⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 14.

¹²⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 807.

¹²⁷ A.y.

¹²⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 14.

¹²⁹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 807.

- 14 Nisan-** Eşiyle yurtdışına çıkar.¹³¹ 1871 yılının Temmuz ayına kadar, dört yıl boyunca çeşitli Avrupa şehirlerinde kalır.¹³²
- 22 Haziran- 11 Ağustos-** Baden- Baden’de kalır. Her gün rulet oynar.¹³³
- 13 Ağustos-** Cenevre’de eşiyle birlikte Barış ve Özgürlük Birliği toplantısına katılır.¹³⁴
- Belinski’ye dair yazdığı makele de bu döneme rastlar.¹³⁵
- 1868 Ocak sonu-** “Russkiy Vestnik”, *Budala’nın (İdiot)* basımına başlar.¹³⁶
- 22 Mart-** Kızı Sofya doğar, fakat çok geçmeden zatürreden ölür.¹³⁷
- 1869 Ocak sonu-** *Budala* romanının son bölümlerini “Russkiy Vestnik”e yollar.¹³⁸
- Ebedi Koca (Veçnyy Muj)* öyküsünü bitirir, yayımlanması için yeni çıkarılmaya başlanan “Zarya” adlı dergiye gönderir. Sara hastalığı daha ciddi bir hal almaya başlar.¹³⁹
- 14 Eylül-** Kızı Lyubov doğar.¹⁴⁰
- 21 Kasım-** Nihilist ve aşırı devrimci olan S. G. Neçayev’in başında bulunduğu ‘Halkın İntikamı’ (Narodnaya Rasprava) isimli gizli bir topluluğun üyeleri, Petrovsk Ziraat Akademisi’nin parkında akademinin öğrencisi İ. İ. İvanov’u öldürür. Bu ölüm, Dostoyevski’nin *Ecinniler (Besı)* eseri için çıkış noktası olur.¹⁴¹
- 1870 Ocak-** *Büyük Günahkarın Yaşamı (Jitiye Velikogo Greşnika)* üzerine çalışmaya devam eder. “Zarya” dergisi, *Ebedi Koca* uzun öyküsünü yayımlamaya başlar.¹⁴²

¹³⁰ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹³¹ Fokin, P. E., a.g.e., 454.

¹³² Kennoske, N., a.g.e., 379.

¹³³ Saraskina, L. İ., a.g.e., 807.

¹³⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 15.

¹³⁵ A.y.

¹³⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 807.

¹³⁷ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹³⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 807.

¹³⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 15.

¹⁴⁰ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹⁴¹ Fokin, P. E., a.g.e., 454.

¹⁴² Saraskina, L. İ., a.g.e., 808.

- 1871** **3 Temmuz-** *Budala, Ecinniler* romanlarının ve *Ebedi Koca* adlı uzun öyküsünün el yazmalarını yakar.¹⁴³
- 8 Temmuz-** Dostoyevskiler yurtdışından Peterburg'a döner.¹⁴⁴
- 9 Temmuz-** Neçayev'in *Bir Devrimcinin Kateşizmi (Katehizis Revolyutsionera)* metni "Pravitelstvenny Vestnik"te yayımlanır.¹⁴⁵
- 16 Temmuz-** Oğlu Fyodor doğar.¹⁴⁶
- Yaz- Sonbahar-** Neçayev sürecinin malzemelerini kullanarak *Ecinniler* romanı üzerinde çalışmaya devam eder.¹⁴⁷
- 1872** **Aralık Ortası-** "Russkiy Vestnik"te *Ecinniler* romanı son haliyle yayımlanır.¹⁴⁸
- 15 Aralık-** Dostoyevski, "Grajdanin" in redaktörlük görevini kabul eder.¹⁴⁹
- 1873** **1 Ocak-** Dostoyevski'nin editör imzasıyla "Grajdanin" dergisinin ilk sayısı çıkar.¹⁵⁰ Durumu değerlendiren Dostoyevski, güncel konuları ele aldığı ve birçok sorunla ilgili düşüncelerini paylaştığı *Bir Yazarın Günlüğü'nü (Dnevnik Pisatelya)* yayımlar.¹⁵¹
- 8 Ocak-** Moskova Bölge Mahkemesi, S. G. Neçayev'in Petropavlovsk Kalesi'ne gönderilmesi yönünde hüküm verir.¹⁵²
- 5 Şubat-** "Grajdanin" in altıncı sayısında *Bobok* öyküsü yayımlanır.¹⁵³
- 11 Haziran-** Sansür komitesi davasında askeri hapisanede iki günlük hapis cezasına çarptırılır.¹⁵⁴
- Aralık-** Aniden sağlığı kötüye gider; basınçlı hava kürü tedavisi görür.¹⁵⁵
- 1874** **21-23 Mart-** 11 Haziran 1873'te alınan hüküm gereği askeri hapisaneye gönderilir.¹⁵⁶

¹⁴³ A.y.

¹⁴⁴ Grossman, L. P., a.g.e., 118.

¹⁴⁵ Saraskina, L. İ., a.g.e., 808.

¹⁴⁶ Fokin, P. E., a.g.e., 454.

¹⁴⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 808.

¹⁴⁸ A.y.

¹⁴⁹ Fokin, P. E., a.g.e., 454.

¹⁵⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 808.

¹⁵¹ Kenoske, N., a.g.e., 380.

¹⁵² Saraskina, L. İ., a.g.e., 808.

¹⁵³ A.g.e., 809.

¹⁵⁴ A.y.

¹⁵⁵ A.y.

- Nisan-** Bozulan sağlığından ötürü “Grajdanin” dergisinin editörlüğünden istifa eder. Editörlük görevine yazar ve yayıncı V. F. Putsikoviç’in geçmesi önerilir. N. A. Nekrasov, Dostoyevski’yi ziyaret eder ve yeni romanını “Oteçestvenniye Zapiski”ye vermesini ister.¹⁵⁷
- 7 Haziran-** Tedavi için Almanya’daki, Bed- Ems’e, kaplıcalara gider.¹⁵⁸
- 1875** **20 Ocak-** *Delikanlı (Podrostok)* romanı, editörlüğünü eski arkadaşı N. A. Nekrasov’un yaptığı “Oteçestvenniye Zapiski” dergisinde basılmaya başlar.¹⁵⁹
- 9 Temmuz-** Polis gözetiminden kurtulur.¹⁶⁰
- 10 Ağustos-** Oğlu Aleksey dünyaya gelir.¹⁶¹
- Aralık-** “Oteçestvenniye Zapiski”, *Delikanlı* romanının basımını bitirir.¹⁶²
- 1876** **Ocak-** *Bir Yazarın Günlüğü*’nü 1877’nin sonuna doğru yayımlar ve geçim derdi çekmekten kurtulur.¹⁶³
- Şubat Başı-** Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler (Bratya Karamazovi)* üzerinde çalışırken dergiyi çıkartmaz. 1876 yılında on bir sayı, 1877 yılında on sayı, 1880 yılında bir ve 1881 yılında, ölmeden hemen önce bir sayı olmak üzere toplamda yirmi üç sayı olarak basılır. Temelde güncel konular üzerine yazılar içermesine rağmen aynı zamanda edebi bir eserdir.¹⁶⁴
- Aralık Başı-** *Bir Yazarın Günlüğü*’nün kasım sayısında *Uysal Bir Ruh (Krotkaya)* uzun öyküsü yayımlanır.¹⁶⁵
- 1877** **Ocak-** Dostoyevski hasta Nekrasov’u ziyaret eder.¹⁶⁶
- Mayıs Başı-** *Gülünç bir Adamın Düşü (Son Smešnogo Çeloveka)* adlı öyküsü *Bir Yazarın Günlüğü*’nün nisan sayısında çıkar.¹⁶⁷

¹⁵⁶ A.y.

¹⁵⁷ A.y.

¹⁵⁸ A.y.

¹⁵⁹ Kennoske, N., a.g.e., 380.

¹⁶⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 809.

¹⁶¹ Fokin, P. E., a.g.e., 455.

¹⁶² Saraskina, L. İ., a.g.e., 809.

¹⁶³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 15.

¹⁶⁴ Kennoske, N., a.g.e., 380.

¹⁶⁵ Saraskina, L. İ., a.g.e., 810.

¹⁶⁶ A.y.

- Ekim Sonu-** Okuyuculara, *Bir Yazarın Günlüğü*'nün basımına bir veya iki yıl ara verileceğini duyurur.¹⁶⁸ Sağlığı kötüye gittiği için çok geç olmadan bütün dikkatini yarım kalan eserlerine verir.¹⁶⁹
- 30 Aralık-** N. A. Nekrasov'un cenazesinde konuşma yapar.¹⁷⁰
- 1878 Kış-** II. Aleksandr'ın oğulları Knez Sergey ve Pavel ile tanışmak üzere davet alır.¹⁷¹
- Rus aydınının toprağından, insanlarından ve köklerinden uzaklaştığını vurgulayan ve Avrupalılaştırmanın olumsuz etkilerinden bahseden bir mektup yazarak bu mektubu Kiev'de ayaklanan öğrencilere ithaf eder.¹⁷²
- 16 Mayıs-** Oğlu Aleksey saradan ölür.¹⁷³
- 1879 1 Şubat-** "Russkiy Vestnik", *Karamazov Kardeşler* romanını yayımlamaya başlar.¹⁷⁴
- Haziran-** Paris'te Uluslararası Edebiyat Birliği (Mejdunarodnaya Literaturnaya Assotsiatsiya) onur kurulu üyesi seçilir.¹⁷⁵
- 1880 5-8 Haziran-** Moskova'daki Puşkin anıtının açılışı şerefine törenler yapılır ve bu törenlerin birinde Dostoyevski, Puşkin üzerine konuşma yapar.¹⁷⁶
- 13 Haziran-** "Moskovskiye Vedomosti" gazetesi, Dostoyevski'nin Puşkin üzerine yaptığı konuşmanın metnini 'Puşkin' başlığı altında yayımlar.¹⁷⁷
- 8 Kasım-** *Karamazov Kardeşler* eserini bitirir.¹⁷⁸
- 1 Aralık-** *Bir Yazarın Günlüğü* romanı, "Russkiy Vestnik" in kasım sayısında çıkar.¹⁷⁹

¹⁶⁷ A.y.

¹⁶⁸ A.y.

¹⁶⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 15.

¹⁷⁰ Grossman, L. P., a.g.e., 118.

¹⁷¹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 810.

¹⁷² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 16.

¹⁷³ Fokin, P. E., a.g.e., 455.

¹⁷⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 811.

¹⁷⁵ A.y.

¹⁷⁶ Fokin, P. E., a.g.e., 455.

¹⁷⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 812.

¹⁷⁸ Seleznyov, Yu. İ., a.g.e., 540.

¹⁷⁹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 812.

- 1881 Ocak Ortası-** L. N. Tolstoy'un yeni dini görüşlerini tartıştığı kontes A. A. Tolstaya'yı ziyaret eder.¹⁸⁰
- Ocak-** Akciğer atardamarı yırtılan yazarın kanaması başlar ve boğazından kan gelir.¹⁸¹
- 28 Ocak, Saat: 20.38-** F. M. Dostoyevski, Peterburg'ta hayata veda eder.¹⁸²
- 1 Şubat-** Dostoyevski, büyük bir törenle Aleksandr Nevski Manastırı'na gömülür.¹⁸³

1.2. A. İ. Soljenitsın

- 1918** Aleksandr İsayeviç Soljenitsın, 11 Aralık 1918'de Kislovodsk'ta doğar.¹⁸⁴
- Soljenitsın'ın baba tarafı Kafkasya'nın kuzeyinde Stavropol'de yaşayan köylü bir ailedir. Dedesi, dört oğlu ve kızıyla orta halli bir çiftliği işletmektedir.¹⁸⁵ Yazarın babası İsaakiy Semyonoviç Soljenitsın ilk olarak Harkov'da, sonra da Moskova Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde öğrenim görür, Birinci Dünya Savaşı başladığında, daha öğrencilik yıllarındayken gönüllü olarak cepheye gider ve cesaretinden ötürü üç kez ödüllendirilir. 1917 yılının yazında, cephedeyken Taisiya Şçerbak ile evlenir. 15 Haziran'da oğlunun doğumuna yaklaşık altı ay kala avda yaşanan talihsiz bir olay sonucunda hayatını kaybeder.¹⁸⁶
- Annesinin babası Zahar Şçerbak Kırım'dan Kuban'a göç eden, toprağı olan zengin bir köylüdür, kızı Taisiya'ya iyi bir eğitim verir. Devrim olduğunda topraklarını kaybeder ve iflas eder.¹⁸⁷

¹⁸⁰ A.g.e., 813.

¹⁸¹ A.y.

¹⁸² Seleznyov, a.g.e. , 540.

¹⁸³ Fokin, P. E., a.g.e., 456.

¹⁸⁴ Saraskina, L. İ. (2009). *Aleksandr Soljenitsın*. Moskva: Molodaya Gvardiya, 926.

¹⁸⁵ Niva, J. (1992). *Soljenitsın*. (Çev. S. Markiş). Moskva: Hudojestvennaya Literatura, 6.

¹⁸⁶ Nikolayev, P. A. (Editör). *Russkiye Pisateli 20 Veka Biografiçeskiy Slovar*. 656.

¹⁸⁷ Skatov, N. N. (Editör). (2005). *Russkaya Literatura XX Veka: Prozaiki, Poeti, Dramaturgi, Biobibliografiçeskiy Slovar: V 3 Tomah*. OLMA- PRESS Invest, 381.

- 1924** Kocasının ölümü üzerine Taisiya Zaharovna, soylu bir aileden geldiği için sürekli ve iyi maaşlı bir iş bulamaması nedeniyle, oğlunu “çok ağır şartlarda” yetiştirdiği Rostov-Na-Donu’ya taşınır.¹⁸⁸
- 1936** Soljenitsın maddi zorluklara rağmen Rostov Ortaokulu’nu üstün başarıyla diplomasıyla bitirir.¹⁸⁹
- Okulu bitirdikten sonra ilk olarak Rostov Devlet Üniversitesi Fizik-Matematik Fakültesi’nde öğrenim görür, daha sonra da 1939 yılında Moskova Tarih, Filoloji ve Edebiyat Fakültesi’ni açıktan okur ve yazar olmayı hayal eder.¹⁹⁰
- Rostov Devlet Üniversitesi Fizik-Matematik Fakültesi’nde okurken gerek okul yıllarında gerekse sonraları Soljenitsın’ın hayatı seven ve enerjik bir doğası vardır. Yazarın tarihe olan ilgisi daha o zamanlara dayanmaktadır, fakat 1940’a kadar devrimi romantikleştirme ve Rus tarihinin şanlı başlangıcının devrimle başladığını düşünme eğilimine sahiptir. Hatta Birinci Dünya Savaşı’yla ilgili romanına gençliğinde, dikkat çekici bir isim olan *Devrimi Sevin (Lyubi Revolyutsiyu)* adını verir.¹⁹¹
- 1937** İngilizce kursunu bitirir ve çevirmenlik diploması alır. Bütün bir yıl Birinci Dünya Savaşı üzerine malzeme toplar.¹⁹²
- 1940** **27 Nisan-** Rostov Üniversitesi’nde öğrenciyken Natalya Alekseyevna Rešetovskaya ile evlenir.¹⁹³
- 1941** Rostov Devlet Üniversitesi Fizik-Matematik Fakültesi’ni başarıyla bitirir. Moskova Tarih, Filoloji ve Edebiyat Fakültesi’ndeki sınavlarına girmek için Moskova’ya gelir. Rusya İkinci Dünya Savaşı’na dahil olur.¹⁹⁴
- 18 Ekim-** 74. Bölüm Nakliye Taburu’na koşumcu olarak atanır.¹⁹⁵

¹⁸⁸ A.y.

¹⁸⁹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 927.

¹⁹⁰ Agenosov, V. V. (2007). *İstoriya Russkoy Literaturı XX Vek Çast 2*. Moskva, 371.

¹⁹¹ Skatov, N. N., a.g.e., 381.

¹⁹² Çalmayev, V. A. (2010). *Aleksandr Soljenitsın Sudba i Tvorçestvo*. Moskva: Prosveşçeniye, 7-8.

¹⁹³ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

¹⁹⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 927.

¹⁹⁵ A.y.

- 1942** **14 Nisan-** Sınıf komutanının yönlendirmesiyle 3. Leningrad Topçu Harp Okulu'nun bulunduğu yer olan Kostroma'ya gelir.¹⁹⁶
Kostroma'da bulunan topçu okulundaki eğitimi biter ve teğmenlik rütbesine terfi ederek mezun olur. Teğmen rütbesiyle Kuzey-Batı cephesine doğru hareket eder ve Oryol'dan Doğu Prusya'ya giden yolu izler.¹⁹⁷ Soljenitsın, orada 1914'te Samsonov birliklerinin kuşatıldığı yerlerden geçer. Burada 26-27 Ocak 1945'te Soljenitsın'ın kendisi de böyle bir kuşatmanın içinde kalır. Bu askeri olay daha sonra *Dumanlar Arasından (Skvoz Çad)* adlı denemesinde kendini gösterir.¹⁹⁸
- 1943** Askeri görevini yerine getirirken birçok defa kahramanlık sergiler ve 2. Derece Anayurt Savaşı Nişanı ile ödüllendirilir.¹⁹⁹
- 1944** **17 Ocak-** Annesi ölür.²⁰⁰
12 Temmuz- Rogaçyov şehrinin alınmasına katkılarından dolayı Kızıl Yıldız Nişanı'yla ödüllendirilir.²⁰¹
- 1945** Nişanlarla ödüllendirilen cephe komutanı Yüzbaşı Soljenitsın'ın yazar kimliği özellikle *Teğmen (Leytenant), M. Şehrinde (V Gorode M.), 254 Numaralı Mektup (Pismo No 254)* öykülerinde kendini gösterir, yazar ve dramaturg B. Lavrenyov Soljenitsın'ın bazı eserlerinden övgüyle bahseder.²⁰²
Soljenitsın, Stalin'in Lenin'in vasiyetinden uzaklaştığını düşünür ve silah arkadaşı N. D. Vitkeviç'e 'politik öfkelerini' paylaştığı açık sözlü mektuplar gönderir. Bu yazışmalar, casusları takip eden örgütün dikkatini çeker, Soljenitsın'ın düşünceleri anti Sovyet bir propaganda ve Sovyet karşıtı bir örgüt oluşturma teşebbüsü olarak görülür.²⁰³

¹⁹⁶ A.g.e., 928.

¹⁹⁷ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

¹⁹⁸ Skatov, N. N., a.g.e., 381.

¹⁹⁹ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²⁰⁰ Niva, J., a.g.e., 7.

²⁰¹ Skatov, N. N., a.g.e., 381.

²⁰² A.y.

²⁰³ A.y.

9 Şubat- N. D. Vitkeviç ile yazışırken Stalin hakkında saygısızca eleştiriler yaptığı için Doğu Prusya’da, askeri casusluk örgütü olan SMERŞ²⁰⁴ tarafından tutuklanır.²⁰⁵

19 Şubat- Tutuklanan Soljenitsın, Devlet Güvenlik Komitesi’nin (KGB) önceki oluşumu, Lubyanka’daki Devlet Milli Güvenlik Komiserliği’nin (Narodniy Komissariat Gosudarstvennoy Bezopasnosti) merkez hapisanesine götürülür.²⁰⁶

7 Temmuz- Devlet Milli Güvenlik Komiserliği tarafından özel zirve kararıyla giyaben sekiz yıl çalışma kampında çalışmaya mahkum edilir.²⁰⁷

1946 27 Eylül- Stalin’in baskı yıllarında, tutuklu uzmanların çalıştırıldığı cezaevi kurumuna bağlı proje bürolarına ‘şaraşka’ adı verilmektedir. Yazar, bu türden özel bir hapisanede çalıştırılmak üzere Yaroslavl eyaletinin Rybinsk şehrine gönderilir.²⁰⁸ Rybinsk’te Devlet Milli Güvenlik Komiserliği’ne bağlı bilimsel çalışmaların yürütüldüğü bir birlikte yaklaşık bir yıl kalır.²⁰⁹

6 Kasım- *Butırka Hapishanesi Anıları (Vospominaniye o Butırskoj Tyurme)* şiirini, hapisanelerde yazı yazmak yasak olduğu için ezberleyerek yaratır.²¹⁰

Sonbahar- *Bir Mahkumun Hayali (Meçta Arestanta)* şiirini ezberleyerek yaratır.²¹¹

1947 21 Şubat- Rybinsk’ten Moskova’ya gönderilir.²¹²

²⁰⁴SMERŞ-CASUS YAKALAMA ÖRGÜTÜ : “Casuslara ölüm”den (“Smert Şpionam”) gelen bir kısaltmadır, 1943-1946 yılları arasında Stalin’in emri altında olan SSCB Milli Savunma Komiserliği sisteminde, Sovyet Savaş Casusluğu’nun Merkez İdaresi’dir. SMERŞ’in organları; tahliye edilen topraklardaki savaş hareketinin yürütüldüğü bölgelerde düşman ajanlarını, onların sabotajlarını ve yıkıcı faaliyetlerini tespit etmekle uğraşmıştır, hatta Alman ordusu tarafından işgal edilen topraklarda görünen ve kuşatmadan kaçan, esirlikten kurtulan Sovyet ordu mensuplarının bağlılık kontrolünü de yapmıştır. (Sanjarevskiy, İ. İ. (2014). *Politiçeskaya Nauka: Slovar-Spravoçnik*. Tambov.)

²⁰⁵ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²⁰⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 930.

²⁰⁷ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²⁰⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 931.

²⁰⁹ Skatov, N. N., a.g.e., 382.

²¹⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 931.

²¹¹ A.y.

²¹² A.y.

9 Temmuz- Moskova Marfino bölgesindeki ‘şaraşka’ya gönderilir.²¹³ Soljenitsın burada ünlü Germanist L. Kopelev, ressam S. İvaşev-Musatov, mühendis D. Panin ile tanışır. Onlarla olan teması, yazarın sosyal ahlak anlayışının ve tarihsel görüşlerinin şekillenmesinde önemli rol oynar. Bu çevreden en çok, önceleri Moskova Filoloji, Edebiyat ve Tarih Fakültesi’nde doçent olan L. Kopelev ile yakınlaşır.²¹⁴ Bu son ‘şaraşka’ ve buranın sakinleri *İlk Çember (V Kruge Pervom)* romanında hayat bulur.²¹⁵

Yıl içerisinde *İki Parmaklık Arasından (Çerez Dve Reşyotki)*, *Hacı Yatmaz (Vanka-Vstanka)*, *Romans (Romans)* şiirlerini ezberleyerek yaratır ve *Yol (Dorojenka)* poemine başlar.²¹⁶

1950

19 Mayıs- Soljenitsın, *İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde (Odin Den İvana Denisoviça)* anlatılan Kazakistan’ın Ekibastuz şehrindeki özel kampa gönderilir. İkinci kamp döneminin başladığı bu hapisanede işçi, duvarcı, dökümcü olarak çalışır.²¹⁷

Kamplarda, sayımı ve kontrolü kolaylaştırmak için mahkumlara numaralar verilmektedir. Soljenitsın’e verilen numara ‘ŞÇ-262’dir.²¹⁸

Mahkumiyet yılları ona derin bir dünya görüşü kazandırır. Soljenitsın, *Buzağı Meşe Ağacına Tosladı (Bodalsya Telyonok s Dubom)* adlı kitabında, “Beni hapisaneye koymasalardı belki yazar olmayacaktım. Bunun düşüncesi bile korkunç”²¹⁹ demiştir. N. Struve ile olan bir röportajında, “İlahi bir emirdi, çünkü kamp hayatı, beni en iyi şekilde esas konuma yönlendirdi...”²²⁰ sözleri de bu konudaki tutarlılığını gösterir.

Soljenitsın Ekibastuz kampında büyük otobiyografik poemi olan *Yol’u (Dorojenka)* oluşturmaya devam eder ve mahkumlara yazı yazmanın

²¹³ A.y.

²¹⁴ Skatov, N. N., a.g.e., 382.

²¹⁵ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²¹⁶ Saraskina, L. İ., a.g.e., 931.

²¹⁷ Nikolayev, P. A., a.g.e., s. 656

²¹⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 932.

²¹⁹ Skatov, N. N., a.g.e., 382.

²²⁰ A.y.

ve not almanın yasak olması nedeniyle şiirlerini unutmamak için tespihle sürekli tekrar eder.²²¹

1951 Soljenitsın ve Reşetovskaya boşanır.²²²

1952 **22-28 Ocak-** Ekibastuz'da bir ayaklanmaya katılır.²²³

Kötü huylu bir tümör sağlığını tehdit etmektedir.²²⁴

12 Şubat- Mahkum Cerrah K. F. Donis kötü huylu tümörü almak için Soljenitsın'ı ameliyat eder.²²⁵

1953 **13 Şubat-** Mahkumiyet süresi bittikten sonra Kok-Terek bölgesine ebedi olarak sürgüne gönderilir ve oradaki bir ortaokulda matematik, fizik ve astronomi öğretmenliği yapar.²²⁶

5 Mart- Stalin'in ölümü üzerine *Beş Mart (Pyatoye Marta)* adlı şiiri yazar.²²⁷

Kısa bir süre sonra hastalığı tekrar eder.²²⁸

Kasım Sonu- Doktordan üç haftalık ömrü kaldığını öğrenir.²²⁹

Aralık- *Ölüm Uçurum Değil, Zirvedir (Smert- ne kak propast, a smert kak greben...)* şiirini kaleme alınır.²³⁰

Aralık Sonu- Eserlerini yazdığı sayfaları, rulo şeklinde kıvrarak şişe içerisinde toprağa gömer.²³¹

1954 Taşkent'teki bir hastanede mide kanseri tedavisi görmek için birkaç ay izin alır. Işın tedavisi olumlu sonuç verir ve kanseri yener. Bu hastanede tedavi sürecinde edindiği izlenimler, *Sağ El (Pravaya Kist, 1960)* öyküsünün ve *Kanser Koğuşu (Rakoviy Korpus)* uzun öyküsünün temellerini oluşturur.²³²

²²¹ A.g.e., 383.

²²² Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²²³ Çalmayev, V. A., a.g.e., 9.

²²⁴ Skatov, N. N., a.g.e., 383.

²²⁵ Saraskina, L. İ., a.g.e., 932.

²²⁶ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²²⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 932.

²²⁸ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²²⁹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 933.

²³⁰ A.y.

²³¹ A.y.

²³² Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

- 18 Şubat-** Hastaneden taburcu olur ve Kok-Terek'e geri döner.²³³
- 1955** Kok-Terek'teki bir okulda öğretmenlik yapar ve *İlk Çember* romanını yazar.²³⁴
- 1956** **Nisan-** Sovyetler Birliği döneminde yaklaşık üç milyondan fazla kişi devrim karşıtı suçlardan yargılanmıştır. Sıradan suçlulardan farklı olarak, genellikle casusluk gerekçesiyle suçlanan 58. Madde gereğince tutuklanan siyasi suçluların sürgün cezaları iptal edilir.²³⁵ Soljenitsın, diğer siyasi suçlularla birlikte (itibarları iade edilmeden) serbest bırakılır ve ağustos ayında Vladimir eyaleti Miltsevo köyündeki bir ortaokulda bir yıl boyunca öğretmenlik yapar. Yazarın hayatındaki bu dönem, *Evlisiz Köyün Değeri Yok (Ne Stoit Selo Bez Pravednika)* adlı esere konu olur. Sonra bu eserin ismi A. T. Tvardovski tarafından *Matryona'nın Evi (Matryonin Dvor, 1959)* olarak değiştirilir.²³⁶
- 1957** **2 Şubat-** Soljenitsın ve Reşetovskaya yeniden evlenir.²³⁷
- 6 Şubat-** SSCB Yüksek Askeri Mahkeme Kurulu'nun kararıyla Soljenitsın'a itibarı iade edilir.²³⁸ Ryazan'a eşinin yanına yerleştikten sonra eskisi gibi bir ortaokulda öğretmenlik yapar.²³⁹
- 1958** **Nisan-** Ryazan Onkoloji Kliniği'ne kemoterapi görmeye gider.²⁴⁰ (*Krohotki, 1958-1960*) ve *Gulag Takımadaları (Arhipelag Gulag)* eserlerinin çıkış noktası bu döneme rastlar.²⁴¹ Gelecekteki eseri *Kızıl Çark'a (Krasnoye Kolyoso)* kaynak toplamak için Leningrad'a gider.²⁴²
- 1959** **18 Mayıs-** 45 gün boyunca *Bir Mahkumun Bir Günü (Odin Den Odnogo Zeka)* öyküsünü yazar.²⁴³

²³³ Saraskina, L. İ., a.g.e., 933.

²³⁴ A.y.

²³⁵ A.y.

²³⁶ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²³⁷ A.y.

²³⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 934.

²³⁹ A.y.

²⁴⁰ A.g.e., 935.

²⁴¹ A.y.

²⁴² A.y.

Sonbahar- Matryona'nın Evi adlı öyküsünü bitirir.²⁴⁴

1961 Soljenitsın'ın 'şaraşka'dan arkadaşı, ünlü Germanist L. Z. Kopelev, bir zamanlar Ş-854 *Bir Mahkumun Bir Günü* ismini taşıyan *İvan Denisoviç'in Bir Günü* öyküsünün metnini, A. T. Tvardovskiy yönetimindeki "Noviy Mir" dergisine iletir.²⁴⁵

1962 Kamp arkadaşlarının yanına, Sibiryaya gider.²⁴⁶

Ekim- Sovyetler Birliği Komünist Parti Merkez Komitesi Yönetim Kurulu, *İvan Denisoviç'in Bir Günü* öyküsünü yayımlama kararı alır. Tvardovski'nin ısrarı üzerine eserin türü uzun öykü olarak belirlenir. Öykü, ülkede ve yurtdışında büyük etki yaratır.²⁴⁷

30 Aralık- Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yazarlar Birliği'ne kabul edilir.²⁴⁸

1963 "Noviy Mir" in; 1. sayısında *Matryona'nın Evi* ve sonradan ismi *Kreçetovka İstasyonunda Bir Olay (Sluçay Na Stantsii Kreçetovka)* olarak değişecek olan *Koçetovka İstasyonu'nda Bir Olay (Sluçay Na Stantsii Koçetovka, 1962)* öyküleri yayımlanır. O zamanlar "Noviy Mir" ve V. A. Koçetov'un "Oktyabr"ı arasındaki anlaşmazlıktan ötürü 'Koçetovka' ismi 'Kreçetovka' ismiyle değiştirilir, sonra ise Soljenitsın ilk baştaki ismine döner. "Noviy Mir" in 7. sayısında ise *Dava Uğruna (Dlya Polzi Dela, 1963)* adlı öykü yayımlanır.²⁴⁹

1964 N. S. Kruşçev'in istifa ettiğinde, Soljenitsın 1920-1921 yılındaki köylü isyanının bastırılması üzerine malzeme toplamak için Tambov bölgesindedir. R-17 diğer adıyla *Kızıl Çark* adlı büyük eserini kaleme alır.²⁵⁰

²⁴³ A.y.

²⁴⁴ A.y.

²⁴⁵ Nikolayev, P. A., a.g.e., 656.

²⁴⁶ A.y.

²⁴⁷ A.y.

²⁴⁸ A.y.

²⁴⁹ A.y.

²⁵⁰ Çalmayev, V. A. , a.g.e., 9-10.

- 31 Ekim-** Soljenitsın, arşivinin bir kısmını Batı'ya gönderir. SSCB döneminde yasaklanan birçok kitap, el altından dağıtılmaya başlanır.²⁵¹
- 1965 11 Eylül-** Devlet Güvenlik Komisyonu üyeleri, Soljenitsın'ın arkadaşı V. L. Teuş'a arama yaparken, Soljenitsın'ın kampta yazdığı şiirlerin bir kısmının el yazmalarına, *İlk Çember* romanına, *Kırıntılar* adlı düzyazı minyatür serisine, hatta *Galiplerin Şöleni*'ne (*Pir Pobediteley, 1951*) el koyarlar. Devlet Güvenlik Komisyonu tarafından, Sovyet karşıtı bir metin olan *Galiplerin Şöleni*'nin Sovyet yanlısı zümrelerde yayılması, yazar için büyük bir tehlike oluşturur.²⁵²
- Yazar, *Gulag Takımadaları*'ni yazabilmek için Estonya'da saklanır.²⁵³
- 1966** "Noviy Mir"ın 1. sayısında Soljenitsın'ın *Zahar-Kalita (Zahar-Kalita, 1965)* öyküsü yayımlanır. Yazarın bu eserinden sonra 22 yıl boyunca SSCB'de hiçbir eseri yayımlanmayacaktır.²⁵⁴
- 10 Nisan-** *Kutsal Paskalya Yürüyüşü (Pashalnyı Krestnyı Hod)* adlı öyküsünü yazar.²⁵⁵
- 1967 16 Mayıs-** Soljenitsın SSCB 4. Yazarlar Kongresi'ne sansürü kaldırma çağrısında bulunduğu açık bir mektup gönderir. Yazarın, Sovyet baskısı altında takibi başlar.²⁵⁶
- Buzağı Meşe Ağacına Tosladı* adlı eserini yazar.²⁵⁷
- 1968** *Kanser Koğuşu* yazarın haberi olmaksızın, *İlk Çember* ise yazarın bilgisiyle yurtdışında yayımlanır. Aynı zamanda yazar, Sovyet baskısını anlatan 3 ciltlik edebi bir araştırma çalışması olan *Gulag Takımadaları*'nın el yazmalarını gizlice Batı'ya gönderir.²⁵⁸
- Gelecekteki karısı Natalya Dmitriyevna Svetlova ile bu tarihte tanışır.²⁵⁹

²⁵¹ A.g.e., 10.

²⁵² Nikolayev, P. A., a.g.e., 656-657.

²⁵³ Çalmayev, V. A., a.g.e., 10.

²⁵⁴ Nikolayev, P. A., a.g.e., s. 657.

²⁵⁵ Saraskina, L. İ., a.g.e., 939.

²⁵⁶ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁵⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 939.

²⁵⁸ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁵⁹ Niva, J., a.g.e., 11.

- 1969** En iyi yabancı kitap dalında “Fransız Gazeteciler Ödülü” (Premiya Frantsuzskih Jurnalistov) ile ödüllendirilir.²⁶⁰
- 1970** **8 Ekim-** Nobel Edebiyat Ödülü, A. İ. Soljenitsın’a verilir. Sovyet otoriteleri, bunu kötü niyet olarak algılar ve yazarı karalama politikasını sıklaştırır.²⁶¹
- 30 Aralık-** N. D. Svetlova’dan ilk oğlu Yermolay dünyaya gelir.²⁶²
- 20 Kasım-** Sovyet vatandaşlığından çıkarılışı ve SSCB topraklarından sınır dışı edilişi konusundaki karar tasarısı kabul edilir.²⁶³
- 1971** *Ağustos 1914* Rusça olarak Paris’te yayımlanır.²⁶⁴
- 1972** N. D. Svetlova’dan ikinci oğlu İgnat dünyaya gelir.²⁶⁵
- 1973** **15 Mart-** Reşetovskaya ile boşanır ve 20 Nisan’da N. D. Svetlova ile olan evliliği resmi bir hal alır.²⁶⁶
- 5 Eylül-** *Gulag Takımadaları*’nın elyazmalarının Devlet Güvenlik Konseyi tarafından ele geçirildiğini öğrendikten sonra eserinin Batı’da yayımlanmasına izin verir.²⁶⁷
- Üçüncü oğlu Stepan dünyaya gelir.²⁶⁸
- 28 Aralık-** *Gulag Takımadaları*’nın ilk cildi Rusça olarak Paris’te çıkar.²⁶⁹
- 1974** *Gulag Takımadaları*’nın basılmasıyla Soljenitsın takibe alınır.²⁷⁰
- Tutuklanır, Lefortovo Hapishanesi’ne götürülür ve SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu kararıyla Sovyet vatandaşlığından çıkartılır.²⁷¹
- Şubat-** Lefortovo’dan Şeremetyevo’ya götürülür ve Frankfurt uçağıyla Rusya’dan sınır dışı edilerek Almanya’ya gönderilir.²⁷²

²⁶⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 940.

²⁶¹ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁶² A.y.

²⁶³ Saraskina, L. İ., a.g.e., 941.

²⁶⁴ Skatov, N. N., a.g.e., 384.

²⁶⁵ Niva, J., a.g.e., 12.

²⁶⁶ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁶⁷ A.y.

²⁶⁸ Niva, J., a.g.e., 13.

²⁶⁹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 943.

²⁷⁰ A.y.

²⁷¹ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁷² Saraskina, L. İ., a.g.e., 943.

Batı Almanya'da onu, Alman yazar H. Böll karşılar. Bir süre onun yanında kalır.²⁷³

14 Şubat- Rusya'daki halk kütüphanelerinden Soljenitsın'ın eserlerinin toplatılması emri verilir.²⁷⁴

29 Mart- Soljenitsın'ın ailesi Moskova'dan Zürih'e gider. Soljenitsın 1974-1976 yılları arasında İsviçre'nin Zürih şehrinde yaşar.²⁷⁵

17 Haziran- Mahkumlara ve onların ailelerine yardım etmek için *Gulag Takımadaları*'nın tüm dünyadaki satışından elde edilecek gelirin toplanacağı bir Rus Sosyal Yardım Vakfı (Russkiy Obşçestvennyy Fond) kurulur.²⁷⁶

İsveç'e, Nobel ödülü teslim törenine gider.²⁷⁷

1976 1994 yılına dek yaşayacağı ABD'nin Vermont eyaletindeki küçük çiftliğe taşınır. Yıllar boyunca yazar, 10 ciltlik büyük bir eser olan *Kızıl Çark*'ın üzerinde çok yoğun bir şekilde çalışır ve yüz elliden fazla sosyo-politik konulu yazı yazar ve yayımlar.²⁷⁸

19 Ekim- SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun kararnamesiyle yazarın eşi N. D. Soljenitsına, Sovyet vatandaşlığından çıkartılır.²⁷⁹

1977 İki seri halindeki *Çağdaş Rus Tarihi Araştırmaları (İssledovaniya Noveyşey Russkoy İstorii, 1980)* ve *Yakın Geçmişimiz (Naşe Nedavnee, 1984)* kitaplarını çıkarmaya başlar.²⁸⁰

1978 Harvard Üniversitesi'nde fahri doktora unvanı alır.²⁸¹

1988 **Ağustos-** S. P. Zalığın'den *Kanser Koğuşu*'nu yayımlamayı teklif eden bir telgraf alır.²⁸²

Eylül- Ortamın elverişli bir hal almasıyla "Noviy Mir" dergisinin yazı kurulu *Gulag Takımadaları*'nı yayımlama kararı alır.²⁸³

²⁷³ Skatov, N. N., a.g.e., 385.

²⁷⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 943.

²⁷⁵ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657

²⁷⁶ A.y.

²⁷⁷ Saraskina, L. İ., a.g.e., 944.

²⁷⁸ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁷⁹ Saraskina, L. İ., a.g.e., 945.

²⁸⁰ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁸¹ A.y.

²⁸² Saraskina, L. İ., a.g.e., 947.

- 1989** **Ağustos-** *Gulag Takımadaları*, “Noviy Mir”de basılmaya başlanır.²⁸⁴
- 1990** **Ağustos-** Soljenitsın’ın da aralarında bulunduğu 23 mülteci için Sovyet vatandaşlığının iadesi kararı alınır.²⁸⁵
- 18 Eylül-** *Rusya’yı Nasıl Yeniden İnşa Ederiz? (Kak Nam Obustroit Rossiya?)* adlı makale, “Komsomolskaya Pravda” ve “Literaturnaya Gazeta”da yayımlanır.²⁸⁶
- Ryazan Kent Konseyi Delegeler Belediye Birliği, Soljenitsın’ı Ryazan’ın onursal vatandaşı olarak seçer. *Kanser Koşuşu* ilk kez Rusya’da basılır.²⁸⁷
- “Nauka” adlı yayınevinden *Rus Dilini Genişletme Sözlüğü (Slovar Yazıkovogo Rasşireniya)* çıkar.²⁸⁸
- 11 Aralık-** *Gulag Takımadaları*’na verilen devlet ödülünü reddeder.²⁸⁹
- 1991** **17 Eylül-** SSCB Başsavcısı, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Ceza Kanununun 64. Maddesi uyarınca vatana ihanetten 1974 yılında açılan davanın delil yetersizliğinden sona erdiğini açıklar.²⁹⁰
- 1994** **İlkbahar-** *Rus Sorunu (Russkiy Vopros)* adlı çalışmasını kaleme alır.²⁹¹
- 27 Mayıs-** Rusya’ya döner. Moskova’da yaşamaya başlar. Sınır dışı edilşinin üzerinden çok geçmeden yazar, birçok kez ölmeden vatanına döneceğini hissettiğini söylemiştir, fakat buna kimse inanmamıştır.²⁹²
- Yazarın oğulları Yermolay, İgnat ve Stepan Batı’daki eğitimlerini tamamlar. Yermolay ve Stepan Rusya’da çalışır ve yaşarlar. İgnat ise ünlü bir piyanist, orkestra şefi ve gelecekte Philadelphia Konservatuarı’nda profesör olur.²⁹³

²⁸³ A.y.

²⁸⁴ A.y.

²⁸⁵ A.y.

²⁸⁶ A.y.

²⁸⁷ A.y.

²⁸⁸ A.y.

²⁸⁹ A.y.

²⁹⁰ A.y.

²⁹¹ A.g.e., 948.

²⁹² Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁹³ A.y.

- 28 Ekim-** Rusya Federasyonu Devlet Duması'nda konuşma yapar.²⁹⁴
- 1995** **20 Eylül-** 'Soljenitsın ile Görüşmeler' (Vstreçı S Soljenitsınım) adlı televizyon yayını, Rusya Devlet Televizyonu'nun idari emriyle durdurulur.²⁹⁵
- 1996** **Haziran-** "Noviy Mir"ın 6. sayısında *Kırılma Noktasında (Na İzlomah)* öyküsü yayımlanır.²⁹⁶
- 1997** Kısa sürede en saygın Rus edebiyat ödülllerinden biri haline gelen, Soljenitsın Edebiyat Ödülü 21 Ekim'de verilmeye başlanır.²⁹⁷
- 1998** "Russkiy Put" adlı yayınevinden *Rusya Çöküşte (Rossiya v Obvale)* adlı kitabı çıkar.²⁹⁸
- 11 Aralık-** 80. yaş yıldönümü dolayısıyla Andrey Pervozvannıy Nişanı'nın yanı sıra Rusya Devlet Yüksek Madalyası'yla ödüllendirilen yazar, belki gelecekte bir gün, öldükten sonra, ülkedeki politik ve ekonomik durum normale döndüğünde, onun adına bu nişanı oğullarının alabileceğini söyleyerek Rusya Devlet Yüksek Madalyası'nı almayı reddeder. Aynı gün Soljenitsın, Moskovalı Aziz Knez Daniel Kilise Nişanı ile de ödüllendirilir ve yazar bu nişanı kabul eder.²⁹⁹
- 1999** **Şubat-** *Gözlerini Oy (Proterevşi Glaza)* adıyla kamp ve sürgün yıllarını anlatan düzyazı ve şiir kitapları çıkarır.³⁰⁰
- 2 Haziran-** Rusya Bilimler Akademisi yüksek ödülü olan 1998 yılı M. V. Lomonosov Büyük Altın Madalyasıyla ödüllendirilir.³⁰¹
- 2000** **20 Eylül-** Rusya Devlet Başkanı V. V. Putin, Troitse- Lıkovo'da Soljenitsın'ı ziyaret eder.³⁰²
- 2001** **Haziran-** *İki Yüz Yıl Birlikte (Dvesti Let Vmeste)* eserinin birinci cildi yayımlanır.³⁰³

²⁹⁴ Saraskina, L. İ., a.g.e., 948.

²⁹⁵ A.g.e., 949.

²⁹⁶ A.y.

²⁹⁷ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

²⁹⁸ Saraskina, L. İ., a.g.e., 950.

²⁹⁹ Nikolayev, P. A., a.g.e., 657.

³⁰⁰ Saraskina, L. İ., a.g.e., 950.

³⁰¹ A.y.

³⁰² A.y.

³⁰³ A.y.

- 2002** **Aralık-İki Yüz Yıl Birlikte** eserinin ikinci cildi yayımlanır.³⁰⁴
- 2006** **16 Kasım-** 30 ciltlik toplu eserleri yayımlanmaya başlar.³⁰⁵
- 2007** **27 Şubat-** “Rossiyskaya Gazeta”da, *Şubat Devrimi Üzerine Düşünceler (Razmışleniya o Fevralskoy Revolyutsii)* adlı makale yeniden basılır.³⁰⁶
- 12 Haziran-** İnsanlığa yaptığı hizmetler için Kremlin’de Rusya Federasyonu Devlet Ödülü verilir. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı V.V. Putin, yazarı kutlar.³⁰⁷
- 2008** **3 Ağustos-** Yazar, hayata gözlerini kapar.³⁰⁸
- 6 Ağustos-** Moskova’daki Don Manastırı’nda cenaze töreni yapılır.³⁰⁹

³⁰⁴ A.y.

³⁰⁵ A.g.e., 951.

³⁰⁶ A.y.

³⁰⁷ A.y.

³⁰⁸ A.y.

³⁰⁹ A.y.

2. BÖLÜM

YAZARLARIN MAHKUMİYET VE SÜRGÜN YILLARI

2.1. F. M. Dostoyevski

Rusya'da devletin yapısı ve halkın durumu, eserlerde işlenen konulara ve yazarların kimliklerine etki eder. Bu yüzden Dostoyevski döneminde sistemin nasıl işlediğine kısaca değinmekte fayda vardır. Dostoyevski'nin yaşadığı dönemde Rus toplumu sisteme başkaldırmaya başlar. Özellikle gençler arasında, mutlakiyeti ortadan kaldırıp yeni bir düzen kurma düşünceleri yaygınlaşır. Ülkede çeşitli politik hareketlenmeler yaşanır, farklı siyasi topluluklar ortaya çıkar.³¹⁰

1825 yılında Dekabrist ayaklanması, devlet politikasının şekillenmesinde büyük rol oynar. Toplumsal bir hoşgörüsüzlükle baş etme mücadelesi, I. Nikolay'ın iç politikasının en önemli parçasıdır. Dekabrist ayaklanmasından sonra I. Nikolay, "Rusya'nın eşliğindeki devrim, ben nefes aldığım sürece ülkeye yayılamayacak..."³¹¹ diye belirtir. Yönetimde olduğu otuz sene boyunca I. Nikolay, bu uğurda büyük uğraş verir. Ayaklanma sonrasındaki süreçte I. Nikolay tehlikeli veya şüpheli gördüğü kişileri sürgüne gönderip kürek cezasına çarptırır. Bu kişiler arasında özellikle devrim yanlısı siyasi suçluları en ağır şartlarla mahkum eder.³¹²

Devletin baskısına ve politik faaliyetlere izin verilmemesine rağmen 1840'lı yıllarda aydınlar bir eylem çabası içindedir. Bu hareketin ilk adımları politik anlamdaki gizli topluluklar olur. Dostoyevski, böyle bir örgüt olan Petraşevski topluluğunun üyelerinden biridir.³¹³ İsmi, M. V. Petraşevski'den alan Petraşevski topluluğu sosyalist fikirler ve devrim düşüncesinin oluşmasında ve yayılmasında önemli rol

³¹⁰ Sergeevna, S. A. (2007). "Dostoyevskaya" Tematika i Forma v Publitsistike A. İ. Soljenitsına, Yüksek Lisans Tezi, Tambov Teknik Devlet Üniversitesi, Tambov, 75.

³¹¹ Froyanov, İ. Ya. (1998). *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremyon Do Naçala XX Veka*. İzdatelstvo Maket, 313.

³¹² Acar, K. (2004). *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 183.

³¹³ Kaşına, N. V. (1989). *Eстетика F. M. Dostoyevskogo*. Moskva: "Vısshaya Şkola", 9-10.

oyunar. 1844'te her cuma Petraşevski'nin dairesi, dönemin ilerici görüşlere sahip aydınlarının güncel sorunları tartıştığı bir siyasi kulübe dönüşür. F. M. Dostoyevski, M. E. Saltavov, A. N. Pleşçev, A. N. Maykov, V. A. Milyutin ve sonra birçok kişi bu topluluğun üyeleri haline gelir. Sürekli çoğalan bu topluluğun farklı şubeleri ortaya çıkar.³¹⁴

Devlet politikaları, hararetle tartışmaların konusudur. Petraşevski topluluğunda sosyalist görüşler popülerdir, halk kitlelerince itici bir güçle yapılmak zorunda olan devrim hareketinin olasılığı tartışılır. Nitekim Ural'da patlak veren isyan, Volga ve Don bölgesine, son olarak da Moskova'ya kadar yayılır. Devrim yanlısı olanlar, mutlakiyet rejimine son verildikten sonra geniş çaplı demokratik reformların yapılacağı düşüncesindedir. Petraşevski topluluğu, devrimci-demokrasi programıyla gizli organizasyonların yapılması yolunda ilerlemektedir. Fakat bu planlar gerçekleşemez.³¹⁵

Petraşevski topluluğunun üyelerinden biri olan ve bu yüzden hayatı değişen Dostoyevski, 1849 yılının Nisan ayında düzenlenen cuma toplantılarının birinde, Belinski'nin Gogol'e yazdığı, o zamanların meşhur yasaklı mektubunu okur. Bu mektubu okuması, yazarın mahkum edilmesinin başlıca sebeplerinden biridir. 22 Nisan 1849'da topluluğun son gizli toplantısı yapılırken, Dostoyevski'nin de içinde bulunduğu Petraşevski topluluğunun üyelerinin tutuklanması kararı alınır. Yazar, ertesi gün sabahın erken saatlerinde diğer Petraşevski topluluğu üyeleri ile tutuklanır ve Petropavlovsk Kalesi'ne kapatılır. Petraşevski davası üzerine soruşturma başlar. İlk sorguda Dostoyevski, kalbinde vatanına karşı sevgi beslediğini ve ona hiçbir zaman, hiçbir şekilde zarar verme bilinci taşımadığını açıklar.³¹⁶ Dostoyevski, Petropavlovsk Kalesi'nde sekiz ay kalır. Mahkumlar, burada taş bir hücrede, karanlık ve sessiz bir ortamda dünyadan soyutlanır. Birçok Petraşevski topluluğu üyesi buna

³¹⁴ Froyanov, İ. Ya., a.g.e., 311.

³¹⁵ A.g.e., 312.

³¹⁶ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna, S. V. (2011). *Fyodor Dostoyevskiy*. Harkov: Folio, 44.

dayanamaz; Grigoryev aklını kaçıır, Yastrjembский kendini öldürmeyi dener, Aşarumov ise kendini asabilmek için yanında çivi bulundurur.³¹⁷

Mahkumiyetinin ilk zamanlarında Dostoyevski geleceğe umutla bakmakta, hapisane duvarlarının arkasında bıraktığı hayatına döneceği günü sabırsızlıkla beklemektedir. Petropavlovsk Kalesi'nde kitap okumaya ve yazı yazmaya izin verilmektedir. Böylece yazar burada çok kitap okuma imkânı bulur, kardeşinden daha fazla kitap göndermesini rica eder ve 1857 yılında yayımlanacak olan *Küçük Kahraman* adlı öyküsünü yazar. Zira Dostoyevski için okuma ve yazma her şeyden önemlidir. Bunun kanıtı, 22 Aralık 1849 tarihinde kardeşine yazdığı mektupta, hapishanede en zorlanacağı şeylerden birinin yazı yazmamak olacağından bahsetmesidir: “Hiçbir zaman elime kalem alamayacak mıyım? Bunun ancak dört yıl sonra mümkün olacağını düşünüyorum. Eğer bir şeyler yazabilirsem yazdığım her şeyi sana iletirim. Aman Tanrım! (...) kaç tane daha hayal yok olup gidecek, aklımdakiler kaybolacak veya zehir kanıma yayılacak! Eğer yazı yazmak yasaksa, ben ölürüm. Elime kalem alabileceğim on beş yıllık bir mahkumiyet daha iyidir.”³¹⁸

Soruşturma sırasında yazar, onu suçlu gösteren her şeyi inkâr eder. Bilgisi olmadığını iddia ederek arkadaşlarından kimseyi ele vermez, aksine arkadaşlarının suçlarını hafifletmek için elinden geleni yapar ve birçok bilgiyi saklar.³¹⁹ Dostoyevski, bir mektubunda Sibirya'ya gönderilirken, mahkemenin karşısında kendine hâkim olmak, kendi suçunu diğerlerinin üzerine atmamak gibi bir tesellisinin olduğunu ve hatta itirafıyla diğerlerini bu beladan kurtarabilecek olsa, kendi çıkarlarından bile vazgeçebileceğini yazar.³²⁰ Askeri mahkeme, Petraşevski topluluğu üyeleri üzerine olan davayı 30 Eylül'den 16 Kasım'a kadar sürdürür. Verilen karara göre Dostoyevski ve grubun diğer dokuz üyesi, soyluluk unvanlarından ve rütbelerinden men edilir. Mahkeme, yazarı 'en önemli suçlulardan biri' ilan eder ve onu kasıtlı olarak yürürlükteki yasaları ihlal etmek ve devlet düzenini bozmaya çalışmakla suçlayarak

³¹⁷ Moçulskiy, K. (1980). *Dostoyevskiy Jizn i Tvorçestvo*. Parij: YMCA- PRESS, 111.

³¹⁸ Kuznetsov, F. F. ; Skatov, N. N. ; Smirnov, A. F. ve Fridlender, G. M. (Editörler). (1987). *F. M. Dostoyevskiy: O Russkoy Literature*. Moskva: “Sovremennik”, 323.

³¹⁹ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna, S. V., a.g.e., 46.

³²⁰ Kennoske, N., a.g.e., 90.

infazına karar verir. Sonraları Dostoyevski o an ile ilgili olarak şunları söyler: “Kurşuna dizilme emri gayet ciddi bir biçimde okundu, cezaya çarptırılan neredeyse herkes, infazın yerine getirileceğine emindi, ölümü beklediğimiz o korkunç an gelmişti. Son dakikalarda bizden bazıları giriştikleri bu ağır davadan pişman olmuştu, fakat mahkum edildiğimiz o dava, aslında ruhumuzu ele geçiren acılardan arınmamızı sağlayan düşünce ve kavramın ta kendisiydi.”³²¹

Askeri mahkeme kararınca gerçekte ölüm cezasına çarptırılmayan bu mahkumlara, düzmece bir sahnede ölüm kararları okunur, bir papaz getirilerek durum daha da gerçekçi kılınır. Kurşuna dizilmek için sıraya dizilen mahkumlara, ölüm korkusu yaşatıldıktan sonra affedildikleri bildirilir. Bu sahne Dostoyevski’de silinmez izler bırakır.³²²

İdam sahnesi, gerçekçi kılınmak adına mahkumlara kefen bile giydirilir. Yaşanan tüm bu korkunç dakikalardan sonra ölüm cezasının dört yıllık sürgüne çevrildiğine dair ‘çarın insafli kararı’ açıklanır.³²³ Dostoyevski, kurşuna dizilme cezasının kürek cezasına ve askeri hizmete çevrildiğini öğrendikten sonra Petropavlovsk Kalesi’nden kardeşi Mihail’e yazdığı mektupta, duruma çok da karamsar bir yorum getirmez, her şeye rağmen insanca hayatta kalmanın önemine vurgu yapar: “Kardeşim! Hüzünlü değilim ve cesaretimi yitirmedim. Hayat her yerde hayattır, hayat dış dünyada değil, içimizdedir. Yanımda insanlar olacak ve insanlar arasında bir insan olmak, sonuna dek böyle kalmak, hangi koşulda olursa olsun mutsuz olmamak, içine kapanmamak ve umutsuzluğa düşmemek gerek, işte hayat budur, işte hayatın gerçek anlamı...”³²⁴

24 Aralık 1849’da Sibiryaya gönderilir. 11 Ocak 1850’de uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından kürek cezasına mahkum olanların hapsedildiği Tobolsk şehrine varır. Burada 1825 yılında Dekabrist ayaklanmasına katılan eşlerinin arkasından Sibiryaya gelen kadınlar, Dostoyevski ve arkadaşlarını ziyaret eder ve onlara para, yiyecek, giyecek ve mahkumların sahip olmasına izin verilen tek kitap olan İncil’i

³²¹ Anatolyevna, R.İ. ve Markovna, S. V., a.g.e., 46-47.

³²² Carr, E. H. (2002). *Dostoyevski*. İstanbul: İletişim Yayınları, 53-54.

³²³ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna, S. V., a.g.e., 47.

³²⁴ Kaşına, N. V., a.g.e., 96-97.

getirirler. Dostoyevski'ye ömür boyu yanından ayırmayacağı İncil'i, burada, N. D. Fonvizina isimli kadın hediye eder.³²⁵

16 Ocak'ta Dostoyevski ile şair, yazar, çevirmen ve Petraşevski topluluğunun üyelerinden biri olan Durov Omsk Adası'na gitmek için Tobolsk'tan ayrılırlar. 23 Ocak'ta kar ve fırtına arasında süren bir kızak yolculuğunun ardından gidecekleri yere varırlar.³²⁶ Hendek ve toprak setlerle çevrili Omsk Kalesi, 18. yüzyılın başında göçebeleri püskürtmek için inşa edilmiş, fakat çok geçmeden askeri bir hapis haneye dönüştürülmüştür.³²⁷ Dostoyevski 1854 yılında kardeşi Mihail'e yazdığı mektupta Omsk şehrini şu şekilde anlatır: "Omsk berbat bir şehir. Neredeyse hiç ağaç yok. Yazın yakıcı sıcak ve kum fırtınası, kışın ise tipi var. (...) Şehir; oldukça pis, resmi ve sefih bir yer."³²⁸

Dostoyevski'nin kaldığı yer; yıkılmaya yüz tutmuş, tabanı çürümüş, tavanı akan, isli bir sobası olan, eski ve tahta bir binadır. Pire, bit ve hamamböcekleri ile dolu, yaşanması oldukça zor bir yerdir. Mahkumlar, burada tahta ranzalarda uyur. Akşamdan gün ağarınca kadar tek bir kovaya tuvaletlerini yapar, bu yüzden içeride dayanılmaz bir koku vardır. Sürekli etrafta bağırışma, gürültü, küfür ve prangaların şıkırtısı duyulur. Dostoyevski sonraları kaldığı bu yer hakkında şöyle bir yorum yapar: "Burası cehennem gibiydi, zifiri karanlıktı."³²⁹ Aynı zamanda Dostoyevski'nin yaşamına dair en güvenilir kaynaklardan, kendi kaleminden çıkmış mektupların birinde, yaşadığı yerle ilgili şunları yazmıştır: "Hepimiz birlikte bir yığın halinde yaşıyorduk. Uzun zamandır yıkılacak bir halde olan ve artık işlevini yitiren eski, köhne, tahta bir bina hayal edin. Yazın boğucu hava tahammül edilecek, kışın soğuk hava dayanılacak gibi değildi. Bütün döşemeler çürümüştü. Döşeme kirle kaplıydı, kayıp düşebilirdik. (...) Camlar baştan aşağıya don tutmuştu. Tavan damlatıyordu, her tarafı delik deşikti. Balık istifi gibiyiz. Altı odunla bir soba yakıyorlar, fakat sıcak

³²⁵ Carr, E. H., a.g.e., 55.

³²⁶ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna, S. V., a.g.e., 49.

³²⁷ Grossman, L. P., a.g.e., 200.

³²⁸ Dostoyevski, F. M. (1985). *Polnoye Sobraniye Soçineniy v Tridtsati Tomah: Publitsistika i Pisma*. Leningrad: Nauka, 171.

³²⁹ Grossman, L. P., a.g.e., 201.

olmuyordu (ancak odadaki buz eriyordu), kömür kokusu dayanılır gibi değildi ve bütün kış böyleydi.”³³⁰

Dostoyevski ceza yerine getirildiğinde karşısında, turuncu kuşaklı, yağlı kasketinin altında kırmızı, gaddar yüzlü ve gri apoletli, resmi ceketli, yarı sarhoş birini görür. Bu kişi Binbaşı Vasiliy Grigoryeviç Krivtsov’dur. Yazar ve arkadaşının gözünü korkutan Binbaşı Krivtsov, aşağılık bir barbar ve acımasız bir zalim olarak ünlenir. Binbaşının onda uyandırdığı etki şöyledir: “Onun sivilceli ve berbat yüzü, bizde oldukça kötü bir izlenim uyandırdı: tıpkı kötü bir örümceğin, ağına düşmüş zavallı bir sineğe koşması gibi.”³³¹ Omsk’un yeni mahkumlarından biri olan Dostoyevski, Krivtsov’un kendi kurallarına göre hareket ettiğini, yeni gelen mahkumlara acımasızca küfürler yağdırdığını ve en küçük kural ihlalinde onları kırbaçla cezalandıracağını söyleyerek tehditlerde bulunduğunu anlatır.³³²

Dostoyevski de tıpkı diğer sıradan mahkumlar gibi prangaya vurulur, onlarla aynı yemeği yer, aynı kıyafeti giyer ve aynı işleri yapar. Fakat o, fiziki güç gerektiren işlere alışık değildir, zayıf bir bünyesi vardır. Bu yüzden yapılan iş aynı olmasına rağmen, bu gibi işlere alışık olan diğer mahkumlara nazaran daha fazla zorlanmaktadır.³³³ Kürek mahkumu olmadan önce sadece bir edebiyatçı olan ve ağır işlerle hiç uğraşmamış olan Dostoyevski burada tekerlek döndürür, fabrikada kiremit pişirir, inşaata ağır yükler taşır veya dizine kadar buzlu suya batmış şekilde İrtiş Nehri’nde filika parçalar. Tüm bu işleri civanın bile donduğu, şiddetli ayazda yapmak zorundadır. Hapishane yönetimi, siyasi bir suçlu olan Dostoyevski’yi, hakkındaki emir gereğince hoşgörüden yoksun, tam bir mahkum olarak görmektedir.³³⁴

Dostoyevski, ‘ölüler evi’nde hayatının en zor, fakat en verimli dört yılını geçirir. Yazar, sonradan yaşadıkları ile ilgili olarak şu açıklamayı yapacaktır: “Bu tarifi olmayan, bitip tükenmek bilmeyen bir ıstıraptı... tüm dakikalar ruhumda taş gibi

³³⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 170.

³³¹ Grossman, L. P., a.g.e., 200.

³³² A.y.

³³³ Anatolyevna, R. İ. ve Markovna, S. V., a.g.e., 49.

³³⁴ Grossman, L. P., a.g.e., 205-206.

ağırlaşıyordu.”³³⁵ Soylu bir kökenden gelen Dostoyevski kendini, siyasi suçlulardan hoşlanmayan katillerin ve hırsızların arasında bulur.³³⁶ Burada gördüğü hayatın gerçeklerini ve acıklı sahneleri, mahkumlara sık sık uygulanan kırbaçlama ve dayak atma cezalarını, kardeşine yazdığı mektuplarda üzüntü ve keder dolu ifadelerle anlatır. Mektupların birinde şunları yazar: “Hapishanede, duvarlar arasında çaresizce tam dört yılımı geçirdim ve sadece iş için buradan çıkabildim. Tabi ki her zaman olmasa da çalışma hayatı sertti; kötü havada, yağmur altında, çamur içinde ya da kışın dayanılmaz ayazda kalıyordum ve güçten düşmüştüm. Bir keresinde, cıvanın donduğu, belki de hava sıcaklığının eksi kırk derece gibi dondurucu bir seviyeye ulaştığı bir dönemde, acil bir iş için dört saat dışarıda kaldım. Ayağımı soğuktan hissetmiyordum.”³³⁷

Dostoyevski, 1853 yılının kışında görevlendirme ile Omsk’a gelen Dekabrist İ. D. Yakuşkin’in oğlu Ye. İ. Yakuşkin ile karşılaşır. Yakuşkin, o karşılaşma ile ilgili şunları anlatır: “Mahkum kıyafetleri, zincirler ve zorlu hastalığının izlerini taşıyan çok zayıflamış yüzüyle odaya giren Dostoyevski’nin görünümü üzerimde kederli bir etki yarattı (...) birkaç dakika sonra, eski tanıdıklar gibi konuşmaya başladık. Rusya’da olup bitenler ve günümüz edebiyatına dair konuştuk. Yeni çıkan birkaç yazarı sordu, tutuklu bölüklerindeki ağır şartları anlattı. Hemen burada, kardeşine, Peterburg’a döndüğümde ulaştıracağım bir mektup yazıverdi.”³³⁸

Sürgün, Dostoyevski’ye insan karakterini ve insanda var olan iyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi kavramları anlayabilme konusunda özellikle katkı sağlar. Yazarın, tanrıya olan inancı burada daha da artar. Bu değişimin temelinde milli köklerine yönelme ve Rus ruhunun temellerine inme gibi duygular yatar.³³⁹ Dostoyevski, hapishanedeyken insanlara karşı olan ilgisini kaybetmez. Mahkumiyetinde karşılaştığı sıradan insanları, sürekli olarak yazıya dökme isteği içindedir. Belki de böylelikle,

³³⁵ Anatolyevna, R.İ. ve Markovna, S.V., a.g.e., 49.

³³⁶ A.y.

³³⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 170.

³³⁸ Fridlender, G. M. ve Budanova N. F. (Editörler). (1999). *Letopis Jizni i Tvorçestva F. M. Dostoyevskogo*. Sankt-Peterburg: Akademiçeskiy Proyekt, 190.

³³⁹ Anatolyevna, R.İ. ve Markovna, S.V., a.g.e., 51.

kendisine kötü gözlerle baksalar bile bu sıradan halkla yaşamayı başarabilmiştir. Arkadaşı Durov'da ise tam tersi bir durum söz konusudur. Durov hapishanede adeta bir enkaza dönüşmüştür.³⁴⁰

Dostoyevski'nin, sıradan halkla ilk defa bu kadar yakın temasa geçmesi hapishane ve sürgün yıllarına denk düşer. Burası Dostoyevski için zengin bir malzeme kaynağı olur. Yazar, mahkumların içindeki 'olağanüstü insan'ı burada keşfeder. Zaman zaman ruhsal sarsıntılar geçirir ve sara nöbetlerine ilk kez bu dönemde yakalanır, bu hastalık ileriki dönemlerde Dostoyevski'nin sağlığının kötüye gitmesine neden olur.³⁴¹

Sürgün yılları karakterini etkilediği gibi dünya görüşünü ve eserlerini de etkiler. Birçok araştırmacı o günler üzerine çok sayıda tartışma yapar. Dostoyevski'nin hayatı üzerine çalışmalar yürüten Rus edebiyat tarihi profesörü O. Miller sürgündeyken hayat, "Dostoyevski için milli gerçekler dersi olmuştur"³⁴² der. Yazar, eleştirmen, edebiyat tarihçisi ve çevirmen N. K. Mihaylovskiy, sürgünün zararlı ve olumsuz etkilerinden bahsederken, Petraşevski topluluğu üyelerinden Yastjemskiy ve Maykov ise o yılların Dostoyevski'nin yeteneğini geliştirdiğine ve yazara fayda sağladığına inanır. Dostoyevski ise bu konu üzerine hem olumlu hem de olumsuz görüş bildirir.³⁴³ Yazarın hayatını ve sanatını inceleyen araştırmacılar arasında fikir farklılıkları olmasına rağmen çoğunluk yazarın tutuklanması, kurşuna dizilme sahnesi ve sürgün hayatıyla bağlantılı olan felaketlerin, sadece Dostoyevski'nin hayatını değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda sanata olan yönelimini de etkilediği konusunda hemfikirdir. Sürgün, yazar için başka yerlerde hiçbir zaman oluşamayacak olan fikirlerinin ve düşünce yapısının doğduğu yerdir.³⁴⁴

Yazarın hayatı, 'erken' dönem Dostoyevski ve Dostoyevski'nin 1860 ve 1870'li yılları olmak üzere iki döneme ayrılır. Söz konusu yıllar genellikle karşılaştırmalı

³⁴⁰ Kennoske, N., a.g.e., 83.

³⁴¹ Düz, O. (Editör). (2001). *Dostoyevski*. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 29.

³⁴² Anatolyevna, R.İ. ve Markovna, S.V., a.g.e., 50.

³⁴³ A.y.

³⁴⁴ A.g.e., 51.

olarak ele alınır. Bazı araştırmacılar, Dostoyevski'nin sürgünden sonra ani bir şekilde sosyo-politik ve felsefi konulara yöneldiğini iddia ederler. 1840'lı yıllarda Belinski'nin öğrencisi, Petraşevski topluluğunun aktif bir üyesi ve Batı'nın sosyal düşüncelerinin takipçisi olan Dostoyevski sürgünden sonra geçmişteki ideolojik fikirlerinden tamamen vazgeçer ve politik ilişkilerde tutucu bir kişiliğe ve felsefi anlamda mistik bir dindara dönüşür.³⁴⁵ Yazar, hapisaneye sokulmasına izin verilen tek kitap olan İncil'i sık sık okuyarak buradaki acılarını dindirmeye çalışır ve İsa'ya yeni bir inançla daha da sıkı bağlanır.³⁴⁶

Dostoyevski sürgünden önce Peterburglu küçük bir memurun ilginç psikolojisini anlatan genç bir yazardır. Sürgünde ise gerçek hayatın, bir yazarın hayal ürününden daha sürükleyici olduğuna kanaat getirir.³⁴⁷ Filozof L. Şestov da bu düşünceyi desteklemektedir ve sürgünden sonraki Dostoyevski'nin yoksul ve aşağılanmış memurlarla ilgilenmeye neredeyse tamamen ara verdiğini iddia eder. Onun yaratma gücüne, suç teması hâkim olur. Sonraları bu tema eserlerinde baskın olarak görülecektir.³⁴⁸ Yazarın hayatının dönüm noktası olan bu dönem, aslında onun en iyi yazarlar arasına girmesini sağlar. Örneğin *Suç ve Ceza*'da toplum tarafından suçlu olarak görülen ve hapisaneye gönderilen bir karakter vardır. Fakat Dostoyevski, suçlu ve suç unsurlarını farklı bir perspektifte ele almakta ve katil olarak görülen bu insanın gizemli iç dünyasının kapılarını okuyucuya aralamaktadır. Gördüğü dünya karşısında şaşkına dönen okuyucu, Dostoyevski'nin ezber bozan tarzından fazlasıyla etkilenmektedir.

Omsk'ta zor yılların beklediği Dostoyevski, ancak dört yıl sonra prangasız dolaşabilecek ve ancak on yıl sonra başkentin sokaklarını görebilecektir.³⁴⁹ Dostoyevski için sürgün deneyiminin zor yılları 1854 yılının Ocak ayında sona erer. Dostoyevski son günlerinden şu şekilde bahsetmektedir: "Sabırsızlıkla kışı bekliyordum, nasıl da zevkle yazın bitimini, ağaçtaki yaprağın nasıl solduğunu ve

³⁴⁵ Kaşina, N. V., a.g.e., 7.

³⁴⁶ Düz, O., a.g.e., 29.

³⁴⁷ Kennoske, N., a.g.e., 90.

³⁴⁸ Anatolyevna, R.İ. ve Markovna, S.V., a.g.e., 51.

³⁴⁹ Carr, E. H., a.g.e., 55.

bozkırlardaki çayırların nasıl renk değiştirdiğini seyrettim... Sonunda uzun zamandır beklenen kış geldi. Fakat süre yaklařtıķça, daha da sabırlı olmam şaşılacak şeydi... (...) Son gүнүн arifesinde son kez çorak arazinin etrafında bütүн hapishaneyi dolaştım... Sürgүнүн ilk yılında tek başıma, gariban, ölü ben; burada, barakaların arkasında başıboş bir şekilde dolaşmıştım. Kaç gүнümün kaldığını o zamanlar nasıl saydığım aklıma gelmekte... Ertesi sabah erkenden, henüz gүн yeni ağarmaya başlarken, işe gitmeden önce mahkumlarla vedalaşmak için bütүн barakaları dolaştım. Pek çok nasırlaşmış gүçlü el, güler yüzle bana uzandı. Bazıları tamamen dostça sıktılar, fakat bu kişilerin sayısı oldukça azdı. Diğerleri, şimdi onlardan tamamen başka biri olduğumu artık çok daha iyi anlıyordu... ve güler yüzlü, şefkatli de olsa, arkadaş olmaktan uzak, sanki efendileriyle vedalaşıyorlardı. Bir kısmı da bana yüz çevirdi ve uzaktan veda ettiler. Hatta bazıları nefretle baktılar.”³⁵⁰ Sonunda uzun zamandır beklenen an gelir, Dostoyevski hayalini kurduğu özgürlüğe kavuşur. Artık eski bir mahkum olan yazar, “şükürler olsun tanrım! Özgürlük, yeni bir hayat, ‘ölüler evi’nden diriliş... Ne kutsal bir an!”³⁵¹ sözleriyle mutluluk çığlıkları atar.

1854 yılının şubat ayında hapis süresinin sonuna gelen kürek mahkumu Dostoyevski, uzak ve bozkır bir yer olan Sibiryа 7. Hat Taburu’na gönderilir.³⁵² Dört yıllık mahkumiyetten ve Omsk döneminden sonra, bahar hazırlığında olan geniş düzlüklere ve İrtiş Nehri’nin kıyılarına sahip Semipalatinsk’e giden Dostoyevski yeniden doğmuş gibidir. Yaşamının sonlarına yaklaşırken, arkadaşlarına hiçbir zaman kendini bu kadar mutlu hissetmediğini anlatır.³⁵³

Semipalatinsk, Çin sınırlarının yakınlarında Kırgız steplerinde kaybolup gitmiş ücra bir şehirdir. Dostoyevski burada da tekrar bir kışlaya yerleştirilir, fakat hapishanedeki gibi tahta ranzalarda uyumaz. Tüm gereklilikleri yerine getirerek buradaki askeri görevini tamamlamak zorundadır, başka yükümlölükler açısından ise biraz daha serbesttir.³⁵⁴ Kısa bir süre öncesine kadar mahkum hayatı süren yazar,

³⁵⁰ Anatolyevna, R.İ. ve Markovna, S.V., a.g.e., 53-54.

³⁵¹ Grossman, L. P., a.g.e., 215.

³⁵² A.y.

³⁵³ A.g.e., 216.

³⁵⁴ A.y.

hayata geri döner ve okuma-yazma hakkını geri kazanır. Askeri sorumluluklarına rağmen, kendini kitaplara verir. Erkek kardeşinden Avrupalı tarihçilerin, ekonomistlerin, azizlerin, eski yazarların, Kant ve Hegel'in kitaplarını, Kur'an-ı Kerim'i, fizik, fizyoloji kitapları, hatta Almanca sözlük göndermesini ister. Rus edebiyatında yeni tanınmaya başlayan Lev Tolstoy gibi isimlerle ve kendi gibi kırklı yıllarda yazmaya başlayan Turgenev, Ostrovski, Saltıkov-Şçedrin gibi yazarların eserleriyle tanışır. Gerçekten bu harikulade düşünce yelpazesi ve manevi çeşitliliği tüm yaşadıklarından sonra daha da gelişir.³⁵⁵

Eskisi gibi halka yakındır, fakat bu sefer yakın olduğu sınıf Rus askerleridir. O, Lermontov ve Tolstoy gibi askerler sınıfına eserlerinde çok fazla değinmez, fakat içten bir şekilde yeni arkadaşlarını sevmiştir. Çok geçmeden Dostoyevski'nin amiri, onun ayrı bir dairede yaşamasına izin verir. Dul bir asker karısının pek de iyi durumda olmayan izbe evinde, taburuna yakın bir yerde yaşamaya başlar.³⁵⁶

1854 yılının sonbaharından itibaren Dostoyevski'nin durumu daha da iyiye gider. Çünkü kasım ayında Semipalatinsk'e savcı olarak A. Ye. Vrangel atanır. Vrangel, oldukça genç ve isteklerinin peşinden giden biridir. Buraya gelmeden beş yıl önce, Dostoyevski'nin de aralarında bulunduğu Petraşevski topluluğu üyelerinin infazında bulunmuştur. Vrangel, Semipalatinsk'e geldiğinde yazara kendisine uğramasını rica eden bir not gönderir. Bu buluşmadan sonra Dostoyevski'nin Sibiry'a'da bulunuşunun yeni bir devresi başlar. Bölge savcısıyla olan arkadaşlığı sayesinde sınırlandırılmış hakları daha da iyiye gider. Ordu için süresiz askerlik yapma zorunluluğu olan Dostoyevski, Semipalatinsk'in üst kesimiyle içli dışlı olur. Yakın iki dost, yazın birlikte şehir dışındaki bir yazlığa yerleşirler, Dostoyevski hapisane anıları üzerine çalışır ve yeni yazdığı bölümleri Vrangel'e okur.³⁵⁷

I. Nikolay 18 Şubat 1855'te vefat eder. II. Aleksandr, beklentileri boşa çıkararak genel af ilan etmemiştir. Dostoyevski burada, evli ve bir oğlu olan Mariya Dmitriyevna

³⁵⁵ A.g.e., 217.

³⁵⁶ A.y.

³⁵⁷ A.g.e., 219.

İsayeva ile tanışır ve ona âşık olur. Eşini hastalığından dolayı kaybeden M. D. İsayeva ile Dostoyevski 1857 yılında evlenir. Yaşadığı bu büyük aşkla mutlu sona ulaşan Dostoyevski'nin bundan sonraki hedefi Rusya'ya geri dönebilmektir. Bu nedenle II. Aleksandr'a, dönmesine izin vermesi için resmi bir dilekçe gönderir. Dilekçe ancak 18 Mart 1859'da kabul edilir ve Dostoyevski eşi ve üvey oğluyla birlikte oturma izninin verildiği Tver şehrine gider. Dostoyevski buraya gelmekten de yeteri kadar memnun olmamıştır. Yine aynı yıl içerisinde yazarın çabaları sonuç verir ve on yıllık aradan sonra Peterburg'a geri döner. Artık Dostoyevski için hapisane ve sürgün hayatı sona ermiştir.

Dostoyevski sonraları 1873 yılında *Bir Yazarın Günlüğü*'ndeki bir yazısında dört yıllık mahkumiyetinin, uzun bir yaşam okulu olduğundan bahsedecektir.³⁵⁸ İyi bir birikimle geri dönen tecrübeli Dostoyevski'nin bundan sonraki eserleri büyük yankı uyandırır. Değişimi ruhunun derinliklerinde yaşayan yazar, tüm yaşadıklarını ve edindiği izlenimlerini eserlerine taşır ve bu eserler yüzyıllar boyu güncelliğini yitirmeyen klasiklere dönüşür. Dostoyevski'yi Dostoyevski yapan en büyük etkenlerden birinin kürek mahkumiyeti ve sürgünde yaşadıkları olduğu söylenebilir.

2.2. A. İ. Soljenitsın

A. İ. Soljenitsın'ın sürgün yıllarına değinmeden önce, milyonlarca insanın hayatını etkileyen SSCB'nin devlet politikasına ve SSCB'deki kamp yıllarına değinmek, yazarı anlamak adına yararlı olacaktır. Soljenitsın'ın hayatını etkileyen en zor yıllar, Stalin'in yönetimde olduğu 1922-1953 yıllarına denk düşer. Stalin, 1937-1938 yıllarında 'büyük temizlik' adı verilen bir katliama girişir. Şüphe duyduğu herkesi, kamplara yollar ve genel olarak on ila yirmi beş yıl arası değişen hapis cezalarına çarptırır. Sadece bununla kalmayan Stalin birçok kişinin kurşuna dizilmesi emrini verir. Özellikle 58. Madde gereğince 'devrim karşıtı' faaliyetlerde bulunma suçuyla birçok insan hakkında mahkeme kararı çıkartılır. 1930-1950 yılları arasında uygulanan baskı ve sindirme politikası kontrolden çıkar ve siyasi nedenlerden

³⁵⁸ Kenoske, N., a.g.e., 83.

yargılananların sayısı fazlalaşır. O zamanlar siyasi suçlulara ‘devrim karşıtları’ denilmektedir. Bu tür suçlular, SSCB Ceza Kanunu’nun meşhur 58. Maddesi gereğince tutuklanır. Çoğu durumda sanık duruşmada hazır bile bulunmamakta ve savunmasını yapamadan hakkında gıyaben ceza kararı verilmektedir. ‘Büyük temizlik’ sırasında kurban edilen ve ailelerinden koparılıp sürgüne gönderilenlerin sayısı günümüzde de tam olarak saptanamamıştır. Ama bilinen tek gerçek bu sayının az olmadığı ve tüm ülke çapına yayıldığıdır.³⁵⁹

Vatana ihanet, casusluk, bilgi saklama, devleti ele geçirmek için isyan çıkarma, devrim karşıtı faaliyetlerde bulunma ve bu tür faaliyetleri gerçekleştirmek için diğer devletlerle iletişim halinde olma, komünizmin eşitlikçi sistemini kabul etmeyenlerin beylik sistemini geri getirmeye çabalaması, Sovyet hükümetine ve temsilcilerine karşı terör faaliyetlerde bulunma, Sovyet sistemini yıkmaya ya da zayıflatmaya yönelik çağrılarla propagandalar yapma, çarlık rejimini geri getirmek için gizli eylemler peşinde olma, devlet organlarına bilinçli olarak zarar verme ya da sabotajda bulunma gibi suçlar; 58. Madde’nin on dört bendinin özetidir. 58. Madde’ye göre birçok Sovyet vatandaşı, kurşuna dizilir, kamplarda çalışmaya mahkum edilir, sürgüne gönderilir, hapis cezaları alır ya da vatandaşlık haklarından men edilir.

Stalin döneminde ‘büyük temizlik’ ile en üst seviyeye ulaşan bu terör, İkinci Dünya Savaşı’nda Hitler’le savaşa girilmesi nedeniyle durulmuş gibi gözükse de öncesinde ve sonrasında farklı şekillerde varlığını sürdürür. Kamplar ve hapishaneler gibi ceza infaz sistemini denetlemek için ‘GULAG’ (Glavnoye Upravleniye İspravitelno-Trudovih Lagerey i Koloniy) yani kısaca ‘Kamplar Genel İdaresi’ adı verilen yeni bir sistem kurulur. Sovyetler Birliği’nde 1929’dan sonra ortaya çıkan bir toplama sistemi olan GULAG, aslında suçluları cezalandırmaktan çok toplum üzerinde kontrol sağlamak amaçlı kullanılır. GULAG sisteminde milyonlarca masum insanın mahkum edilmesi, 20. yüzyılın en kötü ve şok edici olaylarından biri olarak görülmektedir.³⁶⁰ GULAG’a bağlı çalışma kamplarındaki mahkumlar kara ve

³⁵⁹ Lewin, M. (2008). *Sovyet Yüzyılı*. (Çev. R. Akman). İstanbul: İletişim Yayınları, 140-148.

³⁶⁰ İnternet: Hosford, D., Kachurin, P. ve Lamont T. GULAG: Soviet Prison Camps and Their Legacy. Web: <http://www.gulaghistory.org/nps/downloads/gulag-curriculum.pdf> adresinden 7 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.

demiryolu yapımında, baraj, maden, orman işletmeleri ve Sovyet Uzakdoğu İşletmeleri'nin inşasında çalıştırılmaktadır. GULAG sisteminin oluşturulmasındaki nedenlerden biri buradaki mahkumların iş gücünden yararlanıp, sanayileşen ülkenin ekonomik olarak kalkınmasını sağlamaktır. Dolayısıyla mahkumların sayısının yüksek olması gerekmektedir.³⁶¹

Din adamları, varlıklı Rus köylüleri olan kulak ve burjuva sınıfına dâhil olanlar, halktan kişiler, devlet adamları ve ordu mensupları yani toplumun her kesiminden insan bu baskıya maruz kalır. İşlemedikleri suçların altına zorla imza attırılan ve bu imzanın bedelini ödemek zorunda bırakılan insanların sesleri görünmez eller tarafından kısılır. Böylece infaz mekanizması işleyişine devam eder. Sovyetler Birliği'nin genel durumunu değerlendirecek olursak, kötüye giden tek şey ceza sistemi değildir. Ülkenin ekonomisi böyle güvensiz ve şüpheli bir ortamda günden güne gerilemektedir. Stalin verdiği bir karar ile insanları işlerinden edip kamplara yollarken, onların yerine getirilen insanlar tecrübesiz ve hata yapmaktan korkan bireyler olmaktadır. Dolayısıyla gidişat her alanda verimliliği yok etmektedir.³⁶²

Soljenitsın da baskıcı rejimden payına düşeni alır. Yazar, Stalin kamplarını tecrübe edinerek öğrenir. 1941 yılında üniversiteyi bitirdikten hemen sonra cepheye gider. Arkadaşı Vitkeviç ile mektuplaşmaları yüzünden casusluk örgütü tarafından incelemeye alınır. Mektuplarda açık açık 'politik öfkeleri'nden bahsetmekte ve Lenin'i kastederek 'Vovka' küçültme ismini kullanmakta, Stalin'den de 'pahan' yani, 'cani grupların başı' anlamına gelen takma isimle bahsetmektedirler. Bu nedenle Soljenitsın, 9 Şubat 1945'te komuta yerinde tutuklanır,³⁶³ Moskova'ya getirilir ve Lubyanka hapisanesine yerleştirilir.³⁶⁴ Lubyanka'dan sonra yazarı, devrim öncesi Rusya'daki merkez geçiş hapisanesi, aynı zamanda siyasi ve ceza davalarından mahkum edilenler ve gözetim altına alınanlar için cezaevi vazifesi gören ve yine Moskova'da olan Butırka Hapisanesi'ne naklederler. O dönemde tutuklanan birçok

³⁶¹ Lewin, M., a.g.e., 150-151.

³⁶² A.g.e., 140-148.

³⁶³ Niva, J. (1992). *Soljenitsın*. (Fransızca'dan Çev. S. Markiş). Moskva: Hudojestvennaya Literatura, 8.

³⁶⁴ Buşin, V. S. (2009). *Neizvestnyy Soljenitsın*. Eksmo: Algoritm, 485.

insan gibi Soljenitsın da 27 Temmuz 1945'te Ceza Kanunu'nun 58. Maddesi gereğince ıslah ve çalışma kamplarında sekiz yıla mahkum edilir.³⁶⁵

Sovyetler Birliği döneminde kampların yanı sıra üst düzey uzmanların toplandığı, atom silahları da dâhil olmak üzere silah üretimi, bilimsel araştırmalar ve mühendislik projelerinin hayata geçirildiği 'şaraşka' adını alan özel kamplar veya hapisaneler oluşturulur.³⁶⁶ Soljenitsın'ın ilk kampı Moskova yakınlarında, ikincisi de Moskova'nın içindedir. 1947 yılının Haziran ayında kuzey Moskova dolaylarındaki '16 Numaralı Özel Hapishane'ye, yani Marfino Şaraşkası'na gönderilir. Akustik bir laboratuarda çalışır ve yeni artikülasyon modellerini test eder. Burada mühendis Panin ve Germanist Kopelev ile arkadaş olur. 1950'de Ekibastuz ve Kazakistan'ın Karaganda şehriden kuzeye 'genel çalışma' kampına gönderilir. Dökümcü, sonra da ünlü İvan Denisoviç karakteri gibi duvarcı olarak çalışır ve ekip şefi olur.³⁶⁷ 1952'de Soljenitsın Ekibastuz'daki bir isyana katılır. *Gulag Takımadaları*'nda bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir: "Fakat kaç köklü tarihçi, kaç akıllı kitap; bu insan ruhunun esrarengiz bir biçimde tutuşmasını, bu sosyal patlamaların gizemli bir biçimde doğuşunu önceden kestirebildi, hatta açıklayabildi."³⁶⁸ Hemen bu isyandan sonra 12 Şubat'ta kamp doktoru Soljenitsın'ı kötü huylu bir tümörden ötürü kamptaki hastanede ameliyat eder. Ardından Soljenitsın hızla iyileşir ve 26 Şubat'ta taburcu edilir.³⁶⁹

Soljenitsın, sekiz yıllık mahkumiyet hayatından sonra Şubat 1953'te Kazakistan'ın Kok-Terek bölgesine sonu olmayan bir sürgüne gönderilir. Yazar, burada bir köy okulunda matematik ve fizik dersleri verir. Fakat sürgünde ağırları başlar ve kanser yayılır. Merkez komutanlığı, 1953 yılının kışından 1954 yılına kadar

³⁶⁵ Niva, J., a.g.e., 8.

³⁶⁶ Lewin, M., a.g.e., 151.

³⁶⁷ Niva, J., a.g.e., 8.

³⁶⁸ Soljenitsın, A. İ. (2006). *Arhipelag GULAG, 1918-1956: Opit Hudojestvennogo İssledovaniya. Tom 3.* Yekaterinburg: "U-Faktoriya", 227.

³⁶⁹ Niva, J., a.g.e., 8.

onun Taşkent'e onkoloji kliniğine tedavi görmeye gitmesine izin verir. Yazar, bu denli bir hastalığı atlatmanın zor olduğunu bildiği için sadece gidiş biletini alır.³⁷⁰

Hastaneden çıktıktan sonra Soljenitsın sürgün yerine dönerek yeniden matematik ve fizik öğretmenliğine devam eder.³⁷¹ Vakit bulukça kamp yıllarında düşündüğü ve aklına yazdığı şeyleri küçük el yazmalarıyla kâğıda dökmeye başlar. Ani arama yapılma riskine karşı yazdığı kâğıtları kıvrıp bir şişenin içine koyar ve toprağa gömer.³⁷²

Hapishaneden çıktıktan sonra da kolay bir yaşamı olmayan yazarın her şeye rağmen, "Eğer hapishaneye düşmeseydim, ben de Sovyetler Birliği'ndeki herhangi yazardan biri olacaktım, fakat ne gerçek görevimi ne de ülkedeki gerçek durumu kavrayabilecektim ve özellikle hapishane ve kamp yaşamının geliştirdiği gizlilik ve sert duruş gibi özel yetenekler ve dayanıklılık kazanamayacaktım. Hapishane ve kamp beni, gördüğünüz gibi bir yazar yapmıştır."³⁷³ diyerek hapishane yıllarının kendisine neler kazandırdığından bahsetmesi dikkate değerdir.

Soljenitsın genel olarak eserlerinde 'hükümet' kelimesini çok keskin bir şekilde kullanmasa da, hükümetten genel çerçeveye olumsuz bahseder. Eğer 'hükümet' kelimesinin altındaki gerçek analiz edilecek olursa, hükümetin arkasındaki insanlara, yani farklı dönemlerdeki yöneticilere, onların yardımcılara, Devlet Güvenlik Komisyonu (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) üyelerine rastlanır.³⁷⁴

Soljenitsın, dönemin Sovyet lideri Kruşçev'in af çıkartması üzerine 58. Madde'ye göre cezalandırılan birçok mahkum gibi 1956 yılında affedilir ve Rusya'ya döner. Demir parmaklıklar arkasında geçirdiği yıllar Soljenitsın'ın gerçekleri ve inandığı şeyleri yazmasına engel olamaz. Çarpık sistemin en güzel ve sade anlatımlarından

³⁷⁰ İnternet: Oberemko, V. (5 Haziran 2013). 257 Svideteley Pravdı. Kto i Kak Pomog Soljenitsınu Zaverşit Yego "GULAG". *Argumentı i Faktı*. Web: <http://www.aif.ru/society/43959> adresinden 30 Mart 2015'te alınmıştır.

³⁷¹ Nebioğlu, O. (Editör). (1974). *Soljenitsın'ın Hayatı*. Nebioğlu Yayınevi, 85-86.

³⁷² İnternet: Oberemko, V., a.g.m.

³⁷³ Saraskina, L. İ. (2009). "Personalnoye Proşloye": Uroki Prijiznennoy Biyografii. L. İ. Saraskina (Editör). *Put Soljenitsına v Kontekste Bolşogo Vremeni*. Moskva: Russkiy Put, 99.

³⁷⁴ Sergejevna, S. A., a.g.t., 84.

biri olan *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nü* 1959 yılında yazar ve bu eser, 1962 yılında "Noviy Mir"de yayımlanır.³⁷⁵

Soljenitsın'ın bu eserinden sonra yazara, SSCB'nin her yerinden, eski mahkumlardan mektuplar yağmaya başlar. Bu mektuplar, kamp yaşamını ve orada ölen insanları anlatmaktadır. Soljenitsın böylelikle halkın karakteri olur. Yazar, Gulag Takımadaları'nın tanıklarını, kendi öykülerini anlatmaya çağırır. Soljenitsın, kitabın birinci basımında bu tanıkların isimlerini vermez, çünkü onların KGB tarafından takip edilmelerini istemez. Sadece bu kitapta anıları ve hikâyeleri kullanılan 227 tanığı şu sözlerle anar: "Bu, işkence edilmiş ve öldürülmüş herkesin anısına olan ortak bir eserdir."³⁷⁶ Kitabın çıkarılmasına, sayfaların saklanmasına katkı sağlayan daha birçok bilinmeyen yardımcı vardır.

Sovyet rejiminin gerçeklerini gözler önüne seren *Gulag Takımadaları*, bizzat Soljenitsın'ın da aralarında bulunduğu milyonlarca insan için dünyayı cehenneme çevirerek hem kendi ideallerine hem de insanlığın ideallerine ihanet etmiş bir sistemi mahkum eden, siyasi-edebi bir intikam eylemi olarak görülebilir. Böyle bir eseri yazma cesareti gösteren yazarın hayatı, bu eserle bağlantılı olarak şekil değiştirir.³⁷⁷ 1958-1968 olmak üzere on yıllık bir sürede oluşturulan *Gulag Takımadaları*, Soljenitsın tarafından o dönemde yazılan bütün kitapların tüm temalarını içine almaktadır. Kamp imparatorluğunu gözler önüne seren devasa bir resim olan *Gulag Takımadaları* Sovyet toplumunu, Rusya'daki kampı ve kampa dair her şeyi içine alan Sovyet toplama kampları dünyasının ansiklopedisi olur.³⁷⁸

Soljenitsın öteden beri eleştirmekten çekinmeyen dürüst bir vatandaştır. Ayrıntılara girmeksizin gençliğinde çağdaş Sovyet literatürünü gerçekçilikten uzaklaşmakla suçlayan yazar, sonraları realizmin farklı bir yönüyle karşı karşıya gelir. Rusya'da yaşanan acı tarihi gerçeklerin dile getirilmesi için yazarlara hak

³⁷⁵ İnternet: Oberemko, V., a.g.m.

³⁷⁶ İnternet: A.g.m.

³⁷⁷ Lewin, M., a.g.e., 249.

³⁷⁸ Heller, M. (1974). *Kontsentratsionnyy Mir i Sovetskaya Literatura*. London: Overseas Publications Interchange Ltd, 302.

tanınmasının ateşli bir savunucusu olur. Sözüünü ettiği acımasız gerçeklerden kendisi de payına düşeni alır.³⁷⁹

Sovyet liderlerinin Soljenitsın'ı yurttaşlıktan çıkarma ve Rusya dışına atma kararı, kendilerini olumsuz eleştirilerden kurtarmak ve Batı'nın protestolarını sona erdirmek amacıyla planlanmış hesaplı bir manevradır. Bu şekildeki sonuç, birçok Avrupa liderini şaşkınlığa düşürürken, genel olarak dünya çapında olumlu bir gelişme olarak görülür. Soljenitsın'ın öldürüleceği düşünülürken böyle bir gelişmenin olması beklenmeyen bir değişimdir.³⁸⁰

Gulag Takımadaları'nın serüveni, yazarın sürgün yıllarını anlamak açısından önemli bir yere sahiptir. *Gulag Takımadaları*'nı edebi bir eser olarak değil de tehlikeli politik bir belge olarak değerlendiren KGB şefi Andropov'aya katılan Sovyet lider Brejnev, esere tepki olarak, "Bu, Sovyet karşıtı kaba taşlamalardan biri... Soljenitsın adlı bu azgın ögenin ne olduğu anlaşıldı... En kutsal şeylere, Lenin'e, Sovyet düzenimize, Sovyet iktidarına, bizim değer verdiğimiz her şeye saldırıyor."³⁸¹ yorumunu yapar. Soljenitsın'ın Sovyet tarihinin gerçeklerini anlattığı edebi bir inceleme olan bu eser, öncesinde on bir yıl kamp ve sürgün yaşamı süren eski bir mahkum olan yazarın, tekrar hapishaneye düşmesine neden olur. Soljenitsın vatan haini olmakla suçlanır, 12 Şubat 1974'te tutuklanır, vatandaşlıktan çıkarılır ve sınır dışı edilerek Almanya'ya gönderilir. Tüm bunların sebebi ise 1973 yılında *Gulag Takımadaları*'nın Batı'da yayımlanmasıdır. Vatan hainliği ile suçlanan yazar, sanılanın aksine aslında bu kitapla gerçekleri gözler önüne sermeyi amaçlar.

Yazarın tutuklanmasının ardından, SSCB Bakanlar Kurulu'na bağlı basında devlet sırlarını koruma görevini üstlenen dairenin başkanı, 'A. İ. Soljenitsın'ın eserlerinin kitap satışından ve kütüphanelerden kaldırılması' emrini verir. Sovyet hükümeti, Soljenitsın'ın ismini Rusya tarihinden silmeyi amaçlar.³⁸² Ülkenin parti

³⁷⁹ Nebioğlu, O., a.g.e., 77-78.

³⁸⁰ Nebioğlu, O., a.g.e., 185.

³⁸¹ Volkov, S. (2010). *Büyülü Koro: Lev Tolstoy'dan Aleksandr Soljenitsın'e XX. Yüzyıl Rus Kültür Tarihi*. (Çev. S. Gürses). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 238.

³⁸² İnternet: Podrabinek, A. (13.02.2014). İzgnan za Pravdu. *Grani.ru*.

yanlısı kalemleri Soljenitsın'ın bir hain olduğuna emindir. Önceden 58. Madde'ye göre cezalandırılan Soljenitsın, bu sefer ceza kanununun 64. Maddesi gereğince vatana ihanetle suçlanmaktadır. Soljenitsın'ın sınır dışı edilmesine, özellikle Sovyet yanlısı yazarlar sevinir, artık ödeşme gerçekleşmiştir. Yazarın arkasından karalama propagandası başlar ve gazetelerde onunla ilgili, 'Vatan hainine Sovyet topraklarında yer yoktur.' şeklinde yazılar çıkar. Tüm bu olumsuz görüşlerin yanı sıra Soljenitsın'a sahip çıkıp, ülkesine geri dönmesini ve çalışmalarını vatanında yürütmesini isteyenler de vardır.³⁸³

Soljenitsın'ın içinde bulunduğu Frankfurt uçağının ineceği havaalanında yaklaşık iki yüz kadar insan, bekleme noktasında geniş bir çember oluşturarak beklemektedir. Yazar, kendisine kucak açan bu ülkede iyi karşılanır. Basının yoğun ilgisi karşısında kalan Soljenitsın'ın ağzından, "Sovyetler Birliği'ndeyken yeterince konuştum. Şimdiyse biraz susacağım."³⁸⁴ sözleri çıkıverir. Batı, Soljenitsın'ın durumunu Sovyetler Birliği'ne karşı kullanır ve Rusya'yı kötü göstermeye çalışır. Fakat bir süre geçtikten sonra Sovyet karşıtlığına olan ilgi gitgide etkisini yitirir, dolayısıyla medya Soljenitsın üzerinden çıkarımlarda bulunmayı bırakır.

Almanya, yazara topraklarında sürekli yaşama hakkı vermeyi teklif eder. Fakat Soljenitsın'ın hayali Norveç'tir ve İsviçre de onu kendine çekmektedir. Alman yazar H. Böll'ün yanında misafir olarak kalan yazar, buradaki arkadaşlarıyla vedalaşır ve Zürih'e gider. Burada da ilgi ve yardım görür. Fakat muhabirlerin yoğun takibinde olan yazar, bu durumdan sıkılır ve basınla arayı biraz soğutmaya uğraşır.³⁸⁵ Soljenitsın'ın hayallerinde öncesinde de Norveç vardır, fakat bu ülkeye gittikten sonra fikirleri değişir ve başını sokmak için ruhuna en yakın ve komünizmin olmadığı bir başka ülke aramaya başlar. Zürih'te kaldığı yıllar içinde ise *R-17*, diğer adıyla *Kızıl Çark* (*Krasnoye Kolyoso*) eseri için Lenin'le ilgili kaynak toplar.³⁸⁶

Web: <http://grani.ru/opinion/podrabinek/m.224443.html> adresinden 8 Şubat 2015 yılında alınmıştır.

³⁸³ Saraskina, L. İ., a.g.e., 700.

³⁸⁴ A.g.e., 702.

³⁸⁵ A.g.e., 705.

³⁸⁶ A.g.e., 704-705.

Soljenitsın, Batı'dayken bile Politbüro'nun takibindedir. Batı'da yazarın itibardan düşmesi için işbirlikçiler bulunur. Yazar, farklı adreslerden protesto mektupları, şüpheli paketler, imzasız yazılar alır.³⁸⁷ Soljenitsın için zor yıllardır, çünkü birçok düşman edinmiştir. Soljenitsın'ın ailesi, büyük bir arşivi de beraberlerinde götürerek Zürih'e yazarın yanına gelir. Soljenitsın, yaşamı boyunca tüm zorluklara rağmen yazı yazmayı hiç bırakmayan çalışkan ve cesur biridir. Yurtdışına gönderildikten sonra da bu idealinin peşinden gider ve iyi bir iş çıkarmak için elinden geleni yapar, hiçbir zaman ülkesinden vazgeçmez. 1974 yılında konuyla ilgili BBC'ye verdiği bir röportajda, "Gelecekteki amacımız, Rusya'ya dönmektir, günden güne onunla bağlarımızın güçlendiğini hissediyorum... Geri döneceğimize inanıyoruz. Ve bunun için çalışacağız."³⁸⁸ cümlelerini sarf eder.

Soljenitsın, yaşayacakları yere karar vermek için Kanada'ya gider. Çünkü yazarın bu ülkeye özel bir ilgisi vardır. Fakat Kanada ne ormanlarıyla, ne şehirleriyle, ne de insanlarıyla Rusya'ya benzemektedir. Buraya yerleşme konusunda kararsız kalan yazar, Zürih'ten eşini çağırır. Buradan eşi ile birlikte Alaska'ya geçerler ve Rusya'dan sonra Rus topraklarına bu kadar benzeyen bir yer daha görmediklerini düşünürler.³⁸⁹ Başlarını sokacak bir yer arayışı onları, Amerika'ya kadar götürür ve son olarak yazar, ailesi ile birlikte Amerika'ya yerleşme kararı alır. Yazarı, medya burada da rahat bırakmaz ve gazetecilerin 'Soljenitsın Amerika'ya, Sovyetler Birliği'ne bomba atma çağrısında bulunuyor' gibi abartılı yazıları Soljenitsın'ın isminin bir kez daha Rusya'da kötü anılmasına sebep olur. Bu durumu değerlendiren SSCB, Soljenitsın hakkında ne kadar doğru bir karar verdiğini bir kez daha ispatlamış olur. Soljenitsın'ın düştüğü bu durum yetmezmiş gibi, bir de akıl sağlığının yerinde olduğundan şüphe duyulduğu açıklanır ve bir fanatik olarak adlandırılır. Barışı bozmaya çalıştığı düşünülen Soljenitsın, aşırı derecede kendini beğenmişlikle suçlanır.³⁹⁰

³⁸⁷ A.g.e., 708.

³⁸⁸ A.g.e., 714.

³⁸⁹ A.g.e., 721.

³⁹⁰ A.g.e., 723-725.

Soljenitsın, 3 Temmuz 1976'da resmi işlemler bittikten sonra ailesi ile birlikte turist olarak değil de oranın bir sakini olarak gizlice ABD'ye gelir. Yazarın İsviçre'den veda etmeden ayrılması, büyük bir hayal kırıklığı yaratır. Soljenitsın'ın Avrupa'dan Amerika'ya kaçtığı, havuzlu bir malikâne inşa ettirdiği yönünde haberler çıkar.³⁹¹ KGB şefi Andropov'a göre, Soljenitsın'ın eşi N. D. Soljenitsına elinden geldiğince 'iftira dolu malzemeler toplama, onları çoğaltma ve yayma' çalışmalarında kocasına yardım etmektedir. N. D. Soljenitsına hâlâ bir Rus vatandaşıdır. Vatandaşlık haklarından yararlanarak Sovyetler Birliği'ne provokasyon amaçlı kaynaklar sokmaya çalışacağı şüphesiyle N. D. Soljenitsına da SSCB vatandaşlığından çıkarılır.³⁹²

Amerika'da yeni bir hayata başlayan Soljenitsın ve ailesi için öğrenilmesi ve yapılması gereken birçok şey vardır. Yazar, her şeyin üstesinden gelmek için hiç olmadığı kadar çalışması gerektiğini söyler. Soljenitsın ve eşi çocuklarını Rus kültüründen ve dilinden kopuk büyütmez. Oğulları küçük yaşta bile ünlü Rus şairlerinin şiirlerini ezbere okuyabilmektedir. Fakat Rus oldukları için çocuklar okulda arkadaşlarının acımasız birtakım şakalarına ve 'komünist', 'casus' gibi sözlerle aşağılamalarına maruz kalırlar.³⁹³ "Ben genel anlamda bir 'milliyetçi' değilim, ama vatanseverim. Yani vatanımı seviyorum..."³⁹⁴ diyen Soljenitsın için 'Rus' ve 'komünizm' kavramları karıştırılmaması gereken kavramlardır. Çünkü yazara göre komünizm bir hastalık gibidir ve Rus halkı bu hastalık yüzünden uzun süredir acı çekmektedir. Fakat ülkesini ve vatandaşını düşünmekten bir an olsun vazgeçmeyen Soljenitsın, halkın bu hastalıktan günün birinde kurtulacağı düşüncesindedir. Tüm bu iyi düşüncelere rağmen olumlu gelişmelerden söz etmek mümkün değildir. 1977 yılının Şubat ayında Soljenitsın'ın *Gulag Takımadaları*'ndan elde ettiği paranın dava edilenler ve mahkumlar yararına kullanılması için kurduğu Rus Sosyal Yardım Vakfı'nın yöneticisi Moskova'da kaba kuvvet kullanılarak tutuklanır. Bu kötü haberi alan Soljenitsın ve eşi Washington'lu avukatlarla görüşür.³⁹⁵

³⁹¹A.g.e., 733.

³⁹²A.g.e., 734.

³⁹³A.g.e., 735-747.

³⁹⁴A.g.e., 760.

³⁹⁵A.g.e., 736, 737.

Soljenitsın'ın sadece ülkesinde değil, aynı zamanda Batı'da da gerçekleri söylemesi, yazarın peşini bırakmayan Sovyetler Birliği'ni ve Batı'daki göçmenlerin adını kötüye çıkardığı için orada yaşayan göçmen halkı rahatsız eder.³⁹⁶ Sonuçta yazar burada da rahat ve kolay bir hayat süremez. Üzerindeki baskı yüzünden iki yıl hiçbir yerde konuşma yapmaz. Ancak Soljenitsın'ı çalışma odasından çıkararak tek şey 1975 yılında reddettiği, 1978 yılında ise kabul ettiği Harvard Üniversitesi'ndeki konuşmasıdır. Bu konuşmada Batı'daki aksaklıklara değinen Soljenitsın'dan aslında beklenen, komünizmi kötüleyip, ona kucak açan Amerika'yı ise övmesidir. Fakat yazar bunu yapmaz, aksine Amerikan ordusunu Vietnam'daki kıyımı durdurmaya çağırır ve Batı'nın ahlaki anlamda düşüşte olduğunu belirtir.³⁹⁷

Hayatı boyunca hep bir mücadele içinde olan Soljenitsın, "Sovyetler Birliği koşullarında, eğer savaşın bitiminde beni tutuklamasalar, önümde büyük manevi tehlikeler olurdu, çünkü eğer resmi Sovyet edebiyatının mecrasında bir yazar olsaydım, tabii ki kendim olamazdım ve doğru yolu bulamazdım."³⁹⁸ diye yazmıştır. Soljenitsın bu yaşadıklarını yaşamazdı, belki de Yazarlar Birliği'nde sekreterlik görevini yerine getiren parti üyesi başarılı bir yazar, yani tamamen farklı biri olacaktı. En iyi ihtimalle Kruşçev döneminde Leninizm için açık açık mücadele etmeye ve sosyalizmin propagandasını yapmaya başlayacaktı. Ne *İvan Denisoviç'in Bir Günü'ne Gulag Takımadaları* ne de *Kızıl Çark* hiçbir zaman yazılamayacaktı. Bir başka deyişle Soljenitsın'ı da Soljenitsın yapan kamp, hapisane ve sürgün yıllarıdır.³⁹⁹

³⁹⁶A.g.e., 739.

³⁹⁷A.g.e., 749-751.

³⁹⁸ Saraskina, L. İ. (2009). "Personalnoye Proşloye": Uroki Prijiznennoy Biyografii. L. İ. Saraskina (Editör). *Put Soljenitsına v Kontekste Bolşogo Vremeni*. Moskva: Russkiy Put, 98.

³⁹⁹ A.y.

3. BÖLÜM

ESERLERİN GERÇEKÇİ ALT YAPISI

3.1. *Ölüler Evinden Anılar*

I. Nikolay, Petraşevski topluluğunun üyelerini sürgüne yollarken, onları Dekabristler gibi aynı adada toplamayıp, farklı adalara ve bölümlere dağıtır. Dostoyevski'nin tutulduğu Omsk Adası'nda çok sayıda siyasi suçlu yoktur; mahkumların çoğu asker, köylü, monarşinin ezdiği halktan temsilciler olmak üzere farklı tabakalardan kişilerdir. Köydeki çocukluk yıllarını saymazsak, Dostoyevski, burada, ilk kez bu kadar geniş çaplı bir halk tabakasıyla karşılaşır.⁴⁰⁰ Rusya'nın her bölgesini ve her tür suçu temsil eden farklı sınıflardan mahkum kalabalığında, Dostoyevski kaçakçı, kalpazan ve büyük soygunculara kadar her türlü suçluyu gözlemlene olanağına sahip olur.⁴⁰¹ Bu tecrübeyi, *Ölüler Evinden Anılar* adlı eserinde ortaya koyar. Bu yeni hayat tecrübesi, onun sanatına ve bir düşünür olarak bakış açısına büyük katkı sağlar.⁴⁰²

Ölüler Evinden Anılar'ın uzun sanatsal bir tarihi vardır. Dostoyevski daha hapisanedeyken yazacağı kitap üzerine düşünür. Yazar, Sibiryaya'dayken ve anıları tazeyken kitabı üzerine çalışmaya başlar. Semipalatinsk'ten arkadaşı şair A. N. Maykov'a 18 Ocak 1856'da gönderdiği mektupta, yapacak bir şeyleri olmadığı zamanlar, sürgündeki ilginç anılarından bir şeyler yazdığını anlatır.⁴⁰³ Oraya ilk düştüğünde fırsat buldukça tipik hapisane konuşmalarını, efsanelerini ve mahkumların hikayelerini özel bir deftere yazmaya başlar.⁴⁰⁴ Yazar, Omsk Adası'nda mahkumların konuşmalarını dikkatle dinler ve bazı kelimeleri, atasözlerini ve halk

⁴⁰⁰ Priyma, F. Ya. ve Prutskov, N.İ. (Editörler). (1982). *İstoriya Russkoy Literaturı Rastsvet Realizma*. Leningrad: Nauka, 709.

⁴⁰¹ Grossman, L. P., a.g.e., 202.

⁴⁰² Priyma, F. Ya. ve Prutskov, N.İ. (Editörler), a.g.e., 709.

⁴⁰³ Kirpotin, V. Ya. (1978). *İzbranniye Raboti v Tryoh Tomah: Dostoyevskiy*. (2. Cilt). Moskva: Hudojestvennaya Literatura, 261.

⁴⁰⁴ Tunimanov, V. A. (1980). *Tvorçestvo Dostoyevskogo 1854-1862*. Leningrad: Nauka, 67.

deyişlerini not eder. Bu renkli ve hararetle konuşmalar, sivri bir gözlem yeteneğinin ve alaycı kamp insanının kara mizahının bir göstergesidir.⁴⁰⁵

Hapishanede yazı yazmanın yasak olması, Dostoyevski'nin gelecekteki eserini hazırlaması için engel olmaz. Doktor İ. İ. Troitskiy, Dostoyevski'nin hastanede yazı yazmasına izin verir ve onun el yazmalarını saklar. Yazarın ilk cep defteri; hapishane, askeri görev ve sürgün yıllarına aittir. *Sibiryaya Defteri* olarak adlandırılan Dostoyevski'nin bu notları, sonradan hapishane üzerine yazılan kitap çalışmalarında gerekli yardımı sağlar. Yazar, *Sibiryaya Defteri*'ndeki 522 notun 200'den fazlasını *Ölümler Evinden Anılar*'da kullanır. 'Akulka'nın Kocası' bölümünün konusu, Dostoyevski'nin kürek mahkumluğunda duyduğu ve *Sibiryaya Defteri*'ne kısaca yazdığı gerçek olaylardan biridir.⁴⁰⁶ Yazar daha sonraları sık sık eski notlarına başvuracaktır. *Suç ve Ceza*'daki Raskolnikov, *Ecinniler*'deki Fedka, *Delikanlı*'daki Makar gibi 'halk' tiplerini *Sibiryaya Defteri*'nin en kayda değer karakterlerindedir. Dostoyevski, yumuşak ifadeleri, özel kelimeleri ve eserlerinin birçok 'sıradan olmayan halk'ı bu defterden çıkartır.⁴⁰⁷

Fakat bütün bunlar sadece bir hazırlık taslağıdır. Dostoyevski bununla 'edebiyata dönmeyi' planlamamaktadır, çünkü kürek mahkumiyeti üzerine olan anılarının yayımlanabilmesi için doğru zaman olduğunu düşünmemektedir. Bu yüzden *Amcamın Rüyası* ve *Stepançikovo Köyü* adlı eserlerini kaleme alır. 1859'un sonbaharında, Tver'de eserin oluşum fikri ortaya çıkar. Kardeşine, *Ölümler Evinden Anılar*'ı tam olarak kafasında tasarladığını, eseri altı ya da yedi bölüm şeklinde yazacağını ama yazarın isminin olmayacağını yazar. Notların kimden olduğu bilinmeyecektir, fakat Dostoyevski eserinin ilgi çekeceğine garanti vermektedir. Çünkü ciddi ve karamsar olmasının yanı sıra mizah, kamp ağzını yansıtan halk deyişleri ve edebiyatta görmeye alışık olmadığımız dokunaklı tasvirler de içerecektir.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Moçulski, K., a.g.e., 151-154.

⁴⁰⁶ Dostoyevski, F. M. (1972). *Zapiski İz Myortvogo Doma*. Leningrad: Nauka, 275.

⁴⁰⁷ Tunimanov, V. A., a.g.e., 67.

⁴⁰⁸ Moçulski, K., a.g.e., 151-152.

Ölümler Evinden Anılar demokratik toplum hareketlerinin arttığı, yayın yapma ve soylu sınıf hakkında politik reform taleplerinin olduğu yıllarda kaleme alınır. Köle köylülerin yanı sıra adaletin yeniden sağlanması ve yargı sistemiyle ilgili olan sorunlar, 1860'lı yılların başında Rus basınının ilgi odağındaki en can alıcı sorunlardan biridir. Hapishanelerin ve sürgün yerlerinin katı kuralları, ilerici çevrelerin artan öfkelerine neden olmaktadır. *Ölümler Evinden Anılar* bu şartlar altında geniş bir topluluğa hitap etmektedir ve bir nebze de olsa genel anlamda demokrasi ideolojisinin yansımalarını ve çağın taleplerini ortaya koymaktadır.⁴⁰⁹

Yayın yapma I. Nikolay'ın özel kaygılarından bazılarıdır. 1826 yılında 'demir kanun' ismini alan yeni sansür kanunu ilan edilir. Getirilen kurallarla yazarlar ve yayıncılar üzerinde büyük bir baskı kurulur.⁴¹⁰ II. Aleksandr'ın sansür politikasını yumuşatma kararından sonra ise kürek mahkumiyeti üzerine yazı yazma olanağı doğar ve 1859 yılında *Ölümler Evinden Anılar*'ın düşüncesi tam olarak olgunlaşır.⁴¹¹ Yazar ve edebiyat tarihçisi A. Milyukov, eserin oluşum evresi hakkında şunları yazar:

*“Eser, oldukça elverişli bir ortamda oluştu. Bu dönemde sansürde bir hoşgörü havası esiyordu ve yakın zamana kadar basımı çok da mümkün olmayan bu tür eserler, edebiyat dünyasına girdi. Kitabın kamp yaşamına adandığı üzerine çıkan haberlere, eserdeki iç karartıcı atmosfere, yazarın siyasi bir suçlu olmasına ve eserdeki bazı yerlerin sansür kurallarına aykırı olmasına karşın, Dostoyevski gerçeklerden uzaklaşmamış ve *Ölümler Evinden Anılar* adlı eserini tüm çarpıcılığıyla yayımlamıştır. Yazar, sanki cehenneme düşen yeni bir Dante gibi kabul görür, işin acı tarafı Dostoyevski'nin tüm bunları hayal etmeyip, gerçekte yaşamış olmasıdır.”⁴¹²*

1 Eylül 1860'ta “Russkiy Mir”in 67. sayısında *Ölümler Evinden Anılar* başlığı altında Giriş ve I. Bölüm yayımlanır. Bu bölümler, sansürü sorunsuz geçer. *Ölümler Evinden Anılar*'ın devamının “Russkiy Mir”in 69. sayısında 7 Eylül 1860'ta gelecek

⁴⁰⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 288-289.

⁴¹⁰ Froyanov, İ. Ya., a.g.e., 314.

⁴¹¹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 275- 276.

⁴¹² Moçulskiy, K., a.g.e., 152.

sayıya ekleneceği duyurulmasına rağmen II. Bölüm, sansür komitesinin dikkatini çeker ve gazete planlanan tarihte basılamaz.⁴¹³

Her ne kadar sansür kürek mahkumiyeti üzerine bir kitabın basımına izin verecek kadar olumlu bir sürecin içine girse de, tehlikeli veya devletin çıkarlarına ters düşen yazılar hakkında olumsuz karar vermeye devam eder. *Ölümler Evinden Anılar* üzerinde çalışmaya başlayan yazar, eseri hakkındaki endişesini 9 Ekim 1859'da kardeşine yazdığı mektupta, eserinin basımına izin vermedikleri taktirde, onu bölümler halinde dergilerde basabileceğini yazar. Fakat eserini bölümler halinde yayımlamak Dostoyevski için bir felakettir. Sansürün olumsuz bulunduğu nokta beklenmedik bir yönde olur. Eserde anlatılan kürek mahkumiyeti, suçlular için özendirici ve teşvik edici bulunur. Sansür komitesi, yayımlanan bölümlerden, hükümetin ağır suçlara karşı hafif cezalar uyguladığına dair insanlar üzerinde yanlış bir algının oluşabileceği düşüncesindedir.⁴¹⁴

Sansür komitesi, *Ölümler Evinden Anılar* adlı eserin geneline bakıldıktan sonra basılabileceğine karar verecektir ve 1861 yılının Ocak ayında *Ölümler Evinden Anılar*'ın devamı, 'Giriş' bölümüyle birlikte ilk dört bölümü "Russkiy Mir"de basılır. Daha sonra aynı yıl içerisinde, "Russkiy Mir"de basılan bölümler Dostoyevski ve kardeşinin dergisi olan "Vremya"da tekrar basılır. Yıl sonuna kadar *Ölümler Evinden Anılar*'ın birinci kısmını oluşturan V-XI bölümler de çıkar.⁴¹⁵

Dostoyevski, üzerinde çalışmaya devam ettiği bu kitabın ikinci kısmını 1862 yılında "Vremya" dergisinde yayımlamaya başlar. Sansür, bu esere fazlasıyla müdahale eder. 'Yoldaşlar' başlığıyla ikinci kısmın sekizinci bölümü ilk başta sansüre takıldığı için dergide sadece üç nokta şeklinde yer almasına rağmen sonradan Dostoyevski düzeltmeler yaparak bölümü yayımlamayı başarır. Siyasi suçtan sürgün edilen Polonyalılara ayrılan bir bölüm sansür engeline takılır. Sansürün müdahalesine maruz kalan bu esere, toprak köleliği baskısının neden olduğu suçu anlatan bir öykü

⁴¹³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 276.

⁴¹⁴ A.y.

⁴¹⁵ A.g.e., 277.

de giremez. Parça parça yayımlanmak zorunda kalınan bu eser, Dostoyevski hayattayken 1875 yılında, yazar öldükten sonra ise 1883 yılında tekrar basılabilir.⁴¹⁶

Ölüler Evinden Anılar'ın yayımlanması Rus edebiyatının dönüm noktalarından biri olur, toplumların dünyaya bakış açısını genişletir ve edebiyat tarzına yeni bir soluk getirir.⁴¹⁷ Eser, 19. yüzyılın ortalarında Sibiry'a'daki bir hapishanede kalan bir Rus mahkumunun öyküsüdür. Bu insanların hangi şartlar altında yaşadığı, hangi şartlar altında işe götürüldükleri, yaptıkları işler, kavgaları, pek seyrek olan eğlenceleri, ne uyurken ne uyanırken, ne sağlam ne de hastayken kendilerinden ayrılmayan zincirlerinin ağırlığı, biçimi, bu zincirlerin altında nasıl giyinip soyundukları, memurların ve gardiyanların vahşeti ve aynı zamanda da hoşgörülerini, hapishanedeki tek disiplin aracı olan vahşice kırbaçlama cezasına mahkum edilenlerin çektiği manevi işkence, kırbaçlananların çektiği fiziki işkence, tüm bunlar *Ölüler Evinden Anılar*'da anlatılmaktadır.⁴¹⁸

Dostoyevski'nin "Eğer insan bir hapishanenin dehşetini yenebiliyorsa, her şeye katlanabilir"⁴¹⁹ sözü, hapishane hayatının korkunçluğunu anlatır. Yazar hakkında en önemli bibliyografyayı yazanlardan biri olan Henri Troyat, Dostoyevski için 'Göklerle yer arasında asılı kalmıştır' derken, bu geniş açılı sorumluluğa da bir gönderme yaptığı düşünülebilir.⁴²⁰ 1862 yılında yazdığı *Ölüler Evinden Anılar*, kendi hapis yaşamını anlatır. Dostoyevski hapis ile ilgili sınırı 'insan onuru' kavramı çerçevesinde ortaya koyar. Yazar, "İçgüdüsel olarak da olsa, bilinçsiz de olsa aşağılanmayı isteyen biri olamaz, herkes insani değerlerine saygı gösterilsin ister. (...)damgalı da olsa, prangalı da olsa mahkumun da bir insan olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü o

⁴¹⁶A.g.e., 277- 278.

⁴¹⁷ Starinin, A. V. (1993). *F. M. Dostoyevskiy v Zabıttı i Neizvestnih Vospominaniyah Sovremennikov*. Sankt-Peterburg: Andreyev i Sinovya, 68-69.

⁴¹⁸ Carr, E. H., a.g.e., 59.

⁴¹⁹ Işıқтаç, Y. (2013). Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 625.

⁴²⁰A.y.

gerçekten bir insandır ve o halde ona insanca davranmak gerekir.”⁴²¹ derken bu sınırın varoluşsal önemini ortaya koyar.

Ölüler Evinden Anılar mükemmel bir ustalıkla kurgulanır. Hapishane yaşamının tasviri, mahkumların gelenekleri, haydutların hikayeleri, farklı farklı suçluların karakterleri, suçlu psikolojisi üzerine düşünceler, sert yaşam koşullarının resmi, dönemin şartlarını yansıtan yazılar, felsefe ve halkbilim gibi birbirinden farklı birçok tema bir aradadır. Eser, temelde durağan değil aksine hareketlidir. Yazar ada, kışla ve çalışma ortamı, mahkumlar, onların dış görünüşleri, uğraşları, huyları, damgalanmış ve prangalara vurulmuş bir kalabalıktan birkaç farklı karakter sunmakta, aynı zamanda da kalede sabahın ilk saatlerinin nasıl olduğuna, çay sohbetlerine, içki alemlerine ve sarhoşlara, ranzadaki komşunun akşam neler yaptığına, onların sohbetlerine ve ‘ölüler evi’ üzerine düşüncelere yer vermektedir. Böylece geniş bir resmin hatlarını ayrıntılı bir şekilde çizer. Kamp yaşamındaki ilk günün izlenimi verilmekte, öykü kampta bulunuşun ilk ayı ve daha sonra da çalışma ortamı üzerine devam etmektedir. Yeni yeni tanışmalar ve karşılaşmalar anlatılmakta, aynı zamanda kamp yaşamından çok özel sahnelere yer verilmektedir. Birinci bölümde ana karakterin ilk izlenimlerinden söz edilmektedir. İkinci bölümde ise son yılların olayları özetlenmektedir.⁴²²

Eserde zaman kurgusu bakımından tutarlılık neredeyse ortadan kalkar. Anlatım bu bakımdan ilk planda (ilk gün) açık ve bütün detaylarıyla, ikinci planda (ilk ay) daha zayıf hatlarla ve genel olarak resmedilir ve daha sonraki planlar ise çok daha geniş kapsamlı işlenir. Farklı açılara sahip bu eserde, ana fikir olarak, adanın durağanlığından ve ‘ölüler evi’ne sıkışmışlığın verdiği çaresizlik duygusundan söz edilmektedir ve cehenneme benzetilen bu ortamın merkezine inilmektedir. Yazar, ilk başta dışarıdan bir gözlemci gibidir, sonra hapishane hayatını yaşayan biri olarak ortaya çıkar. En sonunda ise bu dünyanın derinliklerine girer, yeni değerler keşfeder, hapishane ortamı ve oradaki yaşayan mahkumlar hakkında kendince sonuçlar çıkarır.

⁴²¹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 91.

⁴²² Moçulskiy, K., a.g.e., 153-154.

Bakılan nokta sürekli değişmekte ve bildiğimiz resimler, her seferinde yeni bir gerçeği daha açığa çıkarmaktadır.⁴²³

Ölüler Evinden Anılar tüm edebi güzelliklerden yoksun, dolaysız ve arlık sistemini anlatan gerçekçi tonda yazılmış bir eserdir. Yazar, ana karakterin sürgündeki ilk gününden başlamakta ve karakterin özgürlüğe kavuşmasıyla eserini noktalamaktadır. Eser akış olarak kısaca; çalışma, hamam, hastane, günlük hayat ve bayram gibi mahkumların yaşamının başlıca anlarını ele almaktadır. Dostoyevski, Krivtsov gibi acımasız despotlardan, kendini riske atarak mahkumları insanlık dışı cezalardan korumak için hastanede kalmalarına izin veren ve sık sık onları ölümden kurtaran insancıl doktorlara kadar tüm hapisane sınıfını resmeder. Çarpıcı ve unutulmaz çizgilerle yönetimin yarattığı cehennemi mutlakıyet, Ortodoksluk ve milliyetçilik sözleriyle güzelleştirilen I. Nikolay'ın toprak köleliğinin sosyo-politik sisteminin arkasındaki gerçekleri zihinlere kazıyan *Ölüler Evinden Anılar* en önemli sanatsal belgelerden biridir.⁴²⁴

Eserin ilk bölümleri, hüznünlü bir etki bırakır. Dostoyevski korkunç suçlar işleyen insanlarda, 'ne bir ufacık pişmanlık belirtisi, ne de işlediği suça dair ufacık bir i karartıcı düşünce' görür.⁴²⁵ Bu insanlar, ruhen tam bir yok oluşun içindedir. Yazar, *Ölüler Evinden Anılar*'da ilk olarak suçun sebeplerini ve olgunluk dönemine ait eserlerinde çok önemli bir yeri olan suçlu psikolojisini ortaya koyar. Dostoyevski, suçun başlıca objektif sebeplerini kusurlu toplumsal şartlarda, birey ve toplum arasındaki çatışmada görür. Normal şartlarda suçlunun suçunu açıklamak, Dostoyevski'ye özgü bir durumdur. *Ölüler Evinden Anılar*'da sınıfsal farklılık sorunu dile getirilmektedir. Bu tema, Dostoyevski'nin eserlerinde ve 'sınıfsal farklılık teorisi'nin taraftarlarıyla, hükümetteki çevrelerin bireyselliğini mazur gösterenlerle tartışmaya girdiği sosyo-politik konulu yazılarında baş gösterir.⁴²⁶

⁴²³ A.y.

⁴²⁴ Priyma, F. Ya. ve Prutskov, N.İ. (Editörler), a.g.e., 714-715.

⁴²⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 15.

⁴²⁶ A.g.e., 291.

Kardeşine 22 Şubat 1854 tarihinde yazdığı mektupta Dostoyevski, “İnsan her yerde insandır. Kürek mahkumiyetinde, haydutların arasında, dört yıl boyunca, en sonunda insanları ayırt ettim.”⁴²⁷ diye yazar. ‘Temsil’ bölümünde insanın doğuştan suça yatkın olduğu düşüncesini çürütür. İkinci bölümde, suç temasının arkasından ceza teması gelir. *Ölümler Evinden Anılar*’da ceza sadece içsel ve manevi olarak değil, çevresel ve hukuki olarak da algılanır. Acımasızlık, cezaların anlamsızlığı, suç ve cezaların orantı sorunları Dostoyevski’yi endişelendirmektedir. Ceza teması, Dostoyevski’yi cezayı uygulayanlar ve acımasız cezalar konusuna yönlendirir. Yazar kurbanın da, cezayı uygulayanın da psikolojisine girmeye çalışır ve acımasız cezalarla ilgili sorunlar üzerine kafa yorar. İnsanın ahlaki olarak bozulmasına neden olan bedensel cezaların bulunması, ‘toplumun yaralarından’ biridir. Eserde, bu zalimliklerin artık keyfi hareketlere dönüştüğünden bahseder. Hal ve şartların, insanlara sopa cezası verecek kadar kötüleştiği ortadadır. Fakat yazara göre insan doğasının zorbalıkla değiştirilmesi zordur.⁴²⁸

‘Ölümler evi’nde sosyo-psikolojik ve manevi sorunlardan da bahsedilmektedir. Rus halkı ve Rusya geniş olanaklara sahiptir. *Ölümler Evinden Anılar*’ın en önemli tezi, verilen ‘suçlu tipi’nin tek tip olmadığıdır. Hapishanedeki insanlar, her yerde olduğu gibi oldukça farklıdır ve birbirlerine benzememektedir. Hapishane hayatının dış biçiminin iç karartıcı tekdüzeliği; geçmişteki yaşamı, milleti, bulunduğu ortamı, yetiştirilme tarzı, karakteri ve psikolojileri birbirinden farklı olan mahkumlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmamakta, aksine daha da vurgulamakta ve açığa çıkarmaktadır. *Ölümler Evinden Anılar* iyi kalpli ve uysal Dağıstanlı Tatar Aley’den, neşeli ve sevecen Bakluşin’e, başka yaşam ve sosyo-tarihsel şartlarda bir Pugaçyov gibi, kitleleri arkalarından sürüklemeye yeteneğine sahip cesur ve yetenekli halk karakterlerinin çıkabileceği güçlü, fakat sakatlanmış insanlardan olan ‘umudunu yitiren’ Orlov ve Petrov’a kadar geniş ve çeşitli bir karakter yelpazesine sahiptir. Acımasız ve adaletsiz

⁴²⁷A.y.

⁴²⁸A.g.e., 291-292.

bir yaşam düzeni yüzünden harcanan ve boş yere ezilen bir halkın en iyi özellikleri yok edilmektedir.⁴²⁹

Ölüler Evinden Anılar'ın ikinci önemli konusu, Rusya'daki üst sınıf ile alt tabakanın, sıradan halk ile aydın sınıfının birbirinden kopuk olmasıdır. Üstelik hapisane şartlarının her iki sınıfı eşitlemesine rağmen, kopukluk burada devam etmektedir. Burada ana karakter ve arkadaşları halktan insanların gözünde, soylu oldukları için daima onlardan nefret eden başka bir sınıfın temsilcileri olarak kalacaktır.⁴³⁰

Son olarak, yazar için üçüncü önemli konu, devletin ve halkın mahkumlara karşı olan farklı tutumlarıdır. O zamanlar devlet, mahkumları yasal olarak cezalandırılan suçlular olarak görürken, Rus köylüler onları suçlu olarak değil de, insan olarak merhamete ve olumlu karşılanmaya layık, 'talihsiz' kardeşleri olarak kabul etmektedir.⁴³¹

Dostoyevski'nin eseriyle yaşamı doğrudan bağlantılıdır. Eski bir mahkumun esrarengiz ve korkunç dünyasıyla ilgili olan öykü, okuyucunun gözünde tarihi bir gerçeklik kazanır. Cinayetten suçlu olan Aleksandr Petroviç Goryançikov'un anlatıcı olarak seçilmesi boşuna değildir. Olayların başlıca görgü tanığı olan Dostoyevski'nin sesi her yerde duyulmaktadır. Burada yazar, yeni bir dünyanın coğrafyasını, halkını, gelenek ve göreneklerini objektif olarak tasvir eden bir denizci rolündedir. Yani kişisel unsurlardan çok, gördüklerini olduğu gibi birinci ağızdan aktarmaya çalışır: "Burada hiçbir yere benzemeyen, özel bir yaşam vardır, buranın kendine özgü kuralları, giysileri, gelenek ve görenekleri vardır ve burası yaşayanların diri diri gömüldüğü bir ölüler evidir, burada yaşam hiçbir yerdeki gibi değildir ve insanlar özeldir."⁴³² Bu tasvir bilgiç bir gezginin sözleri değildir. Yazarın yöntemi ve amacı farklıdır. 'Objektiflik' sadece iyi bir izlenim elde edebilmek için bir araçtır; yeteri kadar gerçek olmak,

⁴²⁹ Priyma, F. Ya. ve Prutskov, N. İ. (Editörler), a.g.e., 715.

⁴³⁰ A.y.

⁴³¹ A.g.e., 715-716.

⁴³² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 9.

sanatsal gerçekçiliğin temelidir.⁴³³ *Ölümler Evinden Anılar*'daki kişilerin çoğunluğu, gerçek birer prototiptir. Omsk Kalesi'ne gönderilen mahkum notlarında adı geçen bazı kişileri, Dostoyevski bazen kendi isimleriyle bazen de biraz değiştirerek vermektedir. *Ölümler Evinden Anılar*'ın diğer prototipleri de suç, milliyet, din vb. gibi konuların temsilcileridir.⁴³⁴

Dostoyevski, sansürden geçebilmek için birçok defa karakterlerinin suçlarını bilinçli olarak abartır. Yazar, özellikle bazı gerçekleri değiştirme yoluna gider. Örneğin Dostoyevski'nin 'önceden küçük çocukları kesmekten hoşlanan' biri olarak anlattığı 'özel bölüm'den olan Tatar Gazin, askeri bir mahkumun prototipidir. Gerçekte Sibirya Hattı'nda 3. Numaralı Tabur'da görev yapmış olan Gazin, eserde anlatıldığı kadar ağır bir suçlu değildir. Nurra karakteri, Dostoyevski'nin anlattığı gibi Ruslara karşı isyan girişiminde bulunma suçundan değil, sadece hırsızlık suçundan altı yıla mahkum edilen Nurra Şahsurla Oğlu'nun prototipidir. *Ölümler Evinden Anılar*'da kiliseyi yakma teşebbüsünde bulunma suçuyla mahkum edilen ve eski dini görüşleri savunan yaşlı adam, gerçekte sadece dindaşlarla birleşmeye yemin etmediği ve kilisenin temel atma töreninde bulunmayı reddettiği için müebbede mahkum edilmiştir. Sansürü hesaba katan anlatıcının gerçek olayları birebir yansıtamaması doğal karşılanırken, Dostoyevski'nin kürek mahkumiyetini bir edebiyatçının gözünden gördüğünü ve *Ölümler Evinden Anılar*'ın sadece anılarla değil, yaratıcının genellemelerinin ve hayal ürünlerinin büyük rol oynadığı edebi bir eser olarak oluşturulduğunu unutmamak gerekir. Örneğin yazarın notlarıyla kıyaslanınca İsay Fomiç'in dış görünüş özelliklerinin tamamen aynı tasvir edildiği görülmektedir. Notlarda, Dostoyevski'nin anlatımına göre İsay Fomiç bir kuyumcudur, cinayet suçundan gerçekte 65, *Ölümler Evinden Anılar*'da ise 60 kamçı darbesi ve yazarın eserde aktarıldığı gibi gerçek hayatta da damgalanma kararıyla cezalandırılır. Fakat Yahudi bir burjuva olduğu söylenen İsay Fomiç Bumşteyn notlarda Ortodoks'tur. Dostoyevski ise onu,

⁴³³ Moçulskiy, K., a.g.e., 152-153.

⁴³⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 281-282.

cumartesileri şapele giden bir Yahudi'ye dönüştürür. Bu durum yazara İsay Fomiç'in nasıl dua ettiğini canlı bir şekilde sahneleme olanağı verir.⁴³⁵

Ölüler Evinden Anılar okuyucular ve eleştirmenler tarafından hayranlıkla karşılanır. Dostoyevski, 31 Mart 1865'te arkadaşı A. E. Vrangel'e, "*Ölüler Evinden Anılar* kelimenin tam anlamıyla büyük sükse yaptı ve onunla edebi ünüme yeniden kavuştum."⁴³⁶ diye yazar. Edebiyat eleştirmeni ve edebiyat tarihçisi A. M. Skabiçevskiy, *Ölüler Evinden Anılar*'ın 1861-1862 yıllarında " "Vremya" dergisinin sayfalarında ilk çıktığında ne kadar sansasyon yarattığını hatırlıyorum."⁴³⁷ diye belirtir. Bu sansasyon kesinlikle kaçınılmazdır. O zamana kadar kürek mahkumiyeti ile ilgili sadece iç karartıcı söylentiler dolanmaktadır. Mahkumluğu tecrübe etmiş biri olan Dostoyevski tarafından dehşetin açığa çıkarılması ve yazarın Sibiry'a'dan kısa bir süre önce dönmüş olması dikkatleri kitaba çeker. 1861 Aralık ayında Turgenyev, Dostoyevski'ye Paris'ten şunları yazar: "Büyük bir memnuniyetle okuduğum "Vremya"nın ikinci sayısında çıkan yazınız için sizi çok tebrik ediyorum. Özellikle de *Ölüler Evinden Anılar*'ınızı. 'Hamam' tasviri sadece Dantevari değil, aynı zamanda da Petrov gibi farklı karakterlerinizde nefis ve sağlam bir psikoloji var."⁴³⁸

Eleştirmenler, kitabı yalnızca kürek mahkumiyetinin bir tasviri olarak incelediklerinde toplumsal anlamını en aza indirgemiş ve ideolojik anlamını daraltmış olurlar. Yazar ve gazeteci A. V. Evald, *Ölüler Evinden Anılar*'ın halkı ikinci dereceden gerçeklerle ve Rus yaşantısının sorunlarıyla tanıştırdığını, bu eserin sadece ayrıntılarla faydalı olduğunu ve hiçbir zaman genelleştirilemeyeceğini belirtir. Bazı eleştirmenler ise Dostoyevski'yi, sosyo-politik bir karakterin çıkarımlarına sahip olmamakla suçlar. Fakat *Ölüler Evinden Anılar* üzerine yazılan yazıların çoğunda, bu esere hak ettiği değerin verilmesi gerektiği yönünde olumlu görüşler vardır.⁴³⁹

⁴³⁵A.g.e., 283-284.

⁴³⁶A.g.e., 294.

⁴³⁷A.y.

⁴³⁸A.y.

⁴³⁹A.g.e., 295.

Ölümler Evinden Anılar 'ın değerlendirilmesinde L. N. Tolstoy'un özel bir yeri vardır. Tolstoy, Dostoyevski'nin bütün eserlerini ayrı bir yere koyar. *Ölümler Evinden Anılar*'ın ilk bölümünün basımı çıkar çıkmaz Tolstoy, A. A. Tolstoy'a 22 Şubat 1862'de yazdığı bir mektupta Dostoyevski'nin eserini okumasını ısrarla tavsiye eder. Tolstoy, *Ölümler Evinden Anılar*'ı Rus edebiyatının klasiklerinden biri olarak gören ve eserin edebi formunun özgünlüğünü ilk fark edenlerdendir. 1880 yılında kitabı tekrar okuyan Tolstoy, 26 Eylül'de N. N. Strahov'a "Günlerdir keyifsizim ve *Ölümler Evinden Anılar*'ı okuyordum. Çok fazla şey unutmuşum, tekrar okuyorum ve Puşkin de dahil yeni edebiyat çevresinde bundan daha iyi bir kitap bilmiyorum. Tarzı değil de bakış açısı harikulade, içten, doğal ve Hıristiyanlığa bağlı. Muhteşem, ibret verici bir kitap. Dünyanın bütün gün, önceden tadına varamadığım kadar, tadını çıkardım. Eğer Dostoyevski'yi görürseniz, ona, onu sevdiğimi söyleyin."⁴⁴⁰ diye yazar. N. N. Strahov, Tolstoy'a cevaben yazdığı 2 Kasım 1880 tarihli mektubunda, Dostoyevski'nin, övgülerinden dolayı çok mutlu olduğunu iletir.⁴⁴¹ V. İ. Lenin'in *Ölümler Evinden Anılar* ile ilgili eleştirisi ise şu şekildedir: "*Ölümler Evinden Anılar*, sadece kürek mahkumiyetini değil aynı zamanda çarlık döneminde Rus halkının yaşadığı 'ölüler evi'ni betimleyen, dünya edebiyatının eşsiz bir eseridir."⁴⁴² *Ölümler Evinden Anılar*'ın yayımlanması, 19. yüzyılın ikinci yarısında kürek mahkumiyetine adanmış bir dizi belgesel ve deneme eserlerinin hayata geçirilmesine de ön ayak olur.⁴⁴³

Petraşevski topluluğu üyesi D. D. Ahşarrumov'un, şair ve çevirmen M. İ. Mihaylov'un anılarında ve etnograf-romancı S. V. Maksimov'un çalışmalarında, Dostoyevski geleneği hissedilmektedir. Omsk hapishanesinde iki yıl kalmış olan ve kendini 'edebiyatta ve araştırma alanında ruh ve kader arkadaşı olarak Dostoyevski'nin takipçisi' olarak adlandıran N. M. Yadrintsev, *Hapishane ve Sürgündeki Rus Topluluğu (Russkaya Obşçina v Tyurme i Ssilke)* adlı çalışmasını yayımlar. A. P. Çehov, *Sahalin Adası (Ostrov Sahalin, 1895)* ve devrimci-milliyetçi P.

⁴⁴⁰A.g.e., 297- 298.

⁴⁴¹ A.y.

⁴⁴²A.g.e., 299.

⁴⁴³ A.y.

F. Yakuboviç, *Dışlananların Dünyasında (V Mire Otverjennih)* adlı eserlerle *Ölüler Evinden Anılar*'ın temasını Rus edebiyatında devam ettirir.⁴⁴⁴

Dostoyevski hayattayken 1863 yılında *Ölüler Evinden Anılar* Almanca'ya çevrilir. Eserin yurtdışında tam anlamıyla tanınması, *Suç ve Ceza*'nın çevrilmesinden sonra gerçekleşir. *Ölüler Evinden Anılar* dünya çapında tanınmaya başlarken başka sanat dallarına da ilham kaynağı olur. Ressam K. P. Pmerantsev, eser yayımlandıktan hemen sonra *Ölüler Evi'nde Noel Bayramı (Prazdnik Rojdestva v Myortvom Dome)* adlı bir tablo yapar. Bu tablo, 1862'de bir sergide yer alır ve halen Moskova'da Dostoyevski müzesinde bulunmaktadır. 1928'de Çek besteci L. Yanaçek, *Ölü Bir Evden (İz Myortvogo Doma)* adlı operasını bitirir. 1932'de V. B. Şklovskiy'in senaryosuyla *Ölüler Evinden Anılar* motifine ve yazarın yaşam öyküsüne uygun olarak V. Fedoroviç, *Ölüler Evinden Anılar* adlı bir film yapar.⁴⁴⁵

3.2. İvan Denisoviç'in Bir Günü

İvan Denisoviç'in Bir Günü Soljenitsın'ın dünyayı şaşkırtan ilk eseridir. "Noviy Mir" dergisinin 11. sayısında, 1962 yılında yayımlanan bu eser yazara sadece Rusya'da değil, tüm dünyada büyük ün getirir. Eserin önemi, baskı rejiminin yasaklı bir temasını anlatmasının yanı sıra sanatsal gerçekçiliği yeni bir seviyeye taşımış ve ona birçok açıdan yenilikçi bir derinlik kazandırmış olmasıdır.⁴⁴⁶

Bir mahkumun bir gününü anlatan bu eser Soljenitsın'ın aklına Ekibastuz'daki özel bir kampta, 1950'li yılların başında gelir ve Ryazan'da 1959 yılında yazılır.⁴⁴⁷ Soljenitsın, 1982 yılında *İvan Denisoviç'in Bir Günü* adlı eserinin yayımlanmasının yirminci yılında BBC'ye verdiği röportajında eserin oluşum evresini uzun uzadıya şöyle anlatır:

⁴⁴⁴A.g.e., 299-300.

⁴⁴⁵A.g.e., 300-301.

⁴⁴⁶Urmanov, A. B. (2009). *Tvorçestvo Aleksandra Soljenitsina* (Üçüncü Baskı). Moskva: Flinta ve Nauka, 11.

⁴⁴⁷A.y.

“1950 yılında, kamp yaşamının uzun kış günlerinden birinde mesai arkadaşımınla teskere taşıyordum ve ‘Bütün bu kamp yaşamını nasıl tasvir edebilirim?’ diye düşündüm. Aslında en sıradan işçilerden birinin bir gününü ayrıntılı bir şekilde, ama en küçük ayrıntıyı bile vererek anlatmak yeterli gelecektir, çünkü burası bizim bütün yaşamımızı gözler önüne sermektedir. Hatta birtakım felaketlere yer vermek bile gereksiz, öyle özel bir günün olması da gerekmiyor, bu yılları gözler önüne seren bir gün, sıradan bir gün olmalıydı. Bu şekilde düşünmeye başladım ve aklıma bir fikir geldi. Dokuz yıl bu düşünceye elimi sürmedim ve ancak 1959 yılında, yani dokuz yıl sonra başına oturdum ve yazdım.”⁴⁴⁸

Soljenitsın'ın eserinin temelinde, hayatta kalmayı ve kamp esaretinin acımasız şartlarında bile ahlaki açıdan bozulmadan ayakta durmayı başarabilen, sıradan Rus insanının örneği yatmaktadır. Yazarın kendi deyişiyle, İvan Denisoviç 'kolektif bir örnek'tir. Şuhov karakteri, gerçek hayatta Yüzbaşı Soljenitsın'ın bataryasında savaşan fakat hiçbir zaman Stalin kamplarına ve hapishanelerine düşmemiş olan asker Şuhov'dan gelmektedir. Daha sonra Soljenitsın şunları söylemiştir: “İvan Denisoviç karakteri birden ve beklenmedik bir biçimde şekillenmeye başlar. Karaktere Şuhov adını verirken hiç zorlanmadım, doğrudan aklıma geldi, çünkü savaş zamanında bataryadaki askerlerimden birinin soyadı Şuhov'du. Daha sonra bu soyadın yanı sıra onun yüzü, nereli olduğu, hangi dili konuştuğu hayat bulmaya başladı.”⁴⁴⁹ Geriye kalan tüm karakterlerin belli kamp prototipleri vardır, üstelik öyküde onların gerçek biyografileri korunur. İnsanların ve olayların tasvirlerindeki belgesel somutluk, hiçbir zaman Soljenitsın'a engel olmaz.⁴⁵⁰

Soljenitsın, bir diğer konuşmasında şu bilgileri verir: “Eserin başına oturdum ve sanki kelimeler müthiş bir hızla kalemin ucundan dökülüyordu! Hiçbir şeyi gözden kaçırmamak için hızla ve fazlasıyla o günlere yoğunlaşmıştım.”⁴⁵¹ Soljenitsın, çalışmasını hızla ilerletir ve eseri yazmak kırk gününü alır. Eserini 1959 yılında bitiren Soljenitsın, tekrar tutuklanmamak için el yazmalarını basım için elverişli zaman

⁴⁴⁸ Klimov, A. (2010). İvan Denisoviç i Krestyanskaya Toçka Zreniya. E. E. Erikson (Editör). *Soljenitsın: Mıslitel, İstori, Hudojnik*. Moskva. Russkiy Put, 517.

⁴⁴⁹ Urmanov, A. B., a.g.e., 13.

⁴⁵⁰ Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). (2012). “İvanu Denisoviçu” *Polveka*. Moskva: Russkiy Put, 8- 9.

⁴⁵¹ Klimov, A., a.g.m. , 517-518.

gelene kadar saklar.⁴⁵² Eserin elyazmaları, Marfino ‘şarışka’sında tanıştığı Germanist ve dilbilimci Lev Kopelev aracılığıyla 1961 yılının sonunda “Noviy Mir”in yazı işlerine ulaştırılır.⁴⁵³ “Noviy Mir”in yazı işleri müdürü Anna Samoylovna Berzer, ‘Bir mujiğin gözleriyle kamp, çok ulusal bir mesele.’ sözleriyle yazarı bilinmeyen el yazmalarını, derginin baş editörü A. T. Tvardovski’ye teslim eder.⁴⁵⁴ Tvardovski, yazara Şç-854. *Bir Mahkumun Bir Günü* (Şç-854. *Odn Den Odnogo Zeka*) olan eserin ilk adını, daha tarafsız bulduğu *İvan Denisoviç’in Bir Günü* adı ile değiştirmesini teklif eder. Sovyetler Birliği döneminin son derece dikkatli sansürünü atlatmak için derginin yaptığı bu değişiklik, yerinde bir hamle olur. Dergi her ne kadar temkinli davranırsa da eserin içeriği, “Noviy Mir”in baş editörü Tvardovski’nin öyküyü yayımlatabilmek için o dönemin parti ve devlet başkanı N. S. Kruşçev’den izin almasını gerektirecek kadar sert bulunur.⁴⁵⁵ Eseri çok beğenmesine rağmen Tvardovski, Kruşçev’in Stalin’i alenen suçladığı 1961 yılına kadar sessiz kalmayı tercih eder. Kruşçev’in 1961’de 22. parti kongresinde Stalin’e karşı öfke dolu konuşmasından cesaret alan Tvardovski merkez komitesine başvurup, *İvan Denisoviç’in Bir Günü*’nü yayımlamayı talep eder. Komite görüş ayrılığına düşünce Kruşçev bizzat devreye girer ve kitabın basılması yönünde görüş bildirir. Çünkü, kitabın Stalin rejimine karşı etkili bir silah olarak kullanılabileceğine inanmaktadır. Parti, geniş kapsamlı bir tanıtımın yanı sıra eserin İngilizce’ye çevrilmesine de önyak olarak finansman sağlar.⁴⁵⁶ Eser, ülkede Stalin’in baskı uyguladığı dönemle ilgili bilgi edinimini mümkün kılmaktadır. Kruşçev’e göre okuyucu eseri tarafsız bir biçimde okursa, Stalin’in kanlı rejiminin çarpık bir ürünü olan Sovyet kamp yaşamının tarihçesini görebilecektir.⁴⁵⁷

İvan Denisoviç’in Bir Günü, SSCB’de toplama kamplarını anlatan bir eserin basımına izin verilmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu eserin önsözünde Tvardovski, “...eserin temelinde konulan yaşamın içinden bir konu, Sovyet

⁴⁵² Radzişevskiy, V. V. (2011). İz İstorii Publikatsii “Odnogo Dnya İvana Denisoviça”. Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). “*İvanu Denisoviçu*” *Polveka*. Moskva: Russkiy Put, 15.

⁴⁵³ Urmanov, A. B., a.g.e., 11-12.

⁴⁵⁴ Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler), a.g.e., 5.

⁴⁵⁵ Urmanov, A. B., a.g.e., 11-12.

⁴⁵⁶ İnternet: Alatlı, A., a.g.m.

⁴⁵⁷ Glotser, V. ve Çukovskaya L. (Editörler). (1998). *Slovo Probiyayet Sebe Dorogu*. Moskva: Russkiy Put, 97.

edebiyatında sık rastlanan bir şey değildir.”⁴⁵⁸ diye belirtir. SSCB halkı için bu uzun öykünün önemi, toplama kampları üzerindeki demir perdeyi kaldırmaktadır. Tvardovskiy, eserde yaşanan acı ve kedere rağmen genel olarak hiçbir şekilde umutsuzca bir ‘eziklik’ duygusunun olmadığından bahseder. Hatta tam tersine ona göre, büyük kitlelerin ölümünü anlatan bu eser, cesurca ve yüksek değerlere sahip duyguları kuvvetlendirmektedir.⁴⁵⁹ Kendi edebi üslubunu eşsiz bir biçimde işleyen Soljenitsın, milyonlarca Sovyet insanının gözündeki perdeyi aralar ve sanatsal bir gerçekçilikle resmettiği kamp hayatını gözler önüne serer. Yazar sayesinde, var olan, fakat o zamana kadar hiç gösterilmeyen ya da zar zor sezilebilen başka bir dünyayla karşılaşılır.⁴⁶⁰

İvan Denisoviç’in Bir Günü’nün yayımlandığı “Noviy Mir”in kasım sayısının kitapçığı çıkmadan önce, uzun öykünün el yazmalarını okuyan birçok ünlü yazarın hararetle eleştirileri etrafta dolaşır. Okurlar yazarın adını tam olarak bilmemelerine rağmen bu isimden şüphe duymaz; sonra da kısa sürede ezberledikleri bu ismi unutmamak üzere hafızalara kazırlar. Eser, dergi ve gazete bayilerinde anında satılır, kütüphanelerde uzun kuyruklar oluşur. Yazar hakkında eleştiri yazıları ve makaleler çıkar. Aleksandr Tvardovski, “Noviy Mir”deki kısa önsözde, “...*İvan Denisoviç’in Bir Günü* yeni, kendine özgü ve tümüyle iyi yetişmiş bir ustanın edebiyatımıza girişi demektir.”⁴⁶¹ şeklinde yazar.

İvan Denisoviç’in Bir Günü büyük ve beklenmedik bir cesaret örneği sergiler. Bunlardan en beklenmeyeni, sosyalist gerçekçiliğin yani tüm Sovyet edebiyatının öğretilerine karşı çıkmasıdır. Bu eser, alışıldık bir eser değildir. Soljenitsın’ın bu uzun öyküsü bir haberci, Rus edebiyatının gerçeklerini yansıtan bir araçtır.⁴⁶² *İvan Denisoviç’in Bir Günü* dönemin diğer eserleri arasından sıyrılır. Bu eserde acı gerçeklerden ve edebi meziyetlerden söz etmek mümkündür. Kruşçev, 8 Mart’taki konuşmasında Soljenitsın’ın uzun öyküsünü ‘Sovyet gerçekçiliğini partinin tutumuyla

⁴⁵⁸ Gul, R. B. (1973). *Odvukon: Sovetskaya i Emigrantskaya Literatura*. Nyu-York: Most, 82.

⁴⁵⁹ A.y.

⁴⁶⁰ Glotser, V. ve Çukovskaya L., a.g.e., 96.

⁴⁶¹ Buşin, A. V. (1963) Neskolko Pozje... Sporı, Razmişleniya. Glotser, V. ve Çukovskaya L. (Editörler). *Slovo Probivayet Sebe Dorogu*. Moskva: Russkiy Put, 59.

⁴⁶² Gul, R. B., a.g.e., 83.

gerçekçi bir şekilde aydınlatan' bir eser olarak nitelendirir.⁴⁶³ *İvan Denisoviç'in Bir Günü* sadece edebiyatçılar açısından değil, tarihçiler açısından da Rusya'daki Sovyet halk tarihinin en trajik evresini yansıtan bir belge niteliğinde olduğu için seçkin bir eser olarak yerini alacaktır.⁴⁶⁴

İvan Denisoviç'in Bir Günü mahkumların giysilerinde numaraların olduğu, ağır suç işleyenlerin farklı alanlarda yaşadığı özel bir kampta geçmektedir. Duvarı örmek için canla başla çalışan İvan Denisoviç'in emekçi olması, eserin Sovyet dergisinde yayımlanmasını sağlar.⁴⁶⁵ Eserin içerisinde kanlı hiçbir olay geçmemektedir. Eserde, sadece ana karakterin gözünden sıradan, hatta onun için çok da kötü sayılmayacak bir gün tasvir edilir.⁴⁶⁶ Mahkumluğu yaşamış diğer tanıklara bakıldığında öykü, şiddetin en kötü örneklerini vermemesine rağmen, çarpıtma olmaksızın kamp yaşamının gerçeklerini aktarır.⁴⁶⁷

Şafak vaktinden gün bitimine kadar kısmen de olsa elverişli bir gün anlatılmasına rağmen, öykünün örnekleme yöntemi sıradan olaylara dair birbirini izleyen bir anlatımla ilişkilidir. Saatleri olmayan mahkumlar, güneşin ya da ayın konumu üzerine verilen direktifler doğrultusunda zamanı tahmin etmektedir. Öykü başlar ve projektörün ışıklarıyla bölünen karanlığın tasviriyle son bulur. Gün ortasında ise mahkumlar, daha sıcak olsun diye kartonla kaplanmış pencerelerden gün ışığının girmediği, inşası yarıda kalmış bir binada çalışırlar. Bu ışık ve karanlık oyunu, kürek cezasına gönderilen Dostoyevski'nin *Ölümler Evinden Anılar* adlı eserindeki 'şimdiye kadar belirsiz olan, tamamen yeni bir dünya' sözlerini akla getirir.⁴⁶⁸

Öyküde çoğunlukla kamp düzenine, Tanrı inancına, Rusya tarihine, bazı mahkumların kaderlerine, insanlık dışı şartlarda hayatta kalma sorununa, halkın birbiriyle olan ilişkisine, zulme, aydın sınıfı ve köylüler arasındaki 'kültürel engele' ve

⁴⁶³ Buşin, A. V., a.g.m. , 60.

⁴⁶⁴ A.g.m. , 59.

⁴⁶⁵ Toker, L. (2010). Nekotoriye Osobennosti Povestvovatel'nogo Metoda V "Odnom Dne İvana Denisoviça". E. Erikson (Editör). *Soljenitsın: Mıslitel, İstori, Hudojnik*. Moskva. Russkiy Put. s. 537.

⁴⁶⁶ Glotser, V. ve Çukovskaya L., a.g.e., 60.

⁴⁶⁷ Toker, L., a.g.m. , 538.

⁴⁶⁸ A.y.

daha birçok konuya değinilmektedir. Üstelik bu sorunların neredeyse her biri, öykünün bir yerinde ortaya çıkmamaktadır, metnin geneline yayılmaktadır ve bu sorulara netlik kazandırma olanağı vermektedir. Aslında *İvan Denisoviç'in Bir Günü* yüzlerce sayfanın sıkıştırılarak verildiği, 1950'li yılların başındaki Sovyet kamplarının orijinal bir yaşam ansiklopedisidir.⁴⁶⁹

Lenin, "Novaya Jizn"deki 'Parti Organizasyonu ve Parti Edebiyatı' başlıklı kısa yazısında, edebiyat hakkındaki düşüncelerini ifade eder: "Ekim devriminden sonra kurulan Rusya'daki sosyal-demokrat çalışmalarının yeni şartları parti edebiyatıyla ilgili sorunu gündeme getirmiştir... Edebiyat, partinin olmalıdır. (...)Partiden yana olmayan edebiyatçılar kahrolsun!"⁴⁷⁰ Lenin'in bu sözleri düşünce özgürlüğünün artık bir suç olduğunun göstergesidir. Kelimelerin özgürlüğü, özgür düşünce ve başkalarının fikirlerine saygı ile sıkı sıkıya bağlantılı kavramlardır. Fakat Sovyetler Birliği'nin edebiyat üzerine olan bu yeni düzeni, radikal yazarları toplumun dışına itilme, sürgün edilme ve yalnızlaştırma ile tehdit etmektedir. Kendileri dışındaki herkesi tehdit ve düşman olarak görmeye meyilli 'edebiyatta partilileşme' sisteminden, sosyalist gerçekçilik doğar. Sanatın bütün güzelliğini yok eden ve sanatı politikaya dahil eden Lenin'in başlattığı bu düşünceyi sonraki Sovyet liderleri de benimser.⁴⁷¹ Bu yüzden *İvan Denisoviç'in Bir Günü* gerçek bir Sovyet eseri kategorisinde yer almaz. Çünkü eser, halkın örnek alabileceği, idealist ve vatani uğruna mücadele eden, aynı zamanda da bireyi değil toplumu ön plana çıkaran bir karakter barındırmaz.⁴⁷²

Soljenitsın, sıradan ve alışagelmış insanları anlatımın merkezine koyarak ve ana karakter olarak hiçbir partiye mensup olmayan, askere alınmadan önce köyünde çiftçilik yapan Şuhov'u seçerek sadece Stalin'in insafsızlık ve dehşetini tüm çıplaklığıyla resmetmemekte, aynı zamanda onun insanlara karşı anlamsız güvensizliğini de gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.⁴⁷³ İvan Denisoviç Şuhov çalışkan, zeki, yetenekli ve halktan bir örnektir. Savaştan önce çiftçi olarak hayatını

⁴⁶⁹ Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler), a.g.e., 8.

⁴⁷⁰ Gul, R. B., a.g.e., 84.

⁴⁷¹ A.g.e., 84-85.

⁴⁷² Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler), a.g.e., 6.

⁴⁷³ Buşin, A. V., a.g.e., 61.

sürdüren, bir köyde doğan, devrimden önce yedi yıl boyunca köyünden dışarı adımını atmayan, delikanlılığını iç savaş yüzünden yaşanan zor yıllarda geçiren ve hayatının en güzel yıllarını, özgürlüğü elinden alınmış bir vaziyette hapisanede heba eden Şuhov sıradan biri gibi gözükmesine rağmen, halkın derinlerde yatan güzelliklerini temsil eder. Çünkü Şuhov'un sadece karnını doyurmak, hastalanmamak, her şekilde hayatta kalmayı başarmak gibi sıradan kaygıları yoktur. Şuhov zor şartlar altında bile insani değerlerini kaybetmeyen ve onurunu korumayı başaran insanlardandır.⁴⁷⁴ Şuhov vicdan, iyilik, saflık, hoşgörü, sabır ve birinin başının belaya girdiğini anlama ve ona yardıma koşma özelliği göstermesi gibi sıradan Rus köylülerinin çok sayıda iyi özelliğini canlandırır.⁴⁷⁵

Eserde farklı farklı karakterler, farklı farklı kaderler vardır. Delil yetersizliği olmasına rağmen birçoğu, yüz kızartıcı bir suç olan casusluk suçundan hapisaneye gönderilir. Kampta her ekipte casuslukla suçlanan beşer kişi vardır. Bu insanlar, rejimin talihsiz kurbanlarıdır. Fakat zalimlik ve aşağılamaların boyutu ne kadar olursa olsun, mahkumların çoğunun insanlığı yok edilemez.⁴⁷⁶

Diğer mahkumlarla ortak kaderi paylaşan Şuhov, onlarla bir dayanışma içerisinde. Şuhov, bazen kendisine bazen de kader mahkumu arkadaşlarına yarayan, yaşamı kolaylaştıracak birtakım küçük kazanımlar peşindedir. Köylü bir doğramacı olan Şuhov açık gözlülüğü, ustalığı, dikkati, kurnazlığı, sabrı ve iyi kalpliliği sayesinde dikkatleri üzerine çeker ve mahkumlara sempati ile bakılmasını sağlar. Şuhov'un halk inanışları vardır. Örneğin gökyüzündeki 'ay dede'lerin sürekli yenildiğini düşünen Şuhov, Tanrı'nın kayan yıldızların yerini doldurmak için eskiyen 'ay dede'leri kırptığına inanır. Bu gibi halk inanışlarını yansıtan ayrıntılar, okuyucunun karakterle özdeşleşmesini sağlamaktadır. Şuhov'un davranışları kusursuz değildir. Bununla birlikte yemekhanede 'güçlü olan kazanır' mantığıyla hareket ederek

⁴⁷⁴ A.g.e., 62.

⁴⁷⁵ Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler), a.g.e., 8.

⁴⁷⁶ Garanin, Ye. (1962). "Povest, Posle Kotoroy Pisat Po-Staromu Nelzya...". Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). "İvanu Denisoviçu" Polveka. Moskva: Russkiy Put, 335.

Şuhov'un kendinden daha güçsüz olan bir mahkumun elinden tepsileri zorla alması, onun adalet ve acıma duygularının sınırlı olduğunu göstermektedir.⁴⁷⁷

Eleştirmen A. L. Dımşits bir makalesinde, "Soljenitsın'ın uzun öyküsü, bir sanatçının yeteneğiyle sınırlandırılmış hayatın içinden gerçek izler taşıyan bir parçadır."⁴⁷⁸ diye yazar. Diğer birçok eleştirmen de, gazete ve dergilerde Soljenitsın hakkında olumlu görüş bildirir. Sovyet yazar ve edebiyat eleştirmeni V. S. Buşin, kütüphaneden bir geceliğine aldığı dergiyi açtığı anda, "Hepsi bu kadar mı?" diye kuşkulu bir şekilde düşünürken, eseri sabah, "Evet tam da öyle." sözleriyle bitirir. Ona göre, bu uzun öykü kısa fakat Sovyetler Birliği'nde insan hayatının ne kadar değersiz olduğunu kanıtlayan okuması güç ve ağır bir eserdir.⁴⁷⁹

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nü okuduktan sonra Anna Ahmatova parmaklıklar arkasındakilerin gözünden milyonlarca insanın acısını tasvir ederek şu sözleri söyler: "Sovyetler Birliği'ndeki iki yüz milyon vatandaşın her biri, bu uzun öyküyü mutlaka okumalı, hatta ezbere bilmelidir."⁴⁸⁰ Yazar V. Kojevnikov, "Soljenitsın'ın uzun öyküsü, Stalin döneminin kanunsuzluğunu ve keyfi hareketlerini derin ve gerçekçi bir şekilde açığa çıkarır. Eser, dönemimizdeki hümanizmi ifade eder, ülkemizdeki yaşama dair Lenin kurallarının yenilenmesi gerektiğini işaret eder."⁴⁸¹ şeklinde bir açıklama yapar.

Sovyet okurlar için kamp temasının kapılarının aralandığı bu eserde, Stalin'e ve İçişleri Halk Komiserliği (Narodnyı Komissariat Vnutrannıı Del, NKVD) yönetimindekilere doğrudan bir suçlama yapılmamakta, GULAG'ta cellatları ve kurbanları anlatan kan dondurucu hiçbir olaya yer verilmemekte, hiç sansasyon yaratılmamaktadır. Eleştirmen M. Lipovetski, Soljenitsın'ın tespitlerinin çok yerinde olduğunu ileri sürer. V. Şalamov ise, tam tersine, Soljenitsın'ın tasvirinin, 'kamp yaşantısına hafif kaçtığını, dönemiyle ilgisiz' olduğunu iddia eder.⁴⁸² Şuhov'un ilk ekip şefi olan Kuzyomin'in kamp yaşamı hakkındaki sözleri, bir mahkumun hayatta

⁴⁷⁷ Toker, L., a.g.m. , 540.

⁴⁷⁸ Buşin, A. V., a.g.m. , 59-60.

⁴⁷⁹ A.y.

⁴⁸⁰ Radzişevskiy, V. V., a.g.m., 19.

⁴⁸¹ Gul, R. B., a.g.e., 92-93.

⁴⁸² Urmanov, A. B., a.g.e., 12.

kalması için ne yapması gerektiğinin özeti niteliğindedir: “Çocuklar, burada asıl patron tayga ormanıdır. Ama insanlar burada da yaşar. Kim çanak yalar, kim revirden medet umar ve kim milisler için çalışan yetkililerin kapısını vurmaya giderse işte o kişi kampta geberir gider.”⁴⁸³

İvan Denisoviç'in Bir Günü, sosyalist gerçekçilikten tamamen farklı olan üslubu ve yaklaşımıyla edebiyat dünyasına yeni bir ses getirir. Soljenitsın'ın eseri, Rus klasik gerçekçilerin düzyazılarına değil, gümüş çağın ve Rus sembolistlerin düzyazılarına benzetilir. Ayrıntılara önem veren Soljenitsın, büyük bir resme ulaşır. Klasik gerçekçiler gibi karakterinin dış görünüşünü tasvir etmez. Örneğin Şuhov'un nasıl görüldüğü tam olarak bilinmemektedir. Fakat bu tür tasvirler yerine Şuhov'un neredeyse bütün dişlerini, yetersiz ve kötü beslenmeden dolayı bir toplama kampında iskorbüt hastalığı yüzünden kaybettiği ve bu yüzden biraz peltek konuştuğu gibi ayrıntılar verilir. Soljenitsın, yine benzer şekilde Şuhov'un özgeçmişinden ve karakterinden de fazla bahsetmez. Fakat verdiği detaylarla Şuhov'un mükemmel bir şekilde göz önünde canlanmasını sağlar. Şuhov, 104. ekipte çalışmaktadır, duvar örmektedir ve onun duvar örmesinin anlatıldığı yoğun tasvirde, Rus halkından biri olan ve karşılık beklemeden çalışan Şuhov'un tüm karakteri anlatılır. Soljenitsın, bunu yaparken sosyalizmin sanat ve edebiyattaki yansıması olan sosyalist gerçekliği kullanmaz.⁴⁸⁴

Yazar olayları abartmadan, konunun geçtiği anı anlatarak kamp yaşamının benzer ve farklı yönlerini sahne yönetimiyle verir. Örneğin Şuhov'un uyanışından hemen sonra sabah yoklamasına kadar olan bütün olası durumlar ve aramanın başladığı andaki ritüelin tüm olası sonuçları verilmektedir.⁴⁸⁵ Eser, bir mahkumun bir gününü anlattığı için doğal olarak zaman, eserin içeriği, olayların geçtiği mekan ve baş karakterin ufku açısından sınırlıdır. Fakat edebiyatta ilk kez konu edilen, Soljenitsın'ın kalemiyle bir kamp mahkumu İvan Denisoviç Şuhov'un yaşamından bir gün, müthiş bir canlılığın ve insancıl bir karakterin gerçekçiliğinin verildiği bir resme

⁴⁸³ Soljenitsın, A. İ. (2006). *Sobraniye Soçineniy Tom Perviy: Rasskazi i Krohotki*. Moskva: Vremya, 15.

⁴⁸⁴ Gul, R. B., a.g.e., 90-91.

⁴⁸⁵ Toker, L., a.g.m. , 539.

dönüşmektedir.⁴⁸⁶ *İvan Denisoviç'in Bir Günü* yayımlandıktan sonra sadece SSCB'de değil, aynı zamanda yurtdışında da ün kazanır. Eser, hemen birkaç Avrupa diline çevrilir, uzun öyküden Batı'da heyecanla bahsedilmeye başlanır.⁴⁸⁷ Birkaç yıl içerisinde iki sinema uyarlaması gerçekleşir. Söz konusu uyarlamalar, Sovyetler Birliği'nin Soljenitsın'ı takibe aldığı en hararetli dönemlerde gerçekleşir.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Tvardovski, A. T. (1962). *Vmesto Predisloviya. Noviy Mir.* (11), 8-9.

⁴⁸⁷ İnternet: Soljenitsına, N. (17 Noyabr, 2012). "Ya Çitala 'İvana Denisoviça' i Çuvstvovala, Çto Tekst Projigayet Menya Naskvoz". *Komsomolskaya Pravda.* Web: <http://www.kp.ru/daily/25986/2917911> adresinden 9 Şubat 2015'te alınmıştır.

⁴⁸⁸ İnternet: A.y.

4. BÖLÜM

ESERLERDEKİ ORTAK TEMATİK ÖGELER

4.1. Mahkumlar

İşlediği suç yüzünden, kanunlar tarafından cezalandırılan ve özgürlüğü elinden alınarak ve gözetim altında tutularak bir yere kapatılan kişilere mahkum denir. *Ölümler Evinden Anılar* ve *İvan Denisoviç'in Bir Günü* adlı eserlerde anlatılan mahkumların kim oldukları, hapis haneye gönderilme nedenleri, karakterleri, hayalleri, birbirleriyle olan ilişkileri, iç dünyaları ve sistemdeki yerleri bu başlık altında ele alınacaktır.

Dostoyevski ve Soljenitsın farklı yüzyıllarda yaşamış, farklı devlet biçimleriyle yönetilmiş ve özünde aynı olmasına rağmen, farklı ceza sistemlerinin kurallarına uymak zorunda kalmıştır. Değişen yönetim şekilleriyle doğru orantılı olarak ceza sistemleri veya isimleri de şekil değiştirmiştir. Dostoyevski döneminde 'kürek mahkumiyeti' (katorga) söz konusuysen, Soljenitsın döneminde 'kamp' (lager) sistemi vardır. Dolayısıyla eserler arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Örneğin *Ölümler Evinden Anılar*'daki mahkumlara Rusça'da kürek mahkumu 'katorjnik' denilirken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki mahkumlar kamp mahkumu 'lagernik' ve 'zek' olarak anılır. Fakat her iki eserde de zaman zaman, dönem farkını ortadan kaldıran ve her mahkum için kullanılan tutuklu ve mahkum anlamlarına gelen 'zaklyuçyonny' ve 'arestant' kelimeleri de kullanılmaktadır. Dostoyevski, mahkumiyet yıllarının büyük bir çoğunluğunu Omsk Kalesi'nde geçirdiği için eserinde anlattığı hapis hane, işleyiş açısından Omsk Kalesi'nin yapısına benzemektedir. Soljenitsın döneminde yaygın olan sistem ise çalışma kamplarıdır. Farklı isimlerle adlandırılmalarına rağmen her iki hapis hanenin yapısı da birbirine benzemektedir. Çünkü her iki yapıda da aynı baskı vardır.

Kürek mahkumiyetinin tarihi süreçteki gelişimine değinmek, *Ölümler Evinden Anılar*'ı doğru bir biçimde analiz edebilmek adına faydalı olacaktır: Kürek

mahkumiyeti, sürelerine göre ikiye ayrılır. İlki ancak ölüm, ilerlemiş yaşlılık ya da hükümlünün sakatlığı durumunda son bulan ebedi kürek mahkumiyetidir. İkincisi ise bir ila yirmi yıl arasında değişen süreli kürek mahkumiyetidir. Kürek mahkumiyeti genel olarak mahkumları tüm haklardan yoksun bırakma ile aynı anlama gelir. Ayrıca 17 Nisan 1863'te yayımlanan yasaya kadar kamçı ve damgalama cezaları uygulanır. Kürek mahkumiyetinin süresi, süreli ve süresiz olarak dört yıldan on beş yıla kadar, suçun tekrar etmesi durumunda ise yirmi yıla kadar uzatılır. Kürek mahkumiyeti sona erdikten sonra, suçlular daha önceden belirlenen yerleşim birimlerine yollanır.⁴⁸⁹

Ölümler Evinden Anılar'ın, Dostoyevski'nin mahkumiyet yıllarının bir yansıması olduğundan bahsetmiştik. Omsk Kalesi'ndeki mahkumlar, sivil ve askeri olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Sivil mahkumlar 'süreli', 'süresiz' ve 'serseriler'; askeri mahkumlar 'süreli', 'süresiz' ve 'özel bölüm'dekiler gibi alt başlıklara ayrılabilir.⁴⁹⁰ *Ölümler Evinden Anılar*'da da mahkumlar, sivil ve askeri sınıftan oluşmaktadır. Eserdeki sivillerin yüzleri, gerçek hayatta olduğu gibi damgalıdır ve toplumdan soyutlanan bu grubun tüm hakları ellerinden alınmıştır. Sekiz ila on iki yıl arasında ceza alan bu mahkumlar, ceza sürelerini tamamladıktan sonra Sibiry'a'nın farklı bölgelerine sürgüne yollanır. Asker sınıfına dahil olanlar ise biraz daha şanslıdır, çünkü daha kısa süreli cezalar alırlar ve ceza süreleri bittikten sonra sürgüne değil, görev yerlerine geri gönderilirler. Fakat sürelerini doldurup birliğe yollanan askeri mahkumlar ikinci bir suç işleyerek hapisaneyeye geri döndüklerinde, süreleri yirmi yıla kadar arttırılır. Bu sınıf 'sürekliler' olarak adlandırılır, fakat tüm haklardan mahrum bırakılmazlar. Eserde ağır suç işleyenlerin gönderildiği 'özel bölüm' olarak adlandırılan ve çoğunluğu askerlerden oluşan bir mahkum sınıfı daha vardır. Bu bölümdekiler, diğerlerine göre daha ağır işlerde çalıştırılırlar ve ceza sürelerini bilmezler.⁴⁹¹ Anlatıcı, eserin sonuna doğru bu sınıfın kaldırılacağından ve tüm sınıfların yerine askeri sınıfın geleceğinden bahsetmektedir.

⁴⁸⁹ Filatov, A. V. (2008). Ssilka i Katorga v Rossiyskom İmperskom Zakonodatelstve XVI-Naçala XX Veka. *Vestnik NGU*, 7 (1), 123-126.

⁴⁹⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 279.

⁴⁹¹ A.g.e., 10-11.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'ndeki kamp sistemi, *Ölümler Evinden Anılar*'daki kale sistemi ile benzerlik göstermektedir. Çünkü her iki sistemde de mahkumların iş gücünden yararlanılmaktadır. Yönetim, işleyiş sistemi, kurallar ve cezalar bakımından farklılıklar gösterebilir de aslında hapishane sisteminin mantığı aynıdır. Eserde, mahkum sınıflarından uzun uzun bahsedilmemektedir. Fakat *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nün ana karakteri olan Şuhov'un, casuslukla yargılandığı için en ağır suçlulardan biri olarak kabul edildiği, bu yüzden özel bir kampa gönderildiği verilen bilgiler arasındadır.

Eserlerde anlatılan mahkumların her biri, bir konu veya bir düşüncenin temsilcisidir. Burada her türden insana rastlamak mümkündür, dolayısıyla eserlerin geniş bir karakter yelpazesi olduğu söylenebilir. Özellikle *Ölümler Evinden Anılar*'ın daha geniş bir zaman dilimini kapsamıyla doğru orantılı olarak mahkum çeşitliliği *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ne göre daha fazladır. Fakat bu yargı, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nün *Ölümler Evinden Anılar*'a göre daha kapsamsız olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, bir mahkumun bir gününü en yalın şekliyle anlatmasına rağmen bir mahkumun gün içerisinde ne gibi zorluklarla karşılaştığını ve hapishanede nasıl bir yaşam sürdüğünü göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Ana karakter İvan Denisoviç Şuhov'un sıradan bir gününü ele alan Soljenitsın, olaysız geçen bir kamp gününde bile bir mahkumun ne gibi sıkıntılar çektiği ve Sovyetler Birliği'ndeki kampların nasıl işlediği konusunda bilgi vermek ister. Her iki eserde de ele alınan farklı karakterlere sahip olan mahkumların birleştikleri nokta, özgürlüklerinin elinden alınması ve toplumdan soyutlanarak ortak bir yaşama mahkum edilmeleridir. Hapishanede zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi veren mahkumların bazıları her şeye rağmen insani değerlerini korumayı başarırken, bazıları hapishanedeki acımasız işleyişe ayak uydurur, kendinden ve insanlığından ödün vermeye başlar.

Ölümler Evinden Anılar'ın ana karakteri Aleksandr Petroviç Goryançikov, 'Giriş' bölümündeki başka bir karakterin anlatımıyla okuyucunun karşısına çıkar. Eğitimli, bilgili, okuyan, içine kapanık, başkaları ile iletişim kurmaktan çekinen, ürkek, az

konuşan, misafir sevmeyen ve tuhaf bir adam olan Goryançikov'un, daha eserin başında, hayatını kaybettiğinden bahsedilir. Onun hayatını merak eden biri, Goryançikov'un el yazmalarını ev sahibinden alır. Böylece Goryançikov'un ağzından hapishanede neler yaşadığı anlatılmaya başlanır. Dostoyevski, eserini cinayet gibi sıradan bir suç işleyen bir mahkum üzerine temellendirir, çünkü yazar özgürlüğüne kavuştuktan sonra daha tedbirli davranmaya gayret eder ve sansürü hesaba katarak karakterlerini seçerken daha dikkatli davranmaya çalışır. İyi bir gözlemci olan Aleksandr Petroviç Goryançikov, hapishanede gelişmeleri okuyucuya aktaran anlatıcı konumundadır. Hapishanede yaşananları olduğu gibi yansıtan Goryançikov kimi zaman ruhsal çözümlemelere de yer verir. Soylu biri olan Goryançikov diğer mahkumlar tarafından hemen kabul görmez. Sosyal sınıf farklılıklarının oluşturduğu duvarlar, bu sert ve acımasız insanların arasında yaşamayı daha da zorlaştırır. Goryançikov tüm güçlüklerle rağmen zamanla bazılarına kendini kabul ettirmenin yollarını bulur ve hapishanedeki hayatı daha katlanır kılmayı başarır. Dostoyevski, eserinde hapishaneye yeni girmiş bir mahkumun ilk izlenimleri üzerinden orada yaşamın nasıl olduğuna değinir. Ana karakterin hapishanedeki ortamına şahit olduktan sonra, okuyucu onun son günlerinin nasıl geçtiğini ve özgürlüğüne kavuşmak için nasıl sabırsızlandığını öğrenir. Hapishaneden çıktıktan sonra Goryançikov Sibiry'a'nın K. şehrine sürgüne gönderilir. Bu şehirde Fransızca öğretmenliği yaparak geçimini sağlayan Goryançikov'un dış görünüşü ve karakteri şu şekilde tasvir edilmektedir:

“Bu, aşırı derecede soluk ve zayıf bir adamdı, henüz yaşlı sayılmazdı, otuz beş yaşlarında, kısa ve cılızdı. Kılık kıyafeti Avrupalılar gibi her zaman çok temizdi. Onunla konuşmaya başlarsanız, size dikkatle ve özenle bakar, aşırı nezaketle her sözünüzü dinler, sanki düşüncelere dalarak, sanki sorduğunuz soruyla ona bir görev vermişsiniz gibi ya da onun herhangi bir sırrını ağzından almak istiyormuşsunuz gibi sonunda net ve kısa, fakat bundan önce cevabının her kelimesini ölçüp tartarak, sizin bir nedenle aniden rahatsız olmanızı sağlayacak bir şekilde cevap verirdi, en sonunda da konuşma bittiği için kendi kendinize sevinirdiniz.”

(Это был чрезвычайно бледный и худой человек, еще нестарый, лет тридцати пяти, маленький и тщедушный. Одет был всегда весьма чисто, по-европейски. Если вы с ним заговаривали, то он смотрел на вас чрезвычайно пристально и внимательно, с строгой вежливостью выслушивал каждое слово ваше, как будто в

него вдумываясь, как будто вы вопросом вашим задали ему задачу или хотите выпытать у него какую-нибудь тайну, и, наконец, отвечал ясно и коротко, но до того взвешивая каждое слово своего ответа, что вам вдруг становилось отчего-то неловко и вы, наконец, сами радовались окончанию разговора.)⁴⁹²

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nün ana karakteri ise esere ismini veren İvan Denisoviç Şuhov'dur. Savaş başlamadan önce köyünde çiftçilik yapan Şuhov, SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte askere alınır. 23 Haziran 1941'te evinden ayrılan Şuhov, o günden sonra evine bir daha geri dönemez, çünkü Almanlara casusluk yaptığı gerekçesiyle tutuklanır ve uzun yıllar kamplarda çalıştırılmak üzere mahkum edilir. Haksızlıklara uğrayan ve zor bir yaşam sürmek zorunda kalan Şuhov'un trajik yaşam öyküsünün dış görünüşüne yansımaları şu şekildedir: *"Geldiğinde, 1943 yılında Üst-İjme'de iskorbüt hastalığı yüzünden kaybettiği eksik dişlerini göstererek safça gülümsemişti. (...)Şimdi ise geriye sadece biraz peltekliliği kalmıştı."* (Он улыбнулся простодушно, показывая недостаток зубов, прорезанных цингой в Усть-Ижме в сорок третьем году, когда он доходил. (...)А теперь только шепелявенье от того времени и осталось.)⁴⁹³ Şuhov, güçlü manevi değerlere sahip olduğunu çeşitli yollarla ortaya koymaktadır. Her seferinde hayatta kalma mücadelesi vermesine rağmen karısına, kendisine paket göndermemesini söyler, çünkü kendisine gönderilen her paketin, ailesinden birilerinin payından bir şeyler eksilmesi anlamına geldiğini bilir. Kamp arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde dürüst biridir, işinde sorumluluk sahibidir, hatta küçük düşürücü kamp şartlarında bile insani değerlerini korumayı başarır.⁴⁹⁴ Şuhov, onurlu ve gururlu bir karakterdir. Bunu, başkalarının yemek tabağında arta kalanları yemek için çabalayanları aşağılamasından, yemeğini kendisine ait metal bir kaşıkla yemesinden, yemek yerken şapkasını çıkarmasından ve muhafızın kendisine verdiği yeri paspaslama işini bayağı bir iş olarak görmesinden anlıyoruz. Şuhov yetenekli, çalışkan, dürüst, güvenilir, tecrübeli, işini bilen, genel olarak iyi huylu ve arkadaşları tarafından sevilen biridir.

⁴⁹² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 6.

⁴⁹³ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 20-21.

⁴⁹⁴ Klimov, A., a.g.m., 526.

Ana karakter açısından iki eserde farklılıklar vardır. Çünkü *Ölümler Evinden Anılar* soylu bir mahkumun ağzından ve onun izlenimleriyle aktarılırken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü* sıradan bir mahkumun gözünden anlatılmaktadır. Goryançikov diğer mahkumlar ile benzer bir kader paylaşmasına ve kılık-kıyafet ve mahkumlara tanınan haklar bakımından onlarla eşit olmasına rağmen, varlıklı olmasının verdiği bir avantaj ile onlara göre nispeten daha rahat bir mahkumiyet hayatı sürer. Şuhov ise parası olmayan her mahkum gibi yiyeceği ekmeği bile hesaplayarak oldukça zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Goryançikov için hapisane hayatını katlanılmaz yapan şey soylu olması nedeniyle diğer sıradan mahkumların kendisine karşı aşağılayıcı ve mesafeli bir tavır takınmalarıdır. Psikolojik anlamda zaten baskı altında olan Goryançikov'un, arkadaşları tarafından bu şekilde hor görülmesi, hapisane yaşamını daha da zorlaştırmaktadır. Goryançikov yaşadığı tüm güçlüklerle rağmen, kendisini aşağılayan arkadaşlarına karşı nefret duymamakta, asıl suçu iki sınıfı birbirinden uzaklaştıran sistemde aramaktadır. Goryançikov, sınıflar arasındaki adaletsizlik yüzünden ezilen sınıfın neler hissettiğini anlamakta ve bu sınıftakilerin özünde iyi insanlar olduğuna inanmaktadır. Ayrıcalıklı bir sınıfa dahil olmayan ve her mahkum gibi engellerle dolu bir hayat sürdürmek zorunda kalan Şuhov ise arkadaşları tarafından sevilir, onlardan biri olduğu için mahkumlarla ilişki kurma ve iletişime geçme konusunda zorlanmaz. Şuhov'un dertleri daha çok karnını doyurmak, sıcak bir ortam bulmak, ceza almadan veya hastalanmadan günün sonunu getirmek gibi günlük yaşamsal ihtiyaç ve hayatta kalmayı başarma gibi konular üzerinedir. Kısacası Goryançikov etrafındakilerden kaynaklı ruhsal anlamda bir sıkıntının içerisindeyken, Şuhov daha çok fiziki şartların verdiği olumsuzluklar yüzünde problem yaşamaktadır.

Mahkumların kampa gönderilme nedenleri farklılık göstermektedir. *Ölümler Evinden Anılar*'da ana karakter Aleksandr Petroviç Goryançikov, evliliğin ilk yılında kıskançlık yüzünden karısını öldürür ve adalete teslim olur. Hapishaneye düşme nedeni cinayet olan Goryançikov ne siyasi ne de askeri bir suçludur. Dostoyevski, sansürü hesaba katarak ana karakteri ve diğer mahkumları seçerken özenli davranır. Eserde mahkumların çoğu cinayet suçundan içeri girerken, kimisi de askerde görev

yaparken zorluklara dayanamayıp suç işler. *Ölümler Evinden Anılar*'da amirini öldüren mahkumların varlığı, o dönemin askeri şartlarının ne kadar sert ve katlanılması zor olduğunun bir kanıtıdır.

Tarihi bir sürecin anlatıldığı *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki mahkumların kampa gönderilme nedenlerine bakacak olursak, sebeplerin Sovyetler Birliği'nin yürüttüğü politika ile doğru orantılı olduğu dikkat çeker. Bu yüzden mahkumların suçlarına değinmeden önce eserde geçen tarihi sürece değinmek faydalı olacaktır. 1941 yılında Büyük Anayurt Savaşı'nın başlamasından iki ay sonra Sovyet topraklarının büyük bir kısmı Hitler ordusu tarafından işgal edilir. Sovyet ordusu karşı tarafın yoğun baskısı altında yenilgi üstüne yenilgi alır. 16 Ağustos 1941'de Başkomutanlık Karargahı, Kızıl Ordu askerlerine esir olarak teslim olmayı yasaklayan bir emir yayımlar. Stalin tarafından imzalanan 270 nolu bu karar gereğince savaşta geriye çekilen veya esir düşen herkes asker kaçağı sayılacak ve hapse atılacaktır.⁴⁹⁵ Askerlerden kahramanlık ve cesaret göstermesini bekleyen Kızıl Ordu, aslında onlara esir düşmektense ölmelerini emretmektedir. Savaş devam ederken, Sovyet hükümeti 100.000 Sovyet askerini idam eder, birkaç yüz binini de ihanet suçuyla mahkum eder.⁴⁹⁶ Alman esir kamplarından canlı olarak kurtuldukları için vatan haini olmakla suçlanan askerler, suçlamayı kabul etmedikleri takdirde kurşuna dizilmektedir. Bu durumun saçmalığına dikkat çekmeye çalışan Soljenitsın, 1942 yılında savaşta Almanlara esir düşen ve bu yüzden tutuklanan İvan Denisoviç Şuhov'u eserine ana karakter olarak seçer. Böylece Sovyetler Birliği'nin ceza sistemindeki aksaklıkları ve acımasızlığı gözler önüne sermeyi amaçlar:

“Şuhov'un, vatanına ihanetten hapse atıldığı varsayılıyor. Böyle olduğuna dair ifade verdi, vatana ihanet etme arzusuyla esir düştü, Alman istihbarat görevini tamamlayınca da esirlikten döndü. Bunun nasıl bir görev olduğuna, ne Şuhov'un kendisinin aklı ne de sorgu yargıcının aklı ermişti. Böylece görevi bir kenara bıraktılar.

⁴⁹⁵ İnternet: Grankina, L. (Ağustos, 2009). 16 Avgusta 1941 Goda Stalin İzdal Prikaz No 270, Obyavlyavşiy Plennyh Sovetskih Soldat i Ofitserov İzmennikami Rodini. *Faktı i Kommentarii*. Web: <http://fakty.ua/21086-16-avgusta-1941-goda-stalin-izdal-prikaz-270-obyavlyavshij-plennyh-sovetskih-soldat-i-oficerov-izmennikami-rodiny> adresinden 13 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.

⁴⁹⁶İnternet: Hosford, D., Kachurin, P. ve Lamont T., a.g.m.

Düşmana casusluk yapma örgütünde Şuhov'u çok dövdüler. Şuhov'un fazla seçeneği yoktu; imzalamazsan darağacına gidersin, imzalarsan biraz daha hayatta kalabilirsin. İmzaladı."

(Считается по делу, что Шухов за измену родине сел. И показания он дал, что таки да, он сдался в плен, желая изменить родине, а вернулся из плена потому, что выполнял задание немецкой разведки. Какое ж задание -- ни Шухов сам не мог придумать, ни следователь. Так и оставили просто -- задание.

В контрразведке били Шухова много. И расчет был у Шухова простой: не подпишешь -- бушат деревянный, подпишешь -- хоть поживешь еще малость. Подписал.)⁴⁹⁷

İvan Denisoviç'in Bir Gün'ünde mahkumların çoğu İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlara esir düştüğü için casusluk ve vatana ihanetten kamplara gönderilir. Aslında suçlamaların çoğu asılsızdır. Senka Klevşin ve Sibiryalı Yermolayev de, Şuhov gibi Almanlara esir düştüğü için kampa gönderilenlerdendir. Hapishanenin revirinde sağlıkçı olarak çalışan, eski bir edebiyat öğrencisi olan Nikolay Vdovuşkin ise diğer suçlulardan farklı olarak, 'solculuk' üzerine yazılar yazdığı için kampa gönderilmiştir. Bu da o dönemlerde, insanların karşı görüşlü yazılar yazma özgürlüklerinin olmadığını gösterir. Her şeyi yasaklayan ve baskıcı bir politika yürüten Sovyet hükümeti, insanların inançlarına karışarak, onların dua etmesini bir suç ögesi saymakta ve onları kamplara göndermektedir. Buna örnek olarak dini inançları yüzünden yirmi beş yıl kamp cezası alan Bapdist Alyoşa gösterilebilir. Esir düşenlerin ve dini inançları yüzünden mahkum edilenlerin dışında, bir de 'kulak' sınıfına karşı yapılan haksızlıkları gözler önüne seren bir karakter verilir. 1930'lu yıllarda Sovyet edebiyatında 'kulak', 'köylü burjuva' ve 'köylü sömürücü' terimleri eşanlamlı olarak yorumlanmaktadır. Köylerde yaşayan 'kulak' sınıfı, sosyo-ekonomik olarak köylülerin emeği üzerinden para kazanan kapitalist işveren sınıfıdır.⁴⁹⁸ Ocak 1930'da hükümet, zengin köylü sınıfını tamamen ortadan kaldırma kararı aldığı için bu sınıfa ait köylülerin evleri kiralık işçilere verilir. Mallarına devlet tarafından el konulan köylülerin sisteme girmesine izin verilmez ve bu köylüler kısa zamanda içinde fakirleştirilir. Tarımda 'kulaksızlaştırma' hareketine dahil edilen bu köylülerden yüz binlercesi ülkenin kuzeyindeki ve doğusundaki toplama kamplarına gönderilir ve buralarda

⁴⁹⁷ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 51-52.

⁴⁹⁸ Dobronojenko, G. F. (2012). Sotsialnaya Gruppa "Kulaki" Kak Obyekt Nauçnogo Analiza. *İzvestiya Komi Nauçnogo Tsentra UrO RAN*. 1 (9), 119.

kerestecilik, demiryolu inşaatı ve kanal yapımı gibi ağır işlerde çalıştırılır.⁴⁹⁹ 1928 yılında Parti önderliğini ele geçiren Stalin'in 1953'teki ölümüne kadar olan süreçte tahminlere göre yaklaşık 25 milyon insan Sovyet rejimi tarafından baskı altına alınır. Bu 25 milyonun içinde kurşuna dizilen yurttaşlar, Gulag mahkumları, farklı yerlere gönderilen 'kulaklar', köle işçiler ve yurtlarından edilen farklı milliyetlerden insanlar vardır. Bu insanlar 1941'de 200 milyona varan Sovyet nüfusunun yaklaşık olarak sekizde birini oluşturur. Verilen bu rakamlar kıtlıktan ya da savaştan ölenleri kapsamamaktadır. Öldürülen ya da köle olarak çalıştırılan milyonlarca insana ek olarak Stalin rejiminden dolayı yoldan etkilenen aileleri de hesaba katınca sayıları on milyonlara ulaşan bir mağdur listesi ortaya çıkmaktadır.⁵⁰⁰ 1930 ile 1933 yılları arasında iki milyonu aşkın köylü Sibiryaya, Kazakistan'a ve uzak bölgelere sürülür. 100 000'den fazlası da Gulag kamplarına gönderilerek mahkum edilir.⁵⁰¹ Kulak olmanın suç olduğu dönemlerde *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki mahkumlardan Andrey Prokofyeviç Tyurin, babası kulak sınıfından olduğu için 1930 yılında Kızıl Ordu birliğinden atılır: "*Sadece elimde 'Bir kulağın oğlu olduğu için bölükten kovuldu.' diye acımasız bir yazı kaldı.*" (*И лютую справочку на руки: "Уволен из рядов... как сын кулака".*)⁵⁰²

Ölümler Evinden Anılar'da siyasi suçluların sayısı oldukça azdır. Bu eserde daha çok sıradan halk ve askerler; cinayet, hırsızlık, kaçakçılık gibi suçlardan ceza alır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise suçlular, genel olarak siyasi suçlulardan oluşmaktadır. Stalin döneminde birçok kişiye ideolojik baskı uygulanmış ve sırf suç işleme potansiyeli görüldüğü için birçok kişi kamplara gönderilmiştir. Sovyetler Birliği'nde hırsız, dolandırıcı, haydut gibi suçlular sosyal zararlılar olarak görülür. Onlar zararlıdır çünkü yasaları çiğnemişlerdir, fakat düşman değildirler çünkü devlete değil de kişisel mülkiyete zarar vermiştir. Ceza kanununun 58. Maddesi gereğince devlete karşı işlenen bir suç ile yargılananlar sosyal tehlike olarak görülmektedir.⁵⁰³

⁴⁹⁹ Vernadsky G. (2009). *Rusya Tarihi*. (Çev. D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak). İstanbul: Selenge Yayınları.

⁵⁰⁰ Figes, O. (2011). *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 32.

⁵⁰¹ İnternet: Hosford, D., Kachurin, P. ve Lamont T., a.g.m.

⁵⁰² Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 62.

⁵⁰³ Heller, M., a.g.e., 136.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'ndeki mahkumların çoğu, 58. Madde gereğince casusluk suçundan kamplara gönderilir.

Mahkumların ceza sürelerine değinecek olursak *Ölümler Evinden Anılar*'ın ana karakteri Aleksandr Petroviç Goryançikov ikinci dereceden bir kürek mahkumudur. On yıl hapisane cezasına çarptırılır ve süresini tamamladıktan sonra da K. adlı bir şehre sürgün edilir. Baba katili olarak anlatılan soylu mahkuma haklarından mahrum edilmek suretiyle yirmi yıl ceza verilirken, knezin oğlunu kurşuna dizdirdiği için ilk yargılandığında ölüm cezasına çarptırılan fakat sonra cezası hafifletilen ikinci dereceden kürek mahkumu olan Akim Akimiç'a on iki yıl verilir. Sevdiği kız için bir Alman'ı öldüren Bakluşin on yıl alır, fakat sonra mahkeme karşısında kendisine hakaret eden yüzbaşıya dayanamayıp karşılık verdiği için cezası on iki yıla çıkarılır, sivil bölüm yerine özel bölüme gönderilir. Yahudi olması sebebiyle dikkat çeken İsay Fomiç Bumşteyn, cinayet suçundan on iki yıla mahkum edilir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde mahkumların ceza sürelerine fazla değinilmemesine rağmen Buynovski'nin, yirmi beş yıl, savaşta esir düşen Yermolayev'i on yıl ceza aldığı verilen bilgiler arasındadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde askeri mahkumlara verilen ceza süreleri, *Ölümler Evinden Anılar*'a göre çok daha fazladır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde neredeyse yirmi yıldan daha az süre ceza alan görülmezken, *Ölümler Evinden Anılar*'da cezalarını kısa sürede tamamlayıp özgürlüğüne kavuşan mahkumlardan söz edilmektedir.

İki eserin bir diğer ortak özelliği, eserlerde her milletten ve Rusya'nın her kesiminden mahkuma yer verilmesidir. *Ölümler Evinden Anılar*'da Polonyalı, Ukraynalı, Çeçen, Rusya ve Orta Asya topraklarında yaşayan Moğol soyundan gelen Kalmuk, Kafkaslı dağlılar ve Çerkezlere yer verilir: "*Burada tek bir millet yoktur! Düşünüyorum da, burada her vilayetin, Rusya'nın her bölgesinin kendi temsilcisi var. Rus olmayanlar da var, hatta Kafkas Dağları'ndan birkaç sürgün bile var.*" (*И какого народу тут не было! Я думаю, каждая губерния, каждая полоса России имела тут своих представителей. Были и инородцы, было несколько ссыльных даже*

из кавказских горцев.)⁵⁰⁴ Dostoyevski, “Polonyalılar, (sadece siyasi suçlulardan bahsediyorum) onlara karşı aşırı derecede ince ve dokunaklı derecede kibardılar, hiç iletişim kurmak istemeyen insanlardı ve hiçbir şekilde mahkumlar karşısında tiksintilerini gizleyemiyorlardı, onlar da bunu çok iyi anlıyorlar ve aynı şekilde karşılık veriyorlardı.” (Поляки (я говорю об одних политических преступниках) были с ними как-то утонченно, обидно вежливы, крайне несообщительны и никак не могли скрыть перед арестантами своего к ним отвращения, а те понимали это очень хорошо и платили той же монетою.)⁵⁰⁵ diyerek Polonyalıları kendini beğenmiş ve diğer mahkumlar tarafından sevilmeyen bir millet olarak tasvir eder. Kafkaslı dağlıların çoğu yağmacılık suçundan içeri girer ve farklı sürelerle mahkum edilir:

“Onlar; iki Lezgi, bir Çeçen ve üç Dağıstanlı Tatardır. Çeçen içine kapanık ve asık suratlı bir varlıktı; neredeyse hiç kimseyle konuşmazdı ve sürekli etrafındakilere nefretle, yan yan ve zehirli, kötü alaycı bir gülümsemeye bakardı. Lezgilerden biri uzun, ince, kemerli burunlu, haydut görünümlü yaşlı bir adamdı.”

(Их было: два лезгина, один чеченец и трое дагестанских татар. Чеченец был мрачное и угрюмое существо; почти ни с кем не говорил и постоянно смотрел вокруг себя с ненавистью, исподлобья и с отравленной, злобно-насмешливой улыбкой. Один из лезгинов был уже старик, с длинным, тонким, горбатым носом, отъявленный разбойник с виду.)⁵⁰⁶

Goryançikov ve diğer mahkumlar tarafından çok sevilen Kafkas halkından gelen Lezgilerden bir diğeri olan aşırı dindar bir Müslüman, cana yakın, neşeli, dürüst, uysal, iyi kalpli, günün birinde evine döneceği günün hayali ile yaşayan ve arkadaşları tarafından ‘Lev’ yani ‘aslan’ lakabının takıldığı Nurra, oldukça olumlu bir şekilde tasvir edilir. Lezgiler dışında Müslüman olan başka mahkumlar da vardır: *“Dağıstanlı Tatarlar üç kişiydi ve hepsi de öz kardeştiler.” (Дагестантских татар было трое, и все они были родные братья.)⁵⁰⁷* Goryançikov’un özellikle ilgi gösterdiği, Rusça konuşmayı ve okuma-yazmayı öğrettiği karakter ise bu kardeşlerin en küçüğü olan genç Aley’dir. Olumlu iki karakter olan Nurra ve Aley Kafkaslara özlem duymaları

⁵⁰⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 11.

⁵⁰⁵ A.g.e., 26.

⁵⁰⁶ A.g.e., 50.

⁵⁰⁷ A.g.e., 51.

bakımından benzerlik göstermektedir. Yazar, Ukraynalı mahkumların varlığından söz etmesine rağmen sadece bir karakteri ayrıntılı bir şekilde ele alır. Ukraynalı Luka Kuzmiç önceden gönderildiği hapisanede diğer Ukraynalı arkadaşlarını isyan etmeleri için kışkırtmış ve sonunda binbaşığı bıçaklayarak öldürmüştür. Luka, çok sevilen ve saygı duyulan biri değildir. Eserde Çerkezlerin adı geçse de ayrıntılı bir şekilde bir bilgi aktarımı söz konusu değildir. Kaledeki mahkumlardan M., Polonyalı'dır ve B., T., J. kısaltmalarıyla verilen diğer mahkumlar kaleye sonradan gelirler. Vatanlarından uzağa düşen bu mahkumların tam isimlerinin verilmemesi ve neden ceza aldıklarına değinilmemesi, yazarın özellikle kaçındığı bir durumdur. Çünkü Rusya İmparatorluğu'nun yönetimi altındaki Polonyalılar 1830 yılında Rusya'ya karşı bir ayaklanma girişiminde bulunmuştur. Fakat I. Nikolay'ın müdahalesi sonucunda ayaklanma Polonyalılar açısından başarısızlıkla sonuçlanır. Bu yüzden *Ölümler Evinden Anılar*'daki Polonyalı mahkumların sadece siyasi suçlu olduğundan bahsedilmekte, haklarında detaylı bilgi verilmemektedir.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde Estonyalı, Letonyalı ve Ukraynalılardan bahsedilmektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde, "Milletin eşit olmadığını, her millette zayıf insanların olduğunu söylerler. Fakat Şuhov o kadar Estonyalı görmesine rağmen onun karşısına hiç kötüsü çıkmamıştır." (Вот, говорят, нация ничего не означает, во всякой, мол, нации худые люди есть. А эстонцев сколь Шухов ни видал -- плохих людей ему не попадалось.)⁵⁰⁸ ifadesiyle Estonyalılardan olumlu bir şekilde bahsedilir. Şuhov'un tütün almaya gittiği mahkum ile Şuhov'un çalışma arkadaşı olan ve durumunun iyi olduğundan bahsedilen Kildigs, Letonyalı'dır. Bu millet için yazar, genel bir yargıya varmaz fakat Şuhov tütün satan Letonyalı'nın cimri olduğuna dair olumsuz bir yorumda bulunur. Ukraynalıların varlığı sezdirilse de ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Eserlerdeki yabancı uyrukluların genel özelliği, aynı milletten olan mahkumların hapisanede hep birlikte vakit geçirmesidir. Aynı dili konuşan bu mahkumların diğerlerine nazaran birbirleriyle daha iyi anlaşmaları gayet normal bir durumdur.

⁵⁰⁸ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 41.

Yabancı mahkum çeşitliliğinin fazla olması, her kesimden insanın hapisane ve kamplara gönderildiğinin bir kanıtıdır. Yani ceza sistemi, ne ırk, ne din ne de millet ayırt etmektedir. Dolayısıyla her iki eserde de farklı milletten mahkumların olması bu düşünceyi desteklemektedir.

Dostoyevski eserinin birçok yerinde mahkumların aslında yaşayan bir ölüden farksız olduğuna vurgu yapar. Bu yüzden eserine *Ölüler Eviden Anılar* adını veren Dostoyevski, bir mahkumun ağzından dünyalarını şu sözlerle yansıtır: “*Kardeşlerim, gerçekten neden burada yaşıyoruz? (...)Neden buradayız? İnsanlar gibi yaşıyor da değiliz, ölüler gibi toprak altına da girmiş değiliz.*” (— *И чего это мы, братцы, взаправду живет здесь? (...)Что мы здесь? Жили — не люди, померли — не покойники.*)⁵⁰⁹

İşledikleri suçlar, aldıkları cezalar ve ait oldukları milliyetler farklılık göstermesine rağmen çok sayıda insan, toprağından, ailesinden zorla koparılarak kamplara yollanır ve hayatlarına burada devam etmeye zorlanırlar. Uzun süre bu hayata katlanmak zorunda kalan birçok mahkum, zamanla nereden geldiklerini ve önceden nasıl bir yaşamları olduklarını unuttur ve kamptakileri asıl aileleri, hapisaneyi de asıl evleri olarak görmeye başlar. *Ölüler Eviden Anılar*'da mahkumların yaşadıkları ortam, “*Kışlamızın kapılarını kapattıklarında, aniden gerçek bir yuva, aile ocağı gibi özel bir hale bürünür.*” (*Когда заперли нашу казарму, она вдруг приняла какой-то особенный вид — вид настоящего жилища, домашнего очага.*)⁵¹⁰ şeklinde tasvir edilir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise bu yargı, “*...eve gidiyorduk. Herkes oraya 'ev' diyordu. Gün boyunca başka evimiz olduğunu düşünecek kadar hiç vaktimiz olmuyordu.*” (*...домой идем. Так и говорят все -- "домой". О другом доме за день и вспомнить некогда.*)⁵¹¹ şeklinde ifade edilir.

Mahkumlar arasındaki ilişki kimi zaman çıkar ilişkisine dayanırken, kimi zaman da dayanışma içerisinde ilerlemektedir. *Ölüler Eviden Anılar*'da mahkumlar

⁵⁰⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 225.

⁵¹⁰ A.g.e., 48.

⁵¹¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 86.

arasındaki ilişki daha geniş bir perspektifle ele alınırken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise mahkumlar birlikte yaşayan, kimi zaman birbirini eleştiren, ancak genel olarak birbirlerini sevmese de uyum içinde yaşayan bireylerdir. *Ölümler Evinden Anılar*, soylular sınıfından parası olan bir mahkumun ağzından anlatılırken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, gününü güzel bir şekilde sonlandırmaya çalışan sıradan bir mahkumun bakış açısıyla kaleme alınır. Bu nedenle diğer mahkumlar tarafından dışlanan *Ölümler Evinden Anılar*'ın ana karakteri Goryançikov, diğer mahkum arkadaşlarıyla paylaşacak fazla bir şey bulamazken, onlardan biri olan *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nün ana karakteri Şuhov'un arkadaşları ile olan ilişkisi oldukça iyidir.

Hapishane hayatında yaşam çıkar ilişkisiyle doğru orantılıyken, bazı arkadaşlıklar da sebepsiz, içten gelen güzellik ve sevgiyle şekillenmektedir. *Ölümler Evinden Anılar*'da Goryançikov'un yaşça kendinden küçük olan Aley'e bir düşkünlüğü vardır. Ona okuma–yazma öğreten Goryançikov, birçok konuda onunla sohbet etmekten ve vakit geçirmekten hoşlanmaktadır. Aralarında özel bir bağ olan bu iki karakterin ilişkileri, onlara mutluluk vermektedir. 'İyi kalplilik', yapmacıksız iyilik teması, genç dağlı Aley karakterinde verilir. Dostoyevski, Aley'in ahlaken temiz kalmasına, arkadaşlıklarına olan duyarlı tutumuna, herkese yardım etme isteğine hayran kalır.⁵¹² *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde merhametli bir mahkum olan Şuhov'un da diğer mahkumlardan ayrı tuttuğu arkadaşları vardır. Tıpkı *Ölümler Evinden Anılar*'da Goryançikov'un Aley'e karşı beslediği sevgi gibi Şuhov da Baptist Alyoşa'ya karşı karşılıksız sevgi beslemektedir. Tüm bu güzel ilişkilere rağmen Dostoyevski'ye göre bazı istisnalar dışında, mahkumlar dışarıdaki gibi dost olamamaktadır. Bunun nedeni aradaki resmiyet ve birbirlerine karşı genel olarak soğuk ve duygusuzca yaklaşımlardır.

Omsk Kalesi'nde soyguncu, katil, dolandırıcı, asker kaçağı gibi çok farklı suçlu tipleri vardır. Fakat Dostoyevski'nin onlarla olan ilişkisinde ne bir ayıplama ne de bir nefret ifadesine rastlanır. Hatta herhangi birinin insan demeye dilinin varmayacağı

⁵¹²Dostoyevski, F. M., a.g.e., 290.

cani Orlov bile Dostoyevski'de nefret değil de, merak uyandırır.⁵¹³ *Ölüler Evinden Anılar*'da mahkumların dayanışması devam etmektedir. Cani bir katil olan Orlov, büyük bir cezaya çarptırılır. Sopa cezasından dönen ve bir ölüden farkı kalmayan Orlov'u mahkum arkadaşları yalnız bırakmaz ve bütün gece onunla ilgilenerek, onu adeta hayata geri döndürürler. Hücre cezası bir mahkumun başına gelebilecek en kötü şeylerden biridir. O yüzden hücre cezasına çarptırılan *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nün karakterlerinden biri olan Buynovski'nin yerinde olmak istemeyen arkadaşları, ona arka çıkarak moral vermeye çalışırlar. Her iki sahne de mahkumlar arasındaki yardımlaşmanın ne kadar büyük olduğunu ve bu dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Suçları ne kadar büyük olursa olsun her mahkum, bir diğerinin ölümünü veya acı çekmesini istememektedir. Bunun nedeni, bir zamanlar aynı acılara kendisinin de maruz kalmış olmasıdır.

Ölüler Evinden Anılar'da her mahkum genel olarak birbirini korumaktadır. Bunu düzenlerinin bozulmasını istemedikleri için yapmaktadırlar. Bir mahkum diğeri ile kavgaya tutuşacağı sırada hemen bir başkası müdahale eder ve onları susturur. Örneğin, kampta içip sarhoş olup taşkınlık yapmaya kalkanlar hemen sakinleştirilir. Mahkumların bu şekilde birbirlerine sahip çıktığını bilen nöbetçiler hapishanede içki içilmesine karışmamaktadır. Çünkü olay çıkmayacağını, sorun çıkarmaya çalışanlara arkadaşlarının müdahale edeceğini bilmektedirler. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ekiplere ayrılan mahkumlar arasında dayanışma çok daha fazladır. Aynı ekipten olan mahkumlar, bir aileye benzetilir. Ne de olsa her gün birlikte çalışan bu insanların diğeri mahkumlara göre paylaşımlarının daha fazla olması normaldir. Bu ailenin başı ise ekip şefidir. İyi bir ekip şefinin işleri kolaylaştıracağını bilen mahkumlar onun sözüne önem vermekte ve isteklerini derhal yerine getirmektedir. Ekip şefi de her zaman çalışanlarının arkasında durmakta ve onları koruyup kollamaktadır, hatta onlara patronluk taslamak yerine, zaman zaman onlarla birlikte çalışmaktadır. Aynı şekilde ekipten biri ceza aldığı diğeri onun yemeğini alır ve arkadaşı gelene kadar onun yerini ve yemeğini korur. Bütün bunlar, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki mahkumların birbiriyle ne kadar uyum içerisinde olduklarının bir kanıtıdır.

⁵¹³ Kennoske, N., a.g.e., 89.

Her iki eserde de mahkumlar genel olarak birbirlerine sataşmaktan zevk alan ve 'ağız dalaşına' tutuşan insanlardır. Birbirlerini aşağı gören, bazen bunu sırf eğlence olsun diye yapan alaycı bir topluluktur. Birbirleriyle uğraşmayı seven bu toplulukta, oldukça küstah ve kibirli insanların da varlığı azımsanacak gibi değildir. Kendilerinin ne olduğuna bakmadan kolaylıkla karşısındakini hor gören mahkumlar, birbirlerinin bu küstah tavırlarına alışmışlar, hatta bu tür tavırları hiç yadırgamamaya başlamışlardır. Genel kültür ve eğitim seviyeleri düşünüldüğünde mahkumların kullandıkları dil açısından çok özenli olmadıkları söylenebilir. Aksine hapisane ortamında kullanılan dil fazlasıyla küfür içermektedir. Buna dayanarak mahkumların anlaşma dilinin küfre dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü zorla aynı ortamda yaşamak zorunda bırakılan bu insanların birbirine olumlu yaklaşma gibi bir çabaları yoktur. Hapisane ortamında küfürleşme bir rahatlama hareketidir ve kavgaya dönüşmediği sürece diğer mahkumların da eğlence aracıdır:

“Onların hepsi nasıl da bir küfür ustasıydı! İnce ve sanatsal küfür ediyorlardı. Küfür etmeyi, bir bilim olarak yerine getiriyorlardı; kırıcı kelime kullanmakla kalmayıp aynı zamanda fikir, ruh ve düşünce olarak da kırıcı sözcükler seçiyorlardı, bu ise daha zarif ve daha incitici oluyordu. Aralıksız tartışmalar onlar arasında bu bilimi daha çok geliştiriyordu. Bütün bu halk sopa altında çalışıyordu, bu da demek oluyor ki, aylaktılar, yani ahlakları bozulmuştu: eğer daha önce ahlakları bozulmadıysa bile kürek mahkumiyetinde bozuluyordu. Onların hepsi buraya kendi iradeleri ile toplanmamışlardı; hepsi birbirine yabancıydı.

...dedikodu, entrika, kocakarı iftiraları, kıskançlık, ağız dalaşı, kötülük; bu karanlık yaşamda her zaman ön planda olurdu. ”

(А какие были они все мастера ругаться! Ругались они утонченно, художественно. Ругательство возведено было у них в науку; старались взять не столько обидным словом, сколько обидным смыслом, духом, идеей — а это утонченнее, ядовитее. Беспрерывные ссоры еще более развивали между ними эту науку. Весь этот народ работал из-под палки, — следственно, он был праздный, следственно, развращался: если и не был прежде развращен, то в каторге развращался. Все они собрались сюда не своей волей; все они были друг другу чужие.

...сплетни, интриги, бабьи наговоры, зависть, свара, злость были всегда на первом плане в этой кромеиной жизни.)⁵¹⁴

⁵¹⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 13.

Kamp yaşamında, mahkumlar arasında yazılı olmayan bazı kurallar vardır. Örneğin bir mahkum sırasını veriyorsa ya da özel bir eşyasının kullanılmasına izin veriyorsa bunun bir karşılığı vardır. Bu tür yazısız kuralları her mahkum bilmekte ve yapılan iyiliği karşılıksız bırakmamaktadır. Örneğin; *Ölümler Evinden Anılar*'da mahkumlar hamama götürülür ve bu gibi ortamlarda ne yapacağını pek fazla bilmeyen Goryançikov'a soyunması, yer bulması, yıkanması ve giyinmesi için bir karşılık beklemeyen Petrov yardımcı olur. Goryançikov, hizmetlerinin karşısında para almayacağını bildiği Petrov'a çay ve votka ikram eder. Böylelikle nezaket kurallarının olduğuna da şahit olunan hapisane ortamında her şeyin karşılığının, para olmadığı görülebilmektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde de benzer bir sahne söz konusudur. Eserde salamı dilimlemeleri için bıçağını Sezar'a veren Şuhov'a bu iyiliğinin karşılığında bir şey verilmesi gerekir, çünkü hapisanede bıçak saklamanın cezası hücreye kapatılmaktır. Bunu bilen Sezar, Şuhov'a borçlanmıştır.

Dostoyevski ve Soljenitsin mahkumları yakından tanıma olanağına sahip olmuşlardır. Mahkum arkadaşlarını gözlemleyen ve onların nasıl insanlar olduğunu eserlerine en iyi şekilde aktarır. Dönemin hapisane ve kamp sistemlerinin nasıl işlediği, mahkumların nasıl bir hayat sürdüğü, nasıl cezalandırıldıkları ve nasıl bir muameleye maruz kaldıkları gibi konulara eserlerdeki mahkumlar aracılığıyla değinilmiştir. Mahkumlar ceza sisteminin baş kahramanlarıdır. Dönemin yönetim şekli ve yaşam koşullarının toplumsal hayata olan etkisinin yanı sıra bir de suçlular üzerinde bıraktığı izlerden söz etmek mümkündür. Her mahkumun içeri atılma nedeni birbirinden farklıdır ve bu farklılıklar o dönemlerde insanların en çok hangi konulardan muzdarip olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bir mahkumun hayatı aslında bize işleyiş hakkında büyük bir ipucu vermektedir. Sistemler, sayılar ve ceza süreleri farklılık göstermesine rağmen benzer olan tarafları mahkumlar üzerinde kurdukları baskılardır. Farklı yaşam hikayeleri ve farklı karakterler yaşanan bir gerçeğin temsilcisidir.

4.2. Hapishane ve Kamp Görevlileri

Eserlerde, işledikleri suç yüzünden hapishanelere ve kamplara gönderilen mahkumları kontrol altında tutabilmek için birtakım kurallar uygulanmaktadır. Mahkumların bu kurallara uymasını sağlayan, hapishane düzenini korumakla yükümlü görevlilere ihtiyaç vardır. İdare bölümündekiler ve mahkumların kaçmasına engel olup düzeni sağlayan diğer sıradan görevliler olmak üzere farklı sorumlulukları olan sınıflar vardır. Hapishanenin sivil veya askeri düzenle yönetilmesi, hapishanedeki görevlilerin isimlendirilmesine ve her birinin kademesi bakımından farklılık göstermesine neden olur. Askeri düzenle yönetilen hapishaneler daha sıkı bir denetim altındadır ve oradaki görevliler askeri unvanlara sahip kişilerdir. Bu hapishanelerde tıpkı kışlalardaki gibi binbaşı, yüzbaşı, subay ve çavuş unvanlı amirler bulunmaktadır. Bu tür askeri amirlere *Ölümler Eviden Anılar*'da daha çok rastlanmaktadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde askeri bir düzenden çok net bir biçimde bahsedilmemesine rağmen oradaki görevliler daha çok gardiyan ve muhafızlardan oluşmaktadır.

Dostoyevski'nin mahkumiyet yıllarını geçirdiği Omsk Kalesi askeri bir hapishanedir ve *Ölümler Eviden Anılar*'da da Omsk Kalesi'ne benzeyen bir düzen vardır. Eserdeki en rütbeli yönetici, komutandır. *Ölümler Eviden Anılar*'da, komutandan çok fazla bahsedilmemesine rağmen, onun mahkumlar tarafından sevilen ve sayılan biri olduğu verilen bilgiler arasındadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde de askeri bir idare söz konusudur. Fakat bu sınıfa ait görevlilerden ve onların karakteristik özelliklerinden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmemekle birlikte, bu sınıfa satır aralarında değinilmektedir. Her iki eserde de hapishane ve kamp görevlilerini temsil eden iyi ve kötü karakterlerden belli başlı örnekler vardır. Örneğin; *Ölümler Eviden Anılar*'daki amirler ile *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde anlatılan bir karakter, mahkumlara uyguladıkları kötü muamele açısından benzerlik göstermektedir. *Ölümler Eviden Anılar*'da gözünden hiçbir şey kaçmadığı için mahkumların sekiz gözlü lakabını verdiği, dehşet saçan Binbaşı, Dostoyevski'nin gerçek hayatta karşılaştığı Binbaşı Krivtsov'dur:

“Bu binbaşı mahkumlar için kaçınılması imkansız bir varlıktı; mahkumlar, ondan titreyecek kadar korkuyorlardı. Dehşet derecede sertti, kürek mahkumları ona; ‘insanın üzerine saldırıyordu’ diyordu. Keskin, kaplan gibi bakışlarından asla bir şey kaçmaması çok korkutuyordu. Nasıl yapıyorsa bakmadan görüyordu. Hapishaneye girer girmez diğer uçtakinin ne yaptığını bilirdi. Mahkumlar ona sekiz gözlü adını vermişlerdi..”

(Этот майор был какое-то фатальное существо для арестантов; он довел их до того, что они его трепетали. Был он до безумия строг, «бросался на людей», как говорили каторжные. Всего более страшились они в нем его пронизательного, рысьего взгляда, от которого нельзя было ничего утаить. Он видел как-то не глядя. Входя в острог, он уже знал, что делается на другом конце его. Арестанты звали его восьмиглазым.)⁵¹⁵

Eserdeki bir diğer kötü kalpli amir, Teğmen Jerebiyatnikov’dur. Kurallara körü körüne bağlı olan bu kişi, mahkumların cezalandırılmasından sorumludur. Mahkumlara hiç acımayan, onlarla alay eden ve onlara ceza verirken bundan zevk alan, vicdansız biridir. Biraz merhamet için kendisine yalvaran mahkumlara tuzaklar hazırlayıp, eğlenir.

İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde ismini Rusça’da kurt anlamına gelen ‘Volk’ kelimesinden alan Volkovoy karakteri, *Ölümler Evinden Anılar’daki* Binbaşı ve Jerebiyatnikov karakterleri gibi olumsuz ve acımasız bir karakterdir. Bütün bu olumsuz karakterler, mahkumların açığını kollar ve onları cezalandırmaktan büyük zevk alırlar:

“Volkovoy ne mahkum ne de gardiyan dinlerdi, hatta kamp komutanının bile ondan korktuğunu söylerler. Tanrı bu şerefsizi damgalamış ve soyadını böyle vermişti! (...)Barakanın arkasından; ‘Burada neden toplastınız?’ diyerek ortaya çıkıverirdi. Saklanamazdın bile. Daha ilk başlarda, elinden dirseğine kadar uzun olan, deri, bükümlü bir kamçı taşıyordu. Hücrede onunla mahkumları kamçıladığını söylüyorlardı. Akşam denetiminde barakanın yanında mahkumlar toplanırdı, o da sinsi sinsi onların arkasından yaklaşır ve kamçıyla hızla boyunlarına vururdu; ‘Neden sırada değilsiniz, şerefsizler?’ derdi. Ondan dalga dalga kaçan kalabalıktakilere, yumruğu indirirdi. Mahkum, zonklayan boynunu tutar, kanını siler, hücreye göndermesin diye susardı.”

(Волковского не то что зэки и не то что надзиратели -- сам начальник лагеря, говорят, боится. Вот Бог шельму метит, фамильищу дал! (...))Вынырнет из-за барака: "А тут что собрались?" Не ухоронишься. Поперву он еще плетку таскал,

⁵¹⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 14.

как рука до локтя, кожаную, крученую. В БУРе ею сек, говорят. Или на проверке вечерней столбятся зэки у барака, а он подкрадется сзади да хлесь плетью по шее: "Почему в строй не стал, падло?" Как волной от него толпу шарахнет. Обожженный за шею схватится, вытрет кровь, молчит: каб еще БУРа не дал.)⁵¹⁶

Hapishanedeki bazı amirler, kendilerini mahkumların efendisi gibi görürler, bu yüzden istedikleri gibi davranma hakkını kendilerinde bulurlar. Dostoyevski, bu aşağı tabakadan gelen çoğu kişinin, mahkumlar üzerinde güç gösterisi yapmaktan hoşlandığını ve elde ettikleri güçle birlikte bu insanların kendilerinden geçtiğini ifade eder. Bir zamanlar aşağılanan ve ezilen bu insanlar, mesleğinde yükseldikçe mahkumlar üzerinde hakimiyet kurmaya başlar. Böylece elde ettikleri güçten zafer sarhoşuna dönen görevlilerin bu üstünlük duyguları, davranışlarına da yansır. Hatta bazıları, hakimiyet alanında kendisini bir hükümdar ya da Tanrı olarak görmeye başlar:⁵¹⁷ *"...yanağına bir tane patlatma hakkını kendinde görüyordu (...) ne de olsa ben senin amirim, bu da sana ne istersem onu yapabileceğim anlamına geliyor."* (*...считал себя вправе лупить его по щекам... (...) а я все-таки твой начальник, а стало быть, что захочу, то с тобою и сделаю.*)⁵¹⁸

Soljenitsın, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde genel olarak mahkumlara değer verilmediğini anlatır. Mahkumların ne kadar zor durumda olduklarına aldıriş etmeden kendi çıkarlarını düşünen bu sınıf, kendisinden aşağıda olan mahkumlara karşı kaba davranmakta, küfür etmekte ve onları hor görmektedir. Üstelik bu insanların çoğu yapılan işten anlamamakta, fakat ellerindeki yetkiye güvenerek mahkumların üzerinde hakimiyet kurmak için yapılan işlere karışmaktan geri kalmamaktadır. Bu tür kendini bilmez görevliler, mahkumlar tarafından sevilmemektedir. Kendini mahkumlardan üstün gören ve elindeki yetkiyi kötüye kullanan iş bilmez görevlilerden biri, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde şu şekilde eleştirilmektedir:

"Şimdi duvar ustalarının arkasında duracak ve seyredecekti. Şuhov en çok bu gözetleyicilere tahammül edemezdi. Kendini mühendislerle karıştırıyordu, domuz suratlı! Bir keresinde de tuğlaların nasıl koyulacağını göstermişti, Şuhov öyle bir

⁵¹⁶ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 31.

⁵¹⁷ Kennoske, N., a.g.e., 85.

⁵¹⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 63.

gülmüştü ki. Bizce, önce kendi ellerinle bir ev ortaya koy, o zaman gel, mühendis ol başımıza.”

(Сейчас станет среди каменщиков и будет смотреть. Вот этих наблюдателей нуще всего Шухов не терпит. В инженеры лезет, свинячья морда! А один раз показывал, как кирпичи класть, так Шухов обхохотался. По-нашему, вот построй один дом своими руками, тогда инженер будешь.)⁵¹⁹

Tüm bu anlatılan olumsuzlukların aksine *Ölümler Evinden Anılar*'da kötü kalpli Binbaşı ve Teğmen Jerebiyatnikov'un aksine Teğmen Smekalov adında, mahkumlar tarafından çok sevilen bir karakter vardır. Smekalov, halktan biri olduğunu hissettiren sevecen bir adamdır ve mahkumları aşağı görmemektedir. Bu özellikleriyle mahkumların saygısını ve sevgisini kazanmayı başarmış ender amirlerdendir. Öyle ki, mahkumlar, onun elinden sopa cezası yemelerine rağmen ondan içtenlikle ve sevgiyle bahsedebilmektedir. Bu tür insanlar, mahkumlara mutlu olmak için bir sebep verir. Sevilen ve saygı gören mahkumlar kendilerini daha iyi hisseder. Fakat mahkumlarla amirler arasındaki ilişkide her zaman bir sınır olmalıdır, çünkü mahkumlar kendilerine ukala ve fazla laubali yaklaşan amirlerine karşı saygı duymazlar. Başlarında daima haklarını gözeten, adaletten anlayan, eşitlikçi ve onurlu birini görmek ister ve böylelerine saygı duyarlar. Yarbay G. de, Smekalov gibi mahkumların sevgisini kazanmayı başaranlardandır. Hatta mahkumlar ona 'baba' diyecek kadar, onu kendilerine yakın bulmaktadır. Bu türden bir diğer iyi kalpli görevli de *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde uzun boyundan dolayı mahkumların 'Bir Buçuk İvan' lakabını verdikleri karakterdir. Bir Buçuk İvan, sert görünümüne rağmen mahkumlara kötü davranmayan iyi biridir. Diğerlerinin aksine her fırsatta mahkumlara hakaret etmek veya işkence etmek için fırsat kollamayan Bir Buçuk İvan, onları üstlerine şikayet etmemekte veya hücreye kapatmamaktadır.

Amirlerin, mahkumlara olan tavrından ve cezalardan bahseden Dostoyevski işin özüne iner. Her fırsatta mahkumlara ceza vermenin peşinde olan amirlerin, kanunları ve işleyişi hiçbir süzgeçten geçirmeksizin 'kanun bu' şeklindeki yaklaşımlarını eleştirir. Yazara göre bu tür kalıplarla verilen cezaların mahkumları doğru yola götürmek yerine onları yolsuzluğa ve başkaldırmaya itmektedir. Zira mahkumlar insanca

⁵¹⁹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 70.

muamele gördüklerinde veya karşılıklı anlaşmayla hareket ettiklerinde oldukça uysal davranmaktadır. *Ölümler Evinden Anılar*'da bayrama özel temsile hazırlanan mahkumlara etkinlik için izin verilince, koğuşlarda hırsızlık, kavga ve taşkınlık gibi olaylara rastlanmamaktadır. Bu durum, mahkumlara insanca yaşama hakkı verildiğinde ve iyi muamele edildiğinde uysallaşabileceklerinin kanıtıdır. Mahkumlar tarafından sevilen iyi karakterler, onlara insan olduklarını hatırlatmaktadır. Zira her kim olursa olsun her insan, buna mahkumlar da dahil, insanca muameleyi hak etmektedir. Her defasında insan olmak ve insanca yaşamak üzerine olan düşüncelerini dile getirmekten çekinmeyen Dostoyevski, *Ölümler Evinden Anılar*'da bu yargıyı şu şekilde ifade etmektedir:

“İçgüdüsel olarak da olsa, bilinçsiz de olsa aşağılanmayı isteyen biri olamaz, herkes insani değerlerine saygı gösterilsin ister. (...) damgalı da olsa, prangalı da olsa mahkumun da bir insan olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü o gerçekten bir insandır ve o halde ona insanca davranmak gerekir.”

(Всякий, кто бы он ни был и как бы он ни был унижен, хоть и инстинктивно, хоть бессознательно, а все-таки требует уважения к своему человеческому достоинству. (...) никакими клеймами, никакими кандалами не заставишь забыть его, что он человек. А так как он действительно человек, то, следовательно, и надо с ним обращаться по-человечески.)⁵²⁰

Bu konu üzerine Dostoyevski ile aynı düşünceyi paylaşma olasılığı çok yüksek olan Soljenitsın, bunu eserinde doğrudan söylemek yerine okuyucuya sezdirme yoluna gitmekte ve en sıradan insanda bile güzel değerlerin olabileceğine dikkat çekmektedir.

Eserlerdeki hapisane görevlilerini temsil eden karakterlere ve onların sistemdeki yerlerine değindikten sonra, bu sınıfın görevlerini daha detaylı anlatmak yararlı olacaktır: Düzenin sağlanması için muhafız ve gardiyan sınıfına ihtiyaç vardır. Muhafızlar, mahkumların sayımını yapar, güvenliği sağlar ve çalışma yerlerine gidiş-dönüş yolunda onlara refakat eder. Aslında tüm bu önlemler mahkumların kaçma girişiminde bulunmalarının önüne geçmek içindir. *Ölümler Evinden Anılar*'da mahkumları çalışma alanlarına götürmeden önce ortamın nasıl olduğu, “Çalışmaya

⁵²⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 91.

gitmek için hapishaneden çıkarken mahkumlar, muhafız binasının önünde ikili sıra oluştururlar; dolu silahlarla muhafızlar, önde ve arkada mahkumları nizama sokuyorlardı.” (Выходя из острога на работу, арестанты строились перед кордегардией в два ряда; спереди и сзади арестантов выстроивались конвойные солдаты с заряженными ружьями.)⁵²¹ şeklinde tasvir edilirken, İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde ise, “Başımıza muhafızları diktiler! Yarım daire şeklinde termik santralin bir kolunun etrafını sarmışlardı, makineli silahları kaldırmışlardı ve onları tam olarak yüzümüze doğru tutuyorlardı. Köpek eğiticileri de, gri renkli köpeklerle bekliyorlardı.” (А конвоиров понатыкано! Полукругом обняли колонну ТЭЦ, автоматы вскинули, прямо в морду тебе держат. И собаководы с собаками серыми.)⁵²² diye anlatılır.

Mahkumlar uyandıktan ve hazırlıklarını yaptıktan sonra çalışma alanlarına götürülmeden önce hapishane veya kamp görevlileri tarafından sayılmaktadır. Bu ilk sayımdan *Ölümler Eviden Anılar*’da şu şekilde bahsedilmektedir: “Kondüktör mahkumları sayıyor ve onları ekiplerle çalışma yerlerine gönderiyordu.” (Кондуктор рассчитывал арестантов и посылал их партиями куда нужно на работу.)⁵²³ Gün içerisinde birkaç kez sayılan mahkumların son yoklaması yatmadan önceki sayımdır:

“Son yoklama başladı. Bu yoklamadan sonra kışlalar kapatılıyordu, her kışla özel bir kilitle kilitleniyordu ve mahkumlar gün ağarana kadar kilitli kalıyordu.

Yoklama iki askerli bir çavuş tarafından yapılıyordu. Bunun için mahkumlar bazen avluda sıraya diziliyorlardı ve nöbetçi subay geliyordu. Fakat bu tören daha çok ev usulü gerçekleşiyordu, kışlalarda yoklama alıyorlardı. Şu an da öyle oldu. Yoklamacılar sık sık hata yapıyor, hesabı şaşırıyor, gidiyor ve tekrar geri geliyorlardı. En sonunda zavallı nöbetçiler istenilen sayıya ulaşıyor ve kışlayı kilitliyorlardı.”

(Началась последняя поверка. После этой поверки запирались казармы, каждая особым замком, и арестанты оставались запертыми вплоть до рассвета.

⁵²¹A.g.e., 27.

⁵²² Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 34.

⁵²³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 27.

Поверка производилась унтер-офицером с двумя солдатами. Для этого арестантов выстраивали иногда на дворе, и приходил караульный офицер. Но чаще вся эта церемония происходила домашним образом: поверяли по казармам. Так было и теперь. Поверяющие часто ошибались, обсчитывались, уходили и возвращались снова. Наконец бедные караульные досчитались до желанной цифры и заперли казарму.)⁵²⁴

Denetimin en üst seviyelerde olduğu Stalin kamplarında mahkumlar, *Ölüler Evinden Anılar*'daki gibi gün içerisinde birkaç kez sayılmaktadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde çalışmadan kamplara dönmeden önce mahkumların sayıldığından şu şekilde bahsedilmektedir: "*Çıkışta iki kere sayarlar: Birincisi kapıları açabilmenin mümkün olup olmadığını öğrenmek için kapılar kapalıyken, ikincisi ise açık kapılardan geçirilerek yapılır. Eğer sayı hala tam değil gibiyse, kapılar arkasında da sayım yapılır.*" (Считают два раза на выходе: один раз при закрытых воротах, чтоб знать, что можно ворота открыть; второй раз — сквозь открытые ворота пропуская. А если померещится ещё не так — и за воротами считают.)⁵²⁵ Mahkumların, kaçmasından korkan hapishane ve kamp görevlileri, sayım konusunda oldukça temkinli davranmaktadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde kamp görevlileri sayım ve yoklamayı şu şekilde yapmaktadır: "*Kapılar ardına kadar açıldı. (...) nöbetçilerin başı ve denetçi tekrar başladı:—B-irr! İki! Üç!... Eğer bir kez daha tutturursa, kuleden nöbetçileri indirecekler.*" (Распахнули ворота. (...) опять начкар и контролёр:— Пер-рвая! Вторая! Третья!.. Ещё раз если сойдётся — снимать будут часовых с вышек.)⁵²⁶

Muhafızların bir diğer önemli görevlerinden biri olan aramalar, hapishane ve kamp yaşamının ritüellerindendir. Kampta çalışmaya gitmeden önce ve çalışma dönüşü muhafızlar, mahkumların hapishaneden bir şeyler çıkarmalarını ve hapishaneye yabancı madde ya da eşya sokmalarını engellemek için üzerlerini kontrol etmektedir. Fakat içerideki imkanları kısıtlı olan mahkumlar, yakalanıp kırbaç veya hücre cezası da alsalar, her defasında yönetime kaptırdıkları eşyalarını yerine koymak için çabalamaktadır. Bu döngü, *Ölüler Evinden Anılar*'da aktif bir yanardağda

⁵²⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 43-44.

⁵²⁵ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 75.

⁵²⁶ A.g.e., 82.

yaşamaya benzetilmektedir. Görevlilere yakalanma korkusuyla yaşamalarına rağmen mahkumlar yapacaklarından geri kalmamaktadır:

“Bıçak ve bütün kesici aletler, hapishanede kesinlikle yasaklanmıştı. Sık sık, beklenmedik ve ciddi aramalar oluyordu, cezalar sertti, fakat aramalara rağmen özellikle bir şey saklamaya karar verdiğinde hırsızın sahip olduğu şeyi arayıp bulmak zordur, onlar bitip tükenmezler. Bulup geri alırsalar da, hemen yerine yenileri gelirdi.”

(Нож и всякие острые инструменты страшно запрещались в остроге. Обыски были частые, неожиданные и нещучные, наказания жестокие; но так как трудно отыскать у вора, когда тот решится что-нибудь особенно спрятать, и так как ножи и инструменты были всегдашней необходимостью в остроге, то, несмотря на обыски, они не переводились. А если и отбирались, то немедленно заводились новые.)⁵²⁷

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde sabah aramalarında, mahkumların yanında yiyecek götürüp götürmedikleri kontrol edilir, çünkü mahkumların sabah yanlarına aldıkları fazla yiyecek ile kamptan kaçmaya teşebbüs etmelerinden korkulur. Sabah aramalarında bir başka önemli konu, mahkumların, mahkum kıyafetlerinin altına sivil giysi giyip giymediğidir. Yönetimin izin verdiği kıyafetlerin dışında bir şeye sahip olmak ve onları giymek yasaktır, fakat verilen giysiler yetersiz geldiği için mahkumlar, kendilerini sıcak tutacak fazladan kıyafet bulma çabası içerisinde. Durumu bilen görevliler ise aramalarda bunu ortaya çıkarmakta ve mahkumların fazladan elde ettikleri kıyafetlere el koymaktadır. Sabahları aranılan şeyler arasında mektup da vardır.⁵²⁸ Mahkumların gizli gizli dışarıya mektup göndermesinden korkan yönetim, muhafızlara sabahları onların üzerlerini arayarak mektup kontrolü yapmalarını emreder. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde işe çıkmadan önce arama ve kontrolden geçirilen mahkumlar ile görevliler arasında yaşanan sahne şu şekilde verilmektedir:

“Sabahları işleyiş hafif olmasına rağmen akşamları ayazda yapılan sıradan aramada bile öyle olmazdı; mahkum paltosunun düğmelerini çözer ve önünü açardı. Bu şekilde beşerli olarak yürür ve beş gardiyanın karşısına geçerlerdi. Gardiyanlar, mahkumun ceketle kaplı iki yanına vuruyor, sağ dizin üzerindeki tek cebi yokluyor, kendileri eldivenli oluyordu ve eğer el yordamıyla bilinmez bir şey

⁵²⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 14.

⁵²⁸ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 31-32.

bulurlarsa, o zaman hemen çekip çıkarmıyor, üşenerek ‘Bu ne?’ diye soruyorlardı.”

(В мороз на простом имоне не по вечерам, так хоть утром порядок был мягкий: заключённый растёгивал бушлат и отводил его полы в стороны. Так шли по пять, и пять надзирателей навстречу стояло. Они обхлопывали зэка по бокам запоясанной телогрейки, хлопали по единственному положенному карману на правом колене, сами бывали в перчатках, и если что-нибудь непонятное нащупывали, то не вытягивали сразу, а спрашивали, лентясь: «Это — что?»)⁵²⁹

Mahkumlar sadece sabah aramalarına maruz kalmamakta, aynı zamanda akşamları da daha sıkı bir şekilde kontrolden geçmektedir. Akşam aramasında ana karakter Şuhov’un metal bir parçayı içeri sokmak için verdiği uğraş ve arama sırasında yaşanan heyecan anlatılır. Metal parçasını eldivenine gizleyen Şuhov aramadan sorunsuz bir şekilde geçer.

Kontrol altında tutulmak istenen mahkumlar, bu türden aramalara genel olarak hazırlıklıdır. Onların asıl korktuğu aramalar, odalara yapılan ani baskınlardır. Hapishanede her şeyin yolunda olup olmadığını kontrol etmek amaçlı ani baskınlar yapılması *Ölümler Eviden Anılar*’da şu şekilde tasvir edilmektedir:

“Geceleri sık sık ani aramalar yapılıyor, bütün yasaklı şeyler alınıyor ve para saklanmasına rağmen gizli hafiyeler tarafından bazen her şey ele geçiriliyordu. (...) Her aramadan sonra mal varlığını kaybetmesinin dışında suçlu genellikle ağır bir şekilde cezalandırılıyordu.(...) Binbaşı ya da nöbetçiler bazen geceleyin oldukça geç saatlerde hapishaneye geliyor, sessizce içeri giriyor ve kumar oynayanları da, çalışanları da, avludan bile görülebilen fazla mumları da yakalıyordu.”

(Нередко по ночам делались внезапные обыски, отбиралось всё запрещенное, и — как ни прятались деньги, а все-таки иногда попадались сыщикам. (...) После каждого обыска виноватый, кроме того, что лишился всего своего состояния, бывал обыкновенно больно наказан. (...)⁵³⁰ Плац-майор или караульные являлись иногда в острог довольно поздно ночью, входили тихо и накрывали и играющих, и работающих, и лишние свечки, которые можно было видеть еще со двора.)⁵³¹

Bir mahkumun günlük kaygıları; ne yiyeceği, ne kadar yiyeceği, nerede çalışacağı, ısınmak için yakacak bir şeyler bulup bulamayacağı ve koğuşuna

⁵²⁹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 31.

⁵³⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 17.

⁵³¹ A.g.e., 49.

döndüğünde sakladığı ekmeğini yerli yerinde bulup bulamayacağı gibi konular üzerinedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde aniden yapılan aramalar, binbir güçlükle sakladıkları malzemeleri muhafızların bulmasından korkan mahkumların en büyük kabuslarından biridir: “Akşam mıntıkaya döndükleri zaman döşeğinin alt üst edilmediğini, öğlen barakalarda arama yapılmadığını gören Şuhov, o günü başarıyla atlatılmış bir gün olarak sayar.” (Уж тот вечер считает Шухов благополучным, когда в зону вернулись, а тут матрасы не переверочены, шмона днем в бараках не было.)⁵³²

Hapishanedeki görevliler, karakter açısından *Ölümler Evinden Anılar*'da daha çeşitli ve detaylı verilirken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde birkaç karakter dışında onların kim olduklarına değinilmemekte ve onlardan ayrıntılı bir şekilde bahsedilmemektedir. *Ölümler Evinden Anılar*'da hapishane görevlileri, mahkumlarla daha fazla iletişim halinde görünürken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise bu görevliler, sadece kamp düzenini sağlamakla sorumlu kişiler olarak okuyucunun karşısına çıkar. Her iki eserde de iyi ve kötü karakterli görevlilere yer verilmesi, anlatımı güçlendirmektedir. Farklı karakterlerin yarattığı zıtlıkla daha çarpıcı bir hale getirilen eserlerin, okuyucular üzerlerinde daha fazla etki bıraktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yine her iki eserde ortak olan bir diğer nokta herkesin insanca yaşama hakkına saygı gösterilmesi gerektiğidir. Zira mahkumlar, görevliler tarafından kötü muameleye maruz kaldıklarında hırçınlaşırken, iyi muamele gördüklerinde ise uysallaşmaktadır. Dolayısıyla şiddetin ve zorbalığın mahkumlar üzerinde olumsuz bir etki yarattığı söylenebilir. Sayım, arama, yoklama, refakat, mahkumların çalıştırılması ve günlük hayatın sorunsuz bir şekilde devam etmesi gibi vazifeleri olan görevliler, isimlendirme ve sınıflandırma olarak farklılık göstermelerine rağmen, aslında üstlendikleri sorumluluk bakımından düzenin sağlanması gibi ortak bir amaca hizmet etmektedir.

⁵³² Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 93.

4.3. Kürek Mahkumiyeti ve Kamp Hayatı

'Katorga' kelimesi Yunanca'da kenarlarında kürekleri olan üç katlı kürekli büyük gemi anlamında kullanılan 'katergon' kelimesinden gelmektedir; sonraları bu tür gemiler kadirga olarak adlandırılmaya başlanır. Tarihi perspektifte en ağır suçluların devlet yararına zorla çalıştırıldığı kürek mahkumluğu bütün cezaevi türlerinden önce gelir. Kürek mahkumluğu, çok sayıda insanın ortak bir hapisaneyeye gönderilmesi anlamına gelir, onlarca hatta yüzlerce mahkum sınırlı bir alanda yan yana yaşamak ve en mahremine varıncaya kadar günlük yaşamın her dakikasını birbirleriyle paylaşmak zorunda kalır.⁵³³

Kürek mahkumluğu 1680'den 1810 yılına kadar Fransa'da oldukça yaygın bir uygulamadır. 16. ve 17. yüzyıllarda Batı Avrupa'da, özellikle de Fransa ve Büyük Britanya'da kürek mahkumluğundan hüküm giyenler hapisanedeki en ağır işlerde, büyük liman ve maden ocaklarında kullanılır.⁵³⁴ Bu uygulama, Rusya'da ise 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkar. Bu sistemin, suçluyu cezalandırmak, merkezden uzaklaştırmak ve onun gücünden maksimum gelir elde etmek gibi birkaç temel amacı vardır. Verilen cezalara göre kürek mahkumlarının çalışma alanları farklılık göstermektedir. Bu mahkumlar genellikle Sibiryaya gönderilmektedir.⁵³⁵ Ceza sürelerini dolduranlar ise sürgüne yollanmakta ve Sibiryanın ücra köşelerinde yaşamına devam etmek zorunda bırakılmaktadır.⁵³⁶

Kürek mahkumları maden ocaklarında, kalelerde ve fabrikalarda çalıştırılır. Sibiryada maden ocaklarında ve fabrikalardaki çalışma, en ağır fiziki çalışma olarak görülür. Kalelere, islahatçılara ve tutuklu bölüklerine gönderilen mahkumlar için

⁵³³İnternet: Sergeyeviç, İ. İ. (2015). Katorga, Kak Predşestvennik Tyurmi v İstoriçeskoj Retrospektive. *Elektronnyj Nauçnyj Jurnal "APRIORI. Seriya: Gumanitarnye Nauki"*, (3), 2-3. Web: <http://www.apriori-journal.ru/journal-gumanitarnie-nauki/id/707> adresinden 7 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵³⁴ İnternet: Sergeyeviç, İ. İ., a.g.m, 2.

⁵³⁵ Voloçayeva, A. V. (2012). Problema İspravleniya Ugolovnih Katorjnih v Penitentsiarnoy Politike Rossii vo Vtoroy Polovine XIX Veka (Na Primene Nerçinskoy Ugolovnoy Katorgi). *Aktualnyje Problemi Gumanitarnih i Yestestvennih Nauk*, (12).

⁵³⁶ İnternet: Stepanova, N. G. (21.11.2009). Katorga Pervoy Polovini XIX Veka: Problema Formirovaniya Novoy Kontseptualnoy Modeli Rossiyskogo Zakonodatelstva. İrkutsk. Web: http://penpolit.ru/papers/detail2.php?ELEMENT_ID=959 adresinden 05 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.

hukuksal düzen biraz daha iyidir. Kürek mahkumları kategorilere ayrılır. Birinci kategoriden 'süresiz' kürek mahkumları, on beş ila yirmi yıl ve on iki yıl ila on beş yıla mahkum edilenlerdir. Altı yıldan sekiz yıla ve dört yıldan altı yıla kadar ceza alan kürek mahkumları ise üçüncü kategoridendir.⁵³⁷

Kanunlar, kürek mahkumluğu çalışmalarını belirli kurallarla çerçeveledirir. Mahkumlar çalışırken kesinlikle askeri gözetim altında olmak ve mahkemenin belirlediği çalışmanın yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Bunun yanı sıra tüm haklarından yoksun bırakılan ve ağır cezalar alan, maden ocakları ya da fabrikalarda çalışmaya mahkum edilen suçlular, fiziksel cezalara maruz bırakılırlar. Mahkeme tarafından verilen karardan sonra kürek mahkumluğuna çalışmaya gönderilen suçlular damgalanma, sopa ya da kamçıyla dövülme gibi cezalara maruz kalmakta, zincire vurulmakta ve sağlıklarını kaybettikleri ağır ve tehlikeli işlere yollanmaktadır.⁵³⁸

Sistemdeki aksaklıklardan kaynaklanan sorunlardan ötürü sistem zamanla işlevini yitirmeye ve istenilen verim elde edilememeye başlar. Disiplinin bozulması ve kürek mahkumluğunun talepleri karşılayamaması üzerine çalışma yerleri zarara uğramaya başlar. Kürek mahkumlarının çalışma yerlerindeki şartları oldukça elverişsizdir. Muhafızların yetersizliğinden ötürü ceza yerlerinden kaçanların sayısında artış olması hükümet için oldukça endişe verici bir seviyeye ulaşır. Tüm bunlar, kürek mahkumiyetinin ceza seviyelerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğinin kanıtıdır.⁵³⁹

19. yüzyılın ortalarına doğru Rusya'da kürek mahkumluğu şartlarının iyileştirilmesine yönelik yeni bir yasa çıkarılır. Mahkumlara teşvik amaçlı fazladan izin günleri verilir. Yaşam, çalışma ve nezaret şartlarında değişikliğe gidilir. Mahkumların aile kurmasına ve ailesiyle birlikte fabrika inşaatlarının yakınlarındaki yerleşim yerlerinde yaşamasına izin verilir. Hakkında verilen hükme göre kürek mahkumlarının

⁵³⁷ İnternet: Stepanova, N. G., a.g.m.

⁵³⁸ A.y.

⁵³⁹ A.y

çalışma sürelerinde kısaltma yapılır. Şikayet etme ve dilekçe verme, hasta ve yaşlı mahkumlardan prangaların çıkartılması, mahkeme tarafından verilen çalışma kararının hafifletilmesi ya da fiziksel işlerden tamamen kurtulma gibi kürek mahkumlarına yeni birtakım haklar sağlanır. Kürek mahkumlarının haklarını belirli kurallara bağlayan yasalar, hapisane yönetimdekilerin ve memurların keyfi davranışlarından mahkumları korumak için de önlemler alır.⁵⁴⁰ Kürek mahkumiyeti bir ceza türü olarak Ekim devrimine kadar varlığını sürdürür, hatta bu sistemin benzer bir versiyonu Sovyetler Birliği döneminde de devam edecektir.

Devrimden sonra 1920'li yıllarda kamplardaki siyasi suçlular dışındaki mahkumların yaşam koşulları çok ağır değildir. Hatta bazı mahkumlar iş yerlerine yakın yerlerde yaşamakta, çalışma saati bittiğinde evine dönmektedir. Fakat mahkumların ıslahı üzerine olan bu liberal görüşler, 1930'lu yıllarda işlevini yitirmeye başlar. Sanayileşmenin de getirdiği gelişmelerle hükümet, mahkumları ucuz iş gücü olarak görmeye başlar ve eskiden yürürlükte olan kürek mahkumluğuna benzer bir sisteme geri dönmeyi planlarını yapar.⁵⁴¹ Sovyetler Birliği dönemindeki kamp ve hapishanelerin genel idarisine 'Gulag (Kamplar Genel İdaresi)' adı verilir. 1940'lara doğru Gulag sistemi giderek büyür, bu nedenle böylesine büyük bir kompleksin doğru bir şekilde çalışmasını sağlamak için bu kurumlara yapılan denetimler artırılır. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Gulag'ın büyümesi yavaşlarsa da, savaştan sonra büyümeye devam eder.⁵⁴²

Gulag'ın kullanılmaya başladığı ilk on yıllık deneme sürecinde kampların nasıl olması gerektiği ve mahkumların hangi kurallara tabi olduğu belgelerle ortaya koyulmaz. Kampların idaresi daha çok komutanların eline bırakılır. Fakat daha sonra, koşulların yönetiminden mahkumların günlük yaşamlarının en küçük detayına kadar her şey düzenlenir. Mahkumlar bu sistemin işleyebilmesini sağlayan en temel öğelerdir.⁵⁴³ 1929'da 'kulak'ların kitlesel tutuklanma ve sürgüne gönderilmeleriyle başlayan köle emeği tedariki, Gulag sisteminin ekonomik amaçlarındandır. İlk

⁵⁴⁰ A.y.

⁵⁴¹ Lewin, M., a.g.e., 149-150.

⁵⁴² A.g.e., 150-154.

⁵⁴³ Applebaum, A. (2008). *GULAG*. Ankara: Arkadaş, 183.

aşamada rejim karşıtları için kurulmasına rağmen Gulag sistemi çok geçmeden ücra bölgelerdeki toprakları yerleşime açmanın ve sanayi kaynaklarını ucuza işlemenin bir yolu olarak ekonomik bir iskan biçimine dönüşür. Gulag'ın kökeni konusunda tarihçiler farklı görüşlere sahiptir. Bazıları bunu Stalin'in siyasal iktidarı pekiştirmesinin bir ürünü olarak görürken, bazıları da 'burjuva' ve 'kulak' gibi sınıfları ya da devlet içinde tehlikeli görünen ulusal ve etnik toplulukları tecrit etmenin ve cezalandırmanın bir aracı olarak kullandığını düşünür.⁵⁴⁴ 1930-1932 yılları arasında 'kulak' sınıfından 1 800 000 kişi sürgün edilir.⁵⁴⁵ 1932-1936 yılları arasında sosyal açıdan zararlı kabul edilen on binlerce kişi kentlerden toplanarak Gulag kamplarına gönderilir.⁵⁴⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte devletin sömürdüğü ücretsiz iş gücü havuzu olağanüstü bir seviyeye ulaşır. Gulag mahkumlarının dışında 2 milyon Alman ve diğer milletlerden de yaklaşık 1 milyon kişi savaş tutsağı olarak alınır. Bunların çoğu ağaç kesimi, madencilik ve inşaat işlerinde kullanılırken vasıflı olanlar Sovyet sanayisinde çalıştırılır. Sovyet iktidarının gerçek anlamda benimsenmediği Ukrayna, Polonya, Beyaz Rusya, Letonya, Litvanya ve Estonya'nın bazı bölgelerindeki milliyetçilere yönelik toplu tutuklamaların bir sonucu olarak 1945-1950 yılları arasında 1 milyondan fazla insan kamplara gönderilir. 1949 yılından itibaren Gulag sistemi büyüyerek 2,4 milyon mahkumdan oluşan 67 kamp kompleksi, 10 000 ayrı kamp ve 1700 koloninin dahil olduğu dev bir sanayi imparatorluğuna dönüşür. 1945-1948 yılları arasında zorla çalıştırılan bu insanlar Sovyet sanayisinde çalışan iş gücünün yaklaşık yüzde on sekizini oluşturur. Bu sınıf, soğuk ve ücra bölgelerdeki değerli madenlerin çıkartılması açısından büyük önem taşır. Köle emeği 1940'ların sonlarına doğru büyük inşaat projelerinde de kullanılır.⁵⁴⁷

Kereste, maden üretimi ve inşaatlarda mahkumların emeğinden en üst seviyelerde yararlanılırken, onların giyecek ve yiyecek gibi en temel ihtiyaçları bile tam olarak karşılanamamaktadır. Yetersiz beslenme ve kötü hava şartlarından dolayı

⁵⁴⁴Figes, O., a.g.e., 149.

⁵⁴⁵ Lewin, M., a.g.e., 164.

⁵⁴⁶ Figes, O., a.g.e., 230.

⁵⁴⁷ A.g.e., 507-508.

çok sayıda mahkum sağlık sorunu yaşamakta, bu nedenle çalışma verimi düşmektedir.⁵⁴⁸ Mahkumların tayınları iş kotalarını yerine getirme düzenine bağlıdır. On gün arka arkaya kotayı dolduramayanlar ölüm baraklarında ölüme terk edilmektedir.⁵⁴⁹

Mahkumların nasıl bir yaşam sürmesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde belgelendirilir, fakat kurallar kağıt üzerindeki gibi yürümekte ve pratikte farklılaşmaktadır. Mahkumlar kendi içlerinde de gayri resmi kurallar belirler. Kamp idaresi mahkumları çalışma kapasitelerine göre farklı gruplara ayırmaktadır. Bunu yapmaktaki amaç üretimdeki artışı sağlamaktır. Fakat mahkumlar istenilen düzeyde çalışmamaktadır, dolayısıyla da hedeflenen rakamlar elde edilememektedir. Sistemin bozuk işlemesine neden olan sınıf sadece mahkumlar değil, aynı zamanda da idare sınıfı ve diğer görevlilerdir.⁵⁵⁰ Kampların uzak ve ücra yerlere kurulması denetimleri zorlaştırmakta ve keyfi hareketlere mahal vermektedir. Kampın idarecileri hırsızlık yapmakta, gelirleri kendi hesabına geçirmekte ve raporlarda sahtecilik yaparak görevlerini kötüye kullanmaktadır.⁵⁵¹

Sistemin kötüye gitmesiyle mahkumlara ödeme yapılmadığı dönemlerde bile bütçe açık vermeye başlamıştır. Yetkililer, ücretsiz işçilerin yerini sivil sanayide çalışabilecek ücretli işçilerin alması gerektiği gerçeğinden daha fazla kaçamaz. Kamplardaki iş gücünü artırmak ve mahkumların çalışma hevesini canlandırmak için birtakım teşvik edici kararlar alınıp uygulamaya geçilir. Örneğin, gününü çok iyi çalışarak bitiren ve hedeflenen plana uyan mahkumların ceza sürelerinde indirimde gitme teklifinde bulunulur. Fakat alınan bu önlemler de sistemin çöküşüne engel olamaz ve 1952 yılında ceza süresi bitmeyen bazı mahkumların işletmelerde ücretli işçi olarak çalıştırılmasına devam edilmesi koşuluyla bu kişilerin serbest bırakılmasına

⁵⁴⁸ Lewin, M., a.g.e., 154-155.

⁵⁴⁹ Figes, O., a.g.e., 398.

⁵⁵⁰ Applebaum, A. a.g.e., 184.

⁵⁵¹ Lewin, M., a.g.e., 157.

karar verilir. Böylelikle ceza sisteminde büyük çaplı bir değişikliğe gidilir ve bu durum çalışma kamplarının varlığına tamamen son verileceğinin işaretlerindedir.⁵⁵²

Mahkumların, çalışmayı reddetmesi ve bunun sonucunda da patlak vermeye başlayan isyan ve protestolar artmakta, gardiyan ve muhafızların sayısı güvenliği sağlamada yetersiz kalmaktadır.⁵⁵³ Mahkumların itaatsizliği ile baş edemeyen yönetim, Stalin'in ölümünden sonra beklenen kararı alır. 27 Mart 1953'teki affın ilan edilmesiyle 1 milyon mahkum serbest bırakılır. Bu sayı Gulag'taki toplam nüfusun yaklaşık yüzde kırkına denk gelmektedir. Af, ceza süresi 5 yıldan az olanları, çocuklu kadınları, çocuk ve yaşlı mahkumları kapsarken, siyasi suçlular affın dışında bırakılır.⁵⁵⁴ Stalin'in ölümünden sonra tutuklama ve idam cezalarının sayısında olumlu anlamda bir düşüş yaşanır.⁵⁵⁵

Gulag sisteminde Stalin terörüne maruz kalan mahkumların sayısına değinilecek olunursa, yaşanan kaybın ne kadar büyük çaplı olduğu görülebilir. Stalin'in iktidarda olduğu 1922-1953 yılları arasında 799 455'i ölüme mahkum edilen, 2 634 397'si kamplara ve 423 512'si de sürgüne gönderilen toplamda yaklaşık 4 milyon mahkum devrim karşıtı olmakla suçlanır. Kruşçev döneminde hazırlanan raporlardaki rakamlara göre 1930-1953 yılları arasında 3 777 380 kişi tutuklanır ve "Büyük Temizlik" olarak adlandırılan 1937-1938 döneminde 700 000 mahkumun çoğu idam edilir.⁵⁵⁶ Stalin'in yürüttüğü sert politika sonunda büyük kayıplar yaşanır ve en az on milyondan fazla insan ölür. Böylece 1914-1945 yılları arasında yaşanan savaşın, kıtlığın ve doğum oranlarının azlığının da getirdiği sebeplerden ötürü, 1914-1922'de 26 milyon, 1941-1945'te 38 milyon, barış döneminde 10 milyon olmak üzere toplamda 74 milyon insan hayatını kaybeder.⁵⁵⁷

⁵⁵² A.g.e., 158-159.

⁵⁵³ A.g.e., 160-161.

⁵⁵⁴ Figes, O., a.g.e., 576.

⁵⁵⁵ Lewin, M., a.g.e., 163.

⁵⁵⁶ A.g.e., 162-163.

⁵⁵⁷ A.g.e., 164-165.

Dostoyevski'nin hapisaneyeye girdiği yıllarda, Rusya İmparatorluğu'nda kürek mahkumiyeti sistemi geçerlidir. Soljenitsın döneminde ise yeni bir devlet düzenine geçilir. Sovyetler Birliği'nde ceza sistemi, kürek mahkumiyeti ile benzerlik gösterse de düzenleme, yönetim ve isimlendirme bakımından farklılıklar taşımaktadır. Kamplar ve koloniler şeklindeki bir yapılanmanın ürünü olan sistemde tıpkı kürek mahkumiyetindeki gibi mahkumların zorla çalıştırılması söz konusudur. Ceza infaz sisteminin ağır mekanizmasından geçen iki yazar eserlerinde bu yerlerdeki işleyişin nasıl olduğunu göstererek önemli bir noktaya parmak basarlar. Her iki eser de hapisane ortamında geçtiği için yazarlar ilk olarak, mahkumların yaşadığı ortamın dış görünüşünün resmini çizerek işe başlar. Bir duvar ve bir çitle özgür dünyadan soyutlanan insanların dünyası 'ölüler evi' olarak adlandırılır. Hapishaneyi 'ölüler evine' benzeten Dostoyevski, eserine bu düşünceden yola çıkarak isim koyar ve mahkumların yaşadığı ortamı, dış özellikleriyle şöyle tanımlar:

“Parmaklıkların içine girdiğinizde, içerisinde birkaç bina görürsünüz. Geniş iç avlunun her iki tarafına tek katlı iki uzun ahşap bina uzanır. Bunlar kışladır. Kategorilerine göre yerleştirilen mahkumlar burada yaşar. İlerde parmaklıkların derinliklerine doğru bunlar gibi bir ahşap ev daha vardır; bu, kooperatifi ikiye ayıran mutfaktır, devamında tek bir çatı altında mahzen, depo, ambarın olduğu bir yapı daha vardır. Avlunun ortası boştur ve düz, oldukça büyük bir alandan oluşmaktadır.”

(Как входите в ограду — видите внутри ее несколько зданий. По обеим сторонам широкого внутреннего двора тянутся два длинных одноэтажных сруба. Это казармы. Здесь живут арестанты, размещенные по разрядам. Потом, в глубине ограды, еще такой же сруб: это кухня, разделенная на две артели; далее еще строение, где под одной крышей помещаются погреба, амбары, сараи. Средин двора пустая и составляет ровную, довольно большую площадку.)⁵⁵⁸

Soljenitsın da tıpkı Dostoyevski gibi eserinde mahkumların yaşadığı ortamı yapısal olarak betimler ve bunu yaparken, mahkumların nasıl bir ortamda yaşadıklarına, okuyucunun şahit olmasını ister:

“Buradaki hücre, sıranın sol kolu üzerindedir; taştan yapılmıştır ve iki yan bloğu vardır. İkinci blok, diğeri yetmemeye başladığı için bu sonbahar inşa edilmiştir.

⁵⁵⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 9.

On sekiz koğuşlu bir hapishane ve koğuşların tek kişilik olanları yapılmıştır. Tüm kamp ahşaptır, bir tek hapishane taştandır.”

(Тут же и БУР по левую руку от линейки: каменный, в два крыла. Второе крыло этой осенью достроили -- в одном помещаться не стали. На восемнадцать камер тюрьма, да одиночки из камер нагорожены. Весь лагерь деревянный, одна тюрьма каменная.)⁵⁵⁹

Her iki eserde de mahkumlar güne aynı şekilde başlamaktadır. Kalk ziliyle sabahın erken saatlerinde uyanmak zorunda kalan mahkumlar, çalışmaya gitmek için hazırlanma telaşına düşer. *Ölümler Evinden Anılar*'da mahkumlar güne şu şekilde başlar: *“Kışladaki ilk sabahımı hatırlıyorum. Kale kapısının yanında bulunan nöbetçi odasındaki trampet çaldı ve on dakika sonra nöbetçi çavuş kışlaları açtı. Uyanmaya başladık. Altı tane yağlı mumdan çıkan sönük ışıktaki mahkumlar soğuktan titreyerek ranzalarından indiler.”* (Помню первое мое утро в казарме. В кордегардии у острожных ворот барабан пробил зорю, и минут через десять караульный унтер-офицер начал отпирать казармы. Стали просыпаться. При тусклом свете, от шестериковой сальной свечи, подымались арестанты, дрожа от холода, с своих нар.)⁵⁶⁰ *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde de buna benzer bir sahne vardır: *“Her zamanki gibi sabahın beşinde mahkumları kaldırmak için karargah barakasının yanındaki parmaklıklara çekiçle vuruldu. İki parmak buz tutmuş camların arasından hafifçe kesik bir çınlama sesi geldi ve çok geçmeden sustu: soğuktan ve gardiyan uzun süre ellerini kaldırma konusunda isteksizdi.”* (В пять часов утра, как всегда, пробил подъем — молотком об рельс у штабного барака. Перерывистый звон слабо прошёл сквозь стёкла, намёрзшие в два пальца, и скоро затих: холодно было, и надзирателю неохота была долго рукой махать.)⁵⁶¹

İki eserde de güne benzer şekillerde uyanan mahkumlar, gün içerisinde de benzer şeyler yapmaktadır. Kahvaltı yaptıktan sonra muhafızlar eşliğinde çalışma alanlarına götürülen mahkumlar, günlerinin çoğunu çalışarak geçirmektedir. Çalışma alanında sadece öğle paydosunda dinlenmeye vakit bulan mahkumlar, iş çıkışı yine

⁵⁵⁹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 33.

⁵⁶⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 22.

⁵⁶¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 15.

gruplar halinde kaldıkları yere geri götürülmektedir. Geri döndükten sonra akşam yemeklerini yerler ve yatmadan önceki son sayıma kadar serbest kalırlar. Mahkumlar, kendilerine kalan bu serbest zaman diliminde, istedikleri işlerle uğraşmakta ya da farklı koşullarda zaman öldürmekte serbesttirler. Fakat günün sonunda yorgun düşen mahkumların çoğu erken vakitlerde uyumayı tercih etmektedir.

Mahkumların kafası tıraş edilir ve bu kişiler tek tip giyindirilerek kimliksizleştirilir. *Ölümler Evinden Anılar*'da köleliğin sembolü olan prangalardan söz edilir. Esaretliğin simgesi olan prangalar mahkumların kaçamaması için tedbir görevi görür. Pranganın yanı sıra burada mahkumların yüzünün damgalandığından da söz edilir. Prangaların ağırlığı yetmezmiş gibi mahkumların böyle bir aşağılanmaya maruz kalmaları yönetimin acımasızlığından kaynaklanmaktadır. Bazı cezaların akıl sınırlarının dışında olması Dostoyevski tarafından fazlasıyla eleştirilir: "*Prangalar; bir hakarettir, utançtır, fiziksel ve ruhsal bir külfettir.*" (*Кандалы — одно шельмование, стыд и тяжесть, физическая и нравственная.*)⁵⁶² Veremli bir hastadan bile çıkarmayı tehlikeli gördükleri prangalar, ancak mahkum öldükten sonra çıkarılmaktadır. *Ölümler Evinden Anılar*'da hayatta kalma savaşı veren, fakat bu mücadelenin sonunda yenik düşen bir mahkumun prangalarla odadan çıkarılma hikayesi oldukça etkileyicidir:

"Verem hastaları bile gözümün ödünde prangalarla ölüyordu. (...) ...ölüyü kaldırmaya başladılar, yatakla birlikte kaldırdılar; saman çıtır çıtır etti, prangalar çınlayarak derin sessizliğin ortasında şingirdadı... Ayaklarını yerden kaldırdılar. Cesedi götürdüler. Birden herkes sesli bir şekilde konuşmaya başladı. Çavuşun, koridorda, birini demirciye nasıl yolladığı duyuluyordu. Ölüünün zincirlerini sökmek gerekiyordu..."

(Даже чахоточные умирали на моих глазах в кандалах.⁵⁶³ (...) ...труп стали поднимать, подняли вместе с койкой; солома захрустела, кандалы звонко, среди всеобщей тишины, брякнули об пол... Их подобрали. Тело понесли. Вдруг все громко заговорили. Слышно было, как унтер-офицер, уже в коридоре, посылал кого-то за кузнецом. Следовало расковать мертвеца...)⁵⁶⁴

⁵⁶² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 139.

⁵⁶³ A.y.

⁵⁶⁴ A.g.e., 141.

Ölüyü almaya gelen yetkililere, bir mahkumun “*Onun da bir anası vardı....*” (*Тоже ведь мать была!....*)⁵⁶⁵ deyip kenara çekilmesi de oldukça hüzünlü bir sahnedir.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde ise yönetimdekiler için mahkum bir bireyden çok numaralardan ibarettir. Onlar için isimlerin bir anlamı yoktur, bu yüzden hepsine numaralar verilmiştir. B-219, H-123, Yu-81, He-920, Şç-854 gibi numaralar gerek sayımda gerekse gardiyanların kontrol ve tespitlerinde işleri kolaylaştırmaktadır. Mahkumların kimlikleri yerine geçen bu numaralar, farklılıklara bakılmaksızın onları ortak paydada birleştirmektedir. Farklı karakterlere ve öncesinde farklı hayatlara sahip olan bu mahkumlar, kendilerine verilen bu numaralar altında, ortak bir yaşam sürmekte ve bir birey olarak değil de bir sayı olarak varlıklarına devam etmektedir.

Kamp yaşamının birçok zorluğu vardır, bunlardan biri de mahkumlar için çıkan yemeklerin kalitesizliği ve yetersizliğidir. *Ölümler Eviden Anılar*'da bu acınası durum ana karakter Goryançikov aracılığıyla şu şekilde aktarılır: “*Lahana çorbası ise çok berbattı. Ortak kazanda kaynatılır, biraz bulgur koyulurdu ve özellikle çalışma günleri sulu ve tanesiz olurdu. İçindeki hamamböceklerinin çokluğu beni dehşete düşürmüştü. Mahkumlar buna en ufak tepki göstermezdi.*”(Щу же были очень неказисты. Они варились в общем котле, слегка заправлялись крупой и, особенно в будние дни, были жидкие, тощие. Меня ужаснуло в них огромное количество тараканов. Арестанты же не обращали на это никакого внимания.)⁵⁶⁶

Gulag sisteminde yaşanan ortamın çok kötü olmasının yanı sıra mahkumların yaşamını devam ettirmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlardan yemek konusu da oldukça yetersizdir. Bazen bozuk bazen de içinde ne olduğu bilinmeyen malzemelerden yapılan ya da aşçıların özensizliğinden dolayı tatsız tuzsuz olan yemekler çıkmaktadır. Yemeğin en kötü haline bile razı olacak kadar aç olan mahkumların, ancak çalışmalarını sağlayacak kadar beslendikleri ortadadır. Kamptaki

⁵⁶⁵ A.y.

⁵⁶⁶ A.g.e., 22.

bir mahkum bitirmesi gereken işin yüzdesine göre yiyecek alır.⁵⁶⁷ *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde birçok mahkum parası olmadığı için hapisane yönetiminin kendisine verdiği kadarıyla yetinmek zorunda kalır. Zor şartlarda ayakta kalmaya çalışan mahkumlar, kısıtlı imkanlardan ötürü kötü şartlarda yaşamaya alışır. Diğer mahkumlardan farklı gündem maddeleri olan Sezar ve Buynovski'nin sinema üzerine olan sohbetlerinin bağlandığı nokta mahkumların ne kadar müşkül durumda olduğunu gösterir:

"Sezar kaptanı ikna etmeye çalışmaktaydı;

(...)-Kim onları savaşa soktu?... Sonra etin üzerindeki solucanlar da resmen yağmur solucanları gibi sürünüyordu. Hiç öyle şey olur mu?

-Fakat daha küçüklerini kullanırsan sinemada gösteremezsin ki!

-Düşünüyorum da; bu eti, şimdi bizim kampa, berbat balığın yerine, ama benimkinin yerine değil, getirseler, solucanlardan sıyırmadan kazana atsalar, biz öylece ...

(Уговаривает Цезарь кавторанга:

(...)-- А кто ж их к бой водил?... Потом и черви по мясу прямо как дождевые ползают. Неужели уж такие Были?

-- Но более мелких средствами кино не покажешь!

-- Думаю, это б мясо к нам в лагерь сейчас привезли вместо нашей рыбки говённой, да не моя, не скребя, в котел бы ухнули, так мы бы...)⁵⁶⁸

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde dönemin yiyecek politikası mahkumları kötü yönde etkiler. Ülkede ne yetişiyorsa onunla yetinmek zorunda olmaları, dönem dönem sürekli aynı yiyecekleri tüketmek zorunda kalmalarına neden olur:

"Tatsız tuzsuz çorbanın türü her gün değişiklik göstermezdi, kış için hangi sebzenin tedarik edildiğine bağlıydı. Geçen yıl salamura havuç stoku yapmışlardı, bu yüzden tatsız tuzsuz olan bu çorba eylülde hazirana kadar sırf havuçla yapılmıştı. Bugün ise karalahana vardı. Bir mahkum için en doyurucu zaman haziran ayıdır; tüm sebzeler biter ve sebzenin yerini bulgur alır. En kıt zaman ise temmuz ayıdır; kazanlara ısırğan otu atılır."

⁵⁶⁷ Applebaum, A. a.g.e., 205-207.

⁵⁶⁸ Soljenitsin, A. İ., a.g.e., 80-81.

*(Баланда не менялась ото дня ко дню, зависело -- какой овощ на зиму заготовят. В летошнем году заготовили одну соленую морковку -- так и прошла баланда на чистой моркошке с сентября до июня. А нонче -- капуста черная. Самое сытное время лагернику -- июнь: всякий овощ кончается и заменяют крупой. Самое худое время -- июль: крапиву в котел секут.)*⁵⁶⁹

Para bir mahkum için hapisanedeki en mühim ihtiyaçlarındandır. Her yerde olduğu gibi burada da parası olan rahat etmektedir. Goryançikov'un "*Kürek mahkumluğunda az da olsa parası olan bir mahkumun, hiç parası olmayan bir mahkuma göre on kat daha az sıkıntı çekmesi olumlu bir yön olarak söylenebilir...*" (Положительно можно сказать, что арестант, имевший хоть какие-нибудь деньги в каторге, в десять раз меньше страдал, чем совсем не имевший их...) ⁵⁷⁰ sözleri bu düşüncüyü desteklemektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise paranın önemi şu sözlerle vurgulanmaktadır: "...burada para hiç dayanmaz, parası olanlar azdır ve para çok değerlidir." (...денег здесь нельзя было держать, мало у кого они были и очень были дороги.)⁵⁷¹ Mahkumlar birçok ihtiyacını para yardımıyla karşılar. Parayla satın alınabilen ihtiyaçlardan biri olan sigara, mahkumların hapisane ortamından uzaklaşarak zihinsel bir rahatlığa erişmesini sağlar. *Ölüler Eviden Anılar*'da hastanede vereme yakalanmış olanların bile gizli gizli tütün içtiğinden bahsedilmesi, mahkumların hapisane ortamında ne kadar fazla zorluk çektiğinin bir kanıtıdır. Sigara bir zevk olmaktan çok bir gereksinim haline dönüşmüştür. Bu nedenle mahkumlar, bu gerekliliği en üst seviyede yaşamaktadır. Tütün bulmak parası olan için oldukça kolay bir işlemdir. Hapishanede bu işin ticaretini yapanlardan söz edilmektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki Şuhov karakteri, tütünü Letonyalı bir mahkumdan satın almıştır. Bazı mahkumlar, tütünü kalmayınca diğer mahkumların sigarasına göz dikmekte, hatta izmaritine bile razı olmaktadır: "*Çakal Fetjukov nereden bulduysa sigara izmaritlerini toplamıştı (onları tükürük hokkasından bile çıkarırdı, bunu ihmal etmezdi), şimdi onları dizinin üzerinde açıyor ve yanmamış tütünleri tek bir kağıda boşaltıyordu.*" (Фетюков-шакал насобирал где-то сь окурков (он их и из плевательницы вывернет, не погребует), теперь на коленях их разворачивал и неперегоревший табачок

⁵⁶⁹ A.g.e., 22.

⁵⁷⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 65.

⁵⁷¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 99.

ссыпал в одну бумажку.)⁵⁷² Mahkumlar sigara içerken, bu güzel anı hiçbir şeyin bozmasını istemezler. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Sezar sırf diğer mahkumların rahatsız bakışlarına maruz kalmamak için sigara değil de pipo içmeye başlamıştır. Pipo onun için bir kurtuluş yoludur. Bunun nedeni piponun 'zengin sigarası' olması ve diğer mahkumların bu tada alışık olmaması olabilir:

"Sezar, onu rahatsız etmemeleri için, daha çok pipo içmeye başladı, pipo içerken, bir firt çekmek istemiyorlardı. O, giden tütüne yanmıyordu da, düşüncelerinin kesilmesine yanıyordu. O, sigarayı kendi içinde sağlam bir düşünceyi uyandırmak ve ona bir şeyler katabilmek için içiyordu. Fakat sigarayı yakar yakmaz, hemen "Biraz bize de bırak!" diyen birkaç gözle karşılaşıyordu."

(Из-за того он и стал курить чаще трубку, чтоб не перебивали его, когда он курит, не просили дотянуть. Не табака ему было жалко, а прерванной мысли. Он курил, чтобы возбудить в себе сильную мысль и дать ей найти что-то. Но едва он поджигал сигарету, как сразу в нескольких глазах видел: "Оставь докурить!")⁵⁷³

Para, mahkumların yaşamını kolaylaştırmasının yanı sıra başkalarına iş yaptırmayı sağlayan önemli bir araçtır. Hapishane yaşamında iş yaptırmak için rüşvet vermek bir zorunluluktur. *Ölümler Eviden Anılar*'da riskli olmasına rağmen şarap ticareti yapanlar, gözü pek adamlardır ve her ne pahasına olursa olsun içerideki içki döngüsünü sağlamakla görevlidirler. Daima bir alıcısı bulunan bu sınıfın, içeriye içki sokması kolay bir iş değildir. Fakat bu işi yapanlar son çareyi muhafızlara rüşvet vermekte bulmuştur. Parası olan bir mahkum için "...en yakın amirlerine, sakatlara, hatta çavuşa yasayı ve disiplini çiğnemelerine göz yummaları için rüşvet vermek..." (...подкупить своих ближайших начальников, инвалидов и даже унтер-офицера, которые сквозь пальцы будут смотреть на то, что он нарушает закон и дисциплину...) ⁵⁷⁴ oldukça olağan bir durumdur. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde 104. ekibin şefi Tyurin, kendi iş kolunu soğukta çalışmaktan kurtarmak için iş dağıtım müdürüne eli boş gitmemektedir. Kendi ekibini buz gibi soğukta çalışmaktan kurtaran Tyurin'in, gerekli kişilere sus payı verme girişimleri olumlu sonuç vermiştir. Artık bu sorun 104. ekipten çıkmış ve işini bilmeyen veya rüşvet vermek için parası olmayan başka bir ekibe kalmıştır.

⁵⁷² A.g.e., 41.

⁵⁷³ A.g.e., 30.

⁵⁷⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 66.

Ölüler Evinden Anılar'da işkenceci kimliğiyle etrafına saldığı korkudan yararlananlar, ceza sırasında çok acı çektirmeyeceğine dair söz vererek mahkumlardan para almaktadır. Hapishane ortamında birçok şey pazarlık konusu olabilirken, bu seferki pazarlığın insan canı üzerine olması oldukça rahatsız edicidir. Pazarlığın dışında daha rahatsız edici olanı ise, istediği miktarı alamayan işkence ustalarının ne kadar acımasız olabildiğidir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Sezar, kendisine gelen paketler sayesinde kamptaki yöneticilere rüşvet vermektedir. Bu sayede ekipteki diğer işçilerden farklı olarak fiziksel anlamda emek sarf etmekten kurtulmaktadır.⁵⁷⁵ Üsttekilere istediği şeyi verebilecek kadar parası olan Sezar'ın ayrıcalıklı hali, numaralı şapka dışında başka bir şey giymenin yasak olduğu hapishanede, kürklü kalpak giymesiyse devam etmektedir. Sezar'ın bu ayrıcalıklı durumu, gerekli kişilere rüşvet vermesinden kaynaklanmaktadır. Rüşvet verecek kadar parası olmayanlar ise, her zamanki gibi ezilmeye devam etmektedir.

Ölüler Evinden Anılar'da mahkumların hastalandıklarında gittikleri yer 'hastane' (gospital) olarak adlandırılırken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde bu yerden 'revir' (sançast) olarak bahsedilmektedir. Dostoyevski 'hastane' temasını kendi yaşadıklarından esinlenerek oluşturmuş ve oldukça geniş çapta ele almıştır. Şuhov revirin ancak koridoruna kadar girebilirken, Goryançikov hastanedeki odalardan birine yerleşme şansını yakalayabilen şanslı mahkumlardandır. Farklı isimlerle anılsalar da hastanenin de revirin de mahkumlar için işlevi aynıdır. Fiziki yorgunluğa neden olan ağır iş temposu yüzünden çalışmaktan bıkanlar için revir ve hapishane, kaçış ve dinlenme yeridir. *Ölüler Evinden Anılar*'da bu durum şu şekilde ele alınmaktadır:

“Gerçekten hasta olanlar diyorum, çünkü hiçbir hastalığı olmamasına rağmen öylesine ‘dinlenmeye’ gelenler de vardı. Doktorlar acıdıkları için özellikle boş yataklar çok olduğunda, böylelerine seve seve izin verirlerdi. Askeri cezaevleri ve hapishanelerdeki bakım, hastane ile kıyaslanınca o kadar kötüdür ki, ağır havasına ve kapalı koğuşuna rağmen birçok hasta memnuniyetle yatmaya gelirdi.”

(Я сказал — действительно больных, потому что было несколько и пришедших так, безо всякой болезни, «отдохнуть». Доктора допускали таких охотно, из сострадания, особенно когда было много пустых кроватей. Содержание на

⁵⁷⁵ Klimov, A., a.g.m. , 527.

*абвахтах и в острогах казалось сравнительно с госпитальным до того плохо, что многие арестанты с удовольствием приходили лежать, несмотря на спертый воздух и запертую палату.)*⁵⁷⁶

*İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde gerçekten hastalanmayı göze alan ve çalışmadan revirde yatmayı hayal eden mahkumun düşüncelerine şu şekilde yer verilir: "Şimdi şunun hayalini kuruyordu; iki haftalığına ya da üç haftalığına ölümcül olmayan ve ameliyat gerektirmeyen bir hastalığa yakalanmak ve hastanede üç haftalığına kılını bile kıpırdatmadan yatmak, sadece et suyuyla beslenmek için her şeye razı olunur gibi geliyordu." (Теперь вот грезится: заболеть бы недельки на две, на три не насмерть и без операции, но чтобы в больничку положили, -- лежал бы, кажется, три недели, не шевельнулся, а уж кормят бульоном пустым -- лады.)*⁵⁷⁷

*Ölüler Evinden Anılar'da hapishanedeki doktorlar hakkında "Tüm Rusya'daki bütün mahkumlar, onlar için en merhametli insanların doktorlar olduğunu bilirler. Onlar, hiçbir zaman mahkumlar arasında ayrımcılık yapmazlar..." (Известно всем арестантам во всей России, что самые сострадательные для них люди — доктора. Они никогда не делают между арестантами различия...)*⁵⁷⁸ sözleriyle olumlu görüş bildirilmektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde* ise durum farklıdır. Çalışkan bir mahkum olan ve işten kaçmayan Şuhov, hasta mahkumları her fırsatta işe göndermeyi seven ve bütün hastalıkların ilacının çalışmak olduğunu düşünen yeni kamp doktorundan nefret eder.⁵⁷⁹

"...Stepan Grigoriç adında (...) ayakta durabilen tüm hastaları parmaklık örme, patika yapma, tarha toprak taşıma, kışın da kış bitkilerini kardan koruma gibi hastanenin işlerinde çalıştırmak için dışarı atma planları içinde olan yeni bir doktor çıkarmıştı. Hastalığın en iyi ilacının çalışmak olduğunu söylüyor."

(...новый доктор появился -- Степан Григорьевич (...) выдумал всех ходячих больных выгонять на работу при больнице: загородку городить, дорожки делать, на

⁵⁷⁶ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 134.

⁵⁷⁷ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 25.

⁵⁷⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 46.

⁵⁷⁹ Klimov, A., a.g.m. , 531.

*клубы землю нанашивать, а зимой -- снегозадержание. Говорит, от болезни работа – первое лекарство.)*⁵⁸⁰

Ölüler Evinden Anılar'da hastane, hapisaneyeye göre daha olumlu bir şekilde betimlenmesine rağmen gerçekçi bir yaklaşımla ele alınmıştır: *“Dış temizlik her yerde çok memnun ediciydi; ilk bakışta gözüme her şey parlak görünmüştü. Fakat bizim hapishaneden sonra bana öyle gelmiş olabilirdi.”* (Наружная чистота везде была очень удовлетворительна; все, что с первого раза бросалось в глаза, так и лоснилось. Впрочем, это могло мне так показаться после нашего острога.)⁵⁸¹ *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde mahkumları işe gitmekten kurtaran ve yemeklerinin güzel olması sebebiyle her hükümlünün hayalini süsleyen revir, *Ölüler Evinden Anılar*'dakine göre daha olumlu bir şekilde tasvir edilmiştir: *“Her zaman olduğu gibi revirdeki koridor döşemeleri basmaya kıyamayacağınız kadar temizdi. Ve duvarlar parlak beyaz boyayla boyanmıştı. Bütün mobilyalar da beyazdı.”* (В санчасти, как всегда, до того было чисто в коридоре, что страшно ступать по полу. И стены крашены эмалевой белой краской. И белая вся мебель.)⁵⁸²

Ölüler Evinden Anılar'da Goryançikov kimi zaman hapisane ortamından uzaklaşmak için hastaneye gitmektedir. Bunun nedeni, diğerlerinden farklı ve soylu olduğu için diğer mahkumların kötü bakışlarına ve dedikodularına maruz kalmaktan bıkmasıdır. Hapisane ortamının olumsuz havasından etkilenecek hastaneye sığınan Goryançikov, hastanedeki eşitlikçi ortamı sevmektedir. Birçok mahkumun aksine Şuhov ise, gerçekten hasta olmadan revire gitmemekte ve hasta numarası yaparak işten kaçmaya çalışmamaktadır. Hasta olmasına rağmen revirdeki hasta kabul sayısının sınırlandırılmasından dolayı o halde çalışmaya mecbur kalmıştır: *“Şuhov revire yapışanlardan değildi ve bunu Vdovuşkin de biliyordu. Fakat sabahları sadece iki kişiye izin verme hakkı vardı ve o iki kişiye de çoktan izin vermişti...”* (Шухов не был из тех, кто липнет к санчасти, и Вдовушкин это знал. Но право ему было дано освободить утром только двух человек — и двух он уже освободил...)⁵⁸³

⁵⁸⁰ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 25.

⁵⁸¹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 131.

⁵⁸² Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 24.

⁵⁸³ A.g.e., 24-25.

Sonuçları mantıklı bir şekilde değerlendirdikten sonra Şuhov'a her zamanki gibi işe gitmesini tavsiye eden, revirin sağlık memuru Vdovuşkin, yazar tarafından kendini şiir sanatına vermiş biri olarak resmedilmektedir. Bu karakterin sözleri üzerine, Şuhov yerinden fırlamak zorunda kalır. Şuhov'un revirden aceleyle çıkması ile ilgili çıkartılması gereken, ana karakterin aşağıdaki şu sözleriyle doğrudan ifade edilir:⁵⁸⁴

“Isınan biri, üşüyenin halinden ne anlardı ki?

Ayaz keskindi. Ayazın kesici sisi acı bir şekilde Şuhov'u sarmıştı ve öksürüğe yakalanmasına sebep oldu. Ayaz eksi yirmi yedi derece, Şuhov otuz yedi derecedeydi. Şimdi kendisiyle baş başa kalmıştı.”

(Теплый зяблого разве когда поймет?)

Мороз жал. Мороз едкой мглицей больно охватил Шухова и вынудил его закашляться. В морозе было двадцать семь, в Шухове тридцать семь. Теперь кто кого.)⁵⁸⁵

Marksist bir yapı ile yönetilen Sovyetler Birliği'nde inanç özgürlüğü yoktur, çünkü din, sömürüyü gizlemek için sömürenler tarafından ortaya çıkarılmış adeta bir uyuşturucu görevi görmektedir. Bu nedenle ortadan kaldırılması gereken bir olgudur.⁵⁸⁶ *Ölümler Evinden Anılar*'da para saklamakla görevlendirilen, kendini dinin koruyucusu sayan yaşlı sofı, buradaki mahkumiyetini din uğruna çekilen bir çile olarak görmekte ve isyan etmemektedir. Herkesle iyi anlaşan, neşeli ve sakin kişiliğiyle diğer mahkumların saygısını kazanmayı başarır. Soljenitsın da *İvan Denisoviç'in Bir Günü* adlı eserinde bu temaya değinmeden edememiştir. Yazar, dine haddinden fazla kendini kaptıran ve çektiği acıları ilahi bir güçle bağdaştıran bir karakter olan Alyoşka'yı yaratarak din olgusunu ortaya koymaya çalışır: *“Keşke katil, hırsız, cani ya da birinin malına kasteten biri olarak sizlerden kimse acı çekmese. Fakat eğer Hıristiyanın Tanrı böyle bir kadere sahip olmanı sağladığı için utanma.”* (— «Только бы не пострадал кто из вас как убийца, или как вор, или злодей, или как посягающий на чужое. А если как христианин, то не стыдись, но

⁵⁸⁴ Klimov, A., a.g.m. , 527-528.

⁵⁸⁵ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 26.

⁵⁸⁶ Öner, N. (1987). *İnsan Hürriyeti*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 77.

прославляй Бога за такую участь».)⁵⁸⁷ Soljenitsın Sovyetler Birliği'ni, insanların inançlarına müdahale ederek onları kamplara göndermekle suçlar: "...Tanrı'ya dua ettiler de kime engel oldular? Hepsine yuvarlak hesap yirmi beş yıl sokuşturdular. Çünkü zaman böyleydi: yirmi beş yıl, tek ölçüttü." (...Богу молились, кому они мешали? Всем вкруговую по двадцать пять сунули. Потому пора теперь такая: двадцать пять, одна мерка.)⁵⁸⁸

Ölüer Evinden Anılar'daki Nurra karakteri ile *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki Alyoşka karakteri, Tanrı'ya olan derin bağlılıkları, hiçbir şeyden şikayet etmeden çalışmaları, yardımseverlilikleri, sakinlikleri ve tüm olumsuzluklara rağmen elindekilerle yetinmeleri bakımından benzerlik göstermektedir. Nurra, Goryançikov'un; Alyoşa da, Şuhov'un koğuş arkadaşıdır. Ana karakterlere yakınlıkları ile dikkat çeken bu isimler sadece ana karakterlerin sevgisini kazanmakla kalmayıp genel olarak tüm mahkumlar tarafından sevilmektedir. Fakat *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Alyoşka'nın saflığından ve iyiliğinden yararlanmaya çalışanların olduğundan da söz edilmektedir. Nurra ibadetini hiç aksatmayan bir sofuya benzetilirken, Alyoşka da Protestan mezhebine dahil olduğunu gösteren ve her zaman adının önünde dini bir sınıfı temsil eden "baptist" kelimesiyle anılmaktadır. Bu iki karakteri hayata bağlayan şey inançlarıdır ve onun sayesinde hapisane hayatının üstesinden gelebilmektedirler.

Ölüer Evinden Anılar'da ana karakterin, inançlı biri olduğu hissettirilmektedir. Goryançikov, bu nedenle arkadaşlarını eleştirmemekte veya sorgulamamaktadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki Şuhov ise sadece dua etmeleri ve Tanrı'ya inanmaları nedeniyle hapisaneye atılan Alyoşka gibi diğer baptistlere acımakta ve her şeye rağmen onların hapisaneye düşmesine razı gelen Tanrı'ya nasıl körü körüne inandıklarını anlamamaktadır. Şuhov, bu durumu eleştirirken Alyoşka ise hala inançlarını savunmakta ve burada bulunmaktan şikayetçi olmak yerine memnun olmaları gerektiğini söylemektedir. Aradaki bu fark iki eserin yüklendiği misyondan kaynaklanmaktadır, çünkü Soljenitsın, eserinde daha çok sistemin çarpık yönlerini

⁵⁸⁷ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 28.

⁵⁸⁸ A.g.e., 111.

gözler önüne sermeyi amaçlamıştır. Dostoyevski'nin anlatım ve eleştiri tarzı ise Soljenitsın'a göre daha yumuşaktır. *Ölümler Evinden Anılar*'daki İsay Fomiç, hapishanedeki zengin mahkumlardan biridir. Yahudi olan Fomiç, her cumartesi diğer koğuştan izleyicilerinin olduğu meraklı bakışlar altında ibadetini yapmaktadır. Hatta bazı zamanlarda dua etmek için muhafızlar eşliğinde şehre inebilmektedir. Bir Yahudi'ye tanınan ayrıcalığın yanı sıra mahkumlar perhiz zamanı işe gitmemekte, hatta yakınlardaki kiliselerde dua etmelerine izin verilmektedir. Yasaların buna izin verdiğinden bahsedilmesi, mahkumların inanç özgürlüğüne sahip ve yönetimin inançlara karşı saygılı olduğunu gösterir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise durum tam tersidir. Bir Yahudi'ye inanç özgürlüğü tanımak bir yana, Hıristiyan inancına bile izin verilmemekte, hatta Sovyetler Birliği'nde yürütülen politika gereği inançlı kesimleri kampa yollamak için, dine olan bağlılıkları bahane edilmektedir.

Kürek mahkumiyetinde ve kamplarda mahkumların, neredeyse her alanda yönetimin müdahalesi ile karşılaştığı görülmektedir. Hayatlarını başkalarının verdiği direktifler doğrultusunda yaşamak zorunda olan bu insanlar sayesinde o dönemlerde yaşanan sıkıntılara tanık olunur. Para, sigara, içki, yiyecek, giyecek gibi günlük telaşların peşinde koşan bu insanların hayatı, o dönemlerde yaşanan gerçeklerin en yalın anlatımıdır. Her dönem ve her toplumda olduğu gibi yukarıdaki birilerine iş yaptırmak isteyen insanlar burada da rüşvet vermek zorunda kalmaktadır. Ağır çalışma şartları altında ezilen her mahkumun hayali hastane ya da revirde dinlenebilmek ve sağlıklı beslenebilmektedir. Yukarıda bahsedilen birçok kavram, normal hayatta da insana gerekli olan ve herkesin yaptığı ya da arzuladığı ihtiyaçlardır. Fakat kürek mahkumiyeti ve kamplarda her imkanın kısıtlı olması, bu dünyayı özgür dünyadan ayıran en önemli farktır. Eserlerdeki karakter çeşitliliği ve insanların dine bakış açılarındaki farklılık bile orada yaşanan dünyaların ne kadar gerçek olduğunu kanıtlar. Devletlerin ve hükümdarların ülke çıkarları için kendi vatandaşına acımadan, ucuz emek gücünü arttırmak adına verdikleri kararlar milyonlarca insanın hayatına mal olur. İnsan hayatının bu kadar ucuz olması, onlara verilen değer ne kadar az olduğunu gözler önüne serer.

4.4. Mahkumların Çalışma Ortamı ve Koşulları

Rusya İmparatorluğu'nda yüzyıllarca mahkumların iş gücünden yararlanılır. Kürek mahkumiyetinde, mahkumlar maden ocaklarına ve fabrikalara çalışmaya gönderilir. 19. ve 20. yüzyıllarda, kürek mahkumları demir yollarının yapımında çok fazla kullanılır. 1911 yılında karayolları inşasında beş bin mahkum çalıştırılır. SSCB döneminde de aynı uygulama söz konusudur.⁵⁸⁹ Mahkumları çalıştırmak, özellikle Sovyetler Birliği'nde kampların kuruluş amaçlarından biridir. Çalışma ortamındaki olumsuz şartlar ve ağır işler, mahkumları fazlasıyla yormaktadır. Mahkumların günün çoğu çalışma yerlerinde geçmektedir. Kamplardan sağlanan gelire, ekonomiye can vermek isteyen Sovyetler Birliği kamplarının sistemdeki yeri oldukça önemlidir.

Mahkumların çalışma hayatına katılım düzeyleri SSCB döneminde dönem dönem değişiklik gösterir. 1929 yılına kadar mahkumlar ekonomik faaliyetlerde aktif olarak kullanılmaz. Her şey sanayileşmenin başlamasıyla değişir. 1929-1930'lu yıllarda Sovyet ıslah sisteminde reformlar yapılır. Ceza süresi üç yılın üzerinde olan tüm mahkumlar ıslah-çalışma kamplarına gönderilir. Hapishaneler, işlevini yitirir ve sadece mahkumların kamplara gönderilme istasyonuna dönüşür. 1930 yılından itibaren GULAG (Kamplar Genel İdaresi) olarak adlandırılmaya başlayan kampların yeni sisteminin temel görevleri, ülkenin ücra bölgelerinin ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmaktır. GULAG sisteminde mahkum sayısı hızla artar. Sayı; 1930'da 95 bine, 1934'te 510 bine, 1938'de ise 'Büyük Terör' ile iki milyondan daha fazlasına ulaşır.⁵⁹⁰

1930-50'li yıllarında ıslah-çalışma kamplarının Sovyetler Birliği ekonomisine katkı sağladığı şüphelidir. Çünkü bazı verilere göre 1941 yılına doğru inşasına başlanan 35 800 kilometrelik demir yolunun sadece 6 500 kilometresi ıslah-çalışma kamplarındaki mahkumlara aittir. Savaş öncesinde mahkumların iş gücünden 350 işletmede yararlanılırken, Büyük Anayurt Savaşı'nın başlamasıyla işletmelerin sayısı

⁵⁸⁹ İnternet: Trud Arestantov v SSSR i Rossii: Kak Eto Bilo. (23 İyulya 2014). *BBC Russkaya Slujba*.
Web: http://www.bbc.com/russian/russia/2014/07/140723_russian_prisoners_economy adresinden 25 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁹⁰ İnternet: A.y.

640'a kadar yükselir. GULAG sistemi tarafından yapılan temel yapıların büyüklüğü, devletin toplam ana yatırımının yaklaşık yüzde onunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda mahkumların madencilikteki rolü de çok fazladır. Islah-çalışma kamplarının kurulmasıyla ülkedeki altın üretimi yüzde yüze, kalay üretimi yüzde yetmişe ve nikel üretimi yüzde otuza ulaşır.⁵⁹¹

Tarihsel süreçteki değişimleri yaşayan ve eski birer mahkum olan Dostoyevski ve Soljenitsın hapisane ve kamp yaşamını anlattıkları eserlerinde düzenden bahsederken, günlerinin çoğunun geçtiği çalışma hayatına da değinirler. Dostoyevski çalışma hayatını daha yüzeysel bir şekilde verirken, Soljenitsın Şuhov'un nasıl ve ne şartlarda duvar ördüğünü ayrıntılı bir şekilde anlatır.

Dostoyevski dönemindeki mahkumlar üç kategoriye ayrılmaktadır: İlk kategori maden ocaklarına, ikinci kategori fabrikalara, üçüncü kategori ise inşaatlara yollanır. Demirci, marangoz, boyacı olarak çalıştırılan mahkumların yaptığı işlerden bazıları toprak kazmak, inşaat işlerinde çalışmak, kerpiç yapmak, kar küremek ve torna tekeri çevirmektir.

Sovyetler Birliği'nde mahkumlar madencilik, kara ve demiryolu inşası, silah üretimi, kimyasal fabrikalar, bina inşası ve kanalizasyon işleri gibi Sovyet ekonomisine ait her sektörde aktif olarak görev alır. Füze, araba parçaları, deri ve tekstil ürünleri, mobilya, cam bardak, lamba, mum, kilit, düğme ve hatta oyuncak üretimi gibi işlerde çalışırlar. Kışın sıfır derecenin altında çalışmak zorunda bırakılan mahkumların çalışma şartları oldukça elverişsizdir. Olumsuz hava koşulları, yetersiz beslenme ve kötü çalışma şartları nedeniyle güçsüz düşen mahkumlar sürekli hastalanır. Bu nedenle mahkumlardan beklenen verim alınamaz ve ekonomiye öngörülen büyük katkı sağlanamaz.⁵⁹² İşi bilen uzmanların azlığı ve mahkumların uzmanlık gerektiren işlerden fazla anlamaması yüzünden yapılması planlanan çalışmalar bitirilemez veya istenilen duruma getirilemez.

⁵⁹¹ İnternet: A.y.

⁵⁹² İnternet: Hosford, D., Kachurin, P. ve Lamont T., a.g.m.

Çalışma hayatının en zor yanları, sabahın erken saatlerinde uyanmak ve günün büyük bir kısmını elverişsiz çalışma alanlarında geçirmektir. *Ölümler Eviden Anılar*'da bu şikayetlere fazlaca yer verilmemesine rağmen çalışma hayatının zorluğu eserin bir bölümünde şu şekilde işlenmektedir: “*Kaledeki kürek mahkumluğunun resmi işleri, bir meşguliyet değil de, görevdi; mahkum kendi sorumluluğunu yerine getiriyor ya da yasal çalışma saatlerini dolduruyor ve hapishaneye dönüyordu. Çalışmaya nefretle bakıyorlardı.*” (Казенная каторжная крепостная работа была не занятием, а обязанностью: арестант отработывал свой урок или отбывал законные часы работы и шел в острог. На работу смотрели с ненавистью.)⁵⁹³

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde eleştirilen temel konulardan biri Stalin kamplarında zorla çalıştırılan mahkumların ne kadar zor durumda olduğudur. Eserde, sabahın erken saatlerinde yola düşen mahkumlara çalışma alanlarına gelmeden önce çok az kahvaltı verildiğinden bahsedilmektedir. Mahkumlar, yedikleri az miktardaki yiyeceklerle öğle arasına kadar idare etmek zorundadır. Yetersiz gıda ve giyecek nedeniyle güçsüz düşen mahkumlar sürekli hastalanır ve çalışamaz hale gelir. Mahkumları, hava sıcaklığı belli bir derecenin altına düştüğünde çalıştırmak yasaktır. Fakat bu kural çoğu zaman uygulanmamaktadır. İlkel aletler ve olumsuz hava koşullarında çalışmak, mahkumlar için katlanılmaz bir hal almaktadır. Mahkumlar günde on ila on iki saat arasında çalıştırılmaktadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde mahkumlardan biri ısıölçerin eksi kırkı göstermesi umuduyla ısıölçeri kontrol eder, fakat ısının eksi kırka kadar düşmediğini görerek hayal kırıklığına uğrar. Bu durum üzerine diğer mahkumlar, yönetimin hapishaneye çalışan bir ısı ölçer takacak kadar saf olmadıklarına dair çarpıcı bir yorum yaparlar. Tüm bunlar, mahkumlara verilen değer ne kadar az olduğunu kanıtlamaktadır. Sabahın erken saatlerinde ve dondurucu ayazda iş başı yapmak zorunda olan mahkumların isteksizliği aşağıdaki örnekte verilmektedir: “*Bu dakikadan itibaren sabah üretime gitmekten daha acı bir şey olamaz. Karanlıkta, ayazda, aç karnına, bütün bir gün. Dil tutulur. Birbirinizle konuşmak içinizden gelmez.*” (Вот этой минуты горше нет -- на развод идти

⁵⁹³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 16.

*утром. В темноте, в мороз, с брюхом голодным, на день целый. Язык отнимается. Говорить друг с другом не захочешь.)*⁵⁹⁴

Yönetim, mahkumları her türlü işe koşmakta, onları farklı farklı işlerde çalıştırmaktadır. *Ölüer Evinden Anılar'da* mahkumların yaptıkları işlerden genel olarak şu şekilde bahsedilmektedir:

“Yaz çalışması, kış çalışmasından gerçekten çok daha zordu. Çalışmalar daha çok istirahat yapıları üzerinde ilerliyordu. Mahkumlar inşa ediyor, toprağı kazıyor, duvar örüyordu; diğerleri çoğunlukla çilingirlik, marangozluk veya boyacılık gibi devlet dairelerinin onarım ve bakım işleriyle ilgileniyordu. Üçüncü kısım fabrikaya kerpiç yapmaya gidiyordu.”

*(Летние работы действительно оказались гораздо труднее зимних. Работы шли всё больше по инженерным постройкам. Арестанты строили, копали землю, клали кирпичи; другие из них занимались слесарною, столярною или малярною частью при ремонтных исправлениях казенных домов. Третьи ходили в завод делать кирпичи.)*⁵⁹⁵

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde de kışın günler kısa olduğu için çalışmayı daha erken bırakacakları verilen bilgiler arasındadır. Ekipler çalışmaya başlamadan önce görev dağılımları için ekip şeflerini bekler. 104. ekipten olan Şuhov ve arkadaşları ekip şeflerini beklerken, başka ekipler işe koyulur ve o ekiplerden birinin yaptığı işler şu şekilde verilmektedir: *“Otuz sekizinci ekip yerlerinden kalktı ve kimi harç karmak, kimi su getirmek, kimi iskeleti ayarlamak için dağıldı.”* *(Тридцать восьмая бригада встала, разошлась: кто к растворомешалке, кто за водой, кто к арматуре.)*⁵⁹⁶

Ölüer Evinden Anılar'da Goryançikov ruh ve beden sağlığı açısından çalışmanın önemli olduğuna inanır. Çünkü çalışan bir mahkum, hapishanedeki huzursuzluk ve koğuşun ağır havasından kurtulmak için iyi bir fırsat yakalar, aynı zamanda da yaptığı işler sayesinde sağlığını korumayı, genç ve dinç kalmayı başarır. Çalışma hayatını kendi çerçevesinden, *“Örneğin çalışmak, bana o kadar da ağır,*

⁵⁹⁴ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 29.

⁵⁹⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 177.

⁵⁹⁶ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 42.

kürek mahkumluğu gibi gelmedi ve ancak çok uzun süre sonra sıkıntının ve bu işlerin ağırlığının o kadar zor ve aralıksız olmasından değil de, onun zoraki, zorunlu, sopa altında yaptırılıyor olmasından kaynaklı olduğunu anladım.” (Самая работа, например, показалась мне вовсе не так тяжелою, каторжною, и только довольно долго спустя я догадался, что тягость и каторжность этой работы не столько в трудности и непрерывности ее, сколько в том, что она — принужденная, обязательная, из-под палки.)⁵⁹⁷ şeklinde özetleyen Goryançikov, duruma farklı bir bakış açısı kazandırır. Anlatıcıya göre kampta çalışma hayatının en zor yanı yapılan işlerin ağır olması değil, zorla yaptırılıyor olmasıdır. Yazar, bir köylünün yeri geldiğinde bir mahkumdan daha fazla çalıştığından bahseder, fakat köylü kendisi için çalışır ve sonunda elde ettiği bir şey vardır. Mahkumlar ise sopa altında ve kendilerinin ait olduklarını hissetmedikleri bir ortamda çalışmak zorunda bırakılır. Zorla çalıştırılmanın yanı sıra vakit dolsun diye bir mahkuma anlamsız ve boş işler verilmesi, onun için en ağır cezalardan biridir. Aksine bir amacı olan ve yaptığı işle kendini ortaya koyma fırsatı bulan mahkumlar, yaptığı işe daha sıkı sarılmakta ve şevkle çalışmaktadır. Kısacası, bir mahkum için çalışmak, hayatta kalabilmek adına bir zorunluluk olmasına rağmen zorla ve laf olsun diye yaptırıldığında ona yarardan çok zarar vermekte ve ruhsal olarak onu yıpratmaktadır.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde Şuhov'un gününün çoğu çalışma alanında geçmektedir. Duvarın inşası sırasında onlara işi tamamlamaları gerektiğine dair bir açıklama yapılmamasına rağmen 104. ekipten bazı mahkumların gayretle çalıştığı görülmektedir. Her türlü baskının uygulandığı kamp atmosferinde iş, mahkumlar için tek ve kendilerini en iyi ifade etme aracıdır. Bir işte usta olmak, onlar için mesleki bir gururdur ve kendine saygının kaynağıdır. Yaptığı işin sonucuna bakarken Şuhov'un aklından geçenler bunu doğrular niteliktedir. Kalan harcı bitirmek için yoklamaya geç kalırken Şuhov'un ceza alma riski vardır. Fakat içsel bir gereksinim olarak yaptığı esere bakmadan gidememiştir:⁵⁹⁸ “...muhafız şimdi onu köpeklerle yedirtecekti, duvara geriden şöyle bir baktı. Hiçbir sorun yoktu. Hızla duvarın sağına soluna baktı.

⁵⁹⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 20.

⁵⁹⁸ Klimov, A., a.g.m. , 532.

Gözleri su terazisiydi sanki! Muntazam! Elleri daha ihtiyarlamamıştı.” (...хоть там его сейчас конвой псами травил, отбежал по площадке назад, глянул. Ничего. Теперь подбежал -- и через стенку, слева, справа. Эх, глаз -- ватерпас! Ровно! Еще рука не старится.)⁵⁹⁹ Bu sahne, Şuhov'un yaptığı işle ve kendisiyle ne kadar gurur duyduğunu göstermektedir.

Ölümler Eviden Anılar'da mahkumlar çalışmadan döndükten sonra yat emrine kadar olan vakitlerinde, kendilerine gelir kapısı yaratmak için yetenek gerektiren işlerle uğraşmaktadır. Ailesinden veya herhangi bir yakınından yardım alamayanlar için edindikleri bu işler oldukça önemlidir. Herkesin kendine göre bir ustalığı olmasına rağmen bazıları eli yatkın olduğu için birden fazla işi yapabilmektedir:

“...kışla kapatılır kapatılmaz, herkes hemen rahat bir şekilde kendi yerini alıyor ve neredeyse herkes bir el işinin başına geçiyordu. Kışla birden aydınlandı. Herkes mumunu ve çoğunluğu tahtadan oluşan şamdanını tutuyordu. Kimi çizme, kimi bir kıyafet dikiyordu.”

(...только что заперли казарму, все тотчас же спокойно разместились, каждый на своем месте, и почти каждый принялся за какое-нибудь рукоделье. Казарма вдруг осветилась. Каждый держал свою свечу и свой подсвечник, большей частью деревянный. Кто засел тачать сапоги, кто шить какую-нибудь одежду.)⁶⁰⁰

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde mahkumlar para kazanmak için kamp içindeki olanakları değerlendirerek kendilerine bir meşgale bulmakta ve eksiklerden kaynaklı açıkları doldurarak kendilerine bir gelir kapısı sağlamaktadır. Eserde; terlik dikmek, hamallık yapmak, ayakkabı ve kıyafet yamamak mahkumların yaptığı işler arasındadır. Genel olarak bu tür işleri durumu iyi olmayan sıradan mahkumlar yapmaktadır. Parası olan mahkumlara hizmet edenler, görevlerine sabahın erken saatlerinde başlamaktadır. Günün ilk ışıklarıyla hayat mücadelesine başlayan mahkumların yaptıkları işler şu şekilde verilmektedir: *“...birine eski bir astandan eldiven kılıfı dikmek; (...)kime hizmet gerekiyorsa depoya koşmak, süpürge temizliği yapmak veya bir şey taşımak; ya da masadan çanakları toplamak için yemekhaneye gitmek ve çanakları yığınlar halinde bulaşıkçıya götürmek karnının doyması anlamına*

⁵⁹⁹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 76.

⁶⁰⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 48.

*gelir...” (...шить кому-нибудь из старой подкладки чехол на рукавички; (...)пробежать по каптёркам, где кому надо услужить, поднести или поднести что-нибудь; или идти в столовую собирать миски со столов и сносить их горками в посудомойку — тоже накормят...)*⁶⁰¹

Hapishanede hayatta kalabilmek için oranın şartlarına uyum sağlayan ve durumu kabullenerek en iyi şekilde çalışan mahkumlar, birçok alanda kendini geliştirir. Yetenekli ve çalışkan mahkumlar arasına *Ölümler Evinden Anılar*'daki Akim Akimiç karakteri dahil edilebilir:

“Akim Akimiç’in bilmediği zanaat yoktu. Marangoz, ayakkabıcı, potinci, boyacı, tezhipçi, çilingirdi ve bunların hepsini kürek mahkumiyetinde öğrenmişti. Her şeyi kendi kendine çalışarak yapıyordu; bir kez göz atar ve yapardı. Çeşitli kutular, sepetler, fenerler, çocuk oyuncakları yapıyor ve onları şehirde satıyordu. Böylece parası oluyordu ve onları hemen fazladan bir çamaşır, daha yumuşak bir yastık için harcıyordu, açılır kapanır bir döşek bile edindi.”

*(He было ремесла, которого бы не знал Аким Акимыч. Он был столяр, сапожник, башмачник, маляр, золотильщик, слесарь, и всему этому обучился уже в каторге. Он делал всё самоучкой: взглянет раз и сделает. Он делал тоже разные ящики, корзинки, фонарики, детские игрушки и продавал их в городе. Таким образом, у него водились деньжонки, и он немедленно употреблял их на лишнее белье, на подушку помягче, завел складной тюфячок.)*⁶⁰²

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde birçok konuda yetenekli olan Şuhov karakterinin de terlik dikerek daha fazla para kazanmaya çalışması verilen bilgiler arasındadır: *“Şuhov'a para ancak özel işlerden geliyordu; sahip olduğun paçavradan terlik dikersin, iki ruble; ceket de yamayabilirsin, fiyatta anlaşmaya kalmış.”* (*К Шухову деньги приходили только от частной работы: тапочки сошьешь из тряпок давальца -- два рубля, телогрейку вылатаешь -- тоже по уговору.*)⁶⁰³ *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde iyi bir duvar ustası olan Şuhov'un da birden fazla alanda yeteneği vardır. Bu bakımdan her iki karakter de oldukça çalışkan ve yetenekli olmaları bakımından birbirlerine benzemektedir.

⁶⁰¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 15.

⁶⁰² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 40.

⁶⁰³ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 99-100.

El becerisi gerektiren işlerin yanı sıra bir de cesaret gerektiren işler vardır. Kaçakçılık, tefecilik, şarap ve tütün satımı gibi işler diğer uğraşlara göre daha risklidir. Çünkü bu işlerle uğraşan kişiler, yakalandıkları takdirde ağır cezalara maruz kalmaktadır. Bu yüzden bu tür işlerle uğraşanların sayısı marangozluk, ayakkabıcılık, terzilik gibi sıradan işlerle uğraşanlardan daha azdır. *Ölümler Eviden Anılar*'da İsay Fomiç karakteri yaptığı işlerle diğer mahkumlardan ayrılmaktadır:

“Mahkumların çoğu hapishaneye hiçbir şey bilmeyerek gelir, başkalarının yanında işi öğrenirlerdi ve sonra özgürlüklerine iyi birer usta olarak kavuşurlardı. Burada ayakkabıcı da vardı, potinci de, terzi de, marangoz da, tesisatçı da, oymacı da, tezhipçi de. İsay Bumşteyn adında kuyumcu aynı zamanda da tefeci olan bir Yahudi vardı. Bütün mahkumlar çalışır ve paralarına bir kapik daha eklerlerdi.”

(Многие из арестантов приходили в острог ничего не зная, но учились у других и потом выходили на волю хорошими мастеровыми. Тут были и сапожники, и башмачники, и портные, и столяры, и слесаря, и резчики, и золотильщики. Был один еврей, Исая Бумштейн, ювелир, он же и ростовщик. Все они трудились и добывали копейку.)⁶⁰⁴

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde ise tefeci ve kaçakçılıkla ilgilenen mahkumların varlığından söz edilmemektedir. Bu eserde, daha çok sıradan işlerle uğraşan mahkumlar vardır. Çünkü Soljenitsın, eserindeki bütün karakterler oldukça sıradandır.

Bazı mahkumlar, amirlerin gözüne girebilmek için hapishanede casusluk, gammazlık veya ispiyonculuk yapmaktadır. *Ölümler Eviden Anılar*'da hapishanede olup bitenleri binbaşıya yetiştiren Fedka ve mahkum A. karakteri vardır. Fedka'nın ve A.'nın bir gammaz olduğunu bilen hapishane arkadaşları onlara kızmamaktadır, çünkü burada gammazlık normal bir durum olarak kabul edilmektedir. Hatta bu mahkumlara saygı duyanlar bile vardır. *Ölümler Eviden Anılar*'ın aksine *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde gammazlar kesinlikle sevilmemekte ve saygı görmemektedir. Hatta bu insanlara karşı büyük bir nefret söz konusudur. Bu sebeple yatağında uyurken diri diri boğazı kesilen mahkumların varlığından söz edilmesi, bu türden insanların diğerleri arasında kabul edilemeyeceklerinin en büyük göstergesidir.

⁶⁰⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 17.

Farklı çalışma alanları, mahkumlar arasında farklı sınıfların doğmasına neden olur. Bunlardan biri, verilen malzemelerle mahkumlara yemek yapmakla ilgilenen aşçı sınıfıdır. Bu sınıfın, diğer mahkumlardan farklı olarak yemekte paylarına ne kadar düşeceği gibi sorunları yoktur, çünkü görevleri gereği her daim daha fazla yemek yeme olanağına sahip olmalarının yanı sıra malzemenin en kalitelisini elde edebilme imkanları da vardır. Üstelik soylu mahkumlara özel olarak yemek pişirdiklerinde bu işten para kazanmaktadırlar. Dolayısıyla aşçılar ve onun gibi mutfağın içinde olanlar ayrıcalıklı bir sınıftır ve diğerlerinden daha rahat mahkumiyet hayatı sürmektedir. *Ölümler Evinden Anılar*'da dürüst bir mahkum olması sebebiyle aşçılığa layık görülen Osip karakteri uysal, herkesle iyi geçinen ve sevilen biridir. Eserde, Osip üzerinden aşçılar şu şekilde anlatılmaktadır:

“İki mutfağımız için mahkumlar tarafından seçimle belirlenen dört aşçıdan biri Osip’i, yine de böyle bir seçimi kabul etmek ya da etmemek tamamen onların iradesine kalıyordu; kabul ettikten sonra yarın gene reddedebilirdi. Aşçıları çalışmaya götürmüyorlardı ve onların tüm görevleri fırında ekmek ve çorba pişirmekten ibaretti.”

(Osip был один из четырех поваров, назначаемых арестантами по выбору в наши две кухни, хотя, впрочем, оставлялось вполне и на их волю принять или не принять такой выбор; а приняв, можно было хоть завтра же опять отказаться. Повара уж так и не ходили на работу, и вся должность их состояла в печении хлеба и варке щей.)⁶⁰⁵

İvan Denisoviç’in Bir Günü'nde aşçılar ayrıcalıklı bir sınıf olarak anlatılmasının yanı sıra yaptıkları haksızlıklardan ötürü sıradan mahkumlar tarafından sevilmemektedir. Eserde, bir karakter üzerinden değil de, genel olarak ele alınan bu sınıftan olumsuz bir şekilde bahsedilmektedir:

“Aşçının yaptığı iş şudur: Bulguru ve tuzu kazana atar, yağların bir kısmını kazana, bir kısmını da kendilerine ayırır. (İyi yağ çalışanlara ulaşmaz, kötü yağların hepsi kazanedadır. Bu nedenle mahkumlar depodan kötü yağ çıkmasından daha çok hoşlanır.) Bir de pişene kadar lapayı karıştırır.”

(Сам повар только вот что делает: крупу да соль в котёл засыпает, жиры делит — в котёл и себе. (Хороший жир до работяг не доходит, плохой жир —

⁶⁰⁵ A.g.e., 57.

*весь в котле. Так эки больше любят, чтоб со склада отпускали жиры плохие.) Ещѣ — помешивает кашу, как доспевает)*⁶⁰⁶

Aşçılık mesleğinin dışında kendine farklı meslekler edinen mahkumlardan söz etmek mümkündür. Örneğin, *Ölüler Evinden Anılar*'da mahkumların her hafta kafalarını tıraş ettirmeleri gerekmektedir ve bu işi yapmakla görevlendirilen kişiler berberlerdir. Devletin tayin ettiği berberler, mahkumların kafasını soğuk su ile köpürtür, daha sonra da kör bir ustura ile acımasızca onları tıraş eder. Katlanılması zor olan bu acıya dayanamayan mahkumlar, kendilerine bir çıkar yol bulur. *Ölüler Evinden Anılar*'da berberliği kendine meslek edinen bir askeri mahkumdan şu şekilde söz edilmektedir: “...Akim Akimiç bana, bir kapiğe kendi usturasıyla isteyen herkesi tıraş eden ve bu işle ilgilenen askeri sınıftan bir mahkum gösterdi. Kürek mahkumlarının çoğu, devlet berberlerinden kaçmak için ona gidiyordu, oysa halk hanım evladı da değildi.” (...Аким Акимыч указал мне одного арестанта, военного разряда, который за копейку брил собственной бритвой кого угодно и тем промышлял. Многие из каторжных ходили к нему, чтоб избежать казенных цирюльников, а между тем народ был не неженка.)⁶⁰⁷

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde de berberlerin varlığından söz edilmektedir. Gönlü hoş edilmesi gereken kişiler arasında olan berberlerin durumu bu eserde de diğer mahkumlardan daha iyidir. Çünkü istediklerini alamayan berberler, tıraş esnasında bütün hınçlarını zavallı mahkumlardan çıkartma olanağına sahiptir. Hapishanenin düzeni gereği bu tür üstünlük elde etmiş insanlardan iyi muamele görebilmek adına rüşvet vermek ya da en azından onların gözüne girebilecek bir şeyler yapmak gerekmektedir. Elde ettiği üstünlüğü kötüye kullanan bir berberin intikamından korkan birinin aklından geçenler şu şekilde verilir: “*Kağıt parçasıyla tıraş eden (yani usturayı senin çıplak teninle değil de kağıtla temizleyen) berbere de az çok üç-dört sigara vermek gerekmez mi?*” (А парикмахеру, который его с бумажкой

⁶⁰⁶ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 54.

⁶⁰⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 78.

бреет (то есть бритву о бумажку вытирает, не об колено твоё же голое), — много не много, а три-четыре сигаретки тоже дать?)⁶⁰⁸

Bir mahkumun çalışma alanlarına götürülerek ağır işlerde çalıştırılması için fiziki anlamda yeterli olması gerekmektedir. Vücutunda bir özrü olan mahkumlar ise daha basit işlerde kullanılmaktadır. Eserlerde bu sınıftan, ‘sakatlar’ olarak bahsedilmektedir. Sakatlıklarından dolayı kolay işlerde çalıştırılan ve çalışmaya gönderilmeyen ‘sakatlar’ sınıfı diğer mahkumlara nazaran daha iyi durumdadır. *Ölümler Evinden Anılar*’da bu sınıftan mahkumların işini yaptığı ve kendilerini onlardan üstün görmediği için olumlu bir şekilde bahsedilmektedir:

“Düzeni sağlamak adına her kışlada birer tane bulunan ve mahkumlar için gönüllü olarak her gün pazara gitme sorumluluğunu üstlenip bunun için neredeyse hiçbir ücret almayan sakatlardan biri pazara sığır eti almaya giderdi. Onlar bunu kendi huzurları için yapardı, yoksa onlar için hapishanede geçinmek pek de olası değildi. Böylece sırf şarap dışında tütün, en düşük kaliteden çay, sığır eti, kalaç ve benzeri şeyler getiriyorlardı.”

(За говядиной ходил на базар кто-нибудь из инвалидов, которых у нас было по одному в каждой казарме, для надзора за порядком, и которые сами, добровольно, взяли себе в обязанность ежедневно ходить на базар за покупками для арестантов и не брали за это почти никакой платы, так разве пустяки какие-нибудь. Делали они это для собственного спокойствия, иначе им невозможно бы было в остроге ужиться. Таким образом, они проносили табак, кирпичный чай, говядину, калачи и проч. и проч., кроме только разве одного вина.)⁶⁰⁹

İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde ise bu sınıf, edindiği ayrıcalıkları kötüye kullandığı için olumsuz şekilde verilmektedir. Sakat sayıldığı için kolay bir işte çalıştırılan ‘Topal’ lakaplı mahkum, kendisiyle kader ortaklığı yapan arkadaşlarına eziyet etmektedir:

“Topal, nöbetçi olarak yemekhanedeki görevine dört elle sarılmıştı. Sakatlığı, topallıktan ileri geliyordu, fakat gücü kuvveti yerindeydi ve boktan herifin tekiydi. Kendine akağaçtan bir asa edinmişti ve ekibinden ayrılanları bu asayla eşikten tehdit ederdi. Ama herkesi değil. Topal hızla gözüne kestirir ve karanlıkta bile sırtından tanırdı, karşılık verenlere vurmazdı. Gücü yettiklerine vururdu. Bir keresinde Şuhov’a da geçirmişti.”

⁶⁰⁸ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 202,203.

⁶⁰⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 58.

(Дневальным по столовой цепко держался Хромой. Хромоту свою в инвалидность провёл, а дюжий, стерва. Завёл себе посох берёзовый и с крыльца этим посохом гвоздит, кто не с его команды лезет. А не всякого. Быстрометчив Хромой и в темноте в спину опознает — того не ударит, кто ему самому в морду даст. Прибитых бьёт. Шухова раз гвозданул.)⁶¹⁰

Yoksulluğun kol gezdiği hapishanede en küçük bir paçavranın bile bir değeri vardır. Elindeki her şeyi paraya çevirmeye çalışan mahkumlar, bu konuda oldukça ustadır: “...kürek mahkumluğu, çok fakirlik ve fazlasıyla hayatını kazanma demektir. Eski bir bez parçasının bile bir fiyatı vardı ve bir iş için kullanılırdı.” (...кааторга была очень бедна и чрезвычайно промышленна. Последняя тряпка была в цене и шла в какое-нибудь дело.)⁶¹¹ İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde Şuhov’un çalışma alanında bulduğu küçük metal parçayı, yakalanma ve hücreye kapatılma pahasına da olsa, içeri sokmaya çalışması bu yüzdendir: “...yarından itibaren iyi bir taş parçası bulmaya ve o taşın üzerinde ayakkabı bıçağı olarak kullanılacak olan metal parçasını bilemeye karar verdi. Sabah akşam başına oturursa, dört gün içerisinde iyi küçük bir bıçak yarabilir...” (...решил с завтрава искать камешек хороший и на том камешке затачивать ножёвку в сапожный нож. Дня за четыре, если и утром и вечером посидеть, славный можно будет ножичек сделать...) ⁶¹²

Dostoyevski, mahkumların, soylulardan nefret ettiği kötü bir ortamda yaşamını devam ettirmeye çalışır. Yazar, kendisi ile aynı yerde bulunan arkadaşı Sergey Durov hakkında birlikte hapishaneye girdiklerinde onun yakışıklı, canlı bir görünümü olduğundan fakat hapishaneden çıkarken saçının ağardığından, ayağını kaybettiğinden ve nefes darlığı çektiğinden bahseder. Arkadaşının bu durumunu gören Dostoyevski diğer mahkumların alaylarına ve aşağılamalarına rağmen çalışmaya ve hayatta kalmaya çabalar. Kar küreme, mermer fırınlama gibi işlerde kendisi gönüllü olarak çalışmak ister. Yüksek iş gücü gerektiren torna tezgahını çevirir ve tuğla taşır. Bir tuğla beş kilogram ağırlığındadır. Başlarda Dostoyevski sekiz adet kaldırabilirken, sonraları on iki hatta on beş adet taşır. Dostoyevski, en ağır yaşam

⁶¹⁰ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 93.

⁶¹¹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 17.

⁶¹² Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 103.

şartlarında hayatta kalabildiği ve fiziksel olarak ruhen olduğundan daha düşük seviyelerde olmadığı için yaptığı tüm bu işlerden mutlulukla bahseder.⁶¹³

Şuhov'un kamptaki arkadaşlarıyla duvarı nasıl ördüklerinin ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmesi, eserde özellikle vurgulanır ve Kruşçev'in kendisi de bu sahneden övgüyle bahseder, öyküyü ilk okuyanlardan bazıları da onu sosyalist gerçekçiliğin tipik bir örneği olarak görür. Hatta Şuhov'un işine olan muhteşem sadakatini ve işten aldığı hazzı, 'sosyalist yapı' olarak ünlenen uçsuz bucaksız Sovyet roman serisinin zorunlu birleşeni olan emekçi coşkununlukla bir tutulur.⁶¹⁴ Şuhov ve diğerlerinin çalışırken işlerine kendilerini nasıl kaptırdıkları ve artık üşümek yerine terleyerek canla başla çalıştıklarına dair yargıyı aşağıdaki örnekle pekiştirmek mümkündür:

“Şuhov ve diğer duvar ustaları soğuğu hissetmemeye başlamışlardı. İşin hızlı temposuna kendilerini kaptırdıklarından hararet bastırmaya başlamıştı, ki o hararet; ceketini, astarlı vatkalı iş ceketini, dış ve iç gömleği sırlıklam ediyordu. Fakat onlar bir anlığına bile olsa durmadılar ve duvarı daha fazla daha da fazla örmeyi sürdürdüler.”

(Шухов и другие каменщики перестали чувствовать мороз. От быстрой захватчивой работы прошел по ним сперва первый жарок -- тот жарок, от которого под бушлатом, под телогрейкой, под верхней и нижней рубахами мокреет. Но они ни на миг не останавливались и гнали кладку дальше и дальше.)⁶¹⁵

Gerçekte *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nün* konusuyla, bu söylenenlerin hiçbir ilgisi yoktur. Ne Şuhov ne de ekipteki diğer işçiler komünizmin büyük zaferi için çalışmaktadır. Onlar, zorlayıcı işlerin üstesinden gelmektedir, çünkü grup olarak günlük tayınları, hayatta kalma olasılıkları işin gereklerini yerine getirmelerine bağlıdır.⁶¹⁶

Özgürlükleri ellerinden alınan ve belli bir düzene uymak zorunda bırakılan mahkumların iş gücünden yararlanmak yüzyıllardır olağan bir durumdur. Birçok hükümdar ekonomiyi kalkındırmak adına bu kaynaktan yararlanmıştır. Mahkumları

⁶¹³ Kennoske, N., a.g.e., 82.

⁶¹⁴ Klimov, A., a.g.m. , 532.

⁶¹⁵ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 69.

⁶¹⁶ Klimov, A., a.g.m. , 532.

çalıştırmak, özellikle Sovyetler Birliği'nde kampların kuruluş amaçlarından biridir. Kamplardan sağlanan gelire, ekonomiye can vermek isteyen Sovyet kamplarının sistemdeki yeri oldukça önemlidir. Mahkumların iş gücünden yararlanılmak istenmesinin yanı sıra aslında çalışmak mahkumlar için bir gerekliliktir. Çünkü çalışan mahkumlar bir işi sonlandırdıklarında kendilerini yararlı hissetmektedir. *Ölümler Eviden Anılar'da* Goryançikov, hayatta kalabilmek için çalışmanın önemine vurgu yapar. *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde* çalışmakla ilgili açık bir ifadeye yer verilmemesine rağmen ana karakterin, ördüğü duvara gururla bakması yaptığı işten ne kadar zevk aldığına göstergesidir. Dolayısıyla aslında her iki eserde de mahkumların çalışması ve işe yarar bir şeyler üretmesi olumlu karşılanır. Fakat çalışmak ne kadar olumlu bir eylem olarak düşünülürse düşünülün, mahkumların elverişsiz şartlarda kendilerine verilen görevi yerine getirmeye çabalamaları ise bir o kadar olumsuz bir durumu ortaya koymaktadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde* Şuhov'un bir kış günü elverişsiz şartlarda çalıştırıldığına verilmesi, Stalin kamplarında yaşam mücadelesi veren mahkumların çalışırken nasıl zorlandıklarının kanıtlamaktadır. Çalışma ortamındaki olumsuz şartlar ve ağır işler, mahkumları fazlasıyla yormaktadır. Mahkumların gününün çoğu çalışma yerlerinde geçmektedir. Çalışma sahası dışında, hapisane ve kamplarda mahkumların edindikleri meslekler çeşitlilik göstermekte ve belli bir sınıfı temsil etmektedir. Marangoz, ayakkabıcı, çilingir, aşçı ve berber gibi sınıflar, eksiklikten doğan boşlukları tamamlayan meslek gruplarıdır. Her iki eserde meslek gruplarının bazıları benzerlik gösterirken, bazılarının da birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bunun, iki eser arasında zamansal ve tarihsel farklılıklardan kaynaklı olduğu düşünülebilir. Fakat asıl önemli olan, isimleri farklı da olsa her iki eserde de bu türden sınıflara gereksinim duyuluyor olunmasıdır.

4.5. Hapishane ve Kamplarda Sosyal Sınıf Farklılıkları

Eşitsizliklere bütün insan toplumlarında rastlanmaktadır. "Eşitsizlik yapıları, toplumsal cinsiyet, yaş, toplumsal sınıf, etnisite vb. açısından ifade edilen, sosyal

tabakalaşma olarak da bilinen hiyerarşik toplumsal bölünmelere yol açar”.⁶¹⁷ Toplumlari oluşturan en küçük birimlerden en geniş kitlelere kadar bütün kültürel yapılar da toplumsal statü ve rollerin beraberinde getirdiği ayrıcalıklar, saygınlıklar ve güç dengesizliklerine dayanan toplumsal tabakalaşma ulusal boyutun dışında, genel geçer bir süreci işaret eder. Bu tabakalaşmaların insanlığın başlangıcından itibaren var olduğu kabul edilmektedir.⁶¹⁸ Doğuştan getirilen özelliklerine ek olarak insanlar kimi değerlerini de toplumsal yaşantısı içinde kazanır. Bu değerler topluluğunun denetimi ve değerlendirilmesi de toplumdaki diğer bireyler tarafından gerçekleştirilir. İşte bu değerlendirme sonucu toplumsal tabakalaşma sistemi ortaya çıkar. Bu tabakalaşmanın temelinde bireyler arasındaki hak, ayrıcalık, görev, fırsat, güç ve sorumluluk konularındaki eşitsizlikler yatar.⁶¹⁹

Toplumsal eşitsizlikler sonucu, toplum farklı toplumsal kesimlere, katmanlara, kategorilere ve sınıflara ayrılır. “Sınıf kavramı, aynı geliri elde eden, aynı yaşam tarzına sahip, aynı eğitim-öğretim almış ve bütün bu özelliklerde birbirine yakın olmanın bilincine sahip bulunan kimselerin oluşturduğu bütünün ifadesidir”⁶²⁰. Kişinin doğumuyla birlikte dahil olduğu bu sınıflar arasında çift yönlü bir geçiş söz konusu olabilir. Uzun bir süre zarfında etkileşim içinde olan toplumsal gruplar yöneten ve yönetilen şeklinde de ikiye ayrılır. Yönetilenlerin sayısı, yönetenlere nazaran çok daha fazladır. İlk çağlardan bu yana, kalabalık grupları yöneten kişilerin az sayıda olduğu görölmektedir.⁶²¹

Sanayi öncesi toplumlarda, toprağa ve kölelere sahip olan aristokratlar ile toprağı işleyen köle ve köylüler olmak üzere iki sosyal grup söz konusudur.⁶²² Farklı dönemlerde farklı sistemleri temsil eden kölelik kavramı, bazı insanların bazı insanları bir mal olarak sahibi oldukları aşırı bir eşitsizlik biçimidir. Kölelik sisteminin temelinde

⁶¹⁷Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 91.

⁶¹⁸ Ünal, A. Z. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik: Olgular, Kavramlar, Kuramlar*. (Birinci Baskı). Ankara: Birleşik Yayınevi, 7.

⁶¹⁹ Eke, B. (1987). Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 380.

⁶²⁰ Aslan, C. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. (Birinci Baskı). Adana: Karahan Kitabevi, 112.

⁶²¹ A.g.e., 107.

⁶²² Ünal, A. Z., a.g.e., 28.

daima ekonomik sebepler vardır. Emeğin para karşılığı satıldığı bir sistemde köle sahip olunan, kendi çabası üzerinde bir hak iddia edemeyen bir üretim aracından ibarettir.⁶²³ Köleci toplum, sömüren sınıf ile sömürülen sınıf üzerine inşa edilir. Sömüren sınıf kendi içinde gruplara ayrılır: Yönetici soylu seçkinleri ve daha sonra zenginlerin geniş bir kesimini içeren köle sahipleri (efendiler) ile çiftçiler ve zanaatçılar gibi özgür yurttaşlardan bir araya gelen mülk sahipleri... Kölelerin sömürülmesi, tarihte bilinen sömürünün sadece ilki değil, aynı zamanda en zalimi ve acımasız olanıdır. Köleci toplumun tarihi, sınıflar arası savaşlarıyla, her şeyden önce kölelerle efendiler arasındaki çatışmalarla doludur.⁶²⁴ Devrimden önce Rusya'da serfler ve toprak sahipleri vardır. Serfler, kölelik sistemindeki tanıma uymaktadır, çünkü en zor şartlarda çalışan ve emeğinin karşılığını tam olarak alamayan bir tabakadır. Uzun bir dönem boyunca emeği sömürülen bu tabaka ile efendileri arasında bir çatışma meydana gelir. Rusya İmparatorluğu döneminde yaşanan bu karşıtlık, varlığını Sovyet Birliği'nde de devam ettirir. Devrimle birlikte geçilmeye çalışılan yönetim şekli komünizmdir. Bu yönetim şekliyle, her türlü sınıf egemenliğini sınıflarla birlikte ortadan kaldırmak istenir. "Komünizm, burjuva sınıfı ile proletarya çelişmesini, uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarını yok etme ve sınıfsız toplum yaratma projesidir... Sınıf farklılıklarının bertaraf edilmesiyle birlikte, bunlardan kaynaklanan bütün sosyal ve siyasal eşitsizlik de kendiliğinden yok edilmeye çalışılır".⁶²⁵ Fakat bu ideale erişme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanır. Çünkü hiçbir sistem ve düzen yöneten ve yönetilen arasındaki adaletsizliği yok edemez.

Dostoyevski ile Soljenitsın da eşit olmayan toplum bireylerindedir. Etraflarındaki gerçeklere karşı kayıtsız kalmayan bu iki yazar, eserlerinde bu temaya da değinir. Sosyal tabakalara bölünen ve birbirine düşman edilen bu insanların, hapisane ve kamp ortamındaki yaşama şartlarını Dostoyevski *Ölümler Evinden Anılar*'da, Soljenitsın da *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde anlatır. Toplumun bir ürünü olan karakterler, dönemini yansıtan gerçek birer prototiptir ve tabakaları oluşturan sınıflar arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir. Hapisane ve kamp ortamında

⁶²³ A.g.e., 9.

⁶²⁴ Kızılçelik, S. (2007). *Marx'ın sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 148-149.

⁶²⁵ A.g.e., 215.

bile sosyal sınıfların ve adaletsiz bir düzenin olduğuna dikkat çekmek isteyen iki yazar, bu konuyu iki farklı pencereden en iyi şekilde ortaya koyar.

Ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan sınıflar ve tabakalar hapisane ve kamp hayatında da varlığını sürdürmektedir. Maddiyat, eğitim ve entelektüel seviye bakımından farklılıklar gösteren mahkumlar, sosyal açıdan kendi içlerinde farklı gruplara ayrılırlar. *Ölümler Evinden Anılar*'daki Aleksandr Petroviç Goryançikov, soylu bir mahkumdur ve paralı olanların faydalandığı tüm olanaklardan yararlanabilmektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise İvan Denisoviç Şuhov, Goryançikov'un aksine sıradan ve parası olmayan bir mahkumdur. *Ölümler Evinden Anılar*'da hapisane hayatı soylu bir mahkumun gözünden verilirken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise kamp hayatı maddi durumu iyi olmayan ve soylulara hizmet eden sıradan bir mahkumun gözünden ele alınmaktadır. Böylece iki esere konu olan mahkumların farklı sınıflardan olması, oradaki yaşamı farklı pencerelerden değerlendirmemize fırsat tanır. Ana karakterler Goryançikov ve Şuhov'un yaşadığı sorunlar birbirinden farklıdır. Goryançikov, soylular sınıfından olduğu için, sıradan mahkumlar tarafından kabul edilmez ve dışlanır. Bu yüzden hapisane hayatını kolaylaştıracak olanaklara sahip olan Goryançikov'un çektiği en büyük sıkıntı, diğerlerinin kendisine olan kötü muamelesidir. Psikolojik anlamda yıpranan ve yalnız kalan Goryançikov, yıllar içerisinde, sıradan bazı mahkumlar tarafından zamanla sevilmesine ve kabul görmesine rağmen efendi ile köylü sınıfı arasındaki sınırı her zaman hisseder. Şuhov ise Goryançikov'un aksine arkadaşları arasında sayılan ve sevilen biridir, bunun en büyük sebebi ise Şuhov'un diğerleri gibi halkın içinden gelmesidir. Onun en büyük sıkıntısı ise kampın olumsuz fiziki şartlarında hayatta kalma mücadelesini en üst seviyelerde yaşıyor olmasıdır.

Ölümler Evinden Anılar'da Goryançikov'un sözde diğer mahkumlar gibi görüldüğünden fakat bu görünümün derinliklerinde onlardan ne kadar farklı olduğundan bahsedilir. Ana karakterin, önceden sıradan halk tabakasıyla fazla bir ilişkisi olmadığı aşağıdaki sözlerden anlaşılmaktadır: "*Genel olarak bu, benim halkla ilk kez karşı karşıya geldiğim bir dönemdi. Birden kendim de sıradan biri, aynı onlar*

gibi, bir mahkum olmuştum. Özünde aynı fikri paylaşmamama rağmen onların alışkanlıkları, düşünceleri, fikirleri, adetleri, en azından şekil ve kanuna uygun olarak benim de olmuştum.”(Вообще это было время моего первого столкновения с народом. Я сам вдруг сделался таким же простонародьем, таким же каторжным, как и они. Их привычки, понятия, мнения, обыкновения стали как будто тоже моими, по крайней мере по форме, по закону, хотя я и не разделял их в сущности.)⁶²⁶ Toplumsal yapı ekonomik, siyasal ve kültürel olanaklar açısından bir piramide benzetilirse bu piramidin en üst noktasındaki kesim sayıca diğerlerinden az olacaktır.⁶²⁷ Dolayısıyla *Ölümler Evinden Anılar*'da sayıca azınlık durumda kalan üst kesimdekiler, alt ve orta kesime dahil olan mahkumlar tarafından dışlanmaktadır. Sıradan bir köylü hapisaneyeye girdiğinde hemen diğerleri ile kaynaşırken ve onlardan biri olurken, bir soylu için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Bir soylu ne kadar iyi olursa olsun, diğerleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak onu sevmez, anlamaz, ona inanmaz ve küçük görürler. Bu nedenle, Goryançikov gibiler hayatta tek başına kalmaya mahkum edilmiştir. Goryançikov'un, *“Kendine ait olmayan bir çevrede yaşamak kadar korkunç bir şey yok.”* (Ничего нет ужаснее, как жить не в своей среде.)⁶²⁸ sözü durumu özetlemektedir. Ana karakterin de ifade ettiği gibi soylular ve alt sınıftan gelen halk arasında engeller vardır. Bu engelleri meydana getiren olgular ise tarihi sebeplere dayanır. Bu nedenle iki sınıfın birbirine yakın olması veya birbirlerini sevmeleri beklenen bir şey değildir. Goryançikov'un ilk günlerinde yanında olan ve soylu olması sebebiyle arkadaşının çektiği sıkıntıları daha iyi anlayabilen Akim Akimîç, uzun yılların verdiği deneyimle soylular ve sıradan halk arasındaki ayrımı gerçekçi bir yaklaşımla değerlendirir: *“—Evet, onlar soyluları sevmiyor... İlk olarak siz ve halk farklısınız, onlara benzemiyorsunuz, ikinci olarak da onların hepsi önceden toprak sahipleri ya da askeri rütbelilerin yanında bulunmuştu. Kendiniz karar veriniz, onlar sizi sevebilirler mi?”* (—Да-с, дворян они не любят... Во-первых, вы и народ другой, на них не похожий, а во-вторых, они все прежде были или помещичьи, или из военного звания. Сами посудите, могут ли они

⁶²⁶ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 65.

⁶²⁷ Aslan, C., a.g.e., 108-109.

⁶²⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 198.

*вас полюбить-с?)*⁶²⁹ Kendisine gösterilen ön yargıdan dolayı özellikle hapishanedeki ilk yıllarında cehennem gibi bir hayat süren Goryaņikov'un duygularını Şu satırlar özetlemektedir: *"Bir soylu olarak bana karşı olan tutukluların nefretine ilk yıllarımda sürekli olarak maruz kaldım, bu nefret benim için dayanılmaz bir hal aldı, tüm hayatımı zehirledi. (...)...hapishaneye gelen alt tabakadan halkı kıskanıyordum! Onlar, hemen herkesle arkadaş oluyorlardı."* (Ненависть, которую я, в качестве дворянина, испытывал постоянно в продолжение первых лет от арестантов, становилась для меня невыносимой, отравляла всю жизнь мою ядом. (...)...я завидовал, бывало, простонародью, приходившему в острог! Те сразу делались со всеми товарищами.)⁶³⁰ Goryaņikov, ilk başlarda alt tabakadan gelen mahkumların aşağılamalarına maruz kaldığı için onları tam olarak anlayamadığından, fakat sonraları bu tür insanların derinlerde yüce bir duygu taşıdığından bahsetmektedir. Hayatları boyunca sırf parası olmadığı için başkalarının hizmetine giren ve birçok zorlukla karşılaşan bu sınıftakilerin hırçınlıkları, aslında haklı bir direniş olarak görülebilir.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde kampa düşmeden önce sıradan bir çiftçi olan Şuhov, halkın tabanından gelen ve sömürülenler sınıfına dahil olanlardandır, bu nedenle alt sınıf mahkumlara daha yakın bir konumdadır. Şuhov'un çalışkanlığı, iş bilirliliği ve dürüstlüğü sayesinde hapishanede sevilen biri olduğu, ekip şefinin mahkumiyet süresinin sonlarına yaklaşan Şuhov'a söylediği Şu sözlerinden anlaşılmaktadır: *"-Seni nasıl salıverecekler? Hapishane sensiz ağlayacak!" (-Ну как тебя на свободу отпустить? Без тебя ж тюрьма плакать будет!)*⁶³¹

Para, hapishane ve kamplarda en temel ihtiyaçtır. Birçok kapının kilidini parayla açmayı başaran soylu ve paralı mahkumlar günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve en azından diğerlerine göre daha rahat şartlarda yaşamayı başarabilmektedirler. Paranın önemi Şu şekilde aktarılmaktadır:

⁶²⁹ A.g.e., 28.

⁶³⁰ A.g.e., 176.

⁶³¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 75.

“Para, basımı yapılabilen bir özgürlüktür, özgürlüğü tamamen elinden alınan bir insan için ise on kat daha kıymetlidir. Parayı harcayamasa bile sadece cepteki şingirtisi dahi teselli edicidir. Fakat yasak meyveden iki kat daha tatlı olan para, her zaman ve her yerde harcanabilir.”

(Деньги есть чеканенная свобода, а потому для человека, лишённого совершенно свободы, они дороже вдесятеро. Если они только брякают у него в кармане, он уже вполнину утешен, хотя бы и не мог их тратить. Но деньги всегда и везде можно тратить, тем более что запрещенный плод вдвое слаще.)⁶³²

Ölüler Evinden Anılar'da Goryançikov parası olduğu için şanslı olan mahkumlardandır, çünkü eksiklerini giderip sadece parası olanların satın alabileceği birtakım eşyaları bu sayede kolayca elde edebilmektedir:

“...Akim Akimiç'in bana gösterdiği güvenilir bir mahkuma, bana verilen devlet gömleğinden bir şeyler diktirdim, tabii ki para karşılığında (gömlek için az bir meblağ gerekiyordu), Akim Akimiç'in ısrarlı tavsiyesi üzerine katlanabilen, (ketenle kaplı keçeden) kağıt gibi incecik bir döşek ve yün doldurulmuş, alışıktan olmayanlar için oldukça sert bir yastık edindim.”

(...отдал шить надежному арестанту, указанному мне Аким Акимычем, из выданного мне казенного холста рубашки, разумеется за плату (по сколько-то грошей с рубашки), завел себе, по настоятельному совету Акима Акимыча, складной тюфячок (из войлока, обшитого холстом), чрезвычайно тоненький, как блин, и подушку, набитую шерстью, страшно жесткую с непривычки.)⁶³³

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde bazı kurallar, üst sınıfa dahil olan mahkumlar için esnetilebilirken, çoğunluğun oluşturduğu alt sınıfa dahil olan sıradan mahkumlar için bu tür bir ayrıcalık söz konusu değildir. Çünkü yiyecek ekmeği bile zor bulan sıradan mahkumların, yöneticilere verebilecekleri paraları yoktur. Aşağıdaki örnekte ayrıcalıklı sınıfa dahil olan bir mahkumun dış görünüşü bakımından, diğer mahkumlara göre nasıl bir farklılık gösterdiği ortaya konulur:

“Kuş tüyünden, numarasız, beyaz bir şapka takıyordu, dışarıdakilerin bile böyle bir şapkası yoktu. Kuzu derisinden kürk bir yelek giyiyordu, sırf Volkovoy'un gönlü olsun diye, o yeleğin göğüs kısmında posta pulu kadar küçük bir numara vardı, sırtında ise numara falan yoktu.”

⁶³² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 17.

⁶³³ A.g.e., 64-65.

(Носит шапку белого пуха без номера, ни у кого из вольных такой шапки нет. И носит меховой жилет барашковый, на том жилете на груди -- маленький номерок, как марка почтовая, -- Волковому уступка, а на спине и такого номера нет.)⁶³⁴

Parası olduğu için üst sınıfa dahil edilebilen Sezar ve Buynovski karakterleri soğuktan korunmak için devletin kendilerine verdiklerinden fazlasını elde etmeye çabalamaktadır. Fakat asıl dikkat çekici nokta ise, üstünde yasaklı bir şey olmadığı için aranmaktan korkmayan Şuhov'un şu sözleridir: “Şuhov'un üzerindeki her şey kurallara uygundu, hadi yokla, göğsümde ruhumdan başka bir şey yok. Sezar'ın ise pamuklu gömleğini, Buynovski'nin de görünüşe bakılırsa yelek veya içliğe benzer bir şeyleri olduğunu kaydettiler.” (На Шухове-то все казенное, на, щупай -- грудь да душа, а у Цезаря рубаху байковую записали, а у Буйновского, кесь, жилетик или напузник какой-то.)⁶³⁵ Dışarıdan veya yakınlarından bir geliri olmadığı için ancak devletin kendilerine verdiği malzemeler ve erzaklarla yetinmek zorunda kalan, alt sınıftan mahkumların temsilcisi olan Şuhov'un günün sonunda yatağa girişi şu şekilde tasvir edilir: “...Şuhov 1941 yılından, evinden ayrıldığından beri çarşaf üzerinde uyumuyordu (...), başını katılaştırmış yastığın üzerine, ayaklarını da vatkalı ceketinin içine koyar, battaniyenin üzerine paltosunu çeker, ‘Şükürler olsun Tanrım, bir gün daha geçti!’ derdi.” (...на простыне Шухов не спал, должно, с сорок первого года, как из дому (...), голову -- на подушку стружчатую, ноги -- в телогрейку, сверх одеяла -- бушлат; и: слава тебе, Господи, еще один день прошел!)⁶³⁶ Verilen bu tasvir ile sıradan bir mahkum olan Şuhov'un ne kadar zor şartlar altında hayatta kaldığı anlatılmak istenir.

Ölümler Evinden Anılar'da maddi olarak zorluk çekmeyen Goryançikov karakterinin, İvan Denisoviç'in Bir Günü'ndeki benzeri Sezar Markoviç'tir. Sezar karakteri, durumu iyi olan kesimi temsil etmektedir ve kampta diğer mahkumlara göre daha rahat bir hayat sürmektedir. Ölümler Evinden Anılar, Goryançikov'un ağzından anlatıldığı için okuyucu ana karakterin yaşadığı sıkıntılara yakından tanıklık eder ve

⁶³⁴ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 30.

⁶³⁵ A.g.e., 32.

⁶³⁶ A.g.e., 110.

onun ruhsal durumunu daha kolay analiz edebilir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise anlatıcı, üçüncü tekil şahıs konumunda olduğu için anlatım daha tarafsızdır ve Sezar karakterinin ne gibi zorluklarla karşılaştığı ayrıntılı olarak verilmemektedir. Bu eserde daha çok, Sezar gibilerin ne tür kolaylıklara ve imkanlara sahip olduğundan bahsedilir. Sezar, diğerlerinin gözünde iş bilmez biridir ve gerçek bir mahkum ruhu taşımamaktadır. Goryançikov diğerlerinin kendisine açık bir şekilde kötü davrandığından ve nefret beslediğinden bahsederken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde diğer mahkumların Sezar'dan nefret ettiği net olarak verilen bilgiler arasında değildir, fakat Sezar'ın betimlenmesi ve bazı durumlarda arkadaşlarına karşı takındığı umursamaz tavır, okuyucunun olumsuz yorumlarına neden olur. Goryançikov'un yaşadıklarına üzülen bir okuyucu, tam tersine Sezar gibilerine hak vermekte zorlanabilir. Bu çelişki, iki eserin farklı bakış açılarıyla ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Sezar, genel olarak Şuhov ile çıkar ilişki içerisindedir. Şuhov, Sezar'a hizmet eder, fakat yeri geldiğinde acıdığı için ona yardım eder. Soljenitsın'ın, Şuhov ve Sezar karakterlerini yaratmasının özel bir sebebi vardır. Şuhov sıradan, ezilmiş insanlığı temsil ederken, Sezar kamp yaşamı ve koşullarında bile dışarıda olduğu gibi, kayırılan veya birtakım ayrıcalıklara sahip olan sınıfı ortaya koyar. Ne gariptir ki, bu tezadı vurgulamak için yazar, onları birbirine yakınlaştırır ve onlara aynı sahnelerde yer verir. Sovyetler Birliği'nin sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırarak herkese eşit haklar verilmesi üzerine yürüttüğü politikasının, kamp ortamında ne kadar işe yaradığı oldukça tartışmalı bir konudur. Tüm bu aksaklıkları ele alan yazarın, Şuhov'u Sezar için çalışan bir mahkum konumunda vermesi, sistemin eşit şartlar sağlamadığını ortaya koymak istemesindedir.

Goryançikov da, Sezar da her daim işlerini yaptıracak birini bulur, daha doğrusu paraya ihtiyacı olan sıradan bir mahkum onlar için bu işleri yapmaya gönüllü olur ve bu yüzden diğerleri tarafından hep işini başkasına yaptıran, asalak tipler olarak görülürler. Parası olanlara yardım eden hizmet sınıfındaki mahkumlar, onları efendisi olarak görmekte ve rahatlarını sağlamak için ellerinden geleni yapmaktadır. Dostoyevski'nin eserde ifade ettiği gibi, başkalarının esiri olmaya meraklı olan bu insanlar, bazı mahkumlar tarafından hoş karşılanmamaktadır. Hatta soyluların

kendilerine hizmet edenlere yapmadığı aşağılamayı, onlar kendi içlerinde birbirine yapmaktadır. Hizmetkar olmaktan memnun olan ve efendilerini savunan mahkumlar, bunu gayet normal bir davranış olarak görmekte ve diğerlerine karşı kendilerini şu şekilde savunmaktadır: *“Baksana, onların bazılarının eli yok gibi. Uşaksız yaşamaya alışık olmadıkları bilinen bir gerçek. Neden hizmet edilmesin ki...”* (Вишь, они одни, как без рук. Без слуги непривычно, известно. Почему не услужить...) ⁶³⁷ Dostoyevski, yaşanan bu sahneyi farklı bir bakış açısıyla ele alır. Goryançikov’a göre aslında bu mahkumların asıl kızdığı kişi, arkadaşları değil, onların efendisidir. Anlatıcıya göre bir iş yapmak ve sonunda karşılığını almak hor görülecek bir davranış değildir. *“Ustyantsev aslında benden hoşlanmamıştı, çayımdan, bir bey gibi prangalı oluşumdan, hiçbirini hizmetkar olarak çağırmamama ve bir hizmetkar istemememe rağmen sanki hizmetçisiz bir şey yapamazmışım gibi olmamdan hoşlanmamıştı.”* (Устьянцеву не понравился собственно я, не понравился ему мой чай и то, что я и в кандалах, как барин, как будто не могу обойтись без прислуги, хотя я вовсе не звал и не желал никакой прислуги.) ⁶³⁸ diyen Goryançikov sanılanın aksine kendi işini kendi görmeyi istemektedir. Fakat kendini beğenmiş biri olmadığını kanıtlamak için özel bir çaba harcamasına rağmen, üzerine yapışan etiketten bir türlü kurtulamamaktadır. Aslında bu şekilde olmayı Goryançikov istememektedir, bu duruma gönüllü hizmetkarlar tarafından getirilir ve kendilerine bağımlı hale getirildiği için asıl efendinin kendisi değil, ona hizmet edenler olduğu vurgulanır. Hizmetkarlar onsuz tek başına hayatta kalabilirken, Goryançikov muhtaç duruma düşer.

Karşılıklı bir ilişkiye dayanan bu durum, *İvan Denisoviç’in Bir Günü’nün* daha ilk başlarında hissettirilmektedir: *“...zengin ekip üyeleri yalınayak yere basmasın ve yığının arasından eskimemiş kuru keçe çizme seçmekle uğraşmasın diye onları yataklarının önüne kadar kendileri götürürlerdi...”*(...богатому бригаднику подать сухие валенки прямо на койку, чтоб ему босиком не топтались вокруг кучи, не выбирать...) ⁶³⁹ Genel olarak hizmet etmekten şikayet etmeyen Şuhov ile diğerlerine göre ayrıcalıklı bir hapisane hayatı süren ve Goryançikov karakterine benzeyen

⁶³⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 133.

⁶³⁸ A.g.e., 134.

⁶³⁹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 16.

Sezar'ın yaşadığı bir sahne, bu iki sınıf arasındaki farklı bakış açısını ortaya koymaktadır. Sezar, parası olması nedeniyle diğer mahkumlar gibi yemekhanede yemek yememektedir: “Şuhov çanağın birini Sezar’a, büroya götürmesi gerektiğini hatırladı (Sezar’ın kendisi ne burada ne de kampta hiçbir zaman yemek yemeye gelmezdi)...” (Шухов помнил, что одну миску надо Цезарю нести в контору (Цезарь сам никогда не унижался ходить в столовую ни здесь, ни в лагере)...)⁶⁴⁰ Sezar, gidip yemeğini getirmek için bir çaba harcama zahmetine bile girmemesine rağmen Şuhov’un kendisi için getirdiği lapa dolu çanağa arkasına bile bakmadan uzanır. Çok kaba bir davranış sergileyen Sezar için ‘lapa sanki kendiliğinden havadan’ gelmiştir.⁶⁴¹

Goryançikov’un kendinden alt sınıftakileri nasıl gördüğü, “...çayımı koyuyor, farklı görevlere koşuyor, benim için bir şeyler arayıp buluyor, ceketimi onarım için alıyor, ayda dört kez çizmelerimi siliyordu...” (...наставлял мой чайник, бегал по разным поручениям, отыскивал что-нибудь для меня, носил мою куртку в починку, смазывал мне сапоги раза четыре в месяц...) ⁶⁴² diye anlattığı hizmetkarı Suşilov’a yaptığı şu yorumlardan çıkartılabilir: “Birine hizmet etmeden yapamazdı (...) Bu tür insanların özelliği; her zaman, her yerde neredeyse herkesin önünde kişiliklerini yok etmek, ortak işlerde de ikinci dereceden değil üçüncü dereceden rol almaktır. Tüm bunlar onların doğasında vardır.” (Он не мог не служить кому-нибудь (...) Характеристика этих людей — уничтожать свою личность всегда, везде и чуть не перед всеми, а в общих делах разыгрывать даже не второстепенную, а третьестепенную роль. Все это у них уж так по природе.) ⁶⁴³ Goryançikov, alt sınıftan olan mahkumların, buldukları konumu kabullendiklerine ve ön plana çıkmak ya da sınıf atlamak gibi bir çabaları olmadığına değinir. Ana karakter, bu dünyaya hizmet etmek için geldiğine kendini inandıran Suşilov’a üzülmemektedir: “Nedense ona her zaman acıyordum. Hatta ona acımadan asla bakamazdım; neden acıdığının cevabını kendim de veremezdim.” (Мне его всегда было отчего-то жаль. Я даже и взглянуть на него не мог без этого

⁶⁴⁰ A.g.e., 58.

⁶⁴¹ Klimov, A., a.g.m., 527.

⁶⁴² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 58.

⁶⁴³ A.g.e., 58-59.

чувства; а почему жаль — я бы сам не мог ответить.)⁶⁴⁴ Goryançikov, birilerinin ona para karşılığında yardımcı olmasına izin vermesine rağmen aslında kendi çıkarları için birilerini kullanan ve kendini onlardan üstün gören sınıftan daha farklıdır, çünkü o, hizmetkarı da olsa her zaman Suşilov'a kibar davranmaya çalışır ve bir defasında sinirlerine hakim olamayıp Suşilov'a sert çıktığı için üzülür. Goryançikov, Suşilov'u köle olarak kullanmamaktadır, bunun farkında olan Suşilov ise Goryançikov'u saygın bir insan olarak görmektedir. Dolayısıyla bu iki karakter arasındaki ilişki bir efendi-köle ilişkisinden çok, saygı çerçevesinde birbirine yardım eden iki kişi arasındaki ilişkiye benzemektedir. Fazla saf olduğu için hapisanedekilerin alay konusu olan Suşilov, arkadaşlarını önemsememektedir, çünkü o, sadece gönülden bağlı olduğu Goryançikov'un düşüncelerini dikkate almaktadır. Goryançikov'un Suşilov'a sadece bir efendi gibi davranması durumunda, bu iki karakter arasında bu derece sıkı bir bağın oluşması çok da olası görülmemektedir.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde Şuhov ve Sezar arasında ise duygusal bir bağ olduğundan ya da Şuhov'un Sezar'a saygı duyduğundan bahsedilmemektedir. Bu ikili arasındaki ilişki daha çok efendi ile hizmetkarı, tecrübeli ile tecrübesiz arasındaki çıkardan doğan bir ilişkidir. Şuhov, Sezar'a hayranlık beslememektedir. Hatta tecrübesiz bir mahkum olduğu için kimi zaman Sezar'a acımaktadır. Şuhov kamp yaşamında kimseden yardım almadığı için ayakta kalmayı kendi kendine öğrenmiş ve nerede, ne yapılacağı konusunda ustalaşmıştır. Şuhov'dan daha rahat bir kamp yaşamı sürdüğü için Sezar'ın ise hapisane kurallarına akli tam olarak ermemektedir, çünkü çoğu zaman buna gerek de kalmamaktadır. Sezar ile Şuhov arasında bu yüzden çıkar ilişkisi doğar. Kendi eksikliklerini Sezar'ın fazlalıklarından tamamlamak isteyen deneyimli Şuhov, Sezar'ın acemiliğinden kaynaklanan iş bilmez halinden yararlanmakta ve yardımlarının karşılığını almaktadır. Fakat bu sefer Şuhov bir çıkarı olduğu için değil, ona acıdığı için yardım etmektedir. Bu durum, mahkumlar arasında sadece çıkar ilişkisinin olmadığını da ispatlamaktadır: "*Şuhov, sardığı ve uzun zamandır arzuladığı sigarayı elinde tutarak ustalıkla aşağıya atladi, ayaklarını keçe*

⁶⁴⁴ A.g.e., 59.

*çizmelerine soktu, gitmek istiyordu ama Sezar'a acımişti. Sezar'dan bir şey elde etmek istemiyordu, ona gönülden acımişti ...”(Шухов, держа в руке уже скрученную, давно желанную сигарку, ловко прыгнул, сунул ноги в валенки и уж хотел идти, да пожалел Цезаря. Не заработать еще от Цезаря хотел, а пожалел от души...)*⁶⁴⁵

Soylu sınıfın dışında, bir de parası olan zenginler sınıfından söz edilmektedir. Bu tür mahkumlar, kamp ortamında soylulara göre daha şanslı durumdadır, çünkü en azından soylular ya da toprak sahipleri kadar önyargıyla karşılanmamaktadırlar. Örneğin, zengin bir Yahudi olmasıyla dikkat çeken İsay Fomiç Bumşteyn karakteri, tuhaflığı ve komik biri olması sebebiyle, tefeci olmasına rağmen hapishane halkının büyük bir kısmı tarafından sevilmektedir. Geçim sıkıntısı çekmeyen İsay Fomiç, geleneklerine ve inancına bağlı farklı bir karakterdir. İsay Fomiç, eserdeki diğer karakterlere göre daha şanslı ve iyi konumdadır:

“Yüzünden bitip tükenmeyen ve hiçbir şeyin bozmadığı bir kendini beğenmişlik, hatta aşırı bir mutluluk okunuyordu. Kürek mahkumluğuna düştüğü için hiç de üzülüyor gibiydi. Çünkü o bir kuyumcuymuştu, şehirde de hiç kuyumcu yoktu, bu yüzden efendilere ve şehrin ileri gelenlerine kuyum işi yetiştirebilmek için aralıksız çalışıyordu. Ona illa ki bir şeyler ödüyorlardı. Onun ihtiyacı yoktu, hatta zenginler gibi yaşıyordu, fakat paralarını bir kenara koyuyor ve faiz karşılığında tüm kürek mahkumlarına rehin veriyordu. Kendi semaveri, iyi bir şiltesi, fincanları, eksiksiz bir yemek takımı vardı.”

*(В выражении лица его виднелось непрерывное, ничем непоколебимое самодовольство и даже блаженство. Кажется, он ничуть не сожалел, что попал в каторгу. Так как он был ювелир, а ювелира в городе не было, то и работал непрерывно по господам и по начальству города одну ювелирскую работу. Ему все-таки хоть сколько-нибудь, да платили. Он не нуждался, жил даже богато, но откладывал деньги и давал под заклад на проценты всей каторге. У него был свой самовар, хороший тюфяк, чашки, весь обеденный прибор.)*⁶⁴⁶

Sosyal sınıf farklarını ortaya koyan bu karakterin dışında, edindiği meslekle doğru orantılı olarak durumu iyi olanlar da vardır. Örneğin, şarap kaçakçılığı yapan Gazin, geçim sıkıntısı çekmemektedir. Şarap ticaretinden iyi kazanan ve elde ettiği paralarla yılda birkaç defa aşırı sarhoş olan mahkum Gazin ve diğer üst sınıfa

⁶⁴⁵ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 107.

⁶⁴⁶ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 93.

mensup mahkumlar çoğunlukla ayrı yemek yedikleri ve çay içtikleri halde, bunu bir soylu yaptığında ona düşman kesilmektedirler. Bir gün Gazin, sarhoşken ve sataşacak birini ararken Goryançikov'a, "*Demek sizin paranız var? (...)Demek, yığınla paranız var, haa? Birlikte çay içmek için mi kürek mahkumiyetine geldiniz? Çay içmeye mi geldiniz? Size söylüyorum!..* " (*— Стало быть, у вас деньги есть? (...)Стало быть, у вас денег куча, а? А разве вы затем в каторгу пришли, чтоб чаи распивать? Вы чаи распивать пришли? Да говорите же, чтоб вас!..*)⁶⁴⁷ sözlerini sarf ettikten sonra ona ve arkadaşına saldırmaya kalkar. Durumun önemini görmelerine rağmen diğer mahkumlar, soylu mahkum arkadaşlarını savunmazlar. Çünkü soyluların aciz duruma düşmeleri, onları sevindirmektedir. Bu durum, mahkumlar arasındaki sınıfsal farklılıkların ilişkileri nasıl etkilediğinin kanıtlarındandır.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde de Sovyetler Birliği döneminin soylu sınıfını temsil eden 'kulak' sınıfından bir mahkum vardır. Bu mahkum, Andrey Prokofyeviç Tyurin'dir. Tyurin, sadece zengin bir ailenin üyesi sayıldığı için 1929 yılında başlayan ve 1930'lu yıllarda akıl almaz bir zalimlikle devam eden tarımda şiddete dayalı kolektifleştirme politikasına karşı çıkan veya çıkacaklarından şüphe duyulan bir köylü olduğu için uzun yıllar kampta kalır.⁶⁴⁸ Kolektifleştirme Sovyet tarihinin önemli duraklarından birisidir. Kolektif çiftliklerinden kaçanlar, kolhoz tahılına aşırı el konulmasından kaynaklanan kıtlığın mağdurları, yetim kalan çocuklar, 'kulaklar' ve aileleri olmak üzere milyonlarca insan yurtlarından kopararak Sovyetler Birliği'nin dört bir yanına dağıtılır. Bu insanlar Stalin'in sanayi devriminin ana işgücü haline gelir ve kentleri, sanayi şantiyelerini, çalışma kamplarını ve GULAG'ı doldurur. Bu zoraki düzeni oluşturan Birinci Beş Yıllık Plan, Stalinist rejimi pekiştiren yeni bir sosyal devrime önayak olur. Bütün toplumun devlete tabi kılınmasıyla ve planlı ekonominin konut, iş, yiyecek ve eğitimi de kapsayan her alanda ona muhtaç düşmesiyle, eski bağlar çözülür, ahlak bozulur, yeni değerler ve kimlikler dayatılır.⁶⁴⁹ Mağdur 'kulak' sınıfını temsil eden Tyurin, Şuhov'un içinde bulunduğu 104. ekibin şefidir. Ekibi için

⁶⁴⁷ A.g.e., 42.

⁶⁴⁸ Klimov, A., a.g.e., 521-522.

⁶⁴⁹ Figes, O., a.g.e., 120.

elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışan Tyurin, mahkumlar tarafından sevilmektedir. Çalışkan biri olan ve hak yemeyen Tyurin aynı zamanda gözü pek biridir: “1942 yılında içeri girmişti, Gulag’ın oğluydu, kamp yaşamının tüm geleneklerini bilirdi.” (*Сидит он второй срок, сын Гулага, лагерный обычай знает напрожог.*)⁶⁵⁰ Bu karakterin en dikkat çekici özelliği ise önceden Kızıl Ordu’da görev yaparken bir kulağın oğlu olması sebebiyle ordudan atılıp kampa gönderilmesidir. Eserde Tyurin’in hapisaneyeye düşme öyküsü kendisi tarafından ayrıntısıyla anlatılmaktadır. Tyurin’in bu öyküsüyle kulak oğlu olmanın suç sayıldığı bir ülkede yaşamının zorlukları anlatılmak istenir. Stalin’in acımasız politikasının sonucu olarak haksızlığa uğrayan Tyurin, kökenine rağmen kamptaki sıradan mahkumlar tarafından hor görülmemekte, aksine çalışkan ve iyi bir şef olduğu için fazlasıyla sevilmektedir. Tyurin, Sezar gibi diğerlerinden tamamen uzak, farklı ve ayrıcalıklı bir kamp hayatı sürmemekte, yeri geldiğinde ekiptekilerle birlikte aynı ağır şartlarda çalışmaktadır. Dolayısıyla *İvan Denisoviç’in Bir Günü*’nde soylu olduğu için bir mahkum diğerleri tarafından dışlanmamaktadır. Buna istinaden bu eser için soylu bir mahkumun diğerlerine karşı tutumu ve kamp hayatını nasıl yaşadığı mahkumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen bir unsurdur diyebiliriz. *Ölümler Eviden Anılar*’da olduğu gibi *İvan Denisoviç’in Bir Günü*’nde de soylu mahkumların yanı sıra bir de toplumdaki konumlarından dolayı üst sınıfa dahil olanlar vardır. Bunlardan biri, Buynovski’dir. Bu karakter, eskiden denizlerde yüzbaşılık yapmış eski bir kaptandır. Sovyetlerin baskıcı politikasının kurbanlarından olan Buynovski, vatanına onca hizmet verdikten sonra kampa düşmeyi kendine yedirememekte, hatta günden güne bir mum gibi erimektedir. Buynovski’nin soylu olduğu verilen bilgiler arasında değildir, fakat Buynovski’nin sıradan mahkumlardan farklı olduğu yönleri vardır. Kaptan Buynovski diğer mahkumlardan farklı olarak okumuş ve bilgili biridir: “Yüzbaşı genellikle açıklama yapmayı sever. Ayın hilal mi, dolunay mı olduğunu, hangi yıla, hangi güne denk düşeceğini hesaplar.” (*Капитан любит вообще объяснять. Месяц какой -- молодой ли, старый, -- рассчитает тебе на любой год, на любой день.*)⁶⁵¹ Buynovski’nin durumu Sezar kadar iyi değildir, üst makamdakilere verecek fazla bir

⁶⁵⁰ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 38.

⁶⁵¹ A.g.e., 34.

şeyi olmadığı için diğer mahkumlar gibi iş gücü gerektiren ağır işlerde çalışmaktadır. Tecrübesiz bir mahkum olmasına rağmen çalışkan olması sebebiyle ekip arkadaşlarına uyum sağlamaya çalışan Buynovski, diğerleri tarafından olumsuz karşılanmamaktadır.

Ölümler Evinden Anılar'da soylu Rus mahkum sayısı azdır, fakat üst sınıfa dahil olan paralı mahkumların sayısı soylulara göre daha fazladır. Eserde, soylu Rus mahkumlara ek olarak bir de yabancı uyruklu soylulardan bahsedilmektedir. Aşırı kibirli tavır sergileyen ve diğerlerine yukarıdan bakan Polonyalılar buna örnek gösterilebilir. Genellikle grup halinde yaşayan ve birbirlerinden fazla ayrılmayan Polonyalılar, diğer mahkumlardan nefret eder gibi tavırlar sergiledikleri için sevilmemektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde de parası olduğu için diğer mahkumlardan daha iyi durumda olan yabancı uyruklu bir mahkumdan söz edilir. Ayda iki kez paketi geldiği için geçinme sıkıntısı çekmeyen Yan Kildigs, Letonyalı'dır. Kildigs, Şuhov'un 104. ekipten iş arkadaşıdır. Kampa gireli kısa bir süre olmasına rağmen neyi, nasıl yapacağını iyi bilen yetenekli biridir. Her milletten insanın olduğu kamplardaki yabancılar sınıfına dahildir ve evden paketi geldiği için sağlığı da yerindedir:

“Kildigs'in şakasız tek bir cümlesi bile yoktur. Bu yüzden tüm ekip onu sever. Kamptaki Letonyalılar ona nasıl saygı gösteriyor ama! Kildigs'in iyi beslendiği, her ay iki paketinin geldiği ve hiç kamptaymış gibi olmayan al yanaklı biri olduğu da bir gerçektir. Şaka da yapar tabii.”

(Кильдигс без шутки слова не знает. За то его вся бригада любит. А уж латыши со всего лагеря его почитают как! Ну, правда, питается Кильдигс нормально, две посылки каждый месяц, румяный, как и не в лагере он вовсе. Будешь шутить.)⁶⁵²

Parası olan mahkumlara çıkar için yaklaşan mahkumlar vardır. Kimi borç para istemekte, kimi sigara için yanaşmakta, kimi de çaya davet edilmek için sokulmaktadır. *Ölümler Evinden Anılar*'da Goryançikov'un paralı biri olduğunu anlayan sıradan mahkumlar, ondan para koparma girişimlerinde bulunmakta gecikmezler.

⁶⁵² A.g.e., 44.

Hatta borç para isteme girişimleri başarıyla sonuçlanınca, durumu fazlasıyla abartarak Goryançikov'dan günde birden fazla para isterler:

“Hemen yaltaklanmaya başladılar: Bana yeni prangaları nasıl taşıyacağımı öğretmeye başladılar; bana, tabii ki para karşılığında, devletin verdiği eşyaları ve hapishaneye getirdiğim birkaç çamaşırımı içinde saklayabileyim diye kilitli bir sandık buldular. Ertesi gün onu benden çaldılar ve parasıyla içki içtiler. (...) Tabii ki, benden borç para aldılar ve her biri ilk günden üç kez borç para almak için geldi.”

(Они тотчас же стали подслуживаться: начали учить меня, как носить новые кандалы; достали мне, конечно за деньги, сундучок с замком, чтоб спрятать в него уже выданные мне казенные вещи и несколько моего белья, которое я принес в острог. На другой же день они у меня его украли и пропили. (...)Разумеется, они заняли у меня денег, и каждый из них в один первый день приходил занимать раза по три.)⁶⁵³

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde de yukarıdaki örneğe benzer bir durum söz konusudur. Üst sınıf mahkumlardan Sezar'ın puro değil de sigara içtiğini fark eden Fetyukov, sigaranın izmaritini alabilmek için gözlerini rahatsız edici bir şekilde Sezar'a diker. Fakat kamp hayatında Fetyukov gibi ısrarcı tipler pek fazla sevilmez, bu nedenle Sezar, izmariti Fetyukov yerine Şuhov'a verir. Yaşanan bu sahne, bir sigara izmaritinin peşinde koşacak kadar yokluğun üst seviyelerde olduğunun göstergesidir. Üst sınıftan bir mahkum, sigarasını sıradan bir mahkum ile paylaşabilir fakat ağızlığını, asla. Her şeye rağmen paralı olanla sıradan bir mahkum arasında, her daim bir sınır vardır. Bunun farkında olan ve sıradan mahkumları temsil eden Şuhov, Sezar gibileri kendince haklı bulmaktadır. Bu da Şuhov'un ne kadar yüce gönüllü olduğunun bir kanıtıdır:

“Uzun parmaklarıyla geriye kalan, hala yanmakta olan sigara izmaritini kehribar sarısı kısa ağızlıktan çıkardı.

Şuhov silkindi (Sezar'ın sigarayı kendisine vermesini o kadar çok beklemişti ki), tek eliyle aceleyle ve minnettarlıkla kalan izmariti aldı, diğer eliyle de küllü düşürmemek için elini aşağıya tuttu. Sezar'ın iğrenir gibi sigarayı ağızlıktan çıkarıp vermesine alınmadı (kiminin ağzı temiz, kiminin pisti) ve nasırlaşmış parmakları ateşi tutarken yanmıyordu.”

⁶⁵³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 25-26.

(И большим пальцем вывернул горящий недокурок из янтарного короткого мундштука.

Шухов встrepенулся (он и ждал так, что Цезарь сам ему предложит), одной рукой поспешно благодарно брал недокурок, а второю страховал снизу, чтоб не обронить. Он не обижался, что Цезарь брезговал дать ему докурить в мундштуке (у кого рот чистый, а у кого и гунявый), и пальцы его закалелые не обжигались, держась за самый огонь.)⁶⁵⁴

Aşağıdaki örnekte yukarıdakinin aksine Şuhov'un sigarasını Senka Klevşin'e verirken kendi ağızlığıyla birlikte verdiğini görmekteyiz. Bu da Sezar'dan farklı olarak, Şuhov'un kendi gibi zavallılar sınıfına dahil olan Senka'dan tiksindiğini kanıtlamaktadır. Soljenitsın bu örnekle, iki zıt tepkiyi ortaya koyar ve okuyuculara, iki sahne arasında kıyaslama yapma olanağı verir: “Şuhov, ‘Al, izmariti iç.’ diyen bir tavırla Senka'nın böğrünü dürtükle. Sigarayı, ona kendi tahta ağızlığıyla vermişti, varsın öyle içsindi, bunda abartılacak bir şey yoktu.” (Толкнул Шухов Сеньку под бок: на, докури, мол, недобычник. С мундштуком ему своим деревянным и дал, пусть пососет, нечего тут.)⁶⁵⁵

Sosyal tabakalar arasındaki farklılıklardan doğan sorunlar sadece hapishane ve kamplarda yaşanmamakta, çalışma hayatında da varlığını hissettirmektedir. Hayatın her alanına yayılan sınıflar arasındaki eşitsizliğin çalışma ortamında devam etmemesi beklenemez. Geçmişte kendilerine emir veren bu sınıfla çalışmak bile sıradan mahkumlar için katlanılabilir bir durum değildir. Çalışmaya götürülen mahkumlar, verilen işleri kendi aralarında pay etmektedir, mahkumiyet yıllarının ilk günlerinde arkadaşlarına yardım etmeye çalışan Goryançikov, nefret duygularıyla karşı karşıya kalır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise Şuhov, yetenekli ve tecrübeli bir usta olması nedeniyle ekip arkadaşlarının saygısını kazanan çalışkan biridir.

Ölümler Evinden Anılar'da tüm mahkumların sevgilisi olmayı başaran Yarbay G.'nin, soylulara çalışma hayatında yardım ettiğinden bahsedilir. Yarbay G., okuma-yazması olan eğitimli mahkumlardan Goryançikov ve mahkum B.'nin yazı işleriyle meşgul olacakları, onları çok zorlamayacak bir bölümde çalışmalarını sağlar. Fakat

⁶⁵⁴ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 30-31.

⁶⁵⁵ A.g.e., 64.

Yarbay G. 'nin görev yerinin değişmesi ve şikayet gelmesi üzerine iki mahkum da eskiden yaptıkları ağır işlere geri döner. Fakat bu örnek, bazı durumlarda soyluların kayırıldığıının özetidir. Soylu olmak bu gibi durumlarda işe yararken, çoğu zaman ise zararlı bir hal alır. Örneğin, *Ölüler Eviden Anılar*'da Goryançikov'un, arkadaşları tarafından küçük düşürölme çabası çalışma hayatında da varlığını sürdürmektedir:

“...benimle ilgili bir şey fark ettim: iş yaparken onlara yardım etmek için nereye sokulsam, hiçbir yerde yerim yoktu, her yerde bir engelle karşılaşıyordum, her yerden hemen küfürlerle beni kovuyorlardı. (...) Kuşkusuz, her şey bilerek yapılıyordu, çünkü bu durum herkesi eğlendiriyordu. Eski bir soylunun sinirlerini bozmak gerekiyordu, tabii ki, bundan zevk alıyorlardı.”

(...относительно меня я заметил одну особенность: куда бы я ни приткнулся им помогать во время работы, везде я был не у места, везде мешал, везде меня чуть не с бранью отгоняли прочь. (...) Всё это, разумеется, было нарочно, потому что всех это тешило. Надо было поломаться над бывшим дворянчиком, и, конечно, они были рады случаю.)⁶⁵⁶

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde ise duruma bakış açısı oldukça farklıdır. Özgürken çok fazla zorluk çekmemiş olan soylular sınıfı, kamp yaşamında da zor işlerden yakalarını sıyırmayı başarmakta ve kendilerine rahat bir yol çizmektedir. Şuhov, ekip arkadaşlarıyla en ağır şartların üstesinden gelmeye çabalarken, Sezar kamptaki diğer çalışanların aksine daha rahat bir ortamda ve daha rahat bir işte çalışmaktadır: *“Sezar zengindi, her ay iki kere paket alıyordu, bir salağın bile yapabileceği bir iş olan tayın oranlarını belirleyenlere yardımcı olarak büroda çalışmak için kime ne gerekiyorsa herkese bir şeyler veriyordu.”* (Цезарь богатый, два раза в месяц посылки, всем сунул, кому надо, -- и придурком работает в конторе, помощником нормировщика.)⁶⁵⁷ Sezar'ın yemeğini götüren Şuhov, büroya girince bambaşka ve kendisinin ait olmadığı bir dünyanın sınırlarına girdiğini hisseder, çünkü dışarıda kendi çalıştıkları koşulların aksine büronun içi çok daha sıcaktır ve arkadaşları ile birlikte katlandıkları hiçbir olumsuzluk orada yoktur:

“Bürodaki sıcak kendini ona gösterdi, hamam gibiydi. Eriyen buzlarla pencereden güneş artık fena görünmüyordu, orası sanki termik santralin üzerindeki mutluluk gibiydi. Sezar'ın piposundan yayvan bir duman, kilisedeki tütsü gibi ışıktı

⁶⁵⁶ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 76.

⁶⁵⁷ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 39.

dağılıyordu. Sobanın tamamı boydan boya alev gibi parlıyordu, taş kalpliler o kadar kızdırmışlardı ki, borular bile kızıl kızıldı.”

(Жара ему показалась в конторе, ровно в бане. Через окна с обтаявшим льдом солнышко играло уже не зло, как там, на верху ТЭЦ, а весело. И расходился в луче широкий дым от трубки Цезаря, как ладан в церкви. А печка вся красно насквозь светилась, так раскалили, идола. И трубы докрасна.)⁶⁵⁸

Diğer mahkumlardan daha iyi şartlarda çalışan Sezar'ın, bütün gün ağır işler yapan mahkumların halinden anlamadığı, kaptan Buynovski ile olan diyaloguyla ortaya koyulmaktadır:

“-Kaptan nasılsın?

Isınan biri donan birini anlayamaz. ‘Nasılsın?’ ne boş bir soruydu bu!

Kaptan omuzlarını oynatarak; ‘Nasılsın mı? Eşek gibi çalıştım işte, belimi güç bela doğrulttum’ dedi.”

(-- Ну как, капитан, дела?

Гретому мерзлого не понять. Пустой вопрос -- дела как?

-- Да как? -- поводит капитан плечами. -- Нароботался вот, еле спину распрямил.)⁶⁵⁹

Ölüler Evinden Anılar'da mahkumlar para vererek aşçıya, kendilerine özel yemek pişirtme imkanına sahiptir. Eserde hapisane yemeklerini beğenmeyen soylular veya paralılar, genellikle herkese çıkan yemekten yemek istemez ve çarşıdan aldıkları malzemelerle ücret karşılığı aşçılara kendilerine özel yemek yaptırır. Sıradan mahkumlar ise yine kendilerine verilene razı olmak zorundadır:

“...birçoğunun kendine özel yemeğe sahip olma imkanı vardı. Sığır etinin yaklaşık olarak yarım kilosunun bize maliyeti yarım kapık, yazın üç kapikti. Fakat özel yemeği sadece devamlı parası olanlar ediniyordu; kürek mahkumlarının çoğu devletin verdiklerini yiyordu. (...)Lahana çorbası ise çok berbattı. Ortak kazanda kaynatılır, biraz bulgur koyulurdu ve özellikle çalışma günleri sulu ve tanesiz olurdu. İçindeki hamamböceklerinin çokluğu beni dehşete düşürmüştü. Mahkumlar buna hiç dikkat etmezdi.”

⁶⁵⁸ A.g.e., 59-60.

⁶⁵⁹ A.g.e., 79.

(...многие имели возможность иметь собственную пищу. Говядина стоила у нас грош за фунт, летом три копейки. Но собственную пищу заводили только те, у которых водились постоянные деньги; большинство же каторги ело казенную. (...)Щи же были очень неказисты. Они варились в общем котле, слегка заправлялись крупой и, особенно в будние дни, были жидкие, тощие. Меня ужаснуло в них огромное количество тараканов. Арестанты же не обращали на это никакого внимания.)⁶⁶⁰

Bu duruma dur demek isteyen ve yemeklerin kötülüğünden şikayetçi olan sıradan mahkumlar, Binbaşı ile görüşme talebinde bulunur. Kalabalığı görünce yoklama yapıldığını sanan, bu nedenle de arkadaşlarının yanına geçen Goryançikov, aşağılamalara maruz kalır. Çünkü kendi yemeğini, cebindeki parasıyla özel olarak pişirten birinin, yemeklerden şikayetçi olması diğerleri tarafından kabul edilemeyecek bir saçmalık ve samimiyetsizliktir. Goryançikov'a söylenen şu sözler, bu düşüncüyü desteklemektedir:

“- Onlara her yer cennet. Burası kürek mahkumluğu, onlarsa kalaç yiyor ve domuz satın alıyorlar. Sen ne de olsa kendin yersin; neden buraya çıktın ki....

(...)-Biz kendimiz için buradayız, Goryançikov, sizinse burada yapacak bir şeyiniz yok. Bir yerlere giriniz, bekleyiniz... İşte sizinkilerin hepsi mutfakta, oraya gidiniz.”

(— Им везде рай. Тут каторга, а они калачи едят да поросят покупают. Ты ведь собственное ешь; чего ж сюда лезешь....

(...) — Мы здесь про свое, Александр Петрович, а вам здесь нечего делать. Ступайте куда-нибудь, переждите... Вон ваши все на кухне, идите туда.)⁶⁶¹

Yukarıdaki örnekte de verildiği üzere eserden çıkan başlıca sonuçlardan biri halkla üst sınıftakiler arasında yaşanan ayrışmadır. Dostoyevski aslında Rus toplumunun ruhsal birliğine inanır, soylular sınıfı ile halkın bir olduğu düşüncesindedir.⁶⁶² Fakat gerçek, bu düşüncenin aksini ispatlar niteliktedir.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde de sosyal sınıf farklılığının, yemeğe bile yansıdığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Sıradan mahkumlar için çıkarılan ortak yemeğin ne kadar kötü olduğu ortadadır:

⁶⁶⁰ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 22.

⁶⁶¹ A.g.e., 203.

⁶⁶² A.g.e., 292- 293.

“Tatsız tuzsuz çorbanın türü her gün değişiklik göstermezdi, kış için hangi sebzenin tedarik edildiğine bağlıydı. Geçen yıl salamura havuç stoku yapmışlardı, bu yüzden tatsız tuzsuz olan bu çorba eylülünden hazirana kadar sırf havuçla yapılmıştı. Bugün ise karalahana vardı. Bir mahkum için en doyurucu zaman haziran ayıdır; tüm sebzeler biter ve sebzenin yerini bulgur alır. En kit zaman ise temmuz ayıdır; kazanlara ısırğan otu atılır.”

(Баланда не менялась ото дня ко дню, зависело -- какой овощ на зиму заготовят. В летошнем году заготовили одну соленую морковку -- так и прошла баланда на чистой морковке с сентября до июня. А нонче -- капуста черная. Самое сытное время лагернику -- июнь: всякий овощ кончается и заменяют крупой. Самое худое время -- июль: крапиву в котел секут.)⁶⁶³

Sezar ile Buynovski'nin sinema üzerine olan sohbetlerinin bağlandığı nokta mahkumların ne kadar az beslendiğinin ve ne kadar zor durumda olduklarını gösterir. Yukarıda bahsi geçen *Ölüler Evinden Anılar*'daki hamamböcekli yemeklere karşılık olarak *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Buynovski'nin hayalinde canlandırdığı solucanlı yemek vardır:

“Sezar kaptanı ikna etmeye çalışmaktaydı;

(...)-Kim onları savaşa soktu?... Sonra etin üzerindeki solucanlar da resmen yağmur solucanları gibi sürünüyordu. Hiç öyle şey olur mu?

-Fakat daha küçüklerini kullanırsan sinemada gösteremezsin ki!

-Düşünüyorum da; bu eti, şimdi bizim kampa, berbat balıklarımız yerine, ama benimkinin yerine değil, getirseler, solucanlardan sıyırmadan kazana atsalar, biz öylece ...”

(Уговаривает Цезарь кавторанга:

(...)-- А кто ж их к бой водил?... Потом и черви по мясу прямо как дождевые ползают. Неужели уж такие Были?

-- Но более мелких средствами кино не покажешь!

-- Думаю, это б мясо к нам в лагерь сейчас привезли вместо нашей рыбки говённой, да не моя, не скребя, в котел бы ухнули, так мы бы...)⁶⁶⁴

Ölüler Evinden Anılar'da hapishaneye yeni giren Goryançikov'a verilen tavsiyeler arasında, kendine özel çay ve çaydanlık edinmesi gerektiğidir, çünkü soylu

⁶⁶³ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 22.

⁶⁶⁴ A.g.e., 80-81.

ve parası olan bir mahkumun, sıradan mahkumların içtiği çaydan ve çaydanlıktan içmesi beklenemez. Sınıfsal farklılıkların getirdiği birtakım ayrıcalıklar, içtikleri çaya bile yansırken başka alanlara yansımaması olası değildir: “*Bu arada, bana kendi çayına sahip olmam gerektiğini, beni idare edecek kadar bir çaydanlık edinmemi öğrettiler...*” (Между прочим, они научили меня, что должно иметь свой чай, что не худо мне завести и чайник...) ⁶⁶⁵

İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde sıradan mahkumlara verilen bedava çay kötü kokulu ve tatsızdır. Farklı bir sınıfa ait olan Sezar ve Buynovski’nin ise kendilerine özel çaydanlıkları vardır ve kendi çaylarını kendileri demlemektedir:

“...kaptan gözüktü, neşeliydi, bir kaptan özel demleme çayını getirdi. Barakada iki fiçı dolusu çay durur, fakat nasıl bir çay? Sadece sıcak ve renkli, aslında pis su ve fiçidan odun kokusuyla buğulanmış ve çürümüş gibi bir koku gelmektedir. Bu çay sıradan işçiler içindir. Buynovski’nin, Sezar’dan bir avuç gerçek çay aldığı, kabına attığı ve su ısıtıcısına koştığı anlaşılmaktadır.”

(...кавторанг появился, веселый, принес в котелке чаю особой заварки. В бараке стоят две бочки с чаем, но что то за чай? Только что тепел да подкрашен, а сам бурда, и запах у него от бочки – древесины пропаренной и прелью. Это чай для простых работяг. Ну, а Буиновский, значит, взял у Цезаря настоящего чаю горстку, бросил в котелок, да сбегал в кипятильник.) ⁶⁶⁶

Sosyal ayrışmaların kaynağı maddi olabileceği gibi kültürel farklılıklar da olabilir. ⁶⁶⁷ Genellikle üst sınıf ile alt sınıf arasındaki ilgi alanları, buldukları çevreden ve koşullardan kaynaklı olarak farklı yönlerdedir. Mahkumların soylusu, siyasi suçlusu diğerleri gibi zincire bağlıdır ve aynı işe koşullandırılır. Fakat kitabın yasak olduğu hapisane hayatında bu eksikliği duyan tek sınıf soylulardır. Dostoyevski’nin dört yılı bu şartlar altında geçmiştir. ⁶⁶⁸ Ceza süresinin sonlarına yaklaşan Dostoyevski’nin prototipi olan Goryançikov karakteri, son zamanlarında dışarıdan hapishaneye kitap ve dergi sokmayı başarmıştır. Eline geçen her şeyi büyük bir heyecan ile okurken, uzun süredir uzak kaldığı dışarıdaki hayatın ne kadar değiştiğini ve yeniliklerden ne kadar geri kaldığını tespit etmeye çalışmaktadır. *İvan Denisoviç’in Bir Günü*’nde de

⁶⁶⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 25.

⁶⁶⁶ Soljenitsin, A. İ., a.g.e., 103.

⁶⁶⁷ Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A., a.g.e., 69.

⁶⁶⁸ Tanju, İ. (2007). *Dostoyevski*. İstanbul: Ötügen, 18.

tıpkı Goryançikov gibi içeriye okuyacak bir şeyler sokmayı başaranlar vardır. Paketini almak için gelen Sezar, orada kendisi gibi soylu bir mahkumla karşılaşır. Pyotr Mihaliç adındaki bu mahkum, Sezar'a "Veçerka" adındaki gazeteden söz eder ve Sezar okumak için gazeteyi hemen eline alır. *Ölüler Evinden Anılar*'daki Goryançikov karakteri ile *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki Sezar karakteri ilgi alanları bakımından, entelektüel konulara meraklı olmaları açısından benzerlik göstermektedir.

Toplumsal eşitsizlikten kaynaklanan ve her kesimde ortaya çıkan sınıf farklılıklarının doğurduğu sorunları eserine konu edinen Dostoyevski'nin bir yansıması olan Goryançikov karakterinin yaşadıkları ile yazarın hapisane anıları birbiriyle örtüşmektedir. Dolayısıyla Goryançikov'un yaşadığı zorluklar Dostoyevski'nin de yaşadığı zorluklara benzemektedir. Dostoyevski, doğuştan şanslı olan soylular sınıfından gelen ve toprak ağası olan Goryançikov'u *Ölüler Evinden Anılar*'a ana karakter olarak seçer. Karısını öldürdüğü için hapisanede on yıllık bir mahkumiyete gönderilen Goryançikov, soylu biri olduğu için özellikle mahkumiyet yıllarının ilk aylarında fazlasıyla zorluk çeker. Bir yandan yeni ortama, yeni insanlara ve yeni kurallara uyum sağlamaya çalışırken, bir yandan da kendinin diğer burnu havada olan soylulardan olmadığını ve halka kendini yakın hissettiğini anlatmaya çalışmaktadır. Fakat halkla olan yakın teması oldukça sınırlı olan Goryançikov'un sıradan mahkumlar tarafından kabul görmemesi şaşırtıcı değildir. Nitekim Goryançikov, her fırsatta, hapisane hayatının en zor yanının diğer mahkumlar tarafından dışlanmak ve hor görülme olduğunu belirtir. Diğer mahkumların Goryançikov'u sevmeme nedeni ise özgürken başlarından geçen tecrübelerdir. Sürekli olarak efendilerinin baskısı altında hayatlarını devam ettirmeye çalışan bu insanlar, az paraya çalıştırılır ve efendileri tarafından sürekli olarak aşağılanır. Dolayısıyla sıradan mahkumlar, Goryançikov gibi efendi sınıfına dahil olanlara karşı hep mesafeli ve önyargılıdır. Eserde sınıflar arasındaki uçuruma değinmek isteyen Dostoyevski, bu düşünceyi, şu satırlarla desteklemektedir: *"...biz bir zamanlar soyluyduk; onlarla güzel hatıraları olmayan eski efendilerinin ait olduğu sınıftandık."* (*...мы когда-то были дворяне; мы принадлежали к тому же сословию, как и их бывшие господа, о которых*

они не могли сохранить хорошей памяти.)⁶⁶⁹ Hapishane hayatının mahkumlar üzerindeki dış etkilerinin yanı sıra bir de iç dünyalarına olan etkilerinden bahsedilmektedir. Goryançikov'un iç dünyasını yansıtan itirafları oldukça ilgi çekicidir: *“Bazen tıpkı benim gibi olan bu çilekeşlerden düpedüz nefret etmeye başladım. Hatta onları kıskanıyor ve kaderi suçluyordum. Onları, hiç değilse kendi aralarında, arkadaş olarak, birbirlerini anladıkları için kıskanıyordum...”* (Я иногда просто начинал ненавидеть этих таких же страдальцев, как я. Я даже завидовал им и обвинял судьбу. Я завидовал им в том, что они все-таки между своими, в товариществе, понимают друг друга...)⁶⁷⁰ Aradaki farklılık ve engellere rağmen Goryançikov, kendisinin ait olmadığı alt sınıfı anlamakta ve birçok konuda onlara hak vermektedir. Kötü muamele görmesine rağmen Goryançikov, sıradan mahkumları aşağılamaz. Aksine onların bu durumda olmasını sağlayan esas problemlere dikkat çeker. Dolayısıyla Goryançikov, farklı bir mahkum kesimini temsil etmesine rağmen gösterdiği tepki ve olgunluk bakımından ayrı bir yere konulmalıdır. Çünkü her ne yaşarsa yaşasın karşısındakilere karşı her zaman bir sabır içerisindedir. Hayatı boyunca sürekli olarak ezilen bu sıradan insanları anlamaya çalışan Dostoyevski, suçu onları bu duruma getiren ve insanları sınıflara bölen sistemde aramaktadır.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde Şuhov, tüm Sovyet kamplarındaki mahkumlardan izler taşımaktadır. Yazar ile fazla benzerliği olmayan Şuhov'un sıradan bir mahkum tiplemesi olarak seçilmesinin nedeni, Sovyet kamplarında yaşayan mahkumların çoğunu temsil etmesidir. Şuhov, hiçbir ayrıcalığa sahip değildir, çalıştığı sürece hayatta kalmayı başarır ve kamp yönetiminin kendisine verdikleriyle yetinmek zorundadır. Şuhov, gün içerisinde arttırdığı ekmeğe sevinen sıradan bir mahkumdur. Soljenitsın, soylu sınıfından ve onların hayatlarından özellikle bahsetmez, çünkü onun asıl istediği, sıradan mahkumların çektiği zorlukları ön plana çıkarmaktır.

⁶⁶⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 121.

⁶⁷⁰ A.g.e., 197.

4.6. Özgürlük

İster maddi ister manevi olsun bütün insan özgürlükleri, ahlak ve hukuk kurallarıyla belirlenir. Hukuk kurallarının yapıcısı ve uygulayıcısı olan devlet, özgürlüklerin sınırlandırılmasında en büyük etkidir.⁶⁷¹ Hukuk, genel olarak devletten beslenen bir kavramdır.⁶⁷² Özgürlüklerin sınırlandırılmasında ve onların korunmasında devletin kendini göstermesi gerekir.⁶⁷³ Hukuk, düzen anlamına gelmesine rağmen her düzenin adaleti gerçekleştirdiğini söylemek yanlış olacaktır. Adalet kavramının hukuk düzeninin dışına taşan tarafları olduğu gibi her düzenin adalet anlayışı o toplumun ve zamanın adalet gereksinimlerini tamamıyla karşılayamayabilir. Hukuku etkin ve geçerli kılan onu uygulayan güçtür fakat gücün varlığı adaletin göstergesi anlamına gelmemektedir. Çünkü bazı otoriteler, hukuku kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta ve adaleti arka planda tutmaktadır.⁶⁷⁴

Yönetim şeklinin adı ne olursa olsun bir devletin sosyal ve ekonomik yapısı, toplumlara ve devlet yöneticilerine göre değişiklik gösterir. Bu farklılıklar özgürlüklerin sınırlarını belirler ve baskının şiddetinde önemli rol oynar. Örneğin, totaliter devletler insanları sınırlandırır ve bu tür devletlerde tek görüş ve tek fikir hakimdir.⁶⁷⁵ Bu nedenle farklı fikir ve inançlara izin vermeyen totaliter devlet özgürlükleri sınırlandırılır. Bu türden yönetimlerde mevcut olan düzen, olması gereken en iyi düzen olarak kabul edilir.⁶⁷⁶

Adalet kavramı çerçevesinde mevcut düzeni bozduğu gerekçesiyle mahkum edilen suçlular, dünyanın birçok yerinde özgürlüklerinden mahrum edilerek cezalandırılmaktadır. Suçluların kimi hapishaneye gönderilerek kilit altında tutulurken kimi de sürgün edilmektedir. Bundaki amaç, zararlı görülen bu insanları toplumdan uzaklaştırmak ve suçlunun düzelmesini sağlamaktır.⁶⁷⁷ Özgürlük teması, *Ölümler*

⁶⁷¹ Öner, N., a.g.e., 106.

⁶⁷² Çeçen, A. (1993). *Adalet Kavramı*. (İkinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları, 130.

⁶⁷³ Öner, N., a.g.e., 120.

⁶⁷⁴ Çeçen, A., a.g.e., 10.

⁶⁷⁵ Öner, N., a.g.e., 73-78.

⁶⁷⁶ A.g.e., 121.

⁶⁷⁷ Filatov, A. V. a.g.m., 122-127.

Evinden Anılar'ın daha ilk bölümlerinde kendini göstermektedir. Mahkumlar, 'özgürlük' kavramını normal anlamının ötesine taşıyarak bu kavramı ulaşılmazlığından dolayı akıllarında daha da büyütürler. Eserin sonlarına doğru 'özgürlük' teması çok daha güçlü bir şekilde kendini hissettirir.⁶⁷⁸ Hapishane ortamını dışarıdaki hayattan ayıran en büyük fark, özgürlük kavramıdır. Kapıların ardında insanların insan gibi yaşadığı, mahkumların ise ancak hayalini kurduğu özgür dünyadan farklı olarak, burada sözü edilen dünyanın kendine has birtakım kuralları vardır: *"Burası, özel bir dünyaydı, hiçbir şeye benzemezdi, buranın kendine has kuralları, kıyafetleri, gelenek ve görenekleri vardı ve insanların diri diri gömüldüğü bir ölüler eviydi, hiçbir yerde yaşam buradaki gibi değildi, insanlar ise özeldi."* (Тут был свой особый мир, ни на что не похожий, тут были свои особые законы, свои костюмы, свои нравы и обычаи, и заживо мертвый дом, жизнь — как нигде, и люди особенные.)⁶⁷⁹ Mahkumların gözünden özgür dünyanın erişilmezliği ve o dünyaya ne kadar uzak oldukları şu şekilde verilir: *"Bu kapıların ardında parlak, özgür bir dünya vardı, insanlar herkes gibi yaşıyordu. Fakat parmaklıkların bu tarafından o dünya, gerçek olmayan bir masal gibi görünüyordu."* (За этими воротами был светлый, вольный мир, жили люди, как и все. Но по сю сторону ограды о том мире представляли себе, как о какой-то несбыточной сказке.)⁶⁸⁰

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde işlemedikleri bir suç yüzünden yönetim tarafından özgürlükleri kısıtlanan ve cezaya çarptırılan mahkumlar, her iş için kullanılmış, yeri geldiğinde özgür insanlar daha rahat etsin diye çalışmışlardır. Bu, eserdeki ironilerden biridir ve sistemdeki adaletsizliği gözler önüne sermektedir: *"...mahkumlar barakalar da kuruyordu ama burada özgür insanlar yaşıyordu, (...)temelden duvar süsüne kadar her şeyini mahkumlar yapmıştı ama burada özgür insanlar sinema izleyecekti..."* (...собирали бараки тоже зэки, а

⁶⁷⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 292.

⁶⁷⁹ A.g.e., 9.

⁶⁸⁰ A.y.

*живут вольные, (...) тоже зэки все, от фундамента до стенной росписи, а кино вольные смотрят...)*⁶⁸¹

Mahkumlar için özgürlüğün anlamı her şeyden daha büyüktür. *Ölüler Evinden Anılar*'da bu önem, bir karşılaştırma ile şu şekilde verilmektedir: "Özgürlük için nelerini vermezsin? Boğazına ip geçirilmiş hangi milyoner, biraz daha nefes alabilmek için bütün milyonlarını vermez ki?" (А чего не отдашь за свободу? Какой миллионщик, если б ему сдавили горло петлей, не отдал бы всех своих миллионов за один глоток воздуха?)⁶⁸²

Yukarıdaki örnekte ölüme yakın olan bir insan her şeyinden nasıl vazgeçebiliyorsa, mahkumların da özgürlükleri için her şeylerini verebilecekleri anlatılır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise Şuhov'un özgürlüğünü bir sigara için feda edebilmesi, özgürlük üzerine farklı bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Soljenitsın özgürlüğü o kadar erişilmez bir kavram olarak vermektedir ki, mahkumların günlük yaşamlarına dair sıkıntılarından kurtulmaları özgürlük kavramından bile daha önemlidir. Dolayısıyla aşağıda verilen örnekle ve yazarın özgürlüğü arka plana atmasıyla, aslında mahkumların ne kadar çaresiz olduğu gösterilmek istenir: "Şuhov'un hiç tütünü kalmamıştı ve bugün akşamdan önce bulabileceğini de hiç sanmıyordu, beklerken tamamen gerilmişti, şimdi özgürlüğün kendisinden bile daha değerli gördüğü sigaranın özlemiyle yanıp tutuşuyordu(...)" (У Шухова ни табачинки не осталось, и не предвидел он сегодня прежде вечера раздобыть -- он весь напрягся в ожидании, и желанней ему сейчас был этот хвостик сигареты, чем, кажется, воля сама(...))⁶⁸³

Mahkumların çoğu, hayal ederek ve bir gün güzel günlerin geleceğini umut ederek hayatta kalmaktadır. Ömür boyu ceza alanlar bile hayal kurmaktan vazgeçmemektedir: "Müebbet hapis cezasına çarptırılanlar yakınıyor ya da özlem duyuyorlardı ve her biri kesinlikle kendisiyle ilgili olarak neredeyse imkansız olan bir

⁶⁸¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 35.

⁶⁸² Dostoyevski, F. M., a.g.e., 66.

⁶⁸³ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 30.

*şeyi hayal ediyordu.” (Люди, присланные на всю жизнь, и те суетились или тосковали, и уж непременно каждый из них про себя мечтал о чем-нибудь почти невозможном.)*⁶⁸⁴ Fakat umutlarını ve hayallerini dillendirenler diğerlerinin alay konusu olmaktadır. Genel olarak suratsız ve kötü mahkumların sayısı, mutlu ve iyi olanlardan çok daha fazladır. Bu nedenle iyimserlik ve iyi niyet gösterenler aşağılanmaktadır. Fakat gerçek olan tek şey, her mahkumun günün birinde özgürlüğüne kavuşma isteğidir. Özgürlük mahkumların ulaşmak istedikleri en büyük hedeftir. Bu hedefi elinden alınan ve zaman zaman umutsuzluğa düşen mahkumlar gün geçtikçe kötü bir ruh haline bürünmektedir: *“Herhangi bir amacı olmadan ve bir amaca yönelmeden yaşayan tek bir insan bile yoktur. Amacını ve umudunu kaybettikten sonra insan üzüntüden genellikle bir canavara dönüşür... Hepimizin amacı özgürlük ve kürek mahkumluğundan kurtulmaktır.”*(*Без какой-нибудь цели и стремления к ней не живет ни один жив человек. Потеряв цель и надежду, человек с тоски обращается нередко в чудовище... Цель у всех наших была свобода и выход из каторги.*)⁶⁸⁵

İvan Denisoviç’in Bir Günü’nde de çoğu zaman içeriden çıkamayacaklarına dair umutsuzluğa kapılan mahkumlar, her şeye rağmen özgürlüğü hayal etmekten vazgeçmemektedir:“Ruhun daralsa da bazı zamanlar, belirli bir sürenin geçtiğini, makarada açıklıkların oluştuğunu düşünüyorsun. Tanrım! Özgürlüğe atılan adımlar!” (*А иной раз подумаешь -- дух сопрет: срок-то все ж кончается, катушка-то на размоте... Господи! Своими ногами -- да на волю, а?)*⁶⁸⁶

Bir mahkumun hem zihnen hem de bedenen sağlıklı bir şekilde hayatta kalabilmesinin en önemli kıstaslarından biri çalışmaktır. Goryançikov çalışmaya oldukça isteklidir, çünkü çalışmak onu zinde tutacak ve bedenen çökmesini engelleyecek temel uğraşlardan biridir. Goryançikov bu isteğinin sebebini ise, *“Tutukluluktan sonra da yaşamak istiyordum...”* (*А я еще хотел жить и после*

⁶⁸⁴ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 196.

⁶⁸⁵ A.g.e., 197.

⁶⁸⁶ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 51.

острога...)⁶⁸⁷ olarak belirtir. Bu cümle Goryançikov'un özgürlüğüne kavuşma ümidi taşıdığını ve yaşama isteği olduğunu gösterir.

Çalışırken zamanın nasıl akıp gittiğinin farkında olmayan Şuhov, ilk başta çalışmak üzere olumlu düşünceler içerisinde fakat sonraları umut yerini umutsuzluğa bırakır. Çünkü çalışırken zaman her ne kadar hızlı ilerliyor gibi görünse de, aslında özgürlüğün yaklaştığı söylenemez. Bu durum, bir mahkumun kendini özgürlüğe ne kadar uzak hissettiğini ortaya koymakta ve karmaşık iç dünyasını gözler önüne sermektedir: *“Zamanın çalışırken böyle akıp gitmesi harika bir mucize! Şuhov birkaç kez, dikkat etmediğinde kamptaki günlerin geçip gittiğini fark etti. Aslında zamanın hiç de ilerlediği, tamamen azaldığı falan yoktu.”* (Диво дивное: вот время за работой идет! Сколь раз Шухов замечал: дни в лагере катятся -- не оглянешься. А срок сам -- ничуть не идет, не убавляется его вовсе.)⁶⁸⁸

Ölüer Evinden Anılar'da anlatıcının, her mahkumun kendi içinde özgürlük umudunu taşıdığından bahsetmesi, onların özgürlük konusunda daha olumlu düşündüklerine işaret eder. Bunun sebebi, bir ihtiyar olarak da olsa süresi dolan arkadaşlarının hürriyetlerine kavuştuklarına şahit olmalarıdır. Eserin daha başlarında anlatıcı, bir mahkumun özgürlüğüne nasıl kavuştuğunu anlatmaktadır. Girdiğinde genç olduğu anlaşılan mahkum, dışarı çıktığında artık bir ihtiyara dönüşmüştür. Bu mahkum, hapishanede hayatını çürüten insanlardan yalnızca biridir:

“Bir keresinde yirmi yıl kürek mahkumluğuna çarptırılan ve sonunda özgürlüğüne kavuşan bir mahkumun arkadaşlarıyla nasıl vedalaştığını gördüm. Onun ilk hapishaneye girdiği, genç, kaygısız, suçunu ve cezasını düşünmediği zamanları hatırlayanlar vardı. Saçlarına aklar düşmüş, asık ve hüznü bir yüz ifadesine sahip bir ihtiyar olarak dışarı çıkmıştı.”

(Я видел раз, как прощался с товарищами один арестант, пробывший в каторге двадцать лет и наконец вышедший на волю. Были люди, помнившие, как он вошел в острог первый раз, молодой, беззаботный, не думавший ни о своем преступлении,

⁶⁸⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 178.

⁶⁸⁸ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 50.

ни о своем наказании. Он выходил седым стариком, с лицом угрюмым и грустным.)⁶⁸⁹

Bunun dışında mahkum M. aldığı haberle hürriyetine kavuştuğunu öğrenir: “— Özgürsün! Annen rica etmiş... ricası duyulmuş. İşte mektubu, bir de senin hakkındaki emir. Şimdi hapishaneden çıkacaksın.” (— Ты свободен! Твоя мать просила... просьба ее услышана. Вот письмо ее, а вот и приказ о тебе. Сейчас же выйдешь из острога.)⁶⁹⁰ Kutlamalar ve tebriklerle uğurlanan M., arkadaşlarına umut kaynağı olur.

Mahkumların olumlu ya da olumsuz olsun, her zaman özgürlüklerine kavuşacakları güne dair düşünceleri ve hayalleri vardır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde mahkumlar genel olarak serbest kalamayacaklarını düşünmektedir. Çünkü ceza sürelerini tamamlamalarına rağmen serbest bırakılmayan arkadaşlarını görmekte ve yürütülen politikanın adaletine güvenememektedirler. Hükümlülerin yaşam sevincini belki de en çok bu belirsizlik tüketmektedir. Eserde özgürlüğüne kavuşan hiçbir mahkumdan söz edilmemektedir. Şuhov'un kader arkadaşı Yu-81'in yıllar geçmesine ve af çıkmasına rağmen serbest bırakılmaması bu duruma örnek gösterilebilir: “Şuhov'a, bu ihtiyarın kamplarda ve hapishanelerde Sovyet hükümetinin verdiği kadar çok daha uzun yattığını, genel affın birinin bile onu etkilemediğini, bir on yıl biter bitmez, hemen yenisini sokuşturduklarını anlatıyorlardı.” (Об этом старике говорили Шухову, что он по лагерям да по тюрьмам сидит несчетно, сколько советская власть стоит, и ни одна амнистия его не прикоснулась, а как одна десятка кончалась, так ему сразу новую совали.)⁶⁹¹ Önünde bu tür olumsuz örnekler bulunduğu için Şuhov ceza süresinin bitimine az kalsa da içeride daha uzun yıllar geçirmek zorunda kalacağını düşünmekte ve umutlanmak istememektedir:

“Şuhov herkesin onu, ‘İşte süresi bitecek olan adam bu’ diyerek parmakla göstermesinden hoşnuttur fakat kendisinin buna bir türlü inanası gelmemektedir. Çünkü savaşa gönderilenlerin süresi bittiği halde ikinci bir emre kadar hiçbiri, 1946 yılına kadar salınmamıştır. Üç yıl gibi bir cezaları olanlar bile beş yıllık

⁶⁸⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 10.

⁶⁹⁰ A., a.g.e., 217.

⁶⁹¹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 98.

bir uzatma almıştır. Yasalar değişkendir. On yıllık süreyi tamamladıktan sonra, bir on yıl daha verebilirler veya sürgüne gönderebilirler.”

(Шухову и приятно, что так на него все пальцами тычут: вот, он-де срок кончает, -- но сам он в это не больно верит. Вон, у кого в войну срок кончался, всех до особого распоряжения держали, до сорок шестого года. У кого и основного-то сроку три года было, так пять лет пересидки получилось. Закон -- он выворотной. Кончится десятка -- скажут, на' тебе еще одну. Или в ссылку.)⁶⁹²

Mahkum ile özgür insanların umut etme şekilleri bile farklılık göstermektedir, çünkü mahkumlar durağan ve kuralların dışına çıkmadıkları bir hayat sürmektedir. Özgür olan dışarıdaki bir insan ise hür iradesiyle hareket etmektedir. Elbette ki her toplumun kendine göre belirli birtakım uyulması gereken kuralları vardır ve özgür olan insanlar da bu kurallara tabidir. Fakat bu türden insanların sınırlılıkları, hapishane veya kamptaki bir mahkum ile karşılaştırıldığında çok daha azdır. Her insan hayatı boyunca ulaşmak istediklerinin hayalini kurar ancak her bireyin hayalindeki öncelikler farklıdır ve özgür olmayan bir insanın ilk önceliği özgürlüktür. Goryançikov, mahkumiyet süresinin başından beri özgürlüğüne kavuşacağı günü düşlemektedir ve bu düşünceler onu hayatta tutmaktadır:

“Hapishanedeki hayatımın ta ilk gününden itibaren özgürlüğü hayal etmeye başlamıştım bile. Mahkumiyet yıllarımın ne zaman sona ereceğini binlerce farklı türde ve şekilde hesaplamak, en sevdiğim uğraşımdı. Başka türlülerini düşünemiyordum bile ve özgürlüğü elinden alınan herkesin böyle davrandığına emindim. Mahkumların tıpkı benim gibi hesaplar yapıp yapmadığını, düşünüp düşünmediğini bilmiyorum fakat onların umutlarındaki şaşılası laubalilik beni ilk andan itibaren hayrete düşürmüştü. Mahkumların, özgürlüğü elinden alınanların umudu gerçek anlamda yaşayan bir insaninkinden tamamen başka bir türdedir. Özgür insan tabii ki hayal eder (örneğin, kaderini değiştirmek üzerine, herhangi bir girişimini gerçekleştirmek üzerine), fakat o yaşar, etken haldedir; gerçek hayat onu tümüyle etkisi altına almıştır. Bir mahkum için ise öyle değildir. Buradaki de, diyelim ki hayat ama hapishane hayatı, kürek hayatı fakat bir mahkum kim olursa olsun, ne kadar süreliğine sürgüne gönderilmiş olursa olsun kesinlikle ve içgüdüsel olarak kaderini olumlu, nihai bir şey olarak ve gerçek hayatın bir parçası olarak kabul edemez.”

(С самого первого дня моей жизни в остроге я уже начал мечтать о свободе. Расчет, когда кончатся мои острожные годы, в тысяче разных видах и применениях, сделался моим любимым занятием. Я даже и думать ни о чем не мог иначе и уверен, что так поступает всякий, лишенный на срок свободы. Не знаю,

⁶⁹²A.g.e., 51.

думали ль, рассчитывали ль каторжные так же, как я, но удивительное легкомыслие их надежд поразило меня с первого шагу. Надежда заключенного, лишенного свободы, — совершенно другого рода, чем настоящим образом живущего человека. Свободный человек, конечно, надеется (например, на перемену судьбы, на исполнение какого-нибудь предприятия), но он живет, он действует; настоящая жизнь увлекает его своим круговоротом вполне. Не то для заключенного. Тут, положим, тоже жизнь — острожная, каторжная; но кто бы ни был каторжник и на какой бы срок он ни был сослан, он решительно, инстинктивно не может принять свою судьбу за что-то положительное, окончательное, за часть действительной жизни.)⁶⁹³

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde Şuhov tıpkı Goryançikov gibi ilk başlarda olumlu düşünceler içindeyken, zamanla umutlarının yok olduğu görülmektedir. Önünde çok fazla olumlu örnek olmayan ve esaretin sadece isim değiştirdiği bir sistemde, bir gün evine dönebileceğine dair kimi zaman olumlu duygular beslemesine rağmen bazen de umutsuzluğa kapılan Şuhov'un ruh hali ve kafasındaki belirsizlikler şu şekilde verilmektedir:

“Şuhov sessizce tavana bakıyordu. Henüz özgürlüğü isteyip istemediğini kendisi de bilmiyordu. İlk başlarda çok istiyordu ve her akşam ceza süresinden kaç gün gittiğini hesaplardı. Sonrasında bunu yapmaktan gına geldi. Sonra da kendisi gibileri eve bırakmayıp, sürgüne gönderdiklerini anlamaya başladı. Yaşamı nerede daha güzel olacak, burada mı, yoksa orada mı belirsizdi.

Eve gidebilmek için sadece Tanrı'ya yalvarmak kalıyordu.

Fakat eve bırakmazlar.”

(Шухов молча смотрел в потолок. Уж сам он не знал, хотел он воли или нет. Поначалу-то очень хотел и каждый вечер считал, сколько дней от срока прошло, сколько осталось. А потом надоело. А потом проясняться стало, что домой таких не пускают, гонят в ссылку. И где ему будет житуха лучше – тут ли, там -- неведомо.

Только б то и хотелось ему у Бога попросить, чтобы -- домой.

*А домой не пустят...)*⁶⁹⁴

Ölüler Evinden Anılar'da mahkumlar gece vakti kendileri ile baş başa kaldıkları için düşüncelere dalar. Bu düşünceler kimi zaman boğucu olabilirken, kimi zaman da güzelliklerle doludur. Geçmişini gözden geçiren ve geleceğini düşünen bir mahkumun

⁶⁹³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 79.

⁶⁹⁴ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 112.

en çok üzerinde durduğu konu özgürlüğüne kavuştuktan sonra ne olacağı ile ilgili sorulardır: *“Gelecekle ilgili tahminler yürütürsün; bir şekilde hapishaneden çıkabilecek misin? Nereye gidersin? Ne zaman olacak bu? Zamanı gelince vatanına dönebilecek misin? Düşünürsün, düşünürsün ve içinde umut kıpırdar...”* (А то гадаешь про будущее: как-то выйдешь из острога? Куда? Когда это будет? Воротишься ль когда-нибудь на свою родимую сторону? Думаешь, думаешь, и надежда зашевелится в душе...) ⁶⁹⁵

Şuhov'un özgürlüğüne kavuşma konusunda ümidi azdır, o yüzden geleceğe dair planlar yapmamakta, buradan çıkarsa karısına ve ailesine nasıl bakacağı konusunda bile endişelenmemektedir. Çünkü yönetim her şeyi düşündüğü gibi bunu da düşünmüştür diye bir kaniya varır. Daha doğrusu vakti geldiğinde hapishaneden çıkıp çıkamayacağından bile emin değildir. Yazar, Şuhov'un bu düşüncelerine yer vererek yönetime karşı bir eleştiride bulunur: *“İvan Denisoviç kamplardan mahpuslara koyulurken, yarını, bir yıl sonrasını, ailesini nasıl geçindireceğini düşünmekten vazgeçmişti. Tüm bunları onun yerine yönetim düşünüyordu, böylesi daha kolaydı. Hem özgürlüğe kavuşabilecek misin bakalım..?”* (По лагерям да по тюрьмам отвык Иван Денисович раскладывать, что' завтра, что' через год да чем семью кормить. Обо всем за него начальство думает -- оно, будто, и легче. А как на волю вступишь?..) ⁶⁹⁶

Dini inançları oldukça kuvvetli olmaları bakımından benzerlik gösteren *Ölümler Evinden Anılar*'daki Nurra ile *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki Alyoşka'nın özgürlüğe kavuşma yönündeki düşünceleri birbirinden farklıdır. Nurra günün birinde Kafkasya'ya evine döneceği günün umuduyla yaşamaktadır: *“Kürek mahkumluğunda süresini tamamladıktan sonra Kafkasya'ya evine döneceğinden tamamen emindi ve sadece bu umut ile yaşıyordu. Umudunu kaybederse, ölür gibime geliyordu.”* (Он совершенно был уверен, что по окончании определенного срока в каторге его воротят домой на Кавказ, и жил только этой надеждой. Мне кажется, он бы

⁶⁹⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 165.

⁶⁹⁶ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 37.

*умер, если бы ее лишился.)*⁶⁹⁷ Alyoška ise özgürlüğe kavuşmanın kendisi için önemli olmadığından, burada acı çekerek Tanrı'ya daha da yaklaştığından bahsetmekte ve mahkumiyetinden şikayet etmemektedir. Şuhov'un olaya gerçekçi bir taraftan bakarken, çektiği ıstırapları inanca bağlayan Alyoška'nın düşünceleri Şuhov gerçekçi düşüncesinin yanında ütöpik kalmaktadır:

“Özgürlük senin neyine? Özgürlüğe dair son inancın ıstıraplarla kesilir! Hapishanede olduğuna sevinmelisin! Burada maneviyatla ilgili düşünmek için zamanın var! Aziz Pavlus şöyle der: Niye ağlar ve yüreğimi neden dağlarsınız? Ben sadece mahkum olmaya değil aynı zamanda Yüce İsa için ölmeye hazırım.”

*(Что тебе воля? На воле твоя последняя вера терниями заглохнет! Ты радуешься, что ты в тюрьме! Здесь тебе есть время о душе подумать! Апостол Павел вот как говорил: "Что вы плачете и сокрушаете сердце мое? Я не только хочу быть узником, но готов умереть за имя Господа Иисуса!")*⁶⁹⁸

Bazı mahkumlar için ormanların özel bir anlamı vardır, çünkü ormanlar onlar için umut ışığıdır. Ormandaki bilinmezliğe ve zor yaşama rağmen onu maceralarla dolu çekici bir yanı olan, gizemli bir yer olarak görürler. Özgürlüğü ormanda özgürce yaşamakla bir tutan bu mahkumlar, her fırsatta ormana kaçar ve kendilerine burada bir dünya kurarlar. Hapishane kurallarından sıkılan ve sürekli kalabalık halinde yaşamak zorunda olduğu için zor günler geçiren mahkumlar ormanı bir kurtuluş olarak görür ve ona kavuşabilme hayaliyle yaşar. Çünkü onların gözünde orman demek, özgürlük demektir:

“...genel olarak bakıldığında orman ve göçebelik hayatı, hapishane hayatına kıyasla cennettir. Bu gayet anlaşılır bir şeydir, hatta hiçbir şekilde karşılaştırılmaz bile. Ağır görevleri olmasına rağmen her şey senin iradene bağlıdır. (...)Fakat herkes uzaklara kaçmaya cesaret edemez; en iyi haliyle, zorluklarına ve sorumluluklarına katlanmayı göze alan yüz kişiden birinin buna cesaret edeceği söylenebilir, geriye kalan doksan dokuz kişi nasıl ve nereye kaçabileceği üzerine hayaller kurar; ruhunu tek bir arzu ve tek bir olasılıklar fikri üzerine yönlendirir.”

(...в целом, лесная, бродячая жизнь — рай перед острожной. Это так понятно; да и не может быть никакого сравнения. Хоть тяжелая доля, да все своя воля.(...)Хоть и далеко не всякий намерен бежать: положительно можно сказать,

⁶⁹⁷ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 51.

⁶⁹⁸ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 111-112.

что решается на это, по трудности и по ответственности, из сотни один; но зато остальные девяносто девять хоть помечтают о том, как бы можно было бежать и куда бы это бежать; хоть душу себе отведут на одном желании на одном представлении возможности.)⁶⁹⁹

Hapishaneden kaçan ve ormanda özgürce hayatını devam ettiren bir mahkumun hayatı şu şekilde tasvir edilmektedir:

“...hapishaneden ulvi insanlar kaçar ve ormanlar sayesinde kurtulurlar. Boğucu çukurdan, hükümler, prangalar ve sopalardan sonra istedikleri yere, daha çekici ve daha hür yerlere, tamamen özgürlüğe giderler; nerede denk gelirse, Tanrı onları nereye gönderirse orada yerler, içerler, geceleri ise ormanda ya da bir tarlada, büyük endişeleri ve hapishanenin kasveti olmadan, ormandaki kuşlar gibi Tanrı'nın gözetiminde, geceye gökyüzündeki yalnız yıldızlarla veda ederek barış içinde uykuya dalarlar.”

(...бегут божьи люди из острогов и спасаются в лесах. После душевной ямы, после судов, кандалов и палок бродят они по всей своей воле, где захотят, где попригляднее и повольготнее; пьют и едят где что удастся, что бог пошлет, а по ночам мирно засыпают где-нибудь в лесу или в поле, без большой заботы, без тюремной тоски, как лесные птицы, прощаясь на ночь с одними звездами небесными, под божьим оком.)⁷⁰⁰

Tüm bu olumlu anlatıma rağmen bu tür yaşamın güzel yanlarını anlatan yazar, aynı zamanda kaçak hayatının olumsuz taraflarından da bahsederek eserin inandırıcılığını pekiştirir: *“Bazı zamanlarda bütün bir gün ekmeğin yüzünü bile göremedikleri oluyor; herkesten saklanmaları, kaçmaları gerekiyor; hırsızlık ve yağmacılık yapmak, bazen de birilerinin boğazını kesmek zorunda kalabiliyorlar.”* (По целым суткам иной раз не приходится видеть хлеба; от всех надо прятаться, хорониться; приходится и воровать, и грабить, а иногда и резать.)⁷⁰¹

Hareket alanları ve sosyal yaşamları oldukça kısıtlı olan mahkumlar, sıkıntıya düştüklerinde ya da mutlu olmak istediklerinde özgür hayatlarındaki güzel günlerini düşünerek dünyalarını zenginleştirmektedir. *Ölümler Evinden Anılar*'daki Aley, memleketi olan Dağıstan'daki bayramları, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise Şuhov

⁶⁹⁹ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 175.

⁷⁰⁰ A.g.e., 174.

⁷⁰¹ A.y.

tavalar dolusu lapa, patatesli et yediği günleri hatırlamakta ve o günleri özlemektedir. Hapishanedeki baskıcı rejime dayanamayan gözü pek mahkumların bazıları kaçmaya yeltenirler. *Ölüler Evinden Anılar*'daki Orlov başka yere nakledilirken kaçmayı planlar, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde kar fırtınasının karmaşıklığından faydalanan mahkumlar kaçmaya çalışırlar ama çok uzağa gidemezler. Farklı eser ve karakterler de olsa kilit altına alınan ve zorla bir şeyler yaptırılan bu insanlardan bazılarının esaretten kurtulma isteği oldukça doğaldır.

Ölüler Evinden Anılar'da ormanların dayanılmaz çekiciliğine ve oradaki özgürlük havasının davetkar çağrısına kapılan mahkumların kaçma teşebbüslerinden bahsedilmektedir. Fakat kaçmayı göze alanların sayısı oldukça azdır, buna rağmen bu hayal her mahkumun düşlerini süslemektedir. Hürriyetine bir an önce kavuşmak isteyenlerin sabırlı bekleyişleri sırasında akıllarında, kaçmak ve kaderlerini değiştirmek vardır. Buna cesaret edenler, kışı hapishanede geçirebilmek için teslim olduktan sonra yaz geldiğinde tekrar kaçmak için planlar yapmaktadır. Yaz aylarında mahkumlarda normalin üstünde bir hürriyet özlemi doğmaktadır. Bu özlem, bu istek ve bu tür hayaller buradaki yaşamın gerçeğidir:

“Yaklaşan kızıl günler prangalıyı heyecanlandırıyor, onda bazı istekler, hevesler, özlem uyandırıyor. Sanırım, yağmurlu kış ya da sonbahar günlerine nazaran parlak güneş ışığı altında özgürlüğüne daha fazla üzülyorsun ve bu, her mahkum üzerinde hissediliyordu. (...)birinin bütün göğsüyle aldığı derin nefesi fark ediyorsun, sanki böyle yaparak bu uzak, özgür havayı içine çekiyor ve prangaya vurulmuş ruhunu rahatlatıyor.”

(Наступающие красные дни волнуют и закованного человека, рождают и в нем какие-то желания, стремления, тоску. Кажется, еще сильнее грустишь о свободе под ярким солнечным лучом, чем в ненастный зимний или осенний день, и это заметно на всех арестантах. (...)подметишь чей-нибудь глубокий вздох, всей грудью, как будто так и тянет человека дохнуть этим далеким, свободным воздухом и облегчить им придавленную, закованную душу.)⁷⁰²

Kaçma girişiminde bulunan mahkumlar genel olarak uzun süreliğine ya da müebbet olarak sürgüne gönderilenlerdir. Uzun yıllar içeride kalmaya dayanamayacak olan bu tür mahkumlar kaçma konusunda daha cesurdur çünkü

⁷⁰²A.g.e., 173.

kaybedecekleri bir şeyleri yoktur. Ceza süresinin birkaç yılını içeride geçiren ve çok uzun süreli hüküm giymeyen mahkumlar ise, içeride geçirdikleri günlerin kıymetini bilir ve kendini riske atmaktansa yasaya uygun bir şekilde sürelerini tamamlayıp özgürlüğe kavuşmanın yollarını arar:

“Kürek mahkumiyetinin iki-üç yılını doldurduktan sonra, mahkum artık bu yılların kıymetini anlamaya başlar, böyle bir riske ve başarısız olması durumunda ölümle sonuçlanabilecek bir şeye girmek yerine, yasal bir şekilde çalışma süresini bitirmenin ve sürgüne çıkmanın daha iyi olacağını yavaş yavaş fark eder.”

(Отбыв же два-три года каторги, арестант уже начинает ценить эти годы и мало-помалу соглашается про себя лучше уж закончить законным образом свой рабочий термин и выйти на поселение, чем решиться на такой риск и на такую гибель в случае неудачи.)⁷⁰³

Ölüler Evinden Anılar'daki mahkum A. ile Kulikov kaçma cesaretini gösterenlerdendir. Arkadaşlarının bu hareketi, diğer mahkumlar için umut verici olmuştur. Birbirine benzer günler yaşayan ve hayatlarında kolay kolay bir değişiklik olmayan mahkumlar için bu olay oldukça ilgi çekici, hatta gurur vericidir:

“Bu arada hapishanede bizim aramızda başka türlü bir telaş başlamıştı. Mahkumlar işten geldikçe hemen ne olduğunu öğreniyorlardı. Haber artık herkese yayılmıştı. Herkesin olağanüstü, gizli bir mutluluk duyduğu ortadaydı. Herkesin kalbi bir şekilde sarsılmıştı... Üstelik bu olay, hapishanedeki monoton hayatı bozmuş ve karınca yuvasını kazmıştı, kaçış, öyle bir kaçış ki nasıl da canı gönülden tüm ruhları etkilemişti ve uzun zamandır unutulmuş olan tellerini harekete geçirmişti; umut, cesaret, kaderini değiştirme olasılığı herkesin kalbini titretti.”

(Между тем у нас в остроге началось другого рода волнение. Арестанты, по мере того как подходили с работ, тотчас же узнавали в чем дело. Весть уже облетела всех. Все принимали известие с какою-то необыкновенною, затаенною радостью. У всех как-то вздрогнуло сердце... Кроме того, что этот случай нарушил монотонную жизнь острога и раскопал муравейник, — побег, и такой побег, как-то родственно отозвался во всех душах и расшевелил в них давно забытые струны; что-то вроде надежды, удали, возможности переменить свою участь зашевелилось во всех сердцах.)⁷⁰⁴

⁷⁰³A.g.e., 175.

⁷⁰⁴A.g.e., 224.

Fakat bu heyecan zamanla yerini hayal kırıklığına bırakır çünkü arkadaşları kaçmayı başaramamış ve yakalanmıştır. Kaçma haberini alan mahkumlar ilk başta arkadaşlarıyla gurur duyarken, başarısızlığa düştükten sonra onlarla alay etmişler, arkadaşlarının teslim olmaktan başka bir çareleri olmadığı öğrendiklerinde ise onlar için üzülmüşlerdir. Aslında bütün mahkumların hissettiği duygu hayal kırıklığıdır. Çünkü arkadaşlarının kaçması ile özgürlüğe kavuşma umuduna kapılan mahkumlar, kaçarak özgürlüğe kavuşulamayacağını öğrenmişlerdir:

“Kaçıştan sekiz gün sonra birden izlerine rastlandığı söylentisi yayıldı. (...) ...yetmiş kilometre ilerde, bir köyde yakalanmışlardı. (...) Bu haberin mahkumlar üzerinde yarattığı etkiyi aktarmak zor. İlk başta herkes çok kızdı, daha sonra mahzunlaştılar. Sonra da alay etmeye yeltendiler. (...)

Tek kelimeyle, Kulikov ve A. 'yı önceden yüceltirlerken, şimdi onları aşağılıyorlar, hatta bunu zevkle yapıyorlardı. Onlar, herkesi bir şekilde çok incitmişti.(...)

(...)Kaçakların izini bulmuşlardı; ormana saklanmışlardı; her taraftan ormanın etrafını kuşatmışlardı. Görünen o ki, kurtulma olasılıkları yoktu, teslim oldular. Geriye yapılacak başka bir şey kalmamıştı.

(...)Kaçakları gizlice içeri attılar, zincire vurdular ve ertesi gün mahkemeye verdiler. Mahkumlarla edilen alay ve onları aşağılama çok geçmeden kendi kendine kesildi. Olayı daha ayrıntılı öğrendiler, teslim olmaktan başka yapacakları bir şeyin olmadığını öğrendiler ve herkes mahkemede davanın seyrini gönülden izlemeye başladı.”

(Как вдруг, дней восемь спустя после побега, пронесся слух, что напали на след.(...) ...изловили в семидесяти верстах, в такой-то деревне. (...)Трудно передать впечатление, произведенное этим известием на арестантов. Сначала точно все рассердились, потом приуныли. Потом проглянуло какое-то поползновение к насмешке.(...)

Одним словом, в той же мере как прежде возносили Куликова и А-ва, так теперь унижали их, даже с наслаждением унижали. Точно они всех чем-то обидели.(...)

(...)Беглецов выследили; они скрылись в лесу; окружили лес со всех сторон народом. Те, видя, что нет возможности спастись, сдались. Большие им ничего не оставалось делать.

(...)Беглецов посадили в секретную, заковали и на завтра же отдали под суд. Насмешки и презрение арестантов вскоре упали сами собою. Узнали дело

подробнее, узнали, что нечего было больше и делать, как сдаться, и все стали сердечно следить за ходом дела в суде.)⁷⁰⁵

Diğer mahkumlar arasında itibarları sarsılan kaçak mahkumlar, kurallara karşı çıktıkları için mahkeme karşısına çıkarılmış ve sopa cezasına çarptırılmışlardır. Bu denli büyük bir suçun cezasız kalmayacağını göstermek isteyen yönetim, mahkumların kaçmasına yardım eden muhafızı da cezalandırmış ve başka bir yere sürgüne göndermiştir.

Bir diğer kaçma vakası da *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Moldovalı bir mahkumun iş çıkışı yapılan sayımda eksik çıkması üzerine gerçekleşir. Kaçma girişiminde bulunan bir mahkumun, başına neler geleceği ve yönetimin bu konuda ne kadar hassas olduğu şu şekilde verilir:

“İnsanlar Moldovalı kaçmış olabilir mi diye konuşuyor. Eğer gündüzden kaçtıysa iş başka, ama eğer umutsuzluğa kapılıp da muhafızların kuleden inmesini bekliyorsa bir sonuca varamaz. Sürünerek gittiği yerde, tellerin altında iz kalmadıysa, üç gün boyunca bölgede arayıp bulamayacaklar ve üç gün boyunca kulede kalacaklar. Hatta bir hafta boyunca. Bu onların tüzüğüdür, eski mahkumlar bilirler. Genelde biri kaçarsa, muhafızların hayatı biter, uyumadan, yemeden onların peşine düşerler. Böylece bazen sınırları tepelerine çıkar, kaçağı canlı şekilde yakalamazlar. Ateş ederler.”

(Толкуют люди — мог ли убежать молдаван? Ну, если днём ещё убёг — другое дело, а если схоронился и ждёт, чтобы с вышек охрану сняли, не дожждётся. Если следа под проволокой не осталось, где уполз, — трое суток в зоне не разыщут и трое суток будут на вышках сидеть. И хоть неделю — тоже. Это уж их устав, старые арестанты знают. Вообще, если кто бежал — конвою жизнь кончается, гоняют их безо сна и еды. Так так иногда разъярятся — не берут беглеца живым. Пристреливают.)⁷⁰⁶

Fakat sanılanın aksine Moldovalı mahkum kaçmamış sadece içeride uyuyakalmıştır. Sonları bakımından *Ölüler Evinden Anılar*'dakinden farklı olan bu hikaye her şeye rağmen bu türden teşebbüslerin olabilirliğini kanıtlaması açısından önemlidir. Moldovalı mahkumun kaçmasından şüphe edildiği sırada, arkadaşları bu haberi coşkuyla karşılamamıştır. Oysa *Ölüler Evinden Anılar*'da iki mahkumun

⁷⁰⁵A.g.e., 227-228.

⁷⁰⁶Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 80.

kaçması diğer mahkumların umutlarını yeşertmiş, onlara mutluluk vermiştir. Bu bakımdan iki eserde de kaçma eylemi farklı açılardan ele alınmıştır. *Ölüer Evinden Anılar*'daki kaçak mahkumlar yakalandıktan sonra sopa cezasına çarptırılırlar. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise kaçma girişiminde bulunduğundan şüphelenilen mahkuma hücre cezası verilir.

Dostoyevski için, yaşamın kendisi, felsefesini içinde büyüten deneyimler üzerine kuruludur. Kamp üzerine edilen ilk izlenimler korku, şaşkınlık ve ümitsizlik üzerinedir; yeni bir gerçeğe inanmak ve onu anlamak yıllar gerektirir. Yazar, etrafını çevreleyen, korkunç ve dehşet verici olan her şeyi zamanla anlamaya başlar. Dostoyevski, ilk başlarda mahkum kelimesinin tam anlamıyla, özgürlüğü elinden alınmış insan anlamına geldiğini düşünür. Fakat daha sonra bilgi ve söylentilerden çok daha farklı bir deneyim olan 'gerçek'i fark eder. Yazar, kamp yaşamının şartlarını abartmamıştır.⁷⁰⁷ Hatta hapishanedeki bir mahkum için olumlu sayılabilecek gerçeklere de değinir. Şarap, sigara içmek, özel eşyalar satın almak, kendine özel yemek yaptırmak, hatta alem yapmak gibi hapishane hayatının görünemeyen ve bilinmeyen yönlerini şu şekilde verir: *"Mahkumlar, prangalar içinde olmasına rağmen, tüm hapishanede özgür dolanıyorlardı, küfür ediyorlardı, şarkı söylüyorlardı, kendileri için çalışıyorlardı, sigara içiyorlardı, hatta şarap bile içiyorlardı, geceleri ise bazıları kağıt oynuyordu."* (Арестанты, хотя и в кандалах, ходили свободно по всему острогу, ругались, пели песни, работали на себя, курили трубки, даже пили вино, а по ночам иные заводили картеж.)⁷⁰⁸ Eserde kutlama havasının hakim olduğu bir ortamda içkinin etkisi altında olan mahkumlar şarkılar söyleme başlar. Bir mahkumun söylediği bir sürgün şarkısının şu dizeleri, genel olarak tüm mahkumların özgürlüklerine duydukları hasreti ve çaresizliği anlatır:

⁷⁰⁷ Моçулский, К., a.g.e., 155.

⁷⁰⁸ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 19-20.

“Göremeyeceğim,
Doğduğum ülkemi;
Suçsuz yere acılara katlanmaya
Mahkum edildim ömür boyu.

(Не увидит взор мой той страны,
В которой я рожден;
Терпеть мученья без вины
Навек я осужден.

Damda baykuş ötecek,
Tüm ormanda duyulacak,
Sızlayacak yürek, özleyecek,
Ben olmayacağım orada.”

На кровле филин прокричит,
Раздастся по лесам,
Занает сердце, загрустит,
Меня не будет там.)⁷⁰⁹

Her iki eserde de hapishane ve kamp yaşamının tüm zorluklarına ve mahkumların özgürlüklerinin ellerinden alınmasına rağmen bazı konularda esneklikler söz konusudur. Bu durum, özgürlüğün kısıtlandığı bir yerde bazı özgürlüklerin olması açısından birbirine oldukça zıt bir durumu ortaya koymaktadır. *Ölümler Evinden Anılar*'da sayılan içki içmek, kumar oynamak gibi durumlardan *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde bahsedilmemektedir fakat *Ölümler Evinden Anılar*'la benzer olarak mahkumlar sigara içebilmekte ve istedikleri gibi konuşabilmektedir: “Buradaki özgürlük sürgün kamplarındakinden çok daha iyidir. *Üst-İjme*'de fısıltıyla dışarıda kibrit yokmuş diyecek olursan, hücreye atarlar, yeni bir on yıl daha verirlerdi. Burada ranzanın üstüne çıkıp bağırırsanız bile, muhbirler bildirmez, istihbarattakiler sallamazdı....” (Чем в каторжном лагере хорошо -- свободы здесь от пуза. В усть-ижменском скажешь шепотком, что на воле спичек нет, тебя садят, новую десятку клепают. А здесь кричи с верхних нар что хошь -- стукачи того не доносят, оперы рукой махнули....)⁷¹⁰

Yukarıda bahsi geçen özgürlükler, mahkumiyetin olumlu taraflarından biri sayılabilir fakat kendilerini zorunlu ortak bir hayatın içinde bulan mahkumların genel olarak büyük sıkıntılar içerisinde olduğu göz ardı edilemez. Maddi sıkıntıların ve yetersizliklerin yanı sıra mahkumların yaşadığı birtakım manevi sorunlar söz konusudur. Yemek yemek, işe gitmek, yıkanmak gibi eylemleri hep birlikte yapmak zorunda kalmaları, özgürlükleri elinden alınan ve bir dakika bile yalnız kalamayan bu insanların kendilerini daha da hapsedilmiş gibi hissetmelerine neden olur. Genç entelektüel Dostoyevski için hapishane hayatı doğal olarak çok ağır bir deneyim

⁷⁰⁹ A.g.e., 111.

⁷¹⁰ Soljenitsın, A. İ., a.g.e. , 101.

olmuştur. Bir insanın sürekli aynı ortamda kalması sinir sistemi açısından çok sağlıklı bir şey değildir ve buradaki yaşam ağır bir yük gibi zorlayıcı ortak bir hayattır. Dostoyevski'nin karakter yapısı bakımından soluk alabilmesi için yalnız kalabilmesi gerekmektedir.⁷¹¹ Dostoyevski, kardeşi Mihail'e yazdığı bir mektupta, bütün bu fiziki zorluklardan daha kötüsünün yalnız kalamamak olduğundan söz etmektedir: "Beş yıl, muhafızların kontrolü altında, bir yığın insan arasında yaşadım hep; tek saat bile yalnız kalamadım. Yalnız kalmak normal bir insan ihtiyacı, yemek-içmek gibi bir şey; yoksa bu zorla yaşadığın toplu hayatta, insanlardan nefret eden biri olursun. İnsan topluluğu bir zehir gibi ya da bulaşıcı bir hastalık gibi ve ben, bu dört yıl her şeyden çok bu dayanılmaz işkenceden acı çektim. Öyle anlar oldu ki, günahsız ya da suçlu rastladığım herkesten nefret ettim ve onları, hayatımı çalan ve bunun cezasını çekmeyen haydutlar olarak gördüm".⁷¹²

İki eserde de mahkumlar koşullarda toplu olarak yaşamakta, birlikte çalışmakta, yemek yemekte ve yaşamaktadırlar. Sürekli kalabalık halinde yaşayan bu insanlar, ruhsal olarak kendi içlerinde de tutsak edilmiştir. *Ölümler Eviden Anılar*'da ana karakter kalabalıktan şikayet ederken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde de aynı durum söz konusudur. Üstelik yönetimin getirdiği bir kural doğrultusunda mahkumların yalnız kalması yasaklanmıştır. Eğer bir mahkum tek başına muhafızlara ya da gardiyanlara yakalanırsa suç işlemiş sayılmaktadır. Aşağıdaki alıntı, mahkumların iç dünyasını anlatır: "...on yıllık kürek mahkumiyeti boyunca bir dakika bile mi olsun yalnız kalınmaz? Çalışırken her zaman muhafızların gözetimi altında, evde iki yüz arkadaşla beraber, bir defacık bile olsun hiçbir zaman yalnız kalamadım!.... (... я во все десять лет моей каторги ни разу, ни одной минуты не буду один? На работе всегда под конвоем, дома с двумястами товарищей и ни разу, ни разу — один!....)⁷¹³

Dostoyevski'nin hapisshanede çektiği sıkıntı, Soljenitsın'ın eserinde de kendini göstermektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Şuhov ve arkadaşları komutanın emri üzerine ekip halinde yaşamaya mahkum edilir:

⁷¹¹ Kennoske, N., a.g.e., 81.

⁷¹² Carr, E. H., a.g.e., 58.

⁷¹³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 11.

“Bir zamanlar kamp komutanı, hiçbir mahkum hiçbir yere tek başına gitmesin diye bir emir çıkarmıştı. Bütün ekip tek sıra haline geçerek nereye isterse gidebilirdi. Revir ya da tuvalet gibi yerlere tüm ekibin gitmesine gerek yoktu fakat bu gibi durumlarda dört-beş kişilik gruplar oluşturulmalıydı ve taburunu oraya götürmek, orada beklemek ve geri getirmek için onlardan bir kademlinin görevlendirilmesi gerekiyordu.”

(Одно время начальник лагеря ещё такой приказ издал: никаким заключённым в одиночку по зоне не ходить. А куда можно — вести всю бригаду одним строем. А куда всей бригаде сразу никак не надо — ну, в санчасть или в уборную, — то сколачивать группы по четыре-пять человек, и старшего из них назначать, и чтобы вёл своих строем туда, и там дожидался, и назад — тоже строем.)⁷¹⁴

Bir insanın gün içerisinde kendisi ile baş başa kalamaması sınırlarını yıpratıcak ağır psikolojik bir baskıdır. Fakat *İvan Denisoviç’in Bir Günü*’nde anlatılan bu kural, zamanla birçok kural gibi geçerliliğini yitirir ve mahkumların daha normal bir kamp hayatı sürmesine olanak sağlar.

Ölümler Eviden Anılar’da ‘Kürek Mahkumiyeti Hayvanları’ (Katorjniye Jivotniye) bölümü özgürlüğe salıverilen yaralı bir kartalın öyküsüyle, her mahkumun gönlünde yatan özgürlüğü hatırlatır.⁷¹⁵ Özgürlükleri elinden alınan mahkumlar yaralı kartala benzetilmektedir. Her iki varlık da elinde olmayan nedenlerden dolayı bir yerde yaşamaya mahkum edilir. Fakat yaralı kartal, hapisanedeki mahkumlardan daha şanslıdır çünkü onun tek engeli kanadındaki yaralardır. Mahkumlar onu sevmiş, beslemiş, en sonunda da surların ötesine, özgürlüğüne salıvermiştir. Mahkumlar özgürlüğüne kanat açan kartalın arkasından imrenerek bakar. Onlar da tıpkı o kuş gibi uçabilmeyi ve özgür olmayı hayal ederler:

“Herkesin kısmen de olsa kendi özgürlüklerine kavuşmuş gibi mutlu olmaları tuhaf şeydi.

(...)Bilenen bir olay, özgürlük. Özgürlüğü hissediyordu.”

(Странное дело: все были чем-то довольны, точно отчасти сами они получили свободу.

⁷¹⁴ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 92.

⁷¹⁵ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 292.

(...)Знамо дело, воля. Волю почувял.)⁷¹⁶

Ölüler Evinden Anılar'ın sonunda bayram havası yaşanmaktadır çünkü eserin başından beri anlatıcı konumunda olan ve oradaki atmosferi okuyucuya yaşatan Goryançikov, söz konusu kartal gibi artık özgürlüğüne kavuşabilecektir. Karakter hapisaneyeye kışın girdiği için özgürlüğüne de kışın kavuşacaktır. Goryançikov'un özgürlüğe yakalaşan günlerdeki sabırsızlığı şu şekilde verilmektedir:

“Hapishaneye kışın girmiştım ve bu nedenle geldiğim ayla aynı tarihte yine kışın özgürlüğüme kavuşmalıydım. (...)Sonunda uzun zamandır beklenen kış gelmişti. Yaklaşan büyük özgürlük yüzünden kalbim zaman zaman boğucu ve kuvvetli bir şekilde atmaya başlamıştı. Fakat süre doldukça ve zaman yaklaştıkça daha da sabırsız olmam tuhaf şeydi.”

(Поступил я в острог зимой и потому зимой же должен был выйти на волю, в то самое число месяца, в которое прибыл. (...)Настала наконец эта зима, давно ожидаемая! Сердце мое начинало подчас глухо и крепко биться от великого предчувствия свободы. Но странное дело: чем больше истекало время и чем ближе подходил срок, тем терпеливее и терпеливее я становился.)⁷¹⁷

Arkadaşlarının özgürlüğüne sevinen hapisane halkı Goryançikov'u önceden tebrik etmeye başlamıştır bile. Goryançikov mahkumiyet süresinin bitmesini sabırsızlıkla beklemekte ve hayallere dalmaktadır. Özgürlük, mahkumlar için her şeyden daha fazla şey ifade etmektedir çünkü belki de her gün, o anın gelmesini hayal etmektedirler. Sonunda büyük gün gelip çıktığında Goryançikov, diğer mahkum arkadaşlarıyla vedalaşır ve prangalarını çıkarıp bir daha dönmek üzere yıllarını geçirdiği bu 'ölüler evi'nden uzaklaşır ve son cümleleri şöyle olur: *“Özgürlük, yeni bir hayat, ölülerin arasından yeniden diriliş... Ne de güzel bir an!” (Свобода, новая жизнь, воскресенье из мертвых... Экая славная минута!)⁷¹⁸*

Ölüler Evinden Anılar, Goryançikov'un özgürlüğüne kavuşmasıyla son bulurken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, Şuhov'un gününün nasıl geçtiğinin bilgisiyle sona ermektedir:

⁷¹⁶ A.g.e., 194.

⁷¹⁷ A.g.e., 230.

⁷¹⁸ A.g.e., 234.

“Şuhov oldukça huzurlu bir şekilde uykuya dalmıştı. Bugün oldukça başarılı bir gün çıkarmıştı; hücreye kapatmamışlar, ekibini “Sosyalist Yaşam Sitesi”ne göndermemişlerdi, öğle yemeğinde lapayı kapmıştı, ekip şefi iyi bir yüzde koparmıştı, Şuhov duvarı keyifle örmüştü, aramada metal parçasıyla yakalanmamıştı, akşam Sezar’dan bir şeyler kazanmıştı ve tütün satın almıştı. Hatta hastalığa yenik düşmemiş, atlatmayı başarmıştı.

Gün sorunsuz, neredeyse mutlu bir şekilde son bulmuştu.

Kalk trampetinden yat trampetine kadar bu şekilde üç bin altı yüz elli üç günü geçmişti.

Artık yıllar yüzünden üç günlük eksik olan kısım da eklenmişti...”

(Засынал Шухов вполне удовлетворенный. На дню у него выдалось сегодня много удач: в карцер не посадили, на Соцгородок бригаду не выгнали, в обед он закосил кашу, бригадир хорошо закрыл процентовку, стену Шухов клал весело, с ножёвкой на шмоне не попался, подработал вечером у Цезаря и табачку купил. И не заболел, перемогся.

Прошёл день, ничем не омрачённый, почти счастливый.

Таких дней в его сроке от звонка до звонка было три тысячи шестьсот пятьдесят три.

Из-за високосных годов — три дня лишних набавлялось...)719

Soljenitsın’ın eserinde özgürlük kavramına dair genel olarak karamsar bir tablo çizmesinin nedeni, çarpıcı örnekler vererek Sovyetler Birliği’ndeki sistemin acımasızlığını göstermektir. Hükümetin sert mizacı Soljenitsın’ı korkutmayı başaramamıştır. İnandığı gerçeklerin peşinden giden yazar, eserinde işlediği bu temayı da oldukça cesur bir şekilde sunmuştur. Dostoyevski ise uzun yıllar hayatını sürgünde geçirdiği için yönetimin tepkisinden çekinmiş ve hapisane gerçeklerini Soljenitsın’a göre daha yumuşak ve üstü kapalı bir şekilde vermiştir.

4.7. Otobiyografik Öğeler

Çoğu yazar, eserlerini yaratırken kendi izlenimlerinden ve hayat tecrübelerinden yararlanır. Eser, yazarın hayata bakış açısının, içinde yaşadığı toplumun ve sanat

⁷¹⁹ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 114.

anlayışının bir yansımasıdır. *Ölümler Evinden Anılar ve İvan Denisoviç'in Bir Günü* adlı eserlerde, yazarlardan izler taşıyan örnekler bulmak mümkündür.

Ölümler Evinden Anılar tür olarak otobiyografi, anı, yaşanmış olayların güncesinin bir birleşimidir. Fakat bu durum, eserin edebi yönü olmadığı anlamını taşımamaktadır. Dostoyevski'nin amacı, Rus halk temasını vermektir. *Ölümler Evinden Anılar*'da canilikler, insanlık dışı davranışlar, en yakını sayılanlarla olan ilişkilerde bile açıklanamaz bir zalimlik ve kurbanların anlamsızca boyun eğişi incelenmektedir.⁷²⁰ Eserin temelinde yatan gerçek olaylar ve kitabın otobiyografik karakteri, bu esere derin bir özgünlük kazandırır. *Ölümler Evinden Anılar*'ın ana fikri daha çok anılardan oluşmuş gibi görünebilir, fakat eserin özünde kürek mahkumiyeti, sistemin işleyişi ve hapisteki insanların kaderleri gibi temel sorunlar ele alınır.⁷²¹ Dostoyevski bu kitapta halkın unutulmuş iç güzelliğini ve sanata olan heveslerini de verir. Noel'de bayram telaşı herkesi birleştirir. İyi kalpli Tatar Aley resmedilir, insanlık dışı cezalar yüzünden mahkumları ölümden kurtaran doktorlardan bahsedilir. *Ölümler Evinden Anılar* ilk başta Dostoyevski'nin antolojisi gibi görünse de aslında evrensel bir konuyu ele almaktadır.⁷²²

Petraşevski topluluğunun üyeleri, Dekabristler gibi tek bir yere kapatılmaz, aksine birbirlerinden uzak çeşitli bölgelere, kürek mahkumlarının tutulduğu farklı hapisanelere ve kalelere gönderilir. Gönderildikleri yerlerde sadece siyasi suçlular yoktur. Dostoyevski çalıştırılmak üzere 55 nolu tutuklu bölüğüne atandığı Omsk'a kürek mahkumiyetine yollar.⁷²³ Yazar, burada edindiği tecrübeleri *Ölümler Evinden Anılar* adlı eserine yansıtır. Eserde anlatılan sistem ile Dostoyevski'nin mahkumiyet yıllarını geçirdiği Omsk Kalesi'ndeki düzen ve işleyiş birbirine çok benzemektedir. Mahkumlar başlığı altında değerlendirdiğimiz, mahkum sınıflarının sivil ve askeri olarak ikiye ayrılması, bu duruma örnek olarak verilebilir.

⁷²⁰Korovin, V. İ. (Editör). *İstoriya Russkoy Literaturı XIX Veka*. Moskva: Gumanitarniy İzdatelskiy Tsentr VLADOS, 416.

⁷²¹ Dostoyevski, 1972, a.g.e., 289.

⁷²² Korovin, V. İ. (Editör), a.g.e., 417.

⁷²³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 279.

Dostoyevski ile aynı dönemde Omsk Kalesi'nde bulunan Polonyalı devrimci Ş. Tokarjevski ve P. K. Martyanov'un anılarında anlatılanlarla Dostoyevski'nin eserinde aktardıkları arasında çok fazla benzer nokta ve karakter vardır. *Ölüler Evinden Anılar*, Tokarjevski ve Martyanov'un anıları, Dostoyevski'nin kardeşine yazdığı ve hapisane yaşamının dehşetini anlattığı mektuplar ve Omsk Kalesi'ne ait resmi belgeler karşılaştırıldığında yazarın, hapisanenin dış görünüşünden gün akışına, çalışma hayatından eserin kahramanları olan mahkumların uğraşlarına kadar mahkumiyet yaşamının bütün ana hatlarına değindiği görülmektedir.⁷²⁴

Kürek mahkumiyetinden sonra Dostoyevski de *Ölüler Evinden Anılar*'ın ana karakteri Goryançikov da sürgüne gönderilir. Dostoyevski siyasi suçluken, Goryançikov karısını öldürme suçundan hüküm giyer. Süre olarak ve işledikleri suç açısından farklılık gösterebilirler de ait oldukları sosyal sınıf bakımından birbirlerine benzemektedirler. Dostoyevski, hapisanede soylu bir mahkum olmanın olumsuzluklarını yaşamış biridir. Goryançikov karakteri de Dostoyevski gibi soylu bir mahkum olduğu için sıradan mahkumlar tarafından dışlanır. Çünkü sıradan mahkumların büyük bir çoğunluğu toprak köleliği sisteminden gelmektedir. Yazar 1854 yılında kardeşine yazdığı bir mektupta, hapishaneye düşmeden kısa bir süre önce köle köylülerin üzerinde sınırsız bir hakimiyet kuran toprak beylerine karşı besledikleri düşmanlığı, şu şekilde ifade etmektedir: "Siz, soylular, demir burunlular, bizim canımızı çıkardınız. Önceden efendiydiniz, halka eziyet ettiniz, şimdi ise kardeşlerimizin düştüğünden daha berbat bir durumdasınız."⁷²⁵ Eserde geçen 'demir burunlular' sözü mahkum edilen siyasi suçlular için kullanılan bir lakaptır. Her şeyden önce asıl anlamı soylu, ayrıcalıklı sınıf demektir.⁷²⁶ Goryançikov karakteri *Ölüler Evinden Anılar* adlı eserde, yazar gibi 'demir burunlu' şeklinde aşağılanmalara maruz kalır: "*Mahkumlar bize, 'Siz, demir burunlular, siz bizim canımızı çıkardınız.' diyordu ve ben hapishaneye gelen sıradan mahkumlardan biri olmadığım için onlara nasıl imreniyordum!*" («Вы — железные носы, вы нас заклевали!» — говорили нам

⁷²⁴ Dostoyevski, 1972, a.g.e., 280.

⁷²⁵ Grossman, L. P., a.g.e., 201-202.

⁷²⁶ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 314.

*арестанты, и как я завидовал, бывало, простонародью, приходившему в острог!)*⁷²⁷

Dostoyevski, tutuklandıktan sonra Tobolsk şehrindeki bir hapishaneye götürülür. *Ölüler Evinden Anılar*'da Goryançikov, eserde anlatılan ceza yerine gelmeden önce Dostoyevski gibi Tobolsk'a gönderilmiştir. Tobolsk'tayken Dostoyevski ve arkadaşlarını ziyarete gelen bir Dekabristin eşi olan Fonvizina, yazara hapishanede okunması yasak olmayan tek kitap olan İncil'i hediye eder. Dostoyevski başından geçen bu olayı, *Ölüler Evinden Anılar*'da kendisinden çok fazla şey kattığı Goryançikov karakterinde şu şekilde işlemiştir:

“Hapishaneye girdiğimde biraz param vardı; elimden almasınlar diye yanımda az para vardı, fakat her duruma karşı, hapishaneye sokulabilen ciltli İncil kabının içine birkaç ruble saklanmıştı, yani daha doğrusu yapıştırılmıştı. Sürgünde acı çekmiş ve on yıllarca gün saymış ve her zavallıyı kardeşi görmeye çoktan alışmış olanlar, içi parayla kaplanan bu kitabı bana daha Tobolsk'tayken hediye etmişlerdi.”

*(При вступлении в острог у меня было несколько денег; в руках с собой было немного, из опасения, чтоб не отобрали, но на всякий случай было спрятано, то есть заклеено, в переплете Евангелия, которое можно было пронести в острог, несколько рублей. Эту книгу, с заклеенными в ней деньгами, подарили мне еще в Тобольске те, которые тоже страдали в ссылке и считали время ее уже десятилетиями и которые во всяком несчастном уже давно привыкли видеть брата.)*⁷²⁸

Dostoyevski'nin ikinci eşi A. G. Dostoyevskaya, yazara mahkumiyet yıllarında birilerinin sadaka verdiğini ve bu paranın Dostoyevski için özel bir anlamı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Fyodor Mihayloviç'in kişisel bir anısıdır. Birkaç kez bu kapiklerden bahsetti ve onları korumayı başaramadığı için üzülmüştü.”*⁷²⁹ *Ölüler Evinden Anılar*'da Goryançikov'a küçük bir kızın sadaka verışı şu şekilde aktarılmıştır: *“Koşarak önüme geçen ve elime bozukluk sıkıştıran küçük kız: «'Kadersiz', İsa adına şu kapikleri al!» diye bağırdı. Kapikleri aldım ve küçük kız kocaman bir mutlulukla annesinin yanına döndü. Bu parayı uzun süre yanımda*

⁷²⁷ A.g.e., 176.

⁷²⁸ A.g.e., 67.

⁷²⁹ A.g.e., 289.

taşıdım.”(«На, „несчастный”, возьми Христа ради копеечку!» — кричала она, забегая вперед меня и суя мне в руки монетку. Я взял ее копеечку, и девочка возвратилась к матери совершенно довольная. Эту копеечку я долго берег у себя.)⁷³⁰

Dostoyevski ceza yerine getirildiğinde karşısında, turuncu kuşaklı, yağlı kasketinin altında kırmızı, gaddar yüzlü ve gri apoletli, resmi ceketli, yarı sarhoş birini görür. Bu kişi Binbaşı Krivtsov’dur. Yazar ve arkadaşının gözünü korkutan Binbaşı Krivtsov, aşâğılık bir barbar ve acımasız bir zalim olarak ünlenir. *Ölüler Eviden Anılar*’da anlatılan binbaşı ile Dostoyevski’nin gerçek hayatta karşılaştığı Binbaşı Krivtsov arasında gerek karakter, gerekse dış görünüş açısından birçok benzerlik vardır. Binbaşının yazarda uyandırdığı etki, *Ölüler Eviden Anılar*’da ‘sekiz gözlü’ lakabıyla anılan binbaşının Goryançikov üzerinde uyandırdığı etkiyle aynıdır: “*Onun kırmızı, sivilceli ve berbat yüzü, bizde oldukça kötü bir izlenim uyandırdı: tıpkı kötü bir örümceğin, ağına düşmüş zavallı bir sineğe koşması gibiydi.*” (*Багровое, угреватое и злое лицо его произвело на нас чрезвычайно тоскливое впечатление: точно злой паук выбежал на бедную муху, попавшуюся в его паутину.*)⁷³¹ Omsk’un yeni mahkumlarından biri olan Dostoyevski, Krivtsov’un kendi kurallarına göre hareket ettiğini, yeni gelen mahkumlara acımasızca küfürler yağdırdığını ve en küçük kural ihlalinde onları kırbaçla cezalandıracağını söyleyerek tehditlerde bulunduğunu anlatır.⁷³²

Ölüler Eviden Anılar’daki Goryançikov karakteri ile yazar arasındaki bir diğer ortak nokta, her ikisinin de kitaplara olan düşkünlüğüdür. Dostoyevski için hapisane hayatının en zor şartlarından biri içeriye İncil dışında herhangi bir kitabın, dergi veya gazetenin girmesinin yasak olmasıdır. *Ölüler Eviden Anılar*’ın ana karakteri Goryançikov’un da kitaplara olan düşkünlüğünü şu sözlerinden anlayabiliriz: “*Günler uzun, boğucu, birbirinin tıpatıp aynısıydı. Keşke bir kitap olsa!*” (*Дни длинные,*

⁷³⁰ A.g.e., 19.

⁷³¹ A.g.e., 214; Grossman, L. P., a.g.e., 200.

⁷³² Grossman, L. P., a.g.e., 200.

*душные, один на другой точь-в-точь похожие. Хоть бы книга какая-нибудь!)*⁷³³
 Dostoyevski, mahkumiyet yılları sona erer ermez kardeşinden kendisine çok sayıda kitap göndermesini ister. Gelişmelerden geri kalan yazar, çok fazla okuyarak sanki kaçırdığı yılların açığını kapatmak ister gibidir. Uzun yıllar kitap okumaktan mahrum kalan Goryançikov da hapisanede eline geçen ilk kitabı büyük bir merakla okur ve bu esnada dışarıdaki gelişmelerden ne kadar geri kaldığını tespit etmeye çalışırken, yazarı anımsatan cümleler kurar:

“Kitap okumayalı birkaç yıl olmuştu ve hapisanede okuduğum ilk kitabın uyandırdığı hem tuhaf hem de heyecan verici etkiyi ifade etmek zordu. (...)Bu, bir derginin sayıydı. (...)Kelimelerde kusur buluyor, satır aralarını okuyordum, geçmişe dair gizli bir anlam bulmaya çalışıyordum; öncekilerin, benim zamanımın, insanları heyecanlandıran şeylerin izlerini buluyordum ve yeni yaşama ne derece yabancı olduğumu keşfetmek şimdi benim için çok üzücüydü, iki parçaya bölünmüş gibi oldum. Yeniye alışmak, yeni nesille tanışmak gerekiyordu. Önceden yakın bir tanıdığım olan birinin ismini bulduğum bir makalenin üzerine resmen atlardım... Fakat artık yenilerin isimleri yankılanıyordu: yeni kişiler ortaya çıkmıştı ve onlarla tanışmak için büyük bir hırsla acele ediyordum ve bu kadar az kitabımın olduğunu ve onlara ulaşmanın bu kadar zor olduğunu bilmek canımı sıkıyordu.”

(Уже несколько лет как я не читал ни одной книги, и трудно отдать отчет о том странном и вместе волнующем впечатлении, которое произвела во мне первая прочитанная мною в остроге книга. (...) Это был номер одного журнала. (...)Я придирался к словам, читал между строчками, старался находить таинственный смысл, намеки на прежнее; отыскивал следы того, что прежде, в мое время, волновало людей, и как грустно мне было теперь на деле сознать, до какой степени я был чуждой в новой жизни, стал ломтем отрезанным. Надо было привыкать к новому, знакомиться с новым поколеньем. Особенно бросался я на статью, под которой находил имя знакомого, близкого прежде человека... Но уже звучали и новые имена: явились новые деятели, и я с жадностью спешил с ними познакомиться и досадовал, что у меня так мало книг в виду и что так трудно добираться до них.)⁷³⁴

Kitaba olan düşkünlüklerinin yanı sıra Dostoyevski ve Goryançikov, yaşadıklarını kağıda döken insanlardır. Önceki bölümlerde yazarın hapisane anılarını *Sibirya Deferi*'ne not ettiğinden ve bu notlardan eserlerine malzeme çıkarttığından bahsetmiştik. *Ölümler Evinden Anılar*, eserin anlatıcısı olan Goryançikov'un vefat etmesi ve notlarının bir başkası tarafından bulunmasıyla başlamaktadır. Dolayısıyla

⁷³³ Dostoyevski, F. M., a.g.e., 164.

⁷³⁴ A.g.e., 229-230.

Goryançikov'un bu noktada da Dostoyevski'yi anımsattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Dostoyevski, Petraşevski topluluğundan tanıdığı şair, yazar ve çevirmen olan arkadaşı Durov ile birlikte Omsk Kalesi'ne gönderilir. Normalde birbirine çok yakın olmayan bu ikilinin ilişkileri hapisanede daha da kötüye gitmesine rağmen onların hiçbir zaman birbirlerine düşman olduğu söylenemez. Otobiyografik bir öge olarak yazar, *Ölümler Evinden Anılar*'da arkadaşı Durov'a az da olsa yer vermiş, Omsk Kalesi'ne gelmeden önce Tobolsk'ta Durov'la birlikte olduklarının ve hapisaneden de birlikte çıktıklarının bilgisini şu şekilde aktarmıştır:

“Daha Tobolsk'tayken Binbaşı'nın kötü karakteriyle ilgili hikayelerle; bizi, yani beni ve kürek mahkumiyetine birlikte gönderildiğimiz soylu bir başka mahkumu korkutmuşlardı.”

(Нас, то есть меня и другого ссыльного из дворян, с которым я вместе вступил в каторгу, напугали еще в Тобольске рассказами о неприятном характере этого человека.)⁷³⁵

“Birlikte geldiğim arkadaşım ve ben, mahkumlar çıktıktan on dakika sonra bir daha dönmek üzere hapisaneden çıktık.”

(Минут десять спустя после выхода арестантов вышли и мы из острога, чтоб никогда в него не возвращаться, — я и мой товарищ, с которым я прибыл.)⁷³⁶

Hapishane yaşamı Dostoyevski'yi hem ruhen hem de bedenen yıpratır. Zor bir sürgün hayatı yaşayan yazarın bedeni tüm bu ağır şartlara dayanamaz ve hastalanır. Hapishanedeyken sara nöbetleri geçiren Dostoyevski, *Ölümler Evinden Anılar*'da kendi yarattığı karakter gibi belli bir dönem hastanede kalır.

Soljenitsın'ın da başından Dostoyevski gibi zorluklar geçmiştir. Kamp ortamının elverişsiz şartları yüzünden Soljenitsın da yarattığı karakter gibi midyesinden rahatsızlanır, hatta ölümle burun buruna gelir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ndeki Şuhov karakteri Üst-İjme'deki bir kampta midyesinden hastalanır. Soljenitsın ile benzer bir kaderi olan Şuhov'un hastalığı eserde şu şekilde verilmektedir: *“Onu buraya kanlı*

⁷³⁵ A.g.e., 213.

⁷³⁶ A.g.e., 231.

ishalle getirmişlerdi, güçsüz düşmüş midesi hiçbir şey almak istemiyordu.” (Так доходил, что кровавым поносом начисто его проносило, истощенный желудок ничего принимать не хотел.)⁷³⁷

Şuhov, önceden Üst-İjme’de mahkumken, sonra eserde sözü edilen özel bir kampa gönderilir. Hayatını kamplarda geçirmiş biri olan Soljenitsın da ilk olarak Step Özel Kampı’na, sonra da Ekibastuz Özel Kampı’na gönderilir, hatta yazarın hayatının büyük bir bölümünün farklı kamplarda geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla eserin ana karakterinin birden fazla kampta kaldığı bilgisi, yazarın hayatıyla paraleldir. Bu bilgilere ek olarak, gençliğinde uzun yıllar cephede asker olarak çalışan Soljenitsın gibi Şuhov’un da kampa gönderilmeden önce asker olarak görev yapması, yazar ile karakteri arasındaki bir diğer benzer tarafı ortaya koymaktadır.

Stalin kamplarında, mahkumların iş gücünden yararlanılmaktadır. *İvan Denisoviç’in Bir Günü*’nde Şuhov, bir santralde duvar ustası olarak çalışmaktadır. Şuhov ile benzerlikler taşıyan Soljenitsın gerçekte, öykünün karakteri gibi elektrik santralinde değil de hapishanesinin inşaatında çalışmıştır.⁷³⁸ Soljenitsın’ın Ekibastuz’daki kamp numarası Şç-262’yken, ana karakter Şuhov’un kamp numarası Şç-854’tür. Her iki kamp numarası da Rus alfabesinin ‘şç’ harfiyle başlaması, Soljenitsın’ın eserine kendinden bir şeyler kattığını gösterir.

İvan Denisoviç’in Bir Günü yayımlanmadan önce, Aleksandr Tvardovskiy, uzun öykünün bir anı dokümanından çok sanatsal bir eser olduğunun altını çizer.⁷³⁹ Ancak kendi başından geçen birinin bu öyküyü böyle bir gerçekçilikle anlatması mümkün olmasına rağmen *İvan Denisoviç’in Bir Günü* tam olarak anısal anlamda bir belge, not veya yazarın kendi başından geçen anıları değildir.⁷⁴⁰ Kamp yaşamının bir gününü

⁷³⁷ Soljenitsın, A. İ., a.g.e., 21.

⁷³⁸ Toker, L., a.g.m., 537.

⁷³⁹ Simonov, K. (1962). O Proşlom Vo İmya Buduşçego. Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). “*İvanu Denisoviçu*” *Polveka*. Moskva: Russkiy Put, 29.

⁷⁴⁰ Tvardovski, A. T., a.g.m., 8-9.

anlatan uzun öykü, sanatsal bir genellemenin kısa ve öz halidir.⁷⁴¹ Bu eser, edebi açıdan dönemine ışık tutan gerçekçi bir belge olması nedeniyle sadece bir hayal ürünü olmaktan çok sanatsal bir belge niteliği taşımaktadır.⁷⁴²

İki eseri, otobiyografik özellikler bakımından karşılaştıracak olursak *Ölümler Eviden Anılar*'ın, yazarın hayatından daha fazla iz taşıdığı söylenebilir. *Ölümler Eviden Anılar*'daki ana karakterin Dostoyevski'nin kendisi olduğu ve genel olarak Omsk Kalesi'ndeki tecrübelerini aktardığı düşünülmektedir. Soljenitsın *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nün ana karakterini oluştururken, askeriyede görevdeyken bataryasında çalışan askerlerden birinin soyadından esinlenir ve eserin oluşma fikri Soljenitsın'ın aklına Ekibastuz'daki özel bir kampta gelir. Yazar, eserini kaleme alırken mahkumiyet yıllarında tanıştığı arkadaşlarından ve yaşadığı olaylardan yararlanır. Eser ile yazar arasında bir bağın olmaması söz konusu değildir. Dolayısıyla iki yazar da hayat tecrübelerinden ve yaşadıklarından yararlanarak eserlerini oluşturmuştur.

⁷⁴¹ Simonov, 1962, a.g.m., 29.

⁷⁴² Tvardovski, 1962, a.g.m., 8.

SONUÇ

Rus edebiyat tarihine genel olarak bakıldığında, yazarlar üzerinde sürekli bir baskının olduğu görülmektedir. Bu baskıların seviyeleri ve şekilleri farklılık gösterse de, yazarların yaratıcılığına sınır koyduğu bir gerçektir. Devlet, her açıdan halkı ve düzeni etkilemektedir. Rusya 19. yüzyılda monarşi, 20. yüzyılda ise totalitarizm ile yönetilmiştir. I. Nikolay, devrim olmasından endişe ettiği, Stalin ise devrim karşıtlarının kurulan düzeni yıkmasından korktuğu için ellerindeki yetkiyi sınırsızca kullanmıştır. Dönem olarak I. Nikolay'ın devrim yanlılarına, Stalin'in de devrim karşıtlarına engel olmak istemelerine rağmen birleştikleri nokta, buldukları konumu koruma isteğidir. Nitekim kendi çıkarlarını düşünen liderler, kendilere karşı gelen halkı ve aydınları cezalandırmaktan geri kalmamıştır. Devlet politikasından etkilenen yazarların kimi çıkarlarını korumak istemiş, kimi gerçekten yürütülen politikaya kendini daha yakın görmüş, kimi de ülkesinde olup bitenlere karşı duyarsız kalamamış ve tepki göstermiştir. Hükümet yanlılarının kendilerine karşı gelen aydın sınıfını istemediği bilinen bir gerçektir. Rusya'da hükümet yanlısı yazarların aksine işleyişteki aksaklıkları söylemeyi kendine görev edinen ve tüm dünyanın dikkatini çekmeyi başaran başlıca büyük yazarlar arasında F. M. Dostoyevski ve A. İ. Soljenitsin'i anmak mümkündür.

Dostoyevski ve Soljenitsin farklı yüzyıllarda yaşamalarına rağmen, resmi yönetimin baskıcı politikasına maruz kalmış ve benzer tecrübeler edinmişlerdir. Zorlu geçen bu yıllar, gelecek eserlerinin zeminini oluşturmuştur. İleride dünya çapında bir üne kavuşmalarını sağlayacak eserlerini verme yolundaki ilk basamakları olan *Ölümler Eviden Anılar (1861)* ve *İvan Denisoviç'in Bir Günü (1962)* arasında tematik olarak benzer ve farklı yönler bulmak mümkündür. İki eserin en büyük ortak noktası, gerçek hayattan kesitler veriyor olmasıdır. Eserlerdeki mahkumlar, ortam, cezalar, sohbetler eserlere inandırıcılık katmakta, hapisane ve kamp yaşamının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Aslında eserler, suçlu ya da suçsuz her kim olursa olsun 'insan' olmayı ve insani özelliklerin farklı koşullarda nasıl şekilleneceğini veya şekil değiştireceğini anlatır. Hayatın içinden ve oldukça çarpıcı bir konusu olan iki eser,

devlet politikaları ve o politikaların insanların yaşamları üzerinde ne gibi etkileri olduğuna değinir.

Köle köylüler ve efendilerini birbirine düşman eden yanlış politika veya sistemin hatalı işleyişi sonucunda ortaya çıkan tablonun en ağır örnekleri *Ölümler Eviden Anılar*'da verilmektedir. Hem sosyolojik hem de ekonomik olarak parası olanların daima gölgesinde kalmış olan köylülerin, efendilerinden nefret etmeleri gayet doğaldır. Sıradan halkla, soylular arasındaki uçurumun 'ölüler evi'ndeki işleyişini ele alan Dostoyevski, soylu biri olduğu için dışlanmış, aşağılanmış ve hakarete uğramıştır. Aslında tıpkı diğer mahkumlar gibi giyinen ve onlar gibi zor şartlarda yaşayan Dostoyevski'nin, insanları canavarlaştıran ve birbirlerine karşı bu kadar nefretle dolmalarına neden olan sistemin aksak yönlerini ve bu aksak yönlerin giderilmeye çalışılmamasını üstü kapalı bir şekilde eleştirdiği söylenebilir. Dostoyevski, yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen sıradan halkı suçlu bulmamaktadır. Ona göre, halk kötü şeyler yaşamış ama aslında derinlerde büyük güzellik taşıyan kutsal insanlardır. İşledikleri suçlar bakımından farklılık gösteren mahkumların hepsine benzer cezalar verilmesini eleştiren Dostoyevski, ceza sisteminin adaletsizliğini ortaya koymayı amaçlar. Bir mahkumun iç dünyasını anlamayı başaran yazar, onların bilinmeyen ve anlaşılması güç olan yönlerine değinir. Toplumsal sorunların yaşandığı bir yerde belki de suçlu olmamasının normal olmayacağını savunan Dostoyevski, bu insanlara verilen cezaların bir çözüm olmaktan çok önleyici tedbirlerden başka bir şey olmadığını dile getirir. Yazara göre birçok değerli insan, canlı bedenlerin, fakat ölü ruhların yaşadığı ölüler evine benzetilen hapishanelerde boş yere yok olup gitmektedir.

Sistemdeki aksaklık sadece Dostoyevski dönemiyle sınırlı kalmamaktadır. İnsanlara eşit imkanlar vadeden komünist sistemin temsilcisi SSCB de insanlar arasındaki sosyal sınıf farklılıklarını kaldırmayı başaramamıştır. Stalin, halk arasında adalet sağlamaya çalışmamış, aksine keyfi cezalandırmalar yapmış, birçok insanı suçsuz yere kamplara göndermiş ve çok ağır şartlarda çalıştırmıştır. İşte bu noktada her iki eserin de çıkış noktası aslında halk arasındaki eşitsizlik ve adaletsizliktir. Soljenitsın, *İvan Denisoviç'in Bir Günü* adlı eserinde her şeyi olduğu gibi aktarmayı

seçmiştir. Stalin kamplarında hayatta kalmanın ne kadar zor olduğunu anlatmaya çalışan Soljenitsın, sert bir üslup benimsemiştir. Soljenitsın, mahkumların ruhsal durumundan çok yaşadığı salt gerçeklere değinmektedir. Bir mahkumun bir gününü eserine temel edinen Soljenitsın, aslında anlatmak istediklerini bir güne sığdırabilmesi açısından oldukça büyük bir başarıya imza atmıştır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde, yaşadığı tüm zorluklara rağmen ahlaki değerlerini korumayı başaran Şuhov'u vererek halktan gelen sıradan bir insanın da büyük değerlere sahip olabileceğini anlatmak istemiştir. Bu eserde de tıpkı *Ölümler Eviden Anılar*'daki gibi aslında suçlu olan mahkumlar değil, sistemin kendisidir. Stalin döneminde çok sayıda haksızlıkların olduğunu göstermeye çalışan yazar, o dönemlerde sıkça karşılaşılan mahkum tiplerine yer vermiştir. 58. Madde'ye göre casusluk suçundan mahkum edilen birçok insan boş yere kamplarda yok olup gitmektedir. Ayrıntılara boğmadan yalın bir şekilde anlatılan bir mahkumun bir günü, döneminin şartlarını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Her iki yazarın da tarzı ve sunuş şekilleri ne olursa olsun esas olan olgu yaşananların ne kadar gerçek olduğudur. Gerçek insanlar ve gerçek hayatların ele alındığı bu iki eser de, dönemine şahitlik etmeleri ve o dönemde yaşananları anlatması bakımından oldukça değerli iki yapıttır. Mahkumların içinden biri olarak Dostoyevski ve Soljenitsın'ın eserleri edebiyat dünyasında, o zamana kadar çok bilinmeyen bir tema olan mahkumların ve onların yaşamlarının nasıl olduğunu anlatması bakımından büyük öneme sahiptir. *Ölümler Eviden Anılar*'da mahkumların suçları genel olarak cinayet, hırsızlık, haydutluğun yanı sıra Rusya'daki askeri sistemin zorluğuna dayanamayanların amirini öldürmesidir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise mahkumların çoğu casusluk ve siyasi suçlardan kampa gönderilmiştir. Halkına karşı acımasız davranan liderler, suçlu ile suçsuzu ayırt etmeksizin birçok insanı kürek mahkumiyetine ve kamplara göndermiştir. Her iki eserde de yabancı uyruklu mahkumların varlığı, ceza sisteminin din, dil, ırk ayırt etmediğini kanıtlamaktadır. *Ölümler Eviden Anılar*'da mahkumiyet yıllarına ek olarak, bir diğer cezalandırma yöntemi sopadır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde ise hücre cezası uygulanmaktadır. *Ölümler Eviden Anılar*'daki mahkumların cezaları, işledikleri suçun

ağırlığına göre değişmektedir. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde hücre cezasına çarptırılan bir mahkum, bir daha eski sağlığına kavuşamamak üzere hastalanmaktadır. Her iki eserde ceza türleri farklılık gösterse de sonuç olarak mahkumlara uygulanan işkence aynıdır. Zorla bir arada tutulan mahkumlar arasındaki ilişki genel olarak olumsuz bir tablo sergilese de uzun yıllar bir arada yaşayan bu insanlar birbirlerini aileleri, yaşadıkları yeri de evleri olarak görmektedir. Her iki eserde de mahkumlarla ilgilenen hapishane ve kamp yöneticileri ile güvenliği sağlayan muhafız ve gardiyanlar arasında iyi ve kötü karakterlere rastlamak mümkündür. Söz, mahkumların nasıl bir ortamda ve hangi şartlarda yaşadıklarına geldiğinde ise her iki eserde de benzer durumların varlığı dikkat çekmektedir. Para, rüşvet, hırsızlık, gammazlık gibi kavramların yanı sıra günlük yaşamı ifade eden yemek, giyecek, sigara, paket gibi ihtiyaçlardan söz edilmektedir. Eserlerde, yaşanan yer ve şartlar farklı da olsa anlatılan kavramların birbiriyle olan benzerlikleri ortadadır. Her iki eserde de mahkumlar, sabahın erken saatlerinde çalışmaya götürülmekte ve gün boyunca ağır işlerde çalıştırılmaktadır. Her iki eserde de sosyal sınıf farklılıklarının olması, değişmeyecek bazı olguların kanıtıdır.

Ölümler Evinden Anılar'da özgürlüğüne kavuşan mahkumlardan söz edilirken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde böyle bir durum söz konusu olmamasına rağmen mahkumların, özgürlük kavramına bakış açıları ve umutları benzerlik göstermektedir. *Ölümler Evinden Anılar*, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'ne göre daha fazla otobiyografik öge barındırmasına rağmen her iki eserde de yazarların kendinden izler bulmak mümkündür.

Ortak noktaları çok olan iki eser arasında farklılıklar da mevcuttur. *Ölümler Evinden Anılar*'da zora düşen mahkumlara para veren tefecilerden, yaptıkları işi sanat olarak gören, içeriye şarap sokma konusunda uzman olan kaçakçılardan ve kapılar kapandıktan sonra kumar oynayan mahkumlardan söz edilirken, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde bu tür mahkum sınıflarından bahsedilmemektedir. *Ölümler Evinden Anılar* zaman dilimi açısından *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nden daha kapsamlıdır. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde Şuhov'un kamp hayatında güne nasıl uyandığı ve genel olarak yaşadığı ortamın nasıl olduğundan bahsedilirken, *Ölümler Evinden Anılar*'da

sadece yaşanan gün ele alınmamış, karakterin hapisaneyeye girişinden çıkışına hatta ölümüne kadar olan zaman dilimi anlatılmıştır. Şuhov'un, mahkumiyet süresi dolunca özgürlüğüne kavuşup kavuşamayacağı bilinmezken, *Ölümler Evinden Anılar*'da Goryançikov'un hem ilk yılları hem de özgürlüğüne kavuşmadan önceki son günleri anlatılır. Mekan olarak benzerlik göstermelerine rağmen *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, *Ölümler Evinden Anılar*'a göre zaman bakımından daha sınırlı ve kısır kalmıştır. *Ölümler Evinden Anılar* soylular sınıfına hizmet eden sıradan bir mahkumun bakış açısıyla verilmektedir. Goryançikov, kültürlü ve maddi olarak iyi durumda iken, Şuhov para için sürekli çalışmak ve hayatın zorluklarını her aşamada yaşamak zorunda kalmıştır. İki farklı dünyaya ait olan bu karakterler, iki farklı dünyanın kapılarını okuyucuya açmaktadır.

Dostoyevski ve Soljenitsın'ın yaşadığı dönemler arasında bir diğer farklılık da dini inanç serbestliğidir. Dostoyevski, inançlı biridir ve devlet de o dönemlerde Ortodoksluğu savunmakta ve dini inançlara karşı olumlu bir tavır sergilemektedir. Soljenitsın döneminde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Sovyetler Birliği'nde halkın dini inanç özgürlüğü kısıtlanmak istenmektedir. Dostoyevski'nin Petraşevski toplantılarının birinde Belinski'nin, Gogol'ün kurtuluşu dinde bulunduğu, Ortodoks Kilisesi'ni yücelttiği ve çarlık yönetimine methiyeler düzdüğü için eleştirdiği mektubunu okuması, tutuklanıp sürgüne gönderilmesine neden olmuştur. Bu durum, dine ne kadar önem verildiğinin bir kanıtıdır. Dostoyevski'nin tutuklanmasına neden olan bu mektuptan, Sovyetler döneminde övgüyle bahsedilmesi iki dönem arasındaki tezatlığı gözler önüne sermektedir.

Anlattıkları konu bakımından dönemin bilinmeyen gerçeklerini gözler önüne seren iki eser, edebiyat ve tarih alanında incelenmesi gereken önemli iki kaynaktır. Rusya'nın tarihini yansıtan bu iki eserin birlikte incelenmesi, dönemler arası bazı sorunların değişmediğini kanıtlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, K. (2004). *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Agenosov, V. V. (2007). *İstoriya Russkoy Literaturı XX Vek Çast 2*. Moskva.
- Akimov, V. M. (1991). *Na Vetrakh Vremeni: Razmışleniya o Knigah*. Leningrad: İzdatelstvo "Detskaya Literatura".
- Aleynikov, O. Yu. (1998). Osobennosti Podtsenzurnogo Povestvovaniya: "Zapiski İz Myortvogo Doma" F. M. Dostoyevskogo i "Odin Den İvana Denisoviça" A. İ. Soljenitsına. *Filologičeskiye Zapiski*. (11).
- Anatolyevna, R.İ. ve Markovna S.V. (2011). *Fyodor Dostoyevskiy*. Harkov: Folio.
- Applebaum, A. (2008). *GULAG*. Ankara: Arkadaş.
- Aslan, C. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. (Birinci Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Ayas, G. (2010). *Dostoyevski'de Batı Sorunu: Rus Ruhı ve Evrensellik*. (1). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Aytaç, G. (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say.
- Aytaç, G. (2013). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say.
- Belinkov, A. V. (1991). Poçemu Bıl Napeçatan "Odin Den İvana Denisoviça". *Zvezda*. (9).
- Berdyayev, N. (2004). *Dostoyevski: Ruh Sürgünü*. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Buşın, V. (1963). Neskolko Pozje... Spori, Razmışleniya. Glotser, V. ve Çukovskaya L. (Editörler). *Slovo Probivayet Sebe Dorogu*. Moskva: Russkiy Put.
- Buşın, V. S. (2009). *Neizvestniy Soljenitsın*. Eksmo: Algoritm.
- Carr, E. H. (2002). *Dostoyevski*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çalmayev, V. A. (2010). *Aleksandr Soljenitsın Sudba i Tvorçestvo*. Moskva: Prosveşçeniye.
- Çeçen, A. (1993). *Adalet Kavramı*. (İkinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Çelik, R. ve Can, B. (2011). A. Soljenitsın'ın Eserlerinde "İnsan" Kavramı. *Karadeniz Dergi*, (12).
- Çukovskiy, K. İ. (1962). Literaturnoye Çudo. *Noviy Mir*, 10 (11).
- Detkov, M. G. (1999). *Tyurmi, Lagerya i Kolonii Rossii*. Moskva: "Verdikt-IM".
- Dobronojenko, G. F. (2012). Sotsialnaya Gruppa "Kulaki" Kak Obyekt Nauçnogo Analiza. *İzvestiya Komi Nauçnogo Tsentra UrO RAN*. 1 (9).
- Dostoyevski, F. M. (1972). *Zapiski İz Myortvogo Doma*. Leningrad: Nauka.
- Dostoyevski, F. M. (1973). *Dostoyevski'nin Mektupları*. (Çev. Z. Özalpsan) İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Dostoyevski, F. M. (1985). *Polnoye Sobraniye Soçineniy v Tridtsati Tomah: Publitsistika i Pisma*. Leningrad: Nauka.
- Dostoyevski, F. M. (2001). *Bir Yazarın Günlüğü I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Düz, O. (Editör). (2001). *Dostoyevski*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Eke, B. (1987). Bir Sosyal Sınıf Belirleyicisi Olarak Meslek Faktörü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 380.
- Ergil, D. (2012). *Toplum ve İnsan: "Toplumbilimin Temelleri"*. İstanbul: Hayat Akademi.
- Figes, O. (2011). *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Filatov, A. V. (2008). Ssilka i Katorga v Rossiyskom İmperskom Zakonodatelstve XVI- Naçala XX Veka. *Vestnik NGU*, 7 (1).
- Fokin, P. E. (2008). *Dostoyevskiy Bez Glyantsa*. Sankt-Peterburg: Amfora.
- Fridlender, G. M. ve Budanova N. F. (Editörler). (1999). *Letopis Jizni i Tvorçestva F. M. Dostoyevskogo*. Sankt-Peterburg: Akademiçeskiy Proyekt.
- Froyanov, İ. Ya. (1998). *İstoriya Rossii s Drevneyşih Vremyon Do Naçala XX Veka*. İsdatelstvo Maket.
- Galtseva, R. (2009). Soljenitsın: Proroçeskoye Veliçiye. *Posev*, (12).
- Garanin, Ye. (1962). "Povest, Posle Kotoroy Pisat Po-Staromu Nelzya...". Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). *"İvanu Denisoviçu" Polveka*. Moskva: Russkiy Put.
- Gide, A. (1998). *Dostoyevski*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.

- Glotsler, V. ve Çukovskaya L. (Editörler). (1998). *Slovo Probivayet Sebe Dorogu*. Moskva: Russkiy Put.
- Grossman, L. P. (1963). *Dostoyevskiy*. Moskva: Molodaya Gvardiya.
- Gugasari, Ye. S. (2013). Otvetstvennost Za Prestupleniya Terroristiçeskogo Haraktera Po Ugolovnomu Zakonodatelstvu Rossiyskoy İmperii XIX v. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Pravo*, 3 (9), 9.
- Gul, R. B. (1973). *Odvukon: Sovetskaya i Emigrantskaya Literatura*. Nyu-York: Most.
- Heller, M. (1974). *Kontsentratsionniy Mir i Sovetskaya Literatura*. London: Overseas Publications Interchange Ltd.
- Heller, M. (1989). *Aleksandr Soljenitsın (K 70-Letiyyu So Dnya Rojdeniya)*. London: Overseas Publications Interchange Ltd.
- Işıktaç, Y. (2013). Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1).
- İnternet: Nobelevskiy Laureat Aleksandr Soljenitsın Osvobojdal Ot Faşistov Vetku. (18 Ocak 2012). *Vetka*. Web: http://www.solzhenitsyn.ru/zhizn_solzhenizina/otdelnie_materiali/index.php?ELEMENT_ID=1441&sphrase_id=673 adresinden 6 Haziran 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Alatlı, A. (Ağustos, 2008). "Peygamber Yazarlar"ın Sonucusu Aleksandr İsayeviç Soljenitsın, 1918-2008. *Hürriyet*. Web: <http://www.alevalatli.com.tr/makale.asp?s=detaym&ID=73> adresinden 19 Mayıs 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Alatlı, A. (Ağustos, 2008). Aleksandr İsayeviç Soljenitsın Geleneğın Ölümü. *Radikal*. Web: <http://www.alevalatli.com.tr/makale.asp?s=detaym&ID=71> adresinden 02 Haziran 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Grankina, L. (Ağustos, 2009). 16 Avgusta 1941 Goda Stalin İzdal Prikaz No 270, Obyavlyavşiy Plennih Sovetskih Soldat i Ofitserov İzmennikami Rodını. *Faktı i Kommentarii*. Web: <http://fakty.ua/21086-16-avgusta-1941-goda-stalin-izdal-prikaz-270-obyavlyavshij-plennyh-sovetskih-soldat-i-oficerov-izmennikami-rodiny> adresinden 13 Ağustos 2015 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Hosford, D., Kachurin, P. ve Lamont T. GULAG: Soviet Prison Camps and Their Legacy. Web: <http://www.gulaghistory.org/nps/downloads/gulag-curriculum.pdf> adresinden 07 Kasım 2014 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: <http://www.fedordostoevsky.ru/around/> adresinden 26 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: Oberemko, V. (5 Haziran 2013). 257 Svideteley Pravdı. Kto i Kak Pomog Soljenitsınu Zaverşit Yego "GULAG". *Argumentı i Faktı*. Web: <http://www.aif.ru/society/43959> adresinden 30 Mart 2015'te alınmıştır.

İnternet: Podrabinek, A. (13.02.2014). İzgnan za Pravdu. *Grani.ru*. Web: <http://grani.ru/opinion/podrabinek/m.224443.html> adresinden 8 Şubat 2015 yılında alınmıştır.

İnternet: Saraskina, L. (11 Aralık 2012). O Soljenitsıne, ili Komu Nujna Russkaya Literatura. *Pravoslaviye i Mir*. Web: http://www.solzhenitsyn.ru/o_tvorchestve/articles/general/index.php?ELEMENT_ID=1706&sphrase_id=253 adresinden 13 Kasım 2014'te alınmıştır.

İnternet: Sergeyeviç, İ. İ. (2015). Katorga, Kak Predşestvennik Tyurmu v İstoriçeskoj Retrospektive. *Elektronniy Nauçniy Jurnal "APRIORI. Seriya: Gumanitarniye Nauki"*, (3). Web: <http://www.apriori-journal.ru/journal-gumanitarnie-nauki/id/707> adresinden 7 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Soljenitsına, N. (17 Kasım 2012). "Ya Çıtala 'İvana Denisoviça' i Çuvstvovala, Çto Tekst Projigayet Menya Naskvoz". *Komsomolskaya Pravda*. Web: <http://www.kp.ru/daily/25986/2917911> adresinden 9 Şubat 2015'te alınmıştır.

İnternet: Stepanova, N. G. (21.11.2009). Katorga Pervoy Polovini XIX Veka: Problema Formirovaniya Novoy Kontseptualnoy Modeli Rossiyskogo Zakonodatelstva. *İrkutsk*. Web: http://penpolit.ru/papers/detail2.php?ELEMENT_ID=959 adresinden 05 Aralık 2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Web: http://www.solzhenitsyn.ru/zhizn_soljzenizina/otdelnie_materiali/index.php?ELEMENT_ID=1441&sphrase_id=673 adresinden 6 Haziran 2014'te alınmıştır.

Kaşına, N. V. (1989). *Estetika F. M. Dostoyevskogo*. Moskva: "Vısshaya Şkola".

Kennoske, N. (2011). *Slovar Personajey Proizvedeniy F. M. Dostoyevskogo*. Sankt-Peterburg: Giperion.

Kızılçelik, S. (2007). *Marx'ın Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kirpotin, V. Ya. (1978). *İzbranniye Rabotı v Tryoh Tomah: Dostoyevskiy*. (2. Cilt). Moskva: Hudojestvennaya Literatura.

Klimov, A. (2010). İvan Denisoviç İ Krestyanskaya Toçka Zreniya. E. E. Erikson (Editör). *Soljenitsın: Mıslitel, İstorik, Hudojnik*. Moskva. Russkiy Put.

- Kodan, S. V. (2014). "Zapiski iz Myortvogo Doma" F. M. Dostoyevskogo Kak Dokumentalno-Hudojestvenniy Istochnik Izuçeniya İstorii Gosudarstva i Prava. *İstoriçeskiye İssledovaniya*, (4).
- Korovin, V. İ. (Editör). *İstoriya Russkoy Literaturı XIX Veka*. Moskva: Gumanitarnıy İzdatelskiy Tsentrl VLADOS.
- Koşman, L. V. (Editör). (2004). *İstoriya Russkoy Kulturu IX-XX vv.* Moskva: "Drofa".
- Kuznetsov, F. F., Skatov, N. N., Smirnov, A. F. ve Fridlender, G. M. (Editörler). (1987). *F. M. Dostoyevskiy: O Russkoy Literature*. Moskva: "Sovremennik".
- Lewin, M. (2008). *Sovyet Yüzyılı*. (Çev. R. Akman). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Leyderman, N. L. ve Lipovetskiy, M. N. (2003). *Sovremennaya Russkaya Literatura*. Moskva: Akademiya.
- Moçulskiy, K. (1980). *Dostoyevskiy Jizn i Tvorçestvo*. Parij: YMCA- PRESS.
- Muraşova, O. (2010). Rol i Mesto Povesti A. İ. Soljenitsına "Odin Den İvana Denisoviça" v İstorii Russkoy Literaturı. *Literatura*. (2).
- Nebioğlu, O. (Editör). (1974). *Soljenitsin'in Hayatı*. Nebioğlu Yayınevi.
- Nemzer, A. (1992). Nepredusmotrenniy Golos. *Nezavisimaya Gazeta*.
- Nikolayev, P. A. (Editör). (2000). *Ruskiye Pisateli 20 Veka: Biografiçeskiy Slovar*. Bolşaya Rossiyskaya Entsiklopediya.
- Nikolson, M. A. (2003). İvan Denisoviç: Mifi Proishojdeniya. Urmanov, A. V. (Editör). "Odin Den İvana Denisoviça" A. İ. Soljenitsına: *Hudojestvenniy Mir. Poetika*. Blagoveşçensk: İzdatelstvo BGPU.
- Niva, J. (1992). *Soljenitsın*. (Fransızca'dan Çev. S. Markiş). Moskva: Hudojestvennaya Literatura.
- Öner, N. (1987). *İnsan Hürriyeti*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 77.
- Palamarçuk, P. G. (1991). *Aleksandr Soljenitsın: Putevoditel*. Moskva: Stolitsa.
- Priyma, F. Ya. ve Prutskov, N. İ. (Editörler). (1982). *İstoriya Russkoy Literaturı Rastsvet Realizma*. Leningrad: Nauka.
- Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devlet Topluluğu*. Ankara: Platin.
- Radzişevskiy, V. V. (2011). İz İstorii Publikatsii "Odnogo Dnya İvana Denisoviça". Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). "İvanu Denisoviçu" *Polveka*. Moskva: Russkiy Put.

- Saraskina, L. İ. (2009). *Aleksandr Soljenitsın*. Moskva: Molodaya Gvardiya.
- Saraskina, L. İ. (2009). "Personalnoye Proşloye": Uroki Prijiznennoy Biyografii. L. İ. Saraskina (Editör). *Put Soljenitsına v Kontekste Bolşogo Vremeni*. Moskva: Russkiy Put.
- Saraskina, L. İ. (2011). *Dostoyevskiy*. Moskva: Molodaya Gvardiya.
- Seleznyov, Yu. (1981). *Dostoyevskiy*.(16). Moskva: Molodaya Gvardiya.
- Sergeyevna, S. A. (2007). "Dostoyevskaya" Tematika i Forma v Publitsistike A. İ. Soljenitsına, Yüksek Lisans Tezi, Tambov Teknik Devlet Üniversitesi, Tambov.
- Simonov, K. (1962). O Proşlom Vo İmya Buduşçego. Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). "İvanu Denisoviçu" Polveka. Moskva: Russkiy Put.
- Skatov, N. N. (Editör). (2005). *Russkaya Literatura XX Veka: Prozaiki, Poeti, Dramaturgi, Biobibliografiçeskiy Slovar: V 3 Tomah*. OLMA- PRESS Invest.
- Soljenitsın, A. İ. (1975). *Bodalsya Telyonok Soljenitsın Gubom, Oçerki Literaturnoy Jizni*. Parij: Parij: YMCA- PRESS.
- Soljenitsın, A. İ. (2006). *Arhipelag GULAG, 1918-1956: Opit Hudojestvennogo İssledovaniya. Tom 1-2-3*.Yekaterinburg: "U-Faktoriya".
- Soljenitsın, A. İ. (2006). *Sobraniye Soçineniy Tom Perviy: Rasskazı i Krohotki*. Moskva: Vremya.
- Spivakovskiy, P. E. ve Yesina, T. V. (Editörler). (2012). "İvanu Denisoviçu" Polveka. Moskva: Russkiy Put.
- Starrnin, A. V. (1993). *F. M. Dostoyevskiy v Zabıtıh i Neizvestnih Vospominaniyah Sovremennikov*. Sankt-Peterburg: Andreyev i Sinovya.
- Stepanov, M. G. (2009). *Stalinskaya Repressivnaya Politika v SSSR (1928-1953 gg.): Vzglyad Sovetskoy İstoriografii*, Doktora Tezi, Hakas Dil, Edebiyat, ve Tarih Bilimsel Araştırma Enstitüsü Ulan- Ude.
- Tanju, İ. (2007). *Dostoyevski*. İstanbul: Ötügen.
- Tekşan, M. (2011). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Kriter.
- Toker, L. (2010). Nekotoriye Osobennosti Povestvovatel'nogo Metoda V "Odnom Dne İvana Denisoviça". E. E. Erikson (Editör). *Soljenitsın: Mıslitel, İstoriik, Hudojnik*. Moskva. Russkiy Put.
- Troyat, H. (2010). *Dostoyevski*. (Çev. L. Gürsel). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunimanov, V. A. (1980). *Tvorçestvo Dostoyevskogo 1854-1862*. Leningrad: Nauka.

- Turner, B. S. (2001). *Statü*. (İkinci Baskı). Ankara:Ütopya Yayınevi.
- Tvardovski, A. T. (1962). *Vmesto Predisloviya. Noviy Mir*. (11).
- Urmanov, A. B. (2009). *Tvorçestvo Aleksandra Soljenitsına* (Üçüncü Baskı). Moskva: Flinta ve Nauka.
- Ünal, A. Z. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik: Olgular, Kavramlar, Kuramlar*. (Birinci Baskı). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Vernadsky, G. (2009). *Rusya Tarihi*. (Çev. D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Volkov, S. (2010). *Büyülü Koro: Lev Tolstoy'dan Aleksandr Soljenitsin'e XX. Yüzyıl Rus Kültür Tarihi*. (Çev. S. Gürses). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Voloçayeva, A. V. (2012). *Problema İspravleniya Ugolovnih Katorjnih v Penitentsiarnoy Politike Rossii vo Vtoroy Polovine XIX Veka (Na Primene Nerçinskoy Ugolovnoy Katorgi). Aktualniye Problemy Gumanitarnih i Yestestvennih Nauk*, (12).
- Voznesenskaya, T. (1999). *Lagerniy Mir Aleksandra Soljenitsına: Tema, Janr, Smisl. Literaturnoye Obozreniye*. (1).
- Walicki, A. (2009). *Rus Düşünce Tarihi: Aydınlanma'dan Marksizme*. (İngilizceden Çev. A. Şenel). İstanbul: İletişim.
- Zaharov, V. (2005). *O Glubinnih Sovpadeniyah Soljenitsına i Dostoyevskogo*. Moskva: Russkiy Put.
- Zweig, S. (1992). *Dünya Fikir Mimarları: Üç Büyük Usta*. (Çev. A. Yörükan). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad ve Soyad : Ümmühan CEYLAN
Uyruğu : T. C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 30.03.1988/Denizli
Medeni Durum : Bekar
E-mail : ummuhanceylan@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/ Rus Dili ve Edebiyatı	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/Ankara/Rus Dili ve Edebiyatı	2010
Lise	Yabancı Dil Ağırlıklı Denizli Lisesi	2006

Yabancı Dil Bilgisi

Rusça- İngilizce

GAZİ GELECEKTİR..

Gazi yalocakları

